

გულანი

GULANI

Samtskhe-Javakheti State University

GULANI

14

Publishing-House
„Akhaltsikhe University”
Akhaltsikhe -2014

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გულანი

14

გამომცემლობა
„ახალციხის უნივერსიტეტი“
ახალციხე – 2014

УДК (უაკ) 81+82+93/94+37
UDC გ 936

რედაქტორი: **მერაბ ბერიძე**

სარედაქციო საბჭო: **ნესტან სულავა** (რედაქტორის მოადგილე),
მაკა ბერიძე (პასუხისმგებელი მდივანი),
თინა იველაშვილი, მარინე შონია, რომან გოგოლაური

მდივანი: **ნინო დობორჯგინიძე**

რეზიუმეები თარგმნა **გულნარა ჯანოვამ**

რედაქციის მისამართი: ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106

ბრძოლა გვარამაძეობისათვის

1891 წელს არის დაწერილი ივანე გვარამაძის „ვინმე მესხის ცხოვრება“, რომლის სრული სათაური ასეთია: „ვინმე მესხის ცხოვრება დაწერილი 1891 წელს ქ. ახალციხეს“. მეორე გვერდზე კი ავტორს დაუსათაურებია: „ვინმე მესხის მოკლე ცხოვრება“. მისი საფონდო ნომერია 209. ეს მოკლე ცხოვრება გულისხმობს დაბადებიდან 1868 წლამდე პერიოდს. იმდენად მნიშვნელოვანი იყო ივ. გვარამაძისათვის მღვდლობის უფლების მოპოვება, რომ ამით დაუმთავრებია კიდევ თავისი ცხოვრების პირველი და უმთავრესი ეტაპი. საამისოდ ბევრი რამ გადახდა მას.

ივანესთვის *ოცნეში* მის მეგობარს უკითხავს, დაწერილი ჰქონდა თუ არა თავისი ცხოვრების ამბავი და როდესაც უარი მიუღია, ურჩევია, დაეტოვებინა შთამომავლობისათვის ბიოგრაფია – „კარგია დასწერო, სიკვდილი-სიცოცხლეა, დაშთების მომავალი თაობასა, ვინ იცის, როგორ გამოადგეს“. მართალია, ავტორი არ გვეუბნება, ვინ იყო ის კეთილი მრჩეველი, მაგრამ ჭკვიანი კაცი ნამდვილად ყოფილა, რადგან უკვე 1891 წლისათვის დაუნახავს მნიშვნელოვანწილად ივ. გვარამაძის პიროვნება, მისი როლი საზოგადოებაში. მართლაც ბევრი რამის სწავლა შეუძლია მომავალ თაობას ივ. გვარამაძის ცხოვრებიდან.

ეს იყო გამომავლიზებული რჩევა. მრავალჭირნახულმა ადამიანმა ნახა, რომ სამშობლოსათვის და რწმენისათვის ბრძოლის გზაზე 60 წლისა ბერიკაცს დამსგავსებოდა. თმაწვევრგათეთრებულს, შუბლდანაოჭებულს კისერი მხრებში ჩარგოდა და ბეჭებშიც მოხრა დასწყებოდა. მიუხედავად ამისა, თვალს არ აკლდა, ჭარმაგი იყო და ფიზიკურად ძლიერი, ამიტომ გადაწყვიტა მან, გავლილი გზა კარგად გაეანალიზებინა და ჩვენთვის მოეთხრო.

„კარგი ის იქნება კაცმან თავის სოცოცხლის მსვლელობა ყმაწვილკაცობითგანვე სწეროს დღიურად“, – წერს ივანე, რომ გაუადვილდეს შემდეგ განვლილი ცხოვრების გახსენება და

შეფასება. სამწუხაროდ, მას დღიური არ უწერია, მაგრამ ჰქონდა კარგი მეხსიერება და საკმაოდ დეტალურად აღადგენს ბავშვობისა და კაცობის წლებს. ამ საქმეს სერიოზულად მოეკიდა, ის ხომ მოწოდებით ისტორიკოსი, ფილოლოგი და საერთოდ შემოქმედი კაცი იყო. „შუა კაცობა გამივლია, მომკლებია ძალა, ღონე, ხალისი, რას მოვიგონებ ჩემს მთელ გავლილ სიცოცხლის გზა-კვალსა“, – წერს იგი, მაგრამ, როგორც თავადვე იტყოდა, „ინადიანი“ ჯიუტი და პრინციპული გახლდათ, ამიტომ გადაწყვიტა დაეტოვებინა ჩვენთვის თავისი ბიოგრაფია. გადადება აღარ ღირდა, ისედაც დიდი დრო ჰქონდა დაკარგული. „გუშინწინდელ ოქროს გუშინდელი ვერცხლი ჯობია, გუშინდელ ვერცხლს დღევანდელი სპილენძი,“ – დარდობს სპილენძისამარა დარჩენილი ივანე და იწყებს ბიოგრაფიის წერას. გამუდმებით თავის ქვეყანაზე, ხალხზე მაფიქრალი ადამიანი, მომავალ თაობაზე, ჩვენზე ზრუნავს: „წინა კაცი ვიწრო გზითგან რომ დაიბნეს, ან კლდითგან რომ გარდიხეხოს, ან ტალახისაგან რომ წაიქცეს და გაისვაროს და ანუ უფონო წყალში რომ დაიხრჩოს, ხომ უკანა კაცისათვის გასაფრთხილებელია მისი მარცხი და დაღუპვა? ჩემი შრომის მნიშვნელობაც ეს გახლავთ ამ ადგილას. მე შევცდი, მე დავიბენი, მე დავაშავე ბევრგან, ჩემს სიცოცხლეში ესეც კმარა საწნოდ კაცობრიობისა და ქვეყნისათვის, სხვანი გაფრთხილდნენ, ნულარ შესცდებიან.“

ივანე გვარამაძე იყო ერთი ახალციხელი „გლახაკი კაცის შვილი“. თავისი წინაპრების შესახებ ავტორს ძირითადად ტექსტში ჩაუმატებია: „მართალია ჩვენი წინაპარი **აწყვერის** ბატონები ყოფილან, ცხრა ციხე მათ მმართველობის ქვეშ ყოფილან და მრავალი მამულები გვექონია, მაგრამ მაჰმადიანობის მიუღებლობისათვის ჩამოურმევიათ ყოფილი მფლობელობა. **ზოზოშვილს** გვიძახიან ჩვენი წინაპრის სახელობაზედ. 1569-1572 ასე წინ თუ უკან მარტში **აწყვერს** ორი ფაშა **აზრუმისა** და **ტრაპიზონისა**, რომ რათ ინახამ ათაბეგ **ყვარყვარესაო**. მას ბრძოლის დროს **აზრუმის** ფაშა მოუკლამს და მით გაქცეულან ოსმალოები. მერმე ხომ **ქალიმანჯ** აფენდის აუყრივართ **აწყურიითგან** და მოვსულგვართ ახალციხეს. ჩვენი განაყრებიც **ხიზაბაგრას** ასულან ჩვენს მამულში“.

ცხრა ციხის პატრონთ შთამომავალი ივანეს მამა იყო მეწვრილმანე, იცოდა ქსლის ბეჭვა და მექუდულობა. გვარამაძეთა გვარში შემოსულია შტოგვარი **ზოზოშვილი**, „წინაპრის სახ-

ელობაზედ“. ამ გვართ მოდიან გვარამაძეები „რუსობამდე“ მათი წინაპრის **ზაზასთვის** მაჰმადიანებს ზოზო (ძლიერი) შეურქმევიათ (ყრუაშვილი, 2002:41)

„**ზოზოშვილებსაც** გვიძახდნენ ჩვენი წინაპარი ზაზა გვარამაძისგან“ (გვარამაძე, 1891:18). ზოზოშვილობით უფრო იცნობდნენ ბავშვობაში ივანეს, ვიდრე გვარამაძეობით. ახალციხეში შაჰყულიანთან სწავლისას კონფლიქტი მოუვიდა თანატოლებთან. ერთი მათგანი წააქცია და თავი დაარტყმევინა. ბიჭის დედა წივილ-კივილით მოვარდა: „იმ ტროკა ზოზოშვილს ჩემი შვილისთვის თავი გაუჩეხიაო“ (გვარამაძე, 1891:108).

ივანე გვარამაძე ზოზოს ცხოვრებას ვარაუდობს XIV საუკუნეში. ზოზო//ზოზოშვილობის საკითხს შეეხო მანანა მიჩიტაშვილი: „იმ დროს (XIV ს-ში მ. მ.) უცხოვრია გვარამაძის ძეთა ერთ-ერთ განაყოფს **ზოზოს** და მის მემკვიდრეებს, **ზოზოშვილებს**, რომლებსაც სჭერიათ „მრავალი სოფლების ზოგან აგარა, ზოგან ყანა, ჭალა. ზოგან საფიჩხე, ზოგან ბაღები, წისქვილები, ზოგან საბაღახო, სათიბი და მთები საკუთრებად...“. მ. მიჩიტაშვილი ივ. გვარამაძის შრომებზე დაყრდნობით მიუთითებს აწყურში **ზოზოს დარბაზს, ზოზოშვილების სახლებს, ზოზოსეულ ციხეს, ზოზოშვილების ბაღ-ვენახებს** (მიჩიტაშვილი, 1995:17). ვინც არ გამაჰმადიანებულა ან ამოწყვეტილა ან გაფანტულა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. „რაც შეეხება განთქმული **ზოზოს** შთამომავალთ, ისინი გაგლახაკებულან, გადარბებულან და ჯერ მაჰმადიანთა, მერე ახალ ხანაში მომრავლებულ სომეხთა დევნა რომ აეცდინათ, მათს სომხურ და ლათინურ ტიპიკონზეც დაწერილან ანუ გასომხებულან და გაფრანგებულან, სარწმუნოებით გრიგონიანებად და კათოლიკებად ქცეულან, თუმცა ქართული ენა და ქართული წეს-ჩვეულებანი შეუნარჩუნებიათ. ეს მომხდარა 1625-1636 წლებში (მიჩიტაშვილი, 1995:18).

სხვაგვარად უყურებს **ზოზოშვილობის** პრობლემას შ. ლომსაძე. მისი აზრით, გვარამაძეთა ამ შტოს **ზოზოშვილის** გვარი მე-18 საუკუნეში უნდა მიეღო, რასაც ეროვნულ-რელიგიური საფუძველი ჰქონდა: „გვარამაძის როგორც გვარის, შეცვლის მცდელობა კათოლიკე მამებს ადრეც ჰქონიათ XVIII ს-ში, ჯერ კიდევ მათი აწყვერში ცხოვრების დროს და ვინმე **ზოზო გვარამაძის** სახელის მიხედვით ცდილან გვარამაძენი აღერიცხათ **ზოზოშვილებსაც** და ხელოვნურად შემოღებული შტო-გვარის შეწყვილებით თანდათან უარეყოთ გვარამაძეობა, როგორც

„მართლმადიდებლური ქართულის მახვენებელი“ (ლომსაძე, 1995:41)

მართლაც გადაჭარბებული უნდა იყოს, მე-18 საუკუნეზე ადრე რომ ვივარაუდოთ ზოზოს ცხოვრება, რადგან შეუძლებელი იქნებოდა წინა გვარის (გვარამაძის) ხსოვნა შთამომავლობისათვის.

კიდევ ერთ შტოს დაუდო გვარამაძეთა გვარმა სათავე. ეს არის *იანულოვი*. ცნობილი ექიმი და პოეტი, ვალის მკვიდრი, ბატონი შაღვა მოსეშვილი წერს: „ივანე გვარამაძის ახლო ნათესავები ვალეში „იანულოვის“ გვარით ცხოვრობდნენ. იანულოვი თურქულად დამწვარს ნიშნავს. ამჟამად *იანულოვებმა* აღიდგინეს თავიანთი გვარი „გვარამაძე“ და ვალეში დღესაც ცხოვრობს ერთი ივანე გვარამაძე (ფოცხოვისპირელი, 2002:III).

ეს გვარი მეტგვარიდან მოდის და მას კონკრეტული ფაქტი უნდა ედოს საფუძველად. ცნობილია ვინმე მესხის მამის სიღარიბის ამბავი, რასაც დაერთო სახლ-კარის ორგზის დაწვა, რის შესახებაც თავად ივანე წერს: „სიგლახაკის მიზეზი გახლდათ, მამაჩემს ორი პირი ცოლშვილი გამოეცვალა, თავისი ვაჟკაცობის დროს მონაგები ყველა ახალციხის აკლესია-აოხრებისა რუსისგან და შემდგომ აჭარლებისგან სრულ გამოსცლოდა ხელითგან. *ორი პირი სახლ-კარი დასწოდა* 1828-1829 (წლებში) და ცარიელ-ტარიელა კაცს მესამე ცოლად დედეჩემი შეერთო ვალეს, დედაჩემსაც პირველი ქმარშვილი ასწვევებოდა და მეორე მამაჩემი იყო“ (გვარამაძე, 1891:5). სახლ-კარდამწვარი ახალციხელი ჩადის ვალეში და ზედსიძედ შედის „ზაქარათ ბაღდასარას ძის გასპარას სახლში“ (გვარამაძე, 1891:6), მას არქმევენ მეტსახელს *იანულას* (დამწვარა), ხდებიან ისინი იანულაანნი (დამწვარაანნი), ხოლო შთამომავლები არიან *იანულათები* და *იანულოვები*.

თურქული სახელის ქართველი კაცისათვის დარქმევა და ამის ნიადაგზე შემდეგ გვარის ჩამოყალიბება საყოველთაოდ ცნობილია. ეს იყო ოსმალეთთან მეზობლობისა და ისტორიული ურთიერთობების შედეგი. არაქართული გვარსახელების ჩამოყალიბების ამ გზას მხარში ამოუდგა სხვა ფორმა, როდესაც ქართული სახელის მატარებელ ქართველ კაცს შეგნებულად უცვლიდნენ სახელს და მას, როგორც გრიგორიანელს ან კათოლიკეს, სომხური ან იტალიური ტიპიკონის მიმდევარს, სომხურ სახელს არქმევენ. ივანე გვარამაძის მამას ერქვა პავლე, მაგრამ, რადგან იგი კათოლიკე იყო, ოფიციალურად

იწოდებოდა პოლოსად, ისევე, როგორც *პავლე შაჰყულიანი (ჭილიმუზა შვილი)* იყო პოლოს შაჰყულიანი. შ. ლომსაძის აზრით, დგებოდა შემდეგი საშიშროება. ვიდრე პოლოსა იწოდებოდა გვარამაძედ, გვარისა და ეროვნების საფრთხე არ ემოქმედებოდა, მაგრამ „მისი სახელი „პოლოს“ მეორე ეტაპზე შეიძლება მისი გვარის გაქრობის მიზეზად იქცეს და უყურადღებობის შემთხვევაში თუ ამ პოლოსას შვილს დაერქმეოდა, ვთქვათ, „მინასა“, მოსალოდნელი იყო, რომ ამ მინასას შვილს გვარად მისცემოდა „პოლოსიანი“, რაც ჩვეულებრივად ხდებოდა ხოლმე“ (ლომსაძე, 1995:41). ასეთ დროს ვღებულობდით **პოლოს მინასიანს**, როგორც ეს მოხდა **იანულოვის** შემთხვევაში, ოღონდ აქ თურქული ფუძე იქნა გამოყენებული და გაბუნდოვნდა ქართული წარმომავლობა რუსული – **ოვ** სუფიქსის დართვით. ქართული გვარების დაკარგვის ეს ორი გზა გაჰყვა მთელ მე-19 საუკუნეს და მე-20-შიც გადმოვიდა.

ბრძოლა ქართული გვარების წინააღმდეგ იყო ბრძოლა ქართველობის წინააღმდეგ.

სხვაგვარად იქცევიან ოსმალები, თუმცა პრინციპი იგივეა. ოსმალთა მმართველობის დროს ეკონომიკურ საფუძველზე დაყრდნობით და ზეწოლით ქართველებს სარწმუნოებას უცვლიდნენ, თან მას სახელს უცვლიდნენ. სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ მუზეუმში არის ერთი დოკუმენტი, რომელიც გვამცნობს, რომ „მუსხიდან გათათრდნენ **თომბანთ თორომანი, სიმონ** მაისურაძეს დაარქვეს **უსენიანი**, ხოლო ქურდაძეს – **სვილეიმიანაი**, ისიდორ ქურდაძეს – **ალიაი**, ქიტე ქურდაძეს – **იბოი**“. თავდაპირველად ორივე სახელს ატარებდა გამაჰმადიანებული მესხი – ქართულსაც და თურქულსაც, გვარს არ ეხებოდნენ, რადგან მარკირების პრინციპი ირღვეოდა. ქართული გვარის სისტემა განსხვავდება ოსმალურისაგან. მამაშვილობაზე დაყრდნობილი ოსმალური გვარი შეიძლება შექმნილიყო სახელშეცვლილთა შთამომავლებისათვის, უსენიანს შთამომავალი იქცეოდა **უსენიოღლად**, ალიასი – **ალიოღლად** და ა.შ.

ასეთი გვარის მიზანი და პრინციპი იყო არა მხოლოდ გვარის გაბუნდოვნება, არამედ ქართული ეროვნების საბოლოო დაკარგვა.

გვართა ასეთ ჭიდილს მოუსწრო მე-19 საუკუნეში რუსეთის შემოსვლამ მესხეთში და პროცესმა მიიღო უნიფიცირების ხასიათი. კერძოდ, რუსული ადმინისტრაციისათვის უფრო მისაღები იყო – **ოვ**-ზე დაბოლოებული გვარები და ქართულ-

სომხურ-თურქული დაბოლოებანი შეცვალა რუსულმა დაბოლოებამ, ოღონდ ეს ძირითადად ხდებოდა ოფიციალურ სახელმწიფო დონეზე, ხალხი ისევ ძველი გვართით მოიხსენიებდა თავიანთ ნაცნობებსა თუ ნათესავეებს.

ივანეს ჰქონდა ბავშვობაში მეტსახელი *კონა*, რომლის შესახებაც წერდა: „სადაც ყმაწვილოსან დედებს დაეინახემდი ერთად თავმოყრილ მჯდართა, ხან ერთს უგარდებოდი კალთაში ხან მეორეს და ხან მესამეს. სახელად იოანე მერქვა, მაგრამ დედაჩემს *კონა* დაერქმია ჩემთვის, მის გამო, ვინც ამიყვანდა ხელში. ეს *გარდის კონააო*, იტყოდა და მიმიკრემდა გულში“ (გვარამაძე, 1891:9-10). კონა გავრცელებული სახელიც იყო მესხეთში და მეტსახელიც. მისგან არის მიღებული გვარი *კონაშვილი*. ეს მეტსახელი დიდობაში არ გაჰყოლია ივანეს და არც მის შთამომავლებს ხვდათ წილად ამ სახელის შემკვიდრეობა, თორემ მესხეთში *კონაანნი* მეტგვარად გვხვდება.

შ. ლომსაძე ივ. გვარამაძის შესახებ წერს: ივ. გვარამაძე მიხვდა, რომ ძველი ქართული გვარ-სახელების ახლებური წარმოებისას სახე ეცვლებოდა არა მარტო გვართა მაწარმოებელ სუფიქსებს, არამედ მთლიანად ფუძესაც, ქართულ-კათოლიკური კონდაკის (რიტის) არ არსებობის გამო გვარის დაცვის საკითხი გართულებული იყო“ (ლომსაძე, 1995:40).

თვითონ ივანემ საკუთარ თავზე გამოცადა გვართან დაკავშირებული პრობლემები. ჩვენ ვნახეთ *ზოზოშვილად* რომ იწოდებოდნენ გვარამაძეები და ივანეს დასჭირდა თავისი გვარის ჯერ დადასტურება და მერე აღდგენა. ესეც არ აკმარა ცხოვრებამ. ივანეს ოფიციალური გვარი იყო *მესარკოვი* და ეს მოხდა სრულიად შემთხვევით. ბრძოლის დროს პაველე, ივანეს მამა, უნდა დაეჯილდოებინათ. „*ბებუთოვმა* ტემლაკზედ წარდგენის დროს მისი ვინაობა ჰკითხა მის მოძმეს ქუთაისელ *ანტონ მესარკოვს* და მანც მოახსენა ჩემი ძმა არისო და *მესარკოვად* ჩასწერა. ამით დარჩა ჩვენი წოდებაც *მესარკოვი*“ (გვარამაძე, 1891:34).

პაველეს, რომელიც იყო გვარამაძე-ზოზოშვილი, ჰყავდა დედის მხრიდან ნახევარძმა *ანტონი*, აი ამ ნახევარძმის გვარი მისცეს პაველეს, რომელმაც არა მარტო მიიღო ეს გვარი, არამედ ცოლშვილიც ამ გვარზე დაწერა (ლომსაძე, 1995:12). დღევანდელი გადასახედიდან ძნელი გასაგებია ასეთი ცთომილება. როგორი საცოდავი ჩანს პაველე, რომელმაც თავისი გვარი არ იცის! ალბათ, აქ იმდენად არცოდნასთან არა გვაქვს

საქმე, რამდენადაც გვარის სოციალური ფუნქციის გაუფასურებასთან ქართულ ეროვნულ სინამდვილეში, ჯერ თურქობის დროს და შემდეგ რუსთა ბატონობისას.

ივ. გვარამაძემ მღვდლობა *მესარკოვის* გვარით მიიღო 1868 წელს. იგი, როგორც განათლებული კაცი, ისტორიკოსი, ფილოლოგი ვერ შეეგუებოდა *მესარკოვად* ცხოვრებას. იცოდა, რომ *ზოზოშვილიც* შექმნილი გვარი იყო, ამიტომ იბრძოდა *გვარამაძეობის* აღსადგენად. იგი, როგორც საზოგადო მოღვაწე, წერდა *გვარამაძის* გვარით და „*ვინმე მესხის*“ ფსევდონიმით, ამიტომ, „რახან მღვდლის მოწმობა *მესარკოვის* გვარით ჰქონდა მიღებული, ზოგი საეკლესიო მსახური უწიოდა, *მღვდლობის გვარს უარყოფს* და „*ვინმე მესხის*“ ფსევდონიმით აქვეყნებს წერილებსო“ (ლომსაძე, 1995:41-42). ეს უკვე სხვა სახის ბრალდება იყო, ამიტომ ყველაფერი გააკეთა ივანემ საიმისოდ, რომ გვარამაძეობა დაემტკიცებინა. ისტორიული და სხვა სახის დამადასტურებელი საბუთების საშუალებით თავისი გვარი დაიბრუნა 1885 წელს.

მესარკოვი ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინიდან მომდინარედ უნდა მივიჩნიოთ. მართლაც, სახელი გამჭვირვალეა და მესარკიდან მოდის, *მე – ე* მაწარმოებლებით არის მიღებული. ოღონდ სარკის კეთებასთან არ არის დაკავშირებული და ამის ტრადიცია არც ჩანს მესხეთში. ივ. გვარამაძე თავის ლექსიკონში *მესარკეს* განმარტავს, როგორც – *სარკეების გამყიდველი* (გვარამაძე, 1907:141).

ასევე ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინიდან მოდის ძველი ახალციხური გვარი *მეწყარი შვილი*. ამ გვარის მაჰმადიანი ოჯახი ცხოვრობდა ახალციხის რაიონის სოფელ *ბოგაში*.

სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ მუზეუმში დაცული ერთი ჩანაწერის მიხედვით, რომელიც მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში შეუქმნია *ი. პაპისიმდოვს* (ხელნაწერი №1082, გვ. 39) ვგებულობთ, რომ *მეწყარიძე მეწყალიძიდან*, ე. ი. წყლის გამყვანის მოხელიდან უნდა მოდიოდეს, რომელსაც თიხის მიღებით *ჭვინტის* ტყიდან ახალციხის რაბათში ჩაუყვანია წყალი. წყლით მომარაგების ერთ-ერთი სპეციალისტი, რომელმაც დატოვა ახალციხე 1828 წლის ომის შემდეგ და წავიდა *ბოგაში*, სათავეს უდებს ახალ გვარს – *მეწყარიძეს* (ბერიძე, 2006:53).

მართლაც, თითქოს არაფერი უშლის ხელს, რომ *მეწყარიძე* და *მეწყალიძე* დავაკავშიროთ ერთმანეთს, ე. ი. იყო ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინი, რომელმაც დაუღო გვარს სათავე, მა-

გრამ აქ *მეწყალე* არაფერ შუაშია, ტერმინი იყო *მეწყარე*, რომელსაც თავის ლექსიკონში ივ. გვარამაძე ასე განმარტავს: „წყაროს მომყვანი, ზედამხედველი, გამგე“ (გვარამაძე, ქართული ენის საუნჯე: 147), ხოლო *მეწყალე* არის „წყლის მზიდავი“. ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინით კიდევ ერთი გვარი გვხვდება ვინმე მესხის ცხოვრებაში. ეს გვარი ცნობილია მე-19 საუკუნის საქართველოში.

შ. ლომსაძემ შეისწავლა *ხარისჭირაშვილების* გვარი და ის ხელობის აღმნიშვნელ გვარსახელად მიიჩნია, ნამდვილი გვარი კი არ ვიცით. *ხარისჭირაშვილების* წინაპრები ჯავახეთის სოფელ კოთელიდან ყოფილან, რომლებიც XVIII საუკუნის შუა წლებში ლეკიანობას გამოექცნენ ჯავახეთიდან და მართლმადიდებლებად ჩამოვიდნენ ახალციხეში, სადაც მიიღეს კათოლიკობა (ლომსაძე, 1995:31). ივ. გვარამაძე წერს: „წამიყვანეს და ადგილობრივ მღვდელს მიმბარეს საკითხავად ოთხი წლისა. მღვდელი იყო *ხარისჭირით* პავლე, თვალებმტკივანი, წიგნის კითხვა მეტად სწყენდა თვალეზზედ. გულკეთილი კაცი იყო, ერთგული ერისა, მართალი“ (გვარამაძე, 1891:22). *პავლე ხარისჭირაშვილი* ვალის სოფლის მღვდელი ივანეს ნათლიაც იყო (ლომსაძე, 1995:13).

პავლე ხარისჭირაშვილთან სწავლის დროსვე მოუწია მისივე მოგვარესთან სრულიად ბავშვს შეხება, კერძოდ, პატარა ივანე წარმატებული მოწაფე აღმოჩნდა და მალევე მისცეს წასაკითხად კატეხიზმო „დაწერილი *ხარისჭირით ლუკასვან*, რომ მღვდლად კურთხევისა შემდგომ *პეტრე* დაირქვა სახელად“ (გვარამაძე, 1891:23). ეს ის *პეტრე ხარისჭირაშვილია*, რომელსაც ჯერ ქუთაისში ჩააკითხა და სწავლობდა მასთან ივ. გვარამაძე 1854 წელს და შემდეგ სტამბოლში – 1859 წელს.

ბავშვობის წლების მოგონებისას ორივე *ხარისჭირაშვილს ხარისჭირით* ფორმით მოიხსენებს, მაგრამ ოფიციალურად, თანამდებობაზე მყოფის შესახებ ივანე ამბობს: „ქუთაისს წავალ, მიემართამ უ. მამა *პეტრე ხარისჩაროვსა*, ვგონებ მიმიღოს და საკმაო სწავლაც მომცეს“ (გვარამაძე, 1892:145).

ქუთაისში ჩასული ივანე კათოლიკურ ეკლესიაში შეხვდა *დონ ანტონ ვლახაშვილს*, რომელმაც მიასწავლა მას “მამა *პეტრე ხარისჭირაშვილის* სადგომი. რიონის ნაპირას ეკლესიის ჩრდილო-დასავლეთით ფიცრული სახლი იყო ორსართულიანი...” (გვარამაძე, 1891:147). სახელი აშკარად კომპოზიტური წარმომავლობისაა: *ხარისჭირა* – *ხარისმჭერა* – *ხარისმჭერი*.

თავდაპირველად მეტსახელია და იგი დაედო საფუძვლად მეტგვარსა თუ გვარს. რაც შეეხება სამ ვარიანტს (*ხარისჭიროთი*, *ხარისჭირაშვილი*, *ხარისჩაროვი*) მათი აქტიური მოხმარება მიუთითებს იმაზე, რომ გვარად ჩამოყალიბების პროცესი თურქულის გავლენით შენელებულია, ამიტომ სამივე ფორმა იტოვებს არსებობის უფლებას.

„ვლებაჲ“ ზმნის მოქმედებითი გვარის მიმდებარე დღეს არის *მღებავი*. მე-19 საუკუნის საქართველოში, კერძოდ, მესხეთში იყო *მღებარი*. ივ. გვარამაძესთან ვკითხულობთ: „მე კარგად ვიცნობდი ფალოშათ ივანეს და მის შვილს იოსებს და ისინიც მიცნობდნენ. ვიცოდი იოსების დედაც *მღებარი* ივანეს ქალი იყო“ (გვარამაძე 1891:221).

ივანეს ცოლის შერთვის საკითხი სადაო გახდა. გადამწვევები სიტყვა სასიღვდრომ თქვა: „მე მამანემს ბ. ივანე *მღებარს* ვემორჩილებიო. მე ამის მეტს არავის მირჩევს. მეც ღმერთის ნებით მიმიცია და გამითავებია“ (გვარამაძე, 1891:226). სიღვდრის მამა არის „უფროსი სიმამრი“, რომელიც ყველაზე კეთილგანწყობილი იყო ივანეს მიმართ. მან არა მარტო თანხმობა მისცა შვილიშვილზე დაქორწინებისა, არამედ კრიტიკულ მომენტში ხელიც გაუშარბა. ივ. გვარამაძე წერს: ვალის ასაღებად „მივმართე ვალეს, არალს, უდეს მღვდლებსა, ყველამ გაიწყვიტა, როგორც შევხედე შურისგან კვდებოდნენ და რა ხელს გამიმართავდნენ მე ისინი? ბოლოს ჩემმან უფროსმან სიმამრმან *მ. ივ. მღებარმან* მომცა 10 თუმანი“ (გვარამაძე, 1891:245).

ივანეს უფროს სიმამრს (სიღვდრის მამას) *მღებარი* ქცევიან მეტგვარად თუ გვარად არა, რასაც გვაფიქრებინებს შემდეგი ადგილი: „1869 ახალ წელიწად დღეს ვლადიკავკაზს ვიყავით. იქ დაგვხვდა *მღებაროვის* სიძე ბ. სარქის თრთაჯოვი, ჩემი მოკეთე“ (გვარამაძე, 1891:263). მღებაროვის მოკეთეობა სიღვდრის მხრიდან იგულისხმება. მისი სიღვდრი მღებარის შვილია, მათი სიძე კი თრთაჯოვი. „თბილისშივე მივაცემინე ჩემი კერძი 8 მანეთი ბ. კარლო *მღებაროვს*“ (გვარამაძე, 1891:273), ეს არის ბოლო მღებარი ი. გვარამაძის „ცხოვრებაში“.

აღნიშნული ტერმინიდან – *მღებარი* მივიღეთ გვარი *მღებრიშვილი*, რომელმაც რუსული დაბოლოებით მოგვცა *მღებროვი*. აგვისტინე კარლოვიჩი *მღებაროვი*, რომელიც იყო ივანეს ცოლის *ფალოშათ* იოანეს ასულ *ანანოს* მზითვის წიგნის შემდგენი, წერს: დამწერავიც მე ვარ და მეჯვარეცო (ლომსაძე, 1995:35).

მღებარი ფორმა გვაფიქრებინებს, რომ თავისი შინაარსით იგი არის *ვლებავ* ზმნის მოქმედებითი გვარის მიმღებობა. შინაარსობრივად მართლაც ასე უნდა იყოს და უნდა ნიშნავდეს მღებავს, კაცს, რომელიც ღებავს, განსხვავებული განმარტება აქვს **მღებარისა** ივ. გვარამაძეს თავის განმარტებით ლექსიკონში: **მღებარი, მღებავი** – სამღებროს მქონე (გვარამაძე, 1907:188).

საინტერესოა, რომ **მღებარი** გვარად თუ მეტგვარად გაფორმებისას გვარის მაწარმოებელ რომელიმე სუფიქსს არ იყენებს. როგორც ჩანს, **მღებარი** მაწარმოებლის გარეშე არსებობდა, რადგან მესხეთში ცოცხალი იყო **-არ** სუფიქსი, რომელიც წარმომავლობის სუფიქსად იხმარებოდა: ღობიარი, ოთარი, ხერთვისარი და სხვა.

მოგვიანებით **მღებარი მღებრიშვილად** იქცა. მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში რუსული დაბოლოება დაერთვის მღებარს და ვლელულობთ **მღებაროვს**, ხოლო მღებრიშვილი გვაძლევს **მღებროვს**.

ხელობის აღმნიშვნელ გვართავან **მესარკიშვილი** და **მღებრიშვილი** მითითებული აქვს ზ. ჭუმბურიძეს, მას, მჭედლიშვილის გარდა, ჩამოთვლილი აქვს „სხვადასხვა ხელობის მიხედვით შერქმეული გვარები: დალაქიშვილი, დურგლიშვილი, ხარატი, ხარატიშვილი, ხარაზი, ხარაზიშვილი, ხუროშვილი, ხუროძე და სხვა“. ამასთანავე „საყურადღებოა, რომ ხელობისა და თანამდებობის აღმნიშვნელი ტერმინები ხშირად გვხვდება გვარებად წმინდა ფუძის სახით (გვარის მაწარმოებელი აფიქსების, ან **-ძე** და **-შვილ** დაბოლოებათა გარეშე)“ (ჭუმბურიძე, 2003:89). ჩამოთვლილთა შორის ზ. ჭუმბურიძე ასახელებს **მხატვარს**. როგორც უკვე ითქვა, **მღებარი** სწორედ ამ ტიპისაა.

„მრავალ ქართულ გვარს წოდება – თანამდებობის და პროფესია-მოსაქმეობის აღმნიშვნელი ტერმინები უძველესი საფუძვლად. ხშირ შემთხვევაში ეს ტერმინები არაქართული იყო, აღმოსავლეთ მეზობელთაგან ჩვენში შემოსულ-დაპყვიდრებული... საზგასმით უნდა ითქვას, რომ ჩვენში ამ გვართა ფუძეების ტერმინებია შემოსული. გვარსახელები კი უშუალოდ ჩვენს ქართულ სინამდვილეშია წარმოქმნილი“ (თოფჩიშვილი, 2003:6). ხელობის აღმნიშვნელი გვარების ჩამოყალიბება გარკვეულწილად არაქართულენოვან გარემოსთან იყო დაკავშირებული მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში.

საინტერესო მოსაზრებას აყენებს ამ მხრივ შ. ლომსაძე. მისი აზრით, “რადგან გაკათოლიკებული ქართველები ჩვეულე-

ბრივად მიწერილი იყვნენ ლათინურ ან სომხურენოვან კონდაკის მქონე ეკლესიებს, სადაც სომეხ და ლათინ სასულიერო პირებს თავიანთი კონდაკების კვალობაზე სასურველ შესაბამისობაში მოჰყავდათ ქართულ გვარ-სახელთა ახლებური წარმოება, *იწარმოებოდა იგი ძირითადი საქმიანობის* (ხელობის) *ან საკუთარი სახელის მიხედვით, რომელიც მთლიანად ტიპიკონის კვალობაზე იყო გაწყობილი* და საიდანაც შემდეგ უცნაურ შტოგვარებად ყალიბდებოდა” (ლომსაძე, 1995:40-41).

გვართა ვარიანტულობა მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში განპირობებულია სხვადასხვა ფაქტორით. ერთ-ერთი მათგანია ხელობის აღმნიშვნელი გვარები, რომლებიც ცვლიან არსებულ ტრადიციულ ქართულ გვარებს.

გვარამაძეთა გვარის ისტორია ნათელი მაგალითია იმისა, რომ გვართა ვარიანტულობის მთავარი მიზეზი ტრადიციული ქართული გვარების უარყოფაა. ეს უარყოფა დაიწყო ჯერ ოსმალებმა და გააგრძელა რუსულმა მმართველობამ. იქმნებოდა ახალი მეტსახელიდან მიღებული გვარები (ზოზოშვილი), ან ეძლეოდათ ხელობის აღმნიშვნელი ტერმინებიდან შექმნილი რუსულ-ქართული დაბოლოებებიანი სხვა გვარები.

ვარიანტულობის უმთავრესი სათავე მაინც ქართული დაბოლოებების: *-თ*, *-ძე*, *-შვილი* და რუსული *-ოვ* -ის ჭიდილი იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, 2006 – მ. ბერიძე, ქართველთა გამუსლიმება და გვარის შეცვლა მესხეთში, 2006.

გვარამაძე, 1891 – ივ. გვარამაძე, ვინმე მესხის ცხოვრება, 1891.

გვარამაძე, 1907 – ივ. გვარამაძე, ქართული ენის საუნჯე, 1907 წ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფონდი, ხელნაწერი №52.

თოფჩიშვილი, 2003 – რ. თოფჩიშვილი, ქართული გვარსახელების ისტორიიდან, წიგნი I, 2003.

ლომსაძე, 1995 – შ. ლომსაძე, მესხები, ახალციხური ქრონიკები, II, 1995.

მიჩიტაშვილი, 1995 – მ. მიჩიტაშვილი, ივ. გვარამაძის საისტორიო და საზოგადოებრივი შეხედულებანი, 1995.

ფოცხოვისპირელი, 2002 – შ. ფოცხოვისპირელი, ვინმე მესხი ივანე გვარამაძე, კრებული „ოპიზარი“, II, 2002.

ერუაშვილი, 2002 – ნ. ერუაშვილი, საღისერტაცო ნაშრომი, 2002.

ჭუმბურიძე, 2003 – ზ. ჭუმბურიძე, რა გკვია შენ? 2003.

Merab Beridze

FIGHTING FOR BEING GVARAMADZE

Summary

The variance of family names in the first half of the XIXc is caused with different factors. Namely, with the rejection of traditional Georgian surnames. It began in the period of Ottomans, governance and went on in the period of Russia's domination. One of them are surnames denoting skills that replace existed traditional Georgian family names.

The history of a surname - Gvaramadze is a clear example. The main reason of the variance of family names is the rejection of traditional Georgian surnames. First Ottomans' began and then Russians continued it. New surnames were formed from nicknames (Zozoshvili) or from the terms denoting skills which had Russian –Georgian endings.

**ექვთიმე თაყაიშვილისა და მისი პონსტანტინე
გვარამაძის ურთიერთობის ისტორიიდან**

აკადემიკოს ექვთიმე თაყაიშვილის უდიდესი მრვალმხრივი დამსახურება საქართველოსა და ქართული კულტურის ისტორიის წინაშე საყოველთაოდ არის ცნობილი. ამჯერად, ჩვენი სტატიის მიზანია, მკითხველს გავაცნოთ ამ სასიქადულო მამულიშვილის, არც თუ მცირე მემკვიდრეობა ქართულ ფოლკლორისტიკაში. მართალია, ამგვარ კვლევას მის საქმიანობაში შედარებით დაქვემდებარებული ადგილი ეჭირა, მაგრამ იქაც ფუძემდებლად გვევლინება იმ ქართველთა შორის, რომელთაც სისტემატურად უმუშავიათ ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. მათ შორის უნდა დავსახელოთ ისეთი კორიფეები, როგორებიც იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, რაფიელ ერისთავი, ამათ ნაკვალევზე და იღებზე იწყეს სვლა პეტრე უმიკაშვილმა, დავით ხიზანიშვილმა, თედო რაზიკაშვილმა, ალექსანდრე ხახანაშვილმა, ლადო აღნიაშვილმა და სხვებმა.

თუ გადავხედავთ ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიის ადრეულ ხანას, იგი შეიძლება სამ საფეხურად დავყოთ.

ქართული ზეპირსიტყვიერების შემკრებთა პირველი პლედა თავს იყრიდა „ივერიასა“ და ქართველთა შორის წერაკითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ირგვლივ, აქ იყვნენ როგორც მწერლები, ეთნოგრაფები, ფოლკლორისტები, ენათმეცნიერები, ისე პერიფერიული ინტელიგენცია პედაგოგებისა და სასულიერო პირების სახით. ამ ჯგუფმა შექმნა პირველი პროგრამა შემკრებთათვის ქართულ ენაზე. ყოველივე ამის სულისჩამდგმელი და წარმმართველი ილია ჭავჭავაძე იყო.

მეორე პლეადა XIX საუკუნის 90-იან წლებში შეიქმნა აკაკი წერეთლის „კრებულის“ გამოჩენასთან ერთად. დიდმა მეოხანმა თავის ჟურნალში ფართოდ გაუღო კარი ხალხური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს და ცალკე სოფლების კომპლექსურ შესწავლას. აკაკის „კრებულის“ დახურვით მეოცე საუკუნის დასაწყისში დაიხურა ფოლკლორულ-შემკრებლობითი მუშაობის ფურცელი და თითქმის მთელი ათი წლის განმავლობაში აღარაფერი გააკეთებულა.

ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების განვითარების შემდეგ, მესამე საფეხური დაკავშირებულია საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების შექმნასთან, რომლის თავმჯდომარე და ხელმძღვანელი ექვთიმე თაყაიშვილი გახლდათ.

ექვთიმე თაყაიშვილმა შესანიშნავად გააგრძელა ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ტრადიცია ხალხური საუნჯის შეკრება-გამოცემის საქმეში და თავის მხრივ წინ წასწია შემკრებლობითი ფოლკლორისტიკა. საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ავტორიტეტი სწრაფად გაიზარდა, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ისეთი გამოცემების განხორციელებამ, როგორიც იყო „საქართველოს სიძველენი“ და „ძველი საქართველო“.

„ძველი საქართველოს“ პირველი ტომის წინასიტყვაობაში ექვთიმე თაყაიშვილმა საზოგადოებას აცნობა, რომ კრებულში სისტემატურად მოთავსდებოდა ფოლკლორული მასალა, რომელიც სხვადასხვა რეგიონებში იყო მოძიებული და ჩაწერილი და მიმართავდა, ვისაც გული ერჩის, მონაწილეობა მიიღოს მის შეკრებაში. რედაქტორი ასე წერდა მაშინ: „ვის არ შეუძლია ჩაწეროს და მოგვაწოდოს ხალხური ზღაპრები, სიმღერები, გადმოცემანი, არაკები, თქმულებანი, შელოცვები და გამოცანები?...“ ამგვარმა მოწოდებამ დიდად შეუწყო ხელი ჩვენში შემკრებლობითი მოღვაწეობის გაღვივებას, წამოვიდა ჩანაწერების ნაკადი, რომლის მხოლოდ მცირე ნაწილის გამოქვეყნება მოახერხა ექვთიმე თაყაიშვილმა, უფრო მეტი კი დარჩა საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფონდში. ამ მასალების დიდი ნაწილი შემდგომში დაამუშავა და გამოსცა მიხეილ ჩიქოვანმა (ჩიქოვანი, 1956).

ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ შეკრებილი მდიდარი მასალიდან ვგებულობთ, რომ მას მიმოწერა ჰქონდა სხვადასხვა კუთხის ფოლკლორის შემკრებლებთან, რომლებიც, თავის მხრივ, დიდ იმედებს ამყარებდნენ ექვთიმე თაყაიშვილზე. რაც ჩვენთვის ამჯერად საინტერესოა, შეიძლება დავასახელოთ მესხი კონსტანტინე გვარამაძე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ: მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი ფოლკლორისტი ენთუზიასტი დიდ ნივთიერ ხელმოკლეობას განიცდიდა, მაინც არ დალატობდა არჩეულ გზას.

აი მაგალითად, რას წერდა კ. გვარამაძე ერთ-ერთ ბარათში ექვთიმე თაყაიშვილს ახალციხიდან 1908 წლის 12 სექტემბერს.

„დიდად პატივცემულო ბ. ექვთიმე!

მას შემდეგ, რაც 1891 წ. თქვენი რჩევით ერმილე ნაკაშიძის მიერ მიწვეული ვიყავი გურიაში მაკვანეთის მასწავლებლად, სადაც 1904 წლამდე დავეყავი (გურიაში) და იმ ხნის განმავლობაში კი, სამჯერ მომეცა შემთხვევა შეგხვედრილიყავით თქვენ. ორჯერ ოზურგეთში და ერთჯერ კი სათავადაზნაურო სასწავლებელში თქვენი ინსპექტორობის დროს, და შემდეგ კი აღარც შეგხვედრივართ და არაა იმედი, ისეთი იშვიათი ნახვის შემდეგ კიდევ გადაგავიწყდებოდით...

ახლა შეძლება შემთხვევა მოგწეროთ, როგორც „ისტ. გეოგრ. ეთნოგრაფიული საზოგადოების“ თავმჯდომარეს. იმედი, ჩემ თხოვნას არ დატოვებთ უყურადღებოდ. მე თვითონ წამოსვლას ვაპირებდი, რათა პირადად შენახეთ, მარა არ მომიხერხდა ჯერჯერობით წამოსვლა. აი ჩემი თხოვნა. მე, ყმაწვილობიდანვე 25 წელიწადია ზეპირსიტყვაობას და ეთნოგრაფიულ მასალებს ვაგროვებ საქართველოს სხვადასხვა პროვინციებში. ამას რა თქმა უნდა „აკაკის კრებულიდან და „მოგზაურიდან თქვენც გაიგებდით. და ახლა, რადგან თქვენ სპეციალურად ამისათვის საზოგადოება დააარსეთ, სადაც შემეძლება მე მუშაობა სპეციალურად ამ საქმეში და უსაქმოდაც ვარ დარჩენილი, გთხოვთ მომანდოთ რაიმე სხვადასხვა პროვინციაში სამუშაო ამ საქმეში... ერთი წელიწადი ქართული გამოცემლობის ამხანაგობამაც შეკრება ზეპირსიტყვაობა.

იმედია ამ ჩემ თხოვნას აასრულებთ და მაცნობებთ კიდევ, ამისათვის საპასუხო ბლანკსაც გიგზავნით.

პატივისცემით, მესხი კონსტანტინე გვარამაძე.“

ექვთიმე თაყაიშვილი გულისხმიერად ეპყრობოდა ენთუზიასტთა ხმას. აცნობებდა საზოგადოების საბჭოს და შესაფერისად იყენებდა მუშაობაში. ამას მოწმობს დასახელებულ ბარათზე მინაწერი: „იხ. საბჭოს ოქმი №24“.

„დიდად პატივცემულო ბატონო ექვთიმე.

დიდი ხანია დაწერილი მაქვს მასალები №№3, 4 და 5, რომელსაც ამავე ფორმით ვაგზავნი დაზღვეული ბანდეროლით (სულ 32 გვერდს ნაწერს შეიცავს) ლექსებს და ნაწყვეტებს სამეცხეთოში ჩემს მიერ შეგროვილს, მარა მარკაც არ მქონდა გამომეგზავნა, ისეთ მდგომარეობაში ჩავარდი; უსაქმო, ცოლშვილიანი, მამაც ჩემთანაა, ამჟამად აღარც მამა მსახურობს და მოგეხსენებათ, ფრანგ მღვდლებს პენსიას არ აძლევენ და ასე უკიდურეს მდგომარეობაში ვარ. ახლა ცოლიც ავით მყავს და ურავლის წყლები დაუნიშნეს აჭიმებმა.

ასეთ გარემოებამ დააგვიანა მასალების გამოგზავნა თავის დროს. შეიძლება გურიის ხალხის ნაწარმოებები გამოვიგზავნო შეიძლებისათვის. ორი რვეული გამოგზავნილი მაქვს, არ ვიცი მიიღეთ თუ არა.

მაცნობეთ მასალების მიღება, დავრწმუნდეთ, რომ არ იკარგება“
(თბილისში წერილი მიღებულია 8. 7. 09. (შტამპი).

ამ წერილებში მოხსენებული მესხურ-ჯავახური და გურული ფოლკლორული ნიმუშები მალე კიდევაც გამოქვეყნდა „ძველი საქართველოს“ მესამე ტომში. საქმიანი და ახლო მეგობრული დამოკიდებულება არსებობდა დედაქალაქში მყოფ მეცნიერსა და პერიფერიებში მომუშავე ფოლკლორისტ-ენტოუზიასტებს შორის.

ექვთიმე თაყაიშვილის ფოლკლორულ-შემკვრებლობით მოღვაწეობა მის არქეოლოგიურ ექსპედიციებსა და მოგზაურობასთან არის დაკავშირებული. როგორც ცნობილია, იგი ბევრ ისეთ მხარესა და კუთხეში ყოფილა, სადაც სხვას არა ჰქონია ბედნიერება სამეცნიერო მიზნებით ემოგზაურა.

შემონახულია მისი შინაარსიანი დღიურები. ბევრ მათგანში ფოლკლორული ჩანაწერებიც გვხვდება. ამჯერად შევჩერდეთ 1917 წელს მესხეთ-ჯავახეთში მოგზაურობის დღიურებზე.

როგორც ჩანს, მუშაობა ხალისიანად წარიმართა. დღიურებში უამრავი სხვადასხვა ხასიათის ცნობებია. ავტორი უპირველეს ყოვლისა მოგზაურობის საშუალებებს ასახელებს. „იორდათ მივაღთ, ცხენი, კარგად მავალი ცხენი, თოხარიკი“. ჩანაწერებში დიდი ადგილი ეთმობა დემოგრაფიულ ცნობებს თითოეული სოფლის შესახებ. მაგალითად, სოფელ ბალანთაში 40 კომლი სულ ქართველი ყოფილა. მეცნიერის დაკვირვებული თვალი მარტო სიძველეთა ნაშთებს როდი ამჩნევს, იგი მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებასაც სწავლობს. „განსაცვიფრებელი სიღარიბე და სიბნელე ხალხისა; სახლები მიწურები; შესავალი დერეფანი; საქონელთან ერთად ცხოვრება; სიღარიბე; ექვთიმე თაყაიშვილი ეძებს მთქმელებს, მომღერლებს, აკვირდება მათ რეპერტუარს, ორ და სამ ენონობას, კულტურათა შერევას.

როგორც ექვთიმე თაყაიშვილი აღნიშნავს, მოგზაურობა მძიმე პირობებში მიმდინარეობდა. მოსახლეობისათვის ხშირად გაუგებარი იყო თვითმპყრობელობის დამხობისთანავე არქეოლოგიური მოგზაურობა. ბალანთიდან მიმავალი შენიშნავს: „ჩემი თანამგზავრი მარკოზ მღეროდა გზაზე თათრულ სიმღე-

რებს და როდესაც ვკითხე, ქართული სიმღერა არ ვიცოდით – მომიგო, თითქმის „ქრისტე აღსდგაც“ არ სცოდნია“ (ბერძენიშვილი, რედ. 1966:152).

24 მაისს საღამოს 5 საათზე უკვე ხიზაბავრას მიადწია. აქ „ყველაზე უფრო განცვიფრებაში რასაც მოყავხართ – ეს არის ქალების ტანისამოსი: წითელი, თეთრი თავსაბურავით, თითქმის ყველანი დიდი და პატარა; უცნაურ შთაბეჭდილებას ახდენს სოფელი – არაქართული სოფლისას“ (ბერძენიშვილი, რედ. 1966:152). სწორედ აქ ჩაწერა ექვთიმე თაყაიშვილმა ხალხური პოეზიის რამდენიმე ნიმუში სახალხო მთქმელების სარქის ადოვის (ადოშვილი) და გიორგი ბალიშვილისგან. ეს უკანასკნელი საქართველოდან ყოფილა გადასული („მე გადავედი საქართველოსკენო,“ თქვა“).

ამის შემდეგ ექვთიმე თაყაიშვილი მიდის შემდეგი მარშრუტით: სარო, ხერთვისი, ამ უკანასკნელში მოსახლე სულ ქართველი მაჰმადიანებია, „2000 სული მცხოვრებია, 233 კვამლი“.

ქილდა, 25 მაისი, 1-ლი საათი: „80 კვამლი, სულ ქართველებია, გარდა 7 კვამლი თათრისა. ლაპარაკობენ სულ ქართულად“. ამას მოსდევს ჩუნჩხა, პტენა, ექვთიმე თაყაიშვილი საგანგებოდ ეძებდა სოფლებში მომღერლებსა და მეღეჭეებს. ამას ადასტურებს ჩანაწერი: „იობ ბერიძემ იცის ძველებური სიმღერებიო“, უთხრეს თურმე ქუჩაში.

27 მაისი, მურჯახეთი, ყულაღისი, ხოსპიო, კარტიკამი, ბავრა, ხულგუმი, კუმურდო, გოგაშენი, ვარძია; 30/V სამშაბათი. შემდეგ ზედა თმოგვი, 31. V. „საშინელი კლდე-ღრეებია, მიწა სულ არა აქვთო“, შენიშნავს. ტოლოში „ხალხური სიმღერები, ქართული იციან ქართველებმა“ (ბერძენიშვილი, რედ. 1966:155).

ივნისი. ვალე, 2. VI. პარასკევი. „ენა ვალეში ქართველობაში კარგადაა შენახული. სიმღერა უფრო თათრულია, თუმცა ქართულიც იციან.“ შემდეგ მიდის არალი, სადაც 90 წლის მოხუცის ელისაბედ ჭილაძისგან ანბანთქება ჩაუწერია.

ექვთიმე თაყაიშვილის დღიურებში გვხვდება წარმართული რწმენის თქმულებებიც. მაგალითად, სოფელ გიორგიშინდაში ჩაუწერია: „შიდ მაისს თუ არ იწვიმა შვიდჯერ – ახალციხის გლეხობა ცუდ ნიშნად თვლის; რძეს რომ გაურთოს ის წყალი – მაწონი ხდება, დააყენო და დაიჭირო ჭურჭელში – ძმარი გახდება.“ ზიკილიაში ექვთიმე თაყაიშვილს ჩაუწერია ზღაპარი ანა გოგინავასგან და ლექსი სალომე აბრამოვისაგან.

6 იენისს ექვთიმე თაყაიშვილი ახალციხეშია, შემდეგ მიდის რუსთავში. მის კოლექციაში წარმოდგენილია აგრეთვე გაბრიელ ნათუნაძის და ანა მესხის ნათქვამი ლექსები და ზღაპრები, როგორებიცაა: „იმედო წახვალ დილითა“, „საყვარელო, სანატრელო“, „ბეჟანიანი“, „როსტომიანი“. ზღაპრები: 1) „აღმოსავლეთის ხელმწიფე“; 2) „მამის ანდერძი“; 3) „ნაციმბირალი“; 4) „გაქვავებული აბანი“; 5) „აჭარელთა მოსვლა“; 6) „ხელმწიფის სამი ვაჟი“ და „სამი ქალი“;

ამრიგად, ზემოთ წარმოდგენილი ცნობები უეჭველი საბუთია იმისა, რომ ექვთიმე თაყაიშვილი ექსპედიციებსა და მოგზაურობებში, ქართული კულტურის სხვა ნიმუშებთან ერთად, ფოლკლორულ ტექსტებსაც აგროვებდა. მართალია, მისი მოგზაურობის ძირითადი მიზანი სულ სხვა იყო, მაგრამ ექვთიმე სხვა ყველაფერთან ერთად შეიარაღებული იყო ფოლკლორისტიკის ღრმა ცოდნით. სწორედ ასეთი ფართო მასშტაბის ქართველოლოგიად წარმოგვიდგება ჩვენ აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი, რომლის ნაღვაწით ქართველი ერი მუდამ მადლიერი, ხოლო ქართული მეცნიერება მუდამ დავალებული იქნება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ჩიქოვანი, 1956 – მ. ჩიქოვანი, ქართული ხალხური სიტყვიერების ისტორია, თბ., 1956.

„ლიტერატურული ძიებანი“, 1938 – „ლიტერატურული ძიებანი“ – V, თბ., 1938.

ბერძენიშვილი, რედ., 1966 – აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი, კრებული, რედაქტორი ნ. ბერძენიშვილი, თბ., 1966.

**FROM THE HISTORY OF EKVTIME TAKAISHVILI AND
KOSTANTINE GVARAMADZE'S RELATIONS**

Summary

Ekvtime Takaishvili had an active correspondence with the collectors of folklore while travelling in different parts of Georgia and in expeditions. The example of it is his correspondence with Kostantine Gvaramadze and travelling in May-June, 1917. The goal of his travelling was different.

Ekvtime Takaishvili was a great Kartvelologist. Georgians and Georgian science will always be grateful to him.

ივანე გვარამაძე – ხალხური სიტყვიერების შემკვრელი

მესხური ფოლკლორის შეკრებას მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში განსაკუთრებული ენთუზიაზმით მოჰკიდეს ხელი მამა-შვილმა, „ვინმე მესხმა“ - ივანე და კონსტანტინე გვარამაძეებმა. ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში ისინი დიდ მზრუნველობას იჩენდნენ სამხრეთ საქართველოს სიძველეთა, კერძოდ, ხალხური სიტყვიერების მიმართ.

კომპოზიტორი ვალერიან მაღრაძე ივ. გვარამაძის შესახებ წერდა: „მესხური სიმღერების შეგროვებისა და გადარჩენის პირველი ცდები ეკუთვნის ამ კუთხის მკვიდრს მკვლევარ ივ. გვარამაძეს (1831-1912), რომელიც ცნობილია „ვინმე მესხის“ ფსევდონიმით“ (მაღრაძე, 1937:5).

ი. გვარამაძის მიერ შეგროვილი ფოლკლორული და სხვა მასალები საფუძვლად დაედო ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის საარქივო ფონდებს, ხელნაწერთა დიდი ნაწილი დაცულია, აგრეთვე, ეროვნულ ცენტრსა და შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტში. ივ. გვარამაძემ ბევრი ლექს-სიმღერა ჩაიწერა. მათ შორის დარბაზისეული ლექსები, რომლებიც თავისი შეხედულებისამებრ დაახარისხა და სათანადო განმარტებებიც დაურთო. სამწუხაროდ, ივ. გვარამაძე პროფესიონალი მუსიკოსი არ იყო და სიმღერების ნოტებით ჩაწერა არ შეეძლო.

როგორც ხელნაწერებიდან ჩანს, ივ. გვარამაძე ყოველ ღონეს ხმარობდა მესხური სიმღერების გადასარჩენად. შეადგინა ლექს-სიმღერების კრებულები 1883, 1884, 1909 წლებში. სხვადასხვა დროს ივ. გვარამაძეს ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები გაუგზავნია აკაკი წერეთლისათვის, რაფიელ ერისთავისა და იონა მეუნარგიასათვის. სამწუხაროდ, ისინი არ გამოქვეყნებულა. ჩანს, იონა მეუნარგიას კრებული პეტრე უმიკაშვილისათვის გადაუცია. მასში 24 სახეობის ლექს-სიმღერა იყო (მაღრაძე, 1987:6).

ივ. გვარამაძეს, როგორც თვითონ აღნიშნავს, უმეტესი მასალა შეუგროვებია ს. ხიზაბავრასა და მის ახლომდებარე სოფლებში. ამ მასალებიდან ირკვევა, რომ 900-იან წლებში სუფრულები ჯერ კიდევ გავრცელებული ყოფილა.

ივ. გვარამაძე თავის ისტორიული ხასიათის ნარკვევებში თვალსაჩინოებისათვის იყენებდა ზეპირსიტყვიერებას, ტოპონიმურ მასალას და ისტორიულ გადმოცემებს („დავუდრებანი“). ამ მხრივ გამოირჩევა ივ. გვარამაძის ისტორიული ხასიათის ნარკვევი, რომლის სახელწოდებაა „ქართლის ცხოვრება“. მასში მკვლევარს ჩაურთავს ამირანის ეპოსის ფრაგმენტი. ამირანი მიჩნეულია წარმართულ ღვთაებად ქართლოსის, ქაღდის და ბოჩისთან ერთად (გვარამაძე, 1882:3). ივ. გვარამაძე, ასევე, გვაწვდის ცნობას ახალქალაქის მახლობლად „ამირანის გორის“ შესახებ. იგი ამირანზე ლაპარაკობს, აგრეთვე, გაზეთ „ივერიაში“ გამოქვეყნებულ წერილში (გაზეთი „ივერია“, №204, 1900).

მესხეთში ამირანის თქმულების 7 ვარიანტია მოპოვებული. ყველაზე ადრინდელი ჩანაწერი „ამირანდარეჯანიანის“ დამატებაში ზ. ჭიჭინაძემ გამოაქვეყნა 1896 წელს.

ივ. გვარამაძეს მომხდურის ავაზაკური ბუნების საჩვენებლად მოაქვს ბაღადა „შემომეყარა ყიფნალის“ ვარიანტი. მკვლევარი ამ ბაღადას განიხილავს, აგრეთვე, გაზეთ „დროებაში“ გამოქვეყნებულ სტატიაში და ხელნაწერ ნაშრომში „ქართლის ცხოვრების წყაროები“. ივ. გვარამაძემ ქართველი მოყმისა და ყიფნალის ბაღადა დაუკავშირა საქართველოში სკვითების შემოსევის დროს (VII-ს ჩვ. წ. აღ), რაც, არასწორია, რადგან სკვითები და ყიფნალები ერთმანეთისაგან დაცილებულ ეპოქებში ცხოვრობდნენ. ბაღადა შუა საუკუნეების საქართველოში უნდა იყოს შექმნილი, შესაძლოა, დავით აღმაშენებლის სიცოცხლეში, საქართველოში ყიფნალების ჩამოსახლების პირველ პერიოდში (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1941:12). მიუხედავად ამისა, ივ. გვარამაძის მიერ გამოყენებული ბაღადა ფოლკლორისტული თვალსაზრისით გარკვეულ ინტერესს აღძრავს. მნიშვნელოვანია მის მიერ მოტანილი ცნობა, რომლის მიხედვით, ქართველი მოყმისა და ყიფნალის საფლავები ახალციხის ჭალაშია (გვარამაძე, 1879:168).

„შემომეყარა ყიფნალის“ ივ. გვარამაძისეული ჩანაწერი ახლოა ჯავახურ ვარიანტთან, რომელიც ს. ხიზაბაგრაშია ჩაწერილი იაკობ ლაზარიშვილის მიერ. აღსანიშნავია ივ. გვარამაძის ხალხური პოეზიის ხელნაწერი კრებული. მასში შეტანილია ოთხსტრიქონიანი ლექსი „ჩისორიშელი ქალი“. არსებობს ამ ლექსის ანალოგიური თქმულება, რომელიც მოგვითხრობს სტამბულის ბაზარზე გაყიდული ქართველი ტყვე ქალის განცდებზე.

ხელნაწერ კრებულში შეტანილია ლექსი „თუშო, ნუ ჩახვალ ოშორას“. ამ ლექსის ძირითადი ტექსტი შექმნილია ფშავში. ლექსის მესხურ ვარიანტში ხოშორას ნაცვლად ოშორაა. ოშორა სოფელია მესხეთში. მესხმა მოქმედმა ფშავური ლექსი შეგნებულად გადაასხვაფერა და თურქ დამპყრობლებთან ბრძოლას დაუკავშირა.

ივ. გვარამაძეს საისტორიო ხასიათის ნარკვევში „ქართლის ცხოვრება“ ჩაურთავს „საბრალო დედაბრის ლექსი“, რომელსაც მკვლევარი ისტორიის წყაროს მნიშვნელობას აძლევს, რაც გ. ახვლედიანის აზრით, არასწორია, მაგრამ იგი, როგორც ისტორიის წყაროს ფუნქციის მატარებელი, საინტერესოა ქართული ფოლკლორისტიკისათვის.

ივ. გვარამაძის საისტორიო ნარკვევში „ახალციხური ფელეტონი“ ჩაურთავს ხალხური ლექსები ერეკლე მეორეზე (პატარა კახი) „აზატ ხანი და ერეკლე“. ეს ლექსი „ძველ საქართველოშიც“ დაიბეჭდა და ე. თაყაიშვილის ხალხური პოეზიის კრებულშიც შევიდა.

ნარკვევში გამოქვეყნებულია, აგრეთვე, ლექსი „ერეკლეშემოუთვალა ფაშას“. ლექსში ასახულია უსუფ ფაშას რაზმების მიერ ქართველი მოსახლეობის აწიოკება.

ივ. გვარამაძეს ნარკვევში „ისტორიული მასალები“ ჩაურთავს ლექსი „ასპინძის ომი“. აქვეა წარმოდგენილი ლექსი „მეფე ერეკლე ხერთვისის ციხეში“. „ძველ საქართველოში“ იგი ცალკეა დაბეჭდილი. მასში გადმოცემულია ასპინძის ომის ერთი ეპიზოდი – მტრის ძლევა ქართველებისაგან პირველივე შებრძოლებისას.

თავის „ისტორიულ მასალებში“ ივ. გვარამაძე იმოწმებს ლექსს „აბდაულა შეიკაზმა“. იგივე ლექსი გამოქვეყნებულია „ძველ საქართველოში“ სათაურით „აბდაული და ერეკლე“. ლექსი ცნობილია ვარიანტებად. ივ. გვარამაძეს ნარკვევში „ისტორიული მასალები“ შეუტანია ლექსი ბელად რაჯაბზე შექმნილი ვრცელი ქართული ლექსი, რომელიც მისი მტკიცებით კონკრეტული ისტორიული ფაქტის გამოვლენაა.

ივ. გვარამაძეს მოაქვს, აგრეთვე, ლექსი „ერეკლე მეფის გამარჯვება ლეკებზე“. იგი ერეკლეს ხელმძღვანელობით ბრძოლის ეპიზოდებს გადმოგვცემს.

ყურადღებას იქცევს ისტორიულ მასალებში ჩართული ლექსები შარიფ ფაშაზე და ჩახალ ოღლიზე. ეს ლექსები „ძველ საქართველოში“ არის გამოქვეყნებული (ახვლედიანი, 2000:27-39).

„ძველ საქართველოში“ გამოქვეყნდა ივ. გვარამაძის „გამიჯნურებული ვაჟ-ქალი“ (ძვ. საქ-ო, 1913-1914:253-267). კრებულს ახლავს „ვინმე მესხის“ შენიშვნა: „ძლიერ კარგი იქნებოდა, რომ ასპინძის ქალ-ვაჟის პოეზია მრთლად დარჩენილიყო და არ დაევიწყებოდა ჩვენს ერობას. როგორც ჩანს, თავითგანვე მიღებული ყოფილა ჩვენს წინაპართაგან, რომ ნაწყვეტნი მუხლნი ზოგი სრული და უსრულნი, აკვრა-ჩაკვრით, აქა-იქ დარჩენილან მთელ საქართველოში სახალხო სამღერლად“.

„გამიჯნურებული ვაჟ-ქალი“ მრავალწლიანი მუშაობის ნაყოფია. ამაზე მიგვითითებს ის ხელნაწერები, რომლებიც დაცულია სამცხე-ჯავახეთის ისტორიულ მუზეუმში (ფ. არქ. №122), შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილების არქივში (ფ. არქ. უმიკ. 1906) და საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (M 2430). თითოეული მათგანი წარმოადგენს მესხეთში გავრცელებული ლექს-სიმღერების კრებულს, რომლებიც სხვადასხვა დროს არის შედგენილი. პირველი შედგენილია 1883 წელს, მეორე 1884 წელს, ხოლო მესამე – 1904 წელს. მათგან ყველაზე სრულია მეორე (ფ. არქ. უმიკ. 1506) და ეწოდება „მესხეთში ხმარებული სანადიმონი (სუფორულები), შეკრებილი „ვინმე მესხისაგან“. ეს ხელნაწერები „ვინმე მესხს“ გაუგზავნია იონა მეუნარგიასათვის... როგორც ჩანს, ი. მეუნარგიასათვის გაურკვეველი ყოფილა ზოგიერთ სიმღერასთან ჯვრის დასმა და შეკითხვით მიუმართავს „ვინმე მესხისათვის“, რომელიც ასე პასუხობს: „ეგენი, ბატონო, ჩემი თხზულება გახლავთ დამატებული სიტყვის შემთავებლად, რადგან მავათ მაგიერ მუხლები ბევრი ვეძებე, ვეღარ ვიპოვე და მეც ჩემის შეძლებისამებრ ეგენი შევთხზე და თუ გამოუსადეგარი იყოს, შეგიძლიათ ამომაკლოთ და მარტო ჩემი შეკრებილები დაბეჭდოთ“ (ფ. არქ. უმიკ. 1506:2). კრებული არ დაბეჭდილა, ჩანს, იგი ი. მეუნარგიას გადაუცია პ. უმიკაშვილისათვის. კრებულიდან ამოღებული ლექს-სიმღერების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაიბეჭდა 1937 წელს (ახვლედიანი, 1999:6).

როგორც ვხედავთ, XIX საუკუნის ქართული კულტურის თვალსაჩინო წარმომადგენლის – „ვინმე მესხი“ ივ. გვარამაძის

ისტორიული ნაშრომების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო ხალხური ნაწარმოებებია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ახვლედიანი, 1992 – ახვლედიანი გ., ქართული ხალხური შემოქმედება არქეოლოგიურ და ეპიგრაფიკულ ძეგლებზე, ჟურნალი „განთიადი“, №7,8. 1992.

ახვლედიანი, 1999 – ახვლედიანი გ., მესხურ-ჯავახური ლექს-სიმღერები ისტორიკოს ვინმე მესხი ივ. გვარამაძის ფოლკლორულ ჩანაწერებში, გაზეთი „ლიტერატურული მესხეთი“, №6, 1999.

ახვლედიანი, 2000 – ახვლედიანი გ., ასპინძის ომის ასახვა ხალხურ სიტყვიერებაში, კრებული „ასპინძა“, ახალციხე, 2000.

ვახუშტი, 1941 – ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ., 1941.

გვარამაძე, 1979 – გვარამაძე ივ., ისტორიული მასალები, გაზ., „დროება“, №186, თბ., 1879.

გვარამაძე, 1982 – გვარამაძე ივ., „ქართლის ცხოვრება“, ნაწილი პირველი, ძველი მოწყობა 393 წლამდის, თბ., 1982.

გაზეთი „ივერია“ №204, 1900.

მადრაძე, 1987 – მადრაძე ვ., ქართული (მესხური) ხალხური სიმღერები, თბ., ხელოვნება, 1987.

Maia Ivanidze

IVANE GVARAMADZE –A COLLECTOR OF FOLK LEGENDS

Summary

–“Vinme Meskhi” - Ivane Gvaramadze was one of the collectors of folk legends in Samtskhe-Javakheti. He has saved a lot of legends this way. He has sorted them and added some definitions. A lot of poems, proverbs, riddles, legends published by him are kept in the manuscript fund of the State Museum of Georgia.

**ივანე გვარამაძე და წიგნის გავრცელება
სამცხე-ჯავახეთში**

XIX საუკუნის II ნახევრის ცნობილი ქართველი მოღვაწე ივანე გვარამაძე (1831-1812) გამოირჩეოდა ხანგრძლივი და მრავალმხრივი ნაყოფიერი საქმიანობით. იგი იყო ისტორიკოსი, ეთნოგრაფი, ფოლკლორისტი, პუბლიცისტი, პოეტი, ცნობილი პედაგოგი, კათოლიკე მოძღვარ-თეოლოგი და სხვ. ივანეს საქმიანობა განსაკუთრებით ნაყოფიერი იყო მისი მშობლიური სამცხე-ჯავახეთისათვის, რომლის დაქვეითებულ მდგომარეობას ძალზე განიცდიდა და ენერგიულად იღვწოდა მისთვის...

სამცხე-ჯავახეთის ქართველობა XIX საუკუნის შუა ხანებში ოსმალთა ბატონობის მძიმე გადმონაშთებისა და მეფის რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის შედეგად სოციალურად, ეკონომიკურად და განათლების მხრივ დაქვეითებული იყო. ქართველ საზოგადოებრიობასაც მათთვის მაშინ დახმარების გაწევის ძალზე მცირე შესაძლებლობები გააჩნდა... 1860-იან წლებამდე მხარეში სოფლად სასწავლო დაწესებულებები თითქმის არ არსებობდა, ხოლო ახალციხის სამაზრო (შემდეგ საქალაქოდ გადაკეთებული) სასწავლებელი ვერ აკმაყოფილებდა ქართველი მოსახლეობის მოთხოვნილებებს. კულტურული დაწესებულებებიც თითქმის არ არსებობდა რეგიონში. მხარის ქართველობაში ეროვნული ცნობიერება დაქვეითებული იყო, რასაც ხელს უწყობდა მათ შორის არსებული რელიგიური მრავალფეროვნება. რუსეთის მმართველობის დროსაც მიმდინარეობდა ქართველ მაჰმადიანებს შორის გათურქების პროცესი, ხოლო ქართველ კათოლიკეთა ერთ ნაწილს შორის – გასომხების პროცესი.

ამ უარყოფითი პროცესების მიუხედავად, მესხობაში არსებობდა ვითარების გაუმჯობესების საკმაო შესაძლებლობანი: დიდი კულტურული ტრადიციები (რომელიც XIX საუკუნის ბოლოსაც გრძელდებოდა ძირითადად ზეპირსიტყვიერი ფორმებით), სწრაფვა განათლების მიღებისა და სახალხო განათლების თავისებურებები (ეკლესიებთან ერთუზიანობით სწავლება, ასევე, საოჯახო სწავლება საკმაოდ იყო გავრცელებული), მესხთა დიდი შრომისმოყვარეობა, სოციალური პირობების გაუმჯობესების, ეროვნული თვითმყოფადობის დაცვის მოთ-

ხოვნილება. ყოველივე ეს კარგად ესმოდა ქართველ ინტელიგენციას, რომელიც შეძლებისდაგვარად მოქმედებდა აღნიშნული პრობლემების მოსაგვარებლად. მაგრამ XIX საუკუნის II ნახევრამდე არ იყო პირობები მათი ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის.

XIX საუკუნის II ნახევარში სამცხე-ჯავახეთში ქართველთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და საქმიანობა მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის უმთავრესად განათლების სფეროში წარიმართა. მხარის ინტელიგენციის ენერგიული საგანმანათლებლო მოღვაწეობა შეერწყა იმ დროს მთელს საქართველოში ფართოდ გაშლილ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას და ეროვნულ-განმანათლებლური და აღმშენებლობითი მოძრაობის სახე მიეცა.

სამცხე-ჯავახეთში მოღვაწე ქართველი ინტელიგენციის საგანმანათლებლო საქმიანობა ძირითადად სკოლების გახსნისა და მათი მუშაობის გაუმჯობესების, სასწავლო დაწესებულებებში ქართული ენის უფლებების დაცვისათვის ბრძოლის მიმართულებით წარიმართა. XIX საუკუნის დამლევისათვის მთავრობისა და ქართველი საზოგადოების მზრუნველობის შედეგად გაიხსნა მრავალი სკოლა და სასწავლებელი (სოფლადაც), მათში სწავლება უმჯობესდებოდა, მადლდებოდა მათი სტატუსი და მოსწავლეთა რიცხვიც საგრძნობლად იმატებდა; ასევე, იზრდებოდა დაწყებითი განათლების მქონეთა და წერაკითხვის მცოდნეთა, განათლების მიღების, ქვეყნის თანამედროვე მდგომარეობისა და კულტურის გაცნობის მსურველთა რაოდენობა, მადლდებოდა ქართველთა შორის ეროვნული ცნობიერება...

ამგვარი ენერგიული საგანმანათლებლო მოღვაწეობა საკმარისი არ იყო სამცხე-ჯავახეთში წიგნებისა და პერიოდული გამოცემების ნაკლებად გავრცელების, კულტურული დაწესებულებების სიმცირისა და საქართველოს სხვა რეგიონებთან სუსტი კავშირების გამო. წიგნების სიმცირის პირობებში ახალგაზრდებს ხშირად ავიწყდებოდათ ნასწავლი; ხალხს თვითგანათლების საშუალება ძალზე მცირე ჰქონდა. საჭირო იყო მიზანმიმართული და დაუღალავი მოქმედება მეტი სასწავლო და საკითხავი ლიტერატურის გამოსაცემად, მოსახლეობაში წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების გასავრცელებლად, კითხვის ჩვევების გასავითარებლად...

წიგნების წერის, გამოცემისა და გავრცელების საჭიროებას ივანე გვარამაძემ ახალგაზრდობიდანვე მიაქცია ყურადღება. 1862 წელს მას უცდია გამაჰმადიანებული მესხებისა და აჭარლებისათვის ქართულ-თურქული ანბანის, ღვთის ათი მცნებისა და სოლომონ ბრძენის იგავების დაბეჭდვა. ამ საქმეში დასახმარებლად მას მიუმართავს გაბრიელ ეპისკოპოსისათვის (ქიქოძისათვის). „ადრე მე რომ თბილისში ვიყავ მინდოდა ღვთის ათი მცნებანი გარდამეღო მდაბიურად, მასთან სოლომონ-ბრძენის იგავები და დამბეჭვდინა ერთ მხარედ ქართულად და მეორე მხარეს თათრულად, იგივე ნაირ გასაგონ ენაზედ ჩვენი გამაჰმადიანებული მესხებისა და აჭარლების გასაჩვენებად ქართულს კითხვაზედ და გონების გასახსენებად, თუ რა ყოფილან მათი მამაპაპანი და რა მდგომარეობაში ჩაცვივნულან ახლა თვითან?“ – სწერდა იგი ილია ჭავჭავაძეს 1896 წელს (ხეც, ილია ჭავჭავაძის ფონდი №479; ჟურნალი „საისტორიო მაცნე“, №8, 2000:75-78). მაგრამ ეს აზრი მაშინ არ განხორციელებულა.

ივანე გვარამაძე ახალგაზრდობიდანვე ტრიალებდა საზოგადოებაში და საგანმანათლებლო მოღვაწეობისაკენ მიუწვევდა გული. თბილისში ყოფნისას მას გაუცნია ახალციხელი პროვიზორი, შემდგომ უმაღლესი განათლების მქონე პირველი ქართველი აფთიაქარი ივანე მაისურაძე, რომელიც მუშაობდა შმიდტის აფთიაქში. ისინი დამეგობრდნენ და შემდეგ დანათესავდნენ კიდევ (სჯმ, ხვ. №1905). შესაძლოა, ივანე გვარამაძემ (მას თეოლოგიური განათლება და ეკლესიური ცხოვრების დიდი გამოცდილება ჰქონდა) თანადგომა გაუწია ი. მაისურაძეს კათოლიკური ლოცვანის გამოცემის საქმეში. ივანე მაისურაძემ საკუთარი ხარჯით 1864 წელს გამოსცა თავისივე შეკრებილი ლოცვანი ქართველ კათოლიკეთათვის. ქართულენოვანი საეკლესიო წიგნების გამოცემა-გავრცელებას პატრიოტული თვალსაზრისითაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამცხე-ჯავახეთის ქართველი კათოლიკეებისათვის, რომელთა ერთი ნაწილი განიცდიდა ეროვნული გადაგვარების პროცესს.

ივანე გვარამაძემ თავისი მწიგნობრული საქმიანობა ფართოდ გაშალა 1870-იანი წლებიდან. მან აქტიური თანამშრომლობა დაიწყო კონსტანტინოპოლისა და მონთობანის ქართულ-კათოლიკურ საგანებთან, სადაც მოქმედებდა ქართული სტამბები. აღნიშნულ სტამბებში გამოიცა საკმაოდ დასახელებებისა და ტირაჟის სასწავლო და საეკლესიო წიგნები (ლომსაძე,

1979:72-76; ლომსაძე, 1984:155-166). როგორც ივანესა და კონსტანტინოპოლის ქართული მონასტრის წინამძღვრისა და საგამომცემლო საქმიანობის სულისჩამდგმელის, აბატ პეტრე ხარისტირაშვილის მიმოწერით ირკვევა, ხარისტირაშვილს დაუვალებია მისთვის პედაგოგიური და საეკლესიო წიგნების შედგენა-თარგმნა, ასევე ზოგიერთი წიგნის ჩასწორება (სჯმ., ხფ., №2183, 2202, 2203, 2204, 2245, 2646). ივანემაც კარგად გაართვა თავი ამ რთულ და შრომატევად საქმეს. ივანე გვარამაძის ავტორობით, თარგმანითა და მის მიერ შედგენით XIX საუკუნის 70-იანი წლების II ნახევარსა და 80-იანი წლების დასაწყისში კონსტანტინოპოლისა და მონთობანის სტამბებში რამდენიმე წიგნი გამოიცა. ესენი იყო თეოლოგიური, სასკოლო სახელმძღვანელო, პოლემიკური ხასიათის წიგნები, მისი პოემები და ლექსები. მათ შორის აღსანიშნავია: წინამძღვარი ზეცისა, კონსტანტინოპოლი, 1876; სიბრძნე კაცებრივი, ფილოსოფიური დარიგება, მონთობანი, 1877; გზა ცხოვრებისა, კონსტანტინოპოლი, 1878; წმინდა ესტატეს ცხოვრება ანუ წამებულთა გვირგვინი, კონსტანტინოპოლი, 1879; საქრისტიანო მოძღვრება, კონსტანტინოპოლი, 1880; მზა პასუხი სომხურ გაზეთ „მშაკს“, კონსტანტინოპოლი, 1882 და ა.შ. ივანე გვარამაძის სტილი და კვლევის მიმართულება ემჩნევა ორ წიგნს, სადაც საქართველოს ისტორიის ნაწილში მესხეთის ისტორიას საგანგებო ყურადღება ეთმობა: მოკლე გეოგრაფია ფიზიკებრივი, მოქალაქეებრივი და ისტორიებრივი სასოფლო სკოლებისათვის, მონთობანი, 1877, იხ. გვერდები 92-110; მოკლე საყოველიერო ისტორია ძველთა და ახალთა ნათესავთა, მონთობანი, 1877, იხ. გვერდები 432-491. კონსტანტინოპოლსა და მონთობანში გამოცემული წიგნები საქართველოში შემოდინდა და ძვირიც არ ღირდა. ისინი იყიდებოდა საქართველოს სხვადასხვა ქალაქში, უფრო კათოლიკურ ეკლესიებთან, ახალციხეში კი მელქონ შავიორთვის მაღაზიაში (გაზეთი „დროება“, 1882: №255). აღნიშნული პედაგოგიური და თეოლოგიური წიგნები დიდად საჭირო იყო მოზარდებისა და კათოლიკე მრევლისათვის. მოწინავე ქართველი ინტელიგენციაც აფასებდა ქართველი კათოლიკე მოღვაწეების ამ შრომას და მათი მაგალითით საქართველოს საზოგადოებას მოუწოდებდა მწიგნობრულ-საგამომცემლო საქმეებში გააქტიურებისაკენ (გაზეთი „დროება“, 1879: №211; გაზეთი „დროება“, 1880: №180,245), განსაკუთრებით, 70-80-იან წლებში სასწავლო ლიტერატურის სიმცირის პირობებში. მიუხედავად

ავტორთა და გამომცემელთა მონდომებისა და შრომისა, კონსტანტინოპოლისა და მონთობანის სტამბებში დაბეჭდილმა წიგნებმა არცთუ წარმატებით შეასრულეს თავიანთი დანიშნულება, ხოლო 80-იანი წლების შუა ხანებისათვის მათი დეენა დაიწყო რუსეთის მთავრობამ (სცსსა, ფონდი №12, აღწერა 12, საქმე №432; სჯ.მ., ხვ. №2357).

1880-იანი წლებიდან მოყოლებული, ივანე გვარამაძემ თბილისში გამოსცა რამდენიმე წიგნი, ძირითადად სახელმძღვანელოები, პოემები და პედაგოგიურ-ზნეობრივი შინაარსისა: მოკლე ქართლის ცხოვრება, წ. 1, თბ., 1882; მიხეილ გობრონის წამება, თბ., 1896; მშობლების დარიგება და შვილების აღზრდა, თბ., 1896; მშობლები და მათი შვილები როგორნიც უნდა იყვნენ და როგორც უნდა ზრდიდნენ, თბ., 1898; შენიშვნები ხურსიძის (ისარლოვი) გვარის ისტორიისა და ახალციხის აღწერა, თბ., 1906 და ა. შ.

ივანე გვარამაძის მიერ აღნიშნულ გამოცემებს გააჩნდა საკმაო მნიშვნელობა პედაგოგიური, საეკლესიო, ზნეობრივი და სამეცნიერო თვალსაზრისით. მის ამ ნაყოფიერ შრომას აფასებდნენ თანამოღვაწენი და ხანდახან ახერხებდნენ მისთვის ამაში ხელშეწყობას...

ქართველთა არასახარბიელო მდგომარეობაზე წუხილი, განათლების სფეროში ენერგიული მოღვაწეობა, წიგნების წერა, შედგენა და თარგმნა ივანე გვარამაძეს ხელს უწყობდა, მთელი ქართველი საზოგადოებისათვის მიეწოდებინა უფრო მეტი წიგნის ბეჭდვისა და გავრცელებისაკენ, განათლებისა და კულტურის სფეროში უფრო გააქტიურებისაკენ. 1870-იანი წლების ბოლოსა და 1880-იანი წლების დასაწყისში ის საგაზეთო წერილებში საყვედურობდა ქართველ მართლმადიდებელ სამღვდელეობას პასიურობას, და წარსულში მონასტრების სისხლსავსე ცხოვრების მაგალითით მოუწოდებდა სტამბების დაარსებისა და მრავალი ძველი ხელნაწერის ბეჭდვისაკენ, სასულიერო ლიტერატურის ფართოდ გამოცემისაკენ (გაზეთი „დროება“, 1879: №87,172,210). 1880-იანი წლების დასაწყისიდან კი ქართულ პრესაში ქვეყნდებოდა სტატიები ქართველი მართლმადიდებელი სამღვდელეობის წინაშე მდგარი პრობლემების, მათი შეზღუდული შესაძლებლობებისა და ეკლესიაში გაბატონებული ბიუროკრატიული გარემოს შესახებ, რის შემდეგაც საზოგადოებამ უკეთესად დაინახა აღნიშნული პრობლემების სირთულე. ამგვარ პირობებში ივანე მოუწოდებდა

საზოგადოებას, ხელი შეეწყოთ მომავალი ქართველი სამღვდელოებისათვის კარგი განათლების მიცემისა და სათანადოდ აღზრდისათვის (გაზეთი „დროება“, 1882: №227). აღსანიშნავია, რომ 80-იანი წლების II ნახევრიდან ქართველ სამღვდელოებაში გამოჩნდნენ უკეთესად მომზადებული, განათლებული, პატრიოტულად აღზრდილი თაობები, რომლებმაც დიდი როლი ითამაშეს ხალხის რწმენაში განმტკიცების, განათლების გავრცელების, კულტურის განვითარების საქმეში.

ივანე გვარამაძე წიგნების გამოცემის გაფართოების მოწოდებასთან ერთად აღნიშნავდა ხოლმე წიგნების გამოცემისა და ბეჭდვის საქმის მოამაგეთა დვაწლსაც. ის განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდა გაბრიელ ეპისკოპოსს (სჯმ., ხვ., №2392), აღნიშნავდა მის დამსახურებას ამ სფეროშიც (ხეც, ილია ჭავჭავაძის ფონდი, №479; სჯმ. ხვ., №1893). მან პანაშვიდი გადაიხადა ქართველი კათოლიკე მოღვაწეების – აბატი პეტრე ხარისჭირაშვილისა (სჯმ., ხვ., №2272) და მღვდელ იოანე ხუციშვილის (სჯმ., ხვ., №1896) გარდაცვალების გამო და თავის ქდაგებაში აღნიშნა მათი როლის შესახებ საგამომცემლო საქმეში, რასაც ხაზი გაუსვა პრესაში გამოქვეყნებულ მასალებშიც (გაზეთი „ივერია“, 1890: №61, 216).

წიგნების გამოცემასთან ერთად ძალზე მნიშვნელოვანი იყო თანმიმდევრული მოღვაწეობა ხალხში კითხვის ჩვევების, წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების გასავრცელებლად.

XIX საუკუნის II ნახევარში ქართველ განათლების მუშაკებსა და ამ საქმის გულშემატკივარ ინტელიგენციას (განსაკუთრებით, „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებაში“ მოღვაწეებს) კარგად ესმოდათ, რომ წიგნების კითხვის ჩვევები ახალგაზრდობას სკოლებში სწავლისთანავე უნდა ჩამოჰყალიბებოდათ (გაზეთი „დროება“, 1878: №147; გაზეთი „დროება“, 1881: №14, 129; გაზეთი „დროება“, 1883: №246). მაგრამ ხალხში კითხვის ჩვევების გამომუშავებას ძალზე უშლიდა ხელს საკითხავი წიგნების უქონლობა. 1870-80-იან წლებში ქართულ ენაზე სასკოლო სახელმძღვანელოებიც არასაკმარისი იყო სამცხე-ჯავახეთის მოსწავლეთათვის, არა თუ საკითხავი წიგნები (გაზეთი „ივერია“, 1886: №212). ამგვარი მდგომარეობა აწუხებდა ქართველ საზოგადოებას, რომელმაც მხარის სკოლებთან წიგნების მარაგის ან ბიბლიოთეკების შექმნის საკითხი 1880-იანი წლების დასაწყისიდანვე დააყენა დღის წესრიგში.

სკოლებთან ბიბლიოთეკებისა და წიგნების მარაგის შექმნის საჭიროებას უკვე ცნობილი პედაგოგი და სასკოლო სახელმძღვანელოების ავტორი ივანე გვარამაძეც აყენებდა 1880-იანი წლების დასაწყისიდან. ზაქარია ჭიჭინაძე 1881 წლის დეკემბერში გაზეთ „დროებაში“ წერდა: ჯავახეთში ყოფნის დროს იქაურმა პატივცემულმა პირებმა მითხრეს, კარგი იქნება, სამცხე-საათაბაგოში ქართული წიგნები მოგვეშველებინა იმ სოფლებში, სადაც ქართველ მართლმადიდებლებსა და კათოლიკეებთან ერთად ქართველი მაჰმადიანებიც ცხოვრობენო; მით უფრო, რომ „კავკასიაში მართლმადიდებელი ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების“ სკოლებში მარტო რუსულ და თურქულ (თითქოს მათ მშობლიურ) ენას ასწავლიან, ქართულს არაო; მუქთად დაგურიგოთ ქართველებს იმ სკოლებში და სხვა მივარდნილ სოფლებში წიგნებიო. ამ საქმის მოთავეობა ილია ალხაზიშვილმა და ივანე გვარამაძემ იკისრესო. ზაქარიამ ქართველ საზოგადოებას მოუწოდა ამ მიზნით ქართული წიგნების შეგროვებისკენ, რომელთა გაგზავნაც შეიძლებოდა თბილისში, გიგო ჩარკვიანის მაღაზიაში; თვითონ კი 140 წიგნი შესწირა ამ საქმეს (გაზეთი „დროება“, 1881: №252). ამ წინადადების მიმწოდებელ „პატივცემულ პირებს“ შორის იმ დროს ხიზაბაგრაში მოღვაწე ივანე გვარამაძეც უნდა ყოფილიყო, რომლის სახელშიც სწორედ მაშინ მივიდა ზ. ჭიჭინაძე (ჭიჭინაძე, 1904: 14). მართლაც, ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ დაწყებულ ამ კამპანიას ქართველი საზოგადოება მალევე შეუერთდა (გაზეთი „დროება“, 1881: №254; გაზეთი „დროება“, 1882: №3), და დაახ. 320 წიგნი შეგროვდა ამისათვის. ეს წიგნები მალევე გაუნაწილდა ჯავახეთის სასოფლო სკოლებსა და ხალხს. ამ კამპანიაში „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებაც“ ჩაერთო, რომლის წარმომადგენელმა ახალქალაქში მყოფ აფთიაქარ ილია ალხაზიშვილს ჩაუტანა 333 ქართული წიგნი. წიგნები ძირითადად სკოლებს გაუნაწილდათ. ხოლო აღნიშნული „საზოგადოება“ ჯავახეთის სკოლებში აპირებდა ქართული ბიბლიოთეკების გახსნას და თავისი აგენტის ყოლას მხარეში, რაც იმხანად ვერ მოხერხდა. აღსანიშნავია, რომ ამ კამპანიის დროს გაგზავნილი წიგნები უმთავრესად მხატვრული ლიტერატურა იყო, ხოლო ზოგიერთი დასახელების წიგნის მრავალი ეგზემპლარი შეხვდა სკოლებს, რაც მოსწავლეებისა და უფროსებისათვისაც მისაწვდომი იქნებოდა (გაზეთი „დროება“, 1882: №25,87).

სამცხე-ჯავახეთის ქართველი მოსწავლეებისათვის მოქმედ სკოლებში წიგნების ამგვარი მიწოდების შემთხვევები იშვიათი იყო. სკოლებში წიგნების ფართოდ გავრცელებისათვის კი დიდი მონდომებით უნდა ეღვაწათ ქართველ განმანათლებლებს, და შესაფერისი ვითარებაც უნდა ყოფილიყო ამისათვის. ივანე გვარამაძე დიდი ხნის განაწვობაში ცდილობდა თავის სკოლასთან ქართული ბიბლიოთეკის შექმნას. 1893 წელს მას მიუღია (ჩანს, სათანადო მოწოდების შემდეგ) ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის სახელობის კათოლიკური ეკლესიის საერო სკოლის სასარგებლოდ თბილისიდან და საქართველოს სხვა მხრიდან რამდენიმე დასახელების 100-მდე წიგნი და ჟურნ. „ჯეჯილის“ რამდენიმე წლის ნომრები (გაზეთი „ივერია“, 1894: №33). ამასთანავე, ივანე გვარამაძე სიამოვნებით ეხმარებოდა თავისი გამოცემებითა და გასავრცელებლად განკუთვნილი წიგნებით მხარის სკოლებს. 1894 წელს მან მასწავლებელ ვასილ კობონაშვილის მიერ მუსხის სკოლასთან გახსნილ ბიბლიოთეკას შესწირა თავისი გამოცემული „ქართლის ცხოვრების“ 5 ეგზემპლარი (გაზეთი „ივერია“, 1894: №77), ხოლო ზ. ჭიჭინაძემ ივანე გვარამაძის მეშვეობით გადასცა უდის სკოლის მასწავლებელ ივანე ბარიკალაშვილს ვეტუშევსკის მათემატიკის 15 ქართული სახელმძღვანელო (გაზეთი „ივერია“, 1899: №251).

მიუხედავად განათლების მუშაკების მხრივ მონდომებულ საქმიანობისა, სამცხე-ჯავახეთის მასწავლო დაწესებულებებთან ცალკეული შემთხვევების გარდა (გაზეთი „ივერია“, 1889: №193; გაზეთი „ივერია“, 1894: №77) ვერ მოხერხდა ქართული ბიბლიოთეკების დაარსება და რაიმე მნიშვნელოვანი წიგნების საცაეის მოწყობა. XIX საუკუნის დამლევისათვის კი დაწყებითი განათლებისა და წერა-კითხვის გავრცელება, თანამედროვე ცხოვრებისა და ქართული კულტურის გაცნობის მოთხოვნილების ზრდა აყენებდა სახალხო ბიბლიოთეკების გახსნის საჭიროებას სამცხე-ჯავახეთშიც, სადაც ყველასთვის მისაწვდომი იქნებოდა ქართული წიგნები და ჟურნალ-გაზეთები...

მთელს საქართველოში სახალხო ბიბლიოთეკების გახსნის საჭიროებაზე ქართველმა საზოგადოებამ 80-იანი წლების დამდეგიდან დაიწყო საუბარი (გაზეთი „დროება“, 1883: №246). 90-იანი წლების დასაწყისიდან კი სამცხე-ჯავახეთშიც შეიქმნა საამისოდ ხელსაყრელი პირობები. ამასთანავე, რუსეთის იმპერიაში 1890 წელს გამოცემული კანონი აადვილებდა კერძო

პირების თუ საზოგადოებრივი დაწესებულებების მიერ ბიბლიოთეკების გახსნას (გაზეთი „ივერია“, 1896: №74-75).

ქართული ბიბლიოთეკის გახსნის კამპანია ახალციხეში დაიწყო 1890-იანი წლების დამდეგს. ინტელიგენციამ მოუწოდა ამისკენ ხალხს (პრესითაც) (გაზეთი „ივერია“, 1891: №62), ახალგაზრდობას კი შეკრებაც მოუწვია ამ მიზნით. გაზ. „ივერიის“ კორესპონდენტ ესტატე შილდელის (ესტატე მირიანაშვილის) ცნობით, ეს საქმე შეუფერხებია ახალციხის მაზრის უფროსს (ალ. აღანდერი იყო ამ თანამდებობაზე (ჟურნალი „Кавказский календар на 1893 год“, 1892: 78), რომელმაც საჭიროდ არ ჩათვალა ეს, რადგან ახალციხის სომხურ ბიბლიოთეკაშიც არის ქართულ-რუსული წიგნებით (გაზეთი „ივერია“, 1894: №116). ჩანს, 2-3 წლის განმავლობაში შეყოვნებულა ეს საქმე.

ახალციხის ქართველობას აწუხებდა უბიბლიოთეკობა. დაახ. 1893 წელს ივანე გვარამაძეს დაუწვია ზრუნვა ეკლესიასთან სახალხო ბიბლიოთეკის გახსნისკენ. ამაში მას დაეხმარებოდა საკუთარი საკმაოდ დიდი ბიბლიოთეკაც. როგორც „ივერიაში“ იუწყებოდნენ, 1893 წლის ოქტომბრისათვის ახალციხის იოანე ნათლისმცემლის სახელობის კათოლიკურ ეკლესიასთან გაეხსნათ ქართული სამკითხველო, მისი გამგე იყო ივანე გვარამაძე. ბიბლიოთეკას მცირე რაოდენობით ჰქონია წიგნები (გაზეთი „ივერია“, 1993: №224). ჩანს, ივანე გვარამაძესა და მის თანამოღვაწეებს საკმარისი შესაძლებლობები არ გააჩნდათ ბიბლიოთეკის ფუნქციონირებისათვის, მხარდაჭერა და დახმარებებიც არ ჰყოფნიდათ ამისთვის, და დიდხანს ვერ უარსებია ახალციხის პირველ ქართულ ბიბლიოთეკას.

ახალციხეში ქართული ბიბლიოთეკის გახსნის საკითხი 1890-იანი წლების შუა ხანებში უფრო მომწიფებულა. ადგილობრივი საზოგადოება ორგანიზაციულადაც მომზადებულა ამისათვის. 1895 წელს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ჩარევამ კი შედარებით ადგილად გადაწვიტა ეს საკითხი. მან ჯერ გაიგო, თუ რა ვალდებულებას იკისრებდა ახალციხის მომავალი ქართული ბიბლიოთეკის სამზრუნველო. შემდეგ კი საკმაოდ მაღე გაიხსნა ამ „საზოგადოების“ დაქვემდებარებული ქართული ბიბლიოთეკა ახალციხეში (1895 წლის 27 აგვისტოს). არა მარტო ინტელიგენცია, არამედ ხალხიც სიხარულით შეხვდა ამ ამბავს. ისინი მხარს უჭერდნენ და ეხმარებოდნენ ბიბლიოთეკას, ბევრი ჩაე-

წერა მის წევრად (ჩხიტუნძიძე, 1980: 113; სცსსა, ფონ. 481, აღწ. I, საქ. 440).

ახალციხეში „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ბიბლიოთეკის გახსნისა და შემდგომ მასზე მზრუნველობის კამპანიაში, დოკუმენტების მიხედვით, ივანე გვარამაძის გვარი არ გვხვდება. მას ამ დროს ავადმყოფობა აწუხებდა, მეუღლის გარდაცვალების შემდეგ (1890 წ.) კი შეფერხდა მისი მრავალმხრივი აქტიური მოღვაწეობა. სამაგიეროდ, მისი ვაჟები აქტიურობდნენ ამ საქმეში. ქრისტესია შედიოდა ახალციხის ქართული ბიბლიოთეკის სამზრუნველოში წლების განმავლობაში; თვითონ და მისი ძმა გაბრიელი (ოქროპირი) თანხებსაც სწირავდნენ ბიბლიოთეკას (გაზეთი „ივერია“, 1898: №48,50,219).

სახალხო განათლების მხურვალე გულშემატკივარი ივანე გვარამაძე მიესალმებოდა სამცხე-ჯავახეთის სხვა ადგილებში ბიბლიოთეკების გახსნის სურვილს, მხარს უჭერდა და ეხმარებოდა ამ მცდელობებს. სოფ. უდეში ბიბლიოთეკის გახსნის ინიციატორები მთელს ქართველობას მოუწოდებდნენ წიგნებითა და ფულით დახმარებისკენ, რომელთა ფოსტით გაგზავნა შეიძლებოდა ახალციხეში მცხოვრები ივანე გვარამაძის მეშვეობით (გაზეთი „ივერია“, 1895: №160). უდის სახალხო ბიბლიოთეკა 1897 წელს გაიხსნა და ხალხში თავიდანვე პოპულარული გახდა (ჩხიტუნძიძე, 1980:107-108). ხოლო ხიზაბავრის მომავალი ბიბლიოთეკისათვის შესაწირი თანხა თუ წიგნები ახალციხეში ივანეს უნდა მიეღო, ამ საქმისათვის კი „ივერიაში“ ქართველ მკითხველებს დახმარებისაკენ მოუწოდებდა მისი ვაჟი კონსტანტინე (გაზეთი „ივერია“, 1904: №210).

სამცხე-ჯავახეთში ქართველი საზოგადოების ძალისხმევით გახსნილი ბიბლიოთეკები თავიდანვე წარმატებით მოქმედებდნენ. საქართველოს სხვა მხარეებში მოღვაწე და ადგილობრივი საზოგადოების მიერ ქართულ-რუსული გამოცემებითა და თანხის მიწოდებით, საქველმოქმედო ღონისძიებებით უფრო და უფრო მეტი დახმარება შესდიოდათ ბიბლიოთეკებს. ამის გამო ახალციხისა და უდის ბიბლიოთეკებისათვის ნაკლებად დაფინანსება ხდებოდა საჭირო „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ მხრივ. ყოველივე ამით ეს ბიბლიოთეკები უკეთესად ეწეობოდა, იზრდებოდა მათი წიგნადი ფონდები და მეტი რაოდენობით მისდიოდა პერიოდული გამოცემები. ახალციხის ბიბლიოთეკაში XX საუკუნის დასა-

წყისისათვის მოიპოვებოდა თითქმის ყველა თანამედროვე ქართული წიგნი და რუსული კლასიკური ლიტერატურა. იქ კედელზე ეკიდა დიდი ქართველი პოეტების, მწერლებისა და მოღვაწეების ფოტოები. მკითხველები თავიდანვე დიდი რაოდენობით დადიოდნენ სამკითხველოებში (უდემში მეზობელი სოფლებიდანაც დადიოდნენ), ასევე, დიდი რაოდენობით გაპქონდათ წიგნები წასაკითხად (მაგ., ახალციხის ბიბლიოთეკას 1902 წელს ჰყავდა 377 მკითხველი, რომელთაც წიგნები წასაკითხად გაეცანათ 5002-ჯერ (გაზეთი „ივერია“, 1903: №104). სხვა ეროვნების მკითხველებიც საკმაოდ ხშირად დადიოდნენ აღნიშნულ ბიბლიოთეკებში. მართალია, უდის ბიბლიოთეკას აკლდა წიგნები და პერიოდული გამოცემები, მკითხველებს აწუხებდათ ეს, მაგრამ იქ გავრცელებული იყო წიგნების ხმა-მადლა კითხვა ჟანრების მიხედვით. ყოველივე ამ საქმიანობით მხარის ქართული ბიბლიოთეკები ნამდვილად იქცეოდნენ სახალხო ბიბლიოთეკებად, რომელიც ყველასათვის მისაწვდომს ხდიდა ქართულ წიგნებსა და ჟურნალ-გაზეთებს. მოსახლეობაში უფრო და უფრო სწრაფად ვრცელდებოდა კითხვის ჩვევები და მოთხოვნილება... ხალხი დიდი ინტერესით ეცნობოდა სამშობლოს წარსულსა და თანამედროვე ცხოვრებას, ქართულ კულტურას, მაღლდებოდა მათი პატრიოტული შეგნება... ყოველივე ეს კი ხელს უწყობდა სამცხე-ჯავახეთის ქართველი მოსახლეობის საზოგადოებრივად გააქტიურებას, მეტად ზრუნვას სოციალურ-ეკონომიკური და ეროვნული საკითხების მოსაგვარებლად...

გარდა საგანმანათლებლო დანიშნულებისა, ახალციხის ქართული ბიბლიოთეკა ადგილობრივი საზოგადოების თავშეყრის ადგილსაც წარმოადგენდა, სადაც იმართებოდა ხოლმე დიდი ქართველი მოღვაწეებისადმი მიძღვნილი შეკრებები. ივანე გვარამაძე აქტიურად მონაწილეობდა ამგვარ შეხვედრებზე და სიტყვით გამოდიოდა ხოლმე. 1895 წელს მან რაფიელ ერისთავის იუბილისადმი მიძღვნილ შეხვედრაზე სიტყვა წარმოთქვა პოეტის შესახებ, მოსწავლეებმა კი რაფიელის ლექსები წაიკითხეს (გაზეთი „ივერია“, 1895: №237). ასევე, მან 1896 წელს გაბრიელ ეპისკოპოსის ღვაწლის შესახებ ისაუბრა ახალციხის ბიბლიოთეკაში (ხეც, ი. ჭავჭავაძის ფონდი, №479).

საბიბლიოთეკო საქმიანობის გარდა, სამცხე-ჯავახეთში წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების გავრცელების სხვა საშუალება იყო მათი გაყიდვა და ხალხში დარიგება, პერიოდიკის

წლიურად გამოწერა. ეს კი ძალზე მონდომებულ და თანმიმდევრულ მოღვაწეობას მოითხოვდა ამ მხრივ არსებული დიდი პრობლემების გამო. მხარის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ღარიბი იყო, წიგნები და პერიოდული გამოცემები კი ძვირი ღირდა. ადგილზე იშვიათად იყიდებოდა წიგნები, ხოლო მათი ფოსტით დაბარება კი ძვირი უჯდებოდა მსურველს და სხვა უსიამოვნებებთანაც იყო დაკავშირებული ეს. კითხვის სურვილიც XIX საუკუნის ბოლომდე მოსახლეობის უმრავლესობას ნაკლებად გააჩნდა...

ყოველივე ამ პრობლემების მოსაგვარებლად ქართველმა საზოგადოებამ ხანგრძლივი შრომა გასწია XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. ამასთანავე, 1880-იანი წლებიდან მხარეში სასწავლო დაწესებულებების მატების, სწავლების გაუმჯობესების, დაწყებით განათლებამიღებულთა და წერა-კითხვის მცოდნეთა რაოდენობის გაზრდის შემდეგ მეტად იგრძნობოდა მხარეში წიგნების გავრცელების საჭიროება. მაგრამ აქ ქართული წიგნების მაღალი ან მუდმივად გამავრცელებელი პირები იშვიათად იყვნენ. 1871 წ. ახალციხეში დუბილერის სტამბის ქართული წიგნების გამავრცელებელი იყო ანა ლოლობერიძე-მუსხელიშვილი (გაზეთი „დროება“, 1871: №21; გაზეთი „ივერია“, 1890: №101). მხარის სოფლები კი დიდი ხნის განმავლობაში მოკლებულნი იყვნენ ქართულ წიგნებს (გაზეთი „დროება“, 1871: №25). ანა 1875 წელს გადასახლდა ქ. ახალციხიდან. სამწუხაროდ, ჩვენთვის ცნობილი არაა, ახალციხეში ანას მსგავსად წიგნების გავრცელებას აგრძელებდა თუ არა ვინმე შემდგომ წლებში. ხოლო 1870-იანი წლების II ნახევარსა და 80-იან წლებში ძნელი იყო მხარეში ქართული წიგნების მიღება (გაზეთი „ივერია“, 1886: №212). ფოსტით წიგნების დაბარება ძვირი იყო და უხერხულობებთან იყო დაკავშირებული. ამის გამო, ივერიის კორესპონდენტის ცნობით, ახალციხის მაზრაში წლითი-წლობით 10 წიგნი არ გაიყიდებოდაო (გაზეთი „ივერია“, 1887: №199). სამცხე-ჯავახეთის ინტელიგენცია ქართულ წიგნებს თანამოღვაწეებისაგან გაგზავნიდაც ღებულობდა. მაგალითად, 1883 წელს ივანე გვარამაძეს ზაქარია ჭიჭინაძისაგან უნდა მიეღო მ. საბინინის „საქართველოს სამოთხე“ და სხვა წიგნები (სჯმ., ხვ. №2028,2033). ამ მხრივ ვითარება შეიცვალა 80-იანი წლების II ნახევრიდან. 1887 წლიდან ახალციხეში ვაჭარ ალექსი სალარიძის მაღალიაში იყიდებოდა თითქმის ყველა ქართული წიგნი (გაზეთი „ივერია“, 1887:

№70,199). ჯავახეთში 90-იანი წლების შუა ხანებიდან წიგნების გამავრცელებელი იყო ქ. ახალქალაქში მოღვაწე ილია აღხაზიშვილი, რომელიც გაყიდვის პროცენტებზე უარს ამბობდა. მას 1895 წლისათვის ათობით წიგნი ჰქონდა გასაყიდად და სხვებსაც იბარებდა კიდევ (გაზეთი „ივერია“, 1895: №242; სცსსა, ფონ. 481, აღწ. 2, საქ. №64). 90-იანი წლების II ნახევარში ახალციხის ქართული ბიბლიოთეკის მზრუნველის, მასწავლებელ გრიგოლ ბურჭულაძის მეშვეობითაც შეიძლება თბილისიდან წიგნების დაბარება (სცსსა, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. №537: ფ. 15-17). ცალკეულ გამოცემებს ადგილობრივი მოღვაწეებიც ავრცელებდნენ ხალხში. მაგ., ახალციხეში 1902 წელს მ. თამარაშვილის წიგნის „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის...“ 12 ეგზემპლარი ი. გვარამაძეს გაუყიდა, ლაზარე გოზალაშვილს – 10 (ხეც., მ. თამარაშვილის ფონდი, №1239). ამ და სხვა საშუალებებით მოსახლეობაში უფრო და უფრო მეტი წიგნი ვრცელდებოდა. XIX საუკუნის მიწურულისათვის ახალციხეში მრავალ ინტელიგენტს ჰქონდა საკმაო რაოდენობის (ათეულობით) ქართული და რუსული წიგნები, რომლებსაც ახალციხის ქართულ ბიბლიოთეკას სწირავდნენ (გაზეთი „ივერია“, 1898: №48; გაზეთი „ივერია“, 1899: №2; გაზეთი „ივერია“, 1902: №102). ასე რომ, XIX საუკუნის ბოლოსათვის ქართული წიგნების შექმნა გაადვილდა მხარის ქალაქებში. სოფლად, გამონაკლისების გარდა, (გაზეთი „ივერია“, 1895: №242) კი ისევ ძნელი იყო ეს და ცალკეულ შემთხვევებში, სოფლის სკოლებთან, მასწავლებლებთან თუ შეიძლებოდა წიგნების შოვნა და წაკითხვა.

ქართული წიგნების გავრცელება სამცხე-ჯავახეთში ხალხში უფასოდ დარიგების გზითაც ხდებოდა. 1881-1882 წლებში ზაქარია ჭიჭინაძის მიერ დაწყებული ჯავახეთის ქართველობისათვის წიგნების შეგროვების კამპანიის დროს მრავალი წიგნი დარიგდა მოსახლეობაში, რაშიც მონაწილეობა უნდა მიეღო ივანე გვარამაძესაც (გაზეთი „დროება“, 1881: №252). ეს კამპანია გააგრძელა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“, რომლის მიწოდებული წიგნები ი. აღხაზიშვილის მეშვეობით მოსახლეობაშიც უნდა დარიგებულიყო (გაზეთი „დროება“, 1882: №25,87). მხარის ბლალონინმა დიმიტრი ხახუტაშვილმა 1894 წელს ჭობარეთის ეკლესიის კურთხევის შემდეგ ხალხში წმინდანების შესახებ ბროშურები დაარიგა (გაზეთი „ივერია“, 1894: №28). თუმცა

ამგვარი ღონისძიებანი სამცხე-ჯავახეთში იშვიათი იყო და ამას წიგნების გავრცელების საქმეში მცირე მნიშვნელობა ჰქონდა.

წიგნების გავრცელების მსგავსად, სამცხე-ჯავახეთში ქართული ჟურნალ-გაზეთების გავრცელებაც ნელი ტემპით ხდებოდა. ძირითადი ქართული პერიოდიკა მცირე რაოდენობით მისდიოდათ მხარეში. 1886 წელს „ივერიის“ კორესპონდენტის ცნობით, გაზეთ „ივერია“ ქ. ახალციხეში 9 კაცი იწერდა (გაზეთი „ივერია“, 1886: №178), მთელს ახალქალაქის მაზრაში კი მხოლოდ 3 კაცი (გაზეთი „ივერია“, 1886: №180). 1890 წელს „ივერიის“ კორესპონდენტ „ახალციხელის“ ცნობით, აქაურ ქართველებს შორის ქართულ ჟურნალ-გაზეთებს ფასი არ ჰქონდა (გაზეთი „ივერია“, 1890: №23). თუმცა XIX საუკუნის მიწურულისათვის უკეთესი პირობები შეიქმნა ამ საკითხის თანდათან მოსაგვარებლად. ეს პრობლემები აწუხებდა ადგილობრივ ინტელიგენციას, რომლებიც ცდილობდნენ ქართული პერიოდიკის გავრცელებისათვის ხელის შეწყობას. ივანე გვარამაძეც აქტიურობდა ამ საქმეში. 1887 წელს გაზეთ „ცისკარის“ რედაქტორი ივანე კერესელიძე თავის წერილში სთხოვდა ივანეს, ახალციხის მაზრაში გაეგვრცელებინა მისი გაზეთი, მისთვის მოეპოვებინა ხელისმომწერნი. ერთი თვის შემდეგ კერესელიძის ივანესადმი გაგზავნილი მომდევნო წერილით ირკვევა, რომ ახალციხეში ერთ ადამიანს გამოეწერა „ცისკარი“ (როგორც ჩანს, ი. გვარამაძის აგიტაციით) (სჯმ., ხვ., №2059,2061). სხვა ქართული ჟურნალ-გაზეთების გამოწერა მხარეში შეიძლებოდა მხარის ბლალოჩინთან, დეკანოზ დიმიტრი ხახუტაშვილთან, გრიგოლ ბურჭულაძესთან, ილია ალხაზიშვილთან (გაზეთი „ივერია“, 1897: №256)... საუკუნის მიწურულისათვის მხარის მოსახლეობაში უფრო და უფრო მეტი რაოდენობით ვრცელდებოდა ქართული ჟურნალ-გაზეთები. მრავალ ინტელიგენტს ზოგიერთი ქართული ჟურნალი წლების მიხედვით ჰქონდა შენახული; რამდენიმე პიროვნება კი მათ ახალციხის ბიბლიოთეკას სწირავდა (გაზეთი „ივერია“, 1902: №51, 102).

ამრიგად, XIX საუკუნის II ნახევარში სამცხე-ჯავახეთის სოციალურად, ეკონომიკურად და განათლების მხრივ დაქვეითებული ქართველობის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად ქართველმა ინტელიგენციამ უმთავრესი ყურადღება დაუთმო საგანმანათლებლო მოღვაწეობას. XIX საუკუნის დამლევისათ-

ვის ენერგიული სასკოლო საქმიანობა საკმარისი არ იყო. საჭირო იყო მხარეში ქართული პედაგოგიური და საკითხავი წიგნებისა და ჟურნალ-გაზეთების, ხალხში კითხვის ჩვევების გავრცელება. ამისათვის საგანგებოდ იზრუნა ქართველმა საზოგადოებამ და, მათ შორის, ფართო საგანმანათლებლო საქმიანობით გამორჩეულმა მოღვაწე ივანე გვარამაძემ. ი. გვარამაძემ გამოსცა მრავალი წიგნი, ზრუნავდა სკოლებთან ქართული წიგნების მარაგის შესაქმნელად, სახალხო ბიბლიოთეკების გასახსნელად, და დახმარებას ცდილობდა მათ საქმიანობაში, აქტიურობდა ხალხში ქართული წიგნებისა და პერიოდიკის გავრცელების საქმეში...

ქართველი ინტელიგენციის აღნიშნული მიზანმიმართული მოღვაწეობის შედეგად მეტი რაოდენობით იბეჭდებოდა ქართული წიგნები, სამცხე-ჯავახეთში სკოლებს აწვდიდნენ ხოლმე საკითხავ წიგნებს (თუმცა იშვიათად), იხსნებოდა სახალხო ბიბლიოთეკები, რომლებიც წარმატებით მოქმედებდნენ, მოსახლეობაში ვრცელდებოდა ქართული წიგნები და პერიოდული გამოცემები, კითხვის მოთხოვნილება და ჩვევები... ხალხი ეცნობოდა საქართველოს წარსულსა და თანამედროვეობას, მის კულტურას, რაც ხელს უწყობდა მათში პატრიოტიზმის გაძლიერებას, მათ გააქტიურებას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და ზრუნვას სოციალურ-ეკონომიკური და ეროვნული პრობლემების მოსაგვარებლად...

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

სცსსა – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 481, აღწერა I, საქმე 440;

სცსსა – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 12, აღწერა 12, საქ. 432;

სცსსა ფონ. 481, აღწ. 2, საქ. №64 – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 481, აღწერა 2, საქმე 62;

სცსსა, ფ. 481, აღწ. 1, საქ. №537 – საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 481, აღწერა 1, საქმე №537;

ხეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ილია ჭავჭავაძის ფონდი №479;

ხეც – ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, მიხეილ თამარაშვილის ფონდი №1239;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №1893;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №1896;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №1905;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2028;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2033;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2059;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2061;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2202;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2203;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2204;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2245;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2246;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2272;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2357;

სჯმ, ხვ. – სამცხე-ჯავახეთის მუზეუმი, ხელნაწერთა ფონდი №2392;

ლომსაძე, 1979 – გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან. ახალციხური ქრონიკები, თბ., 1979;

ლომსაძე, 1984 – მიხეილ თამარაშვილი და ქართველი კათოლიკენი, თბ., 1984;

ჭიჭინაძე, 1904 – ქართველ კათოლიკეთა მოძღვარი ივანე გვარამაძე (ვინმე მესხი), თბ., 1904;

ჩხიტიანიძე, 1980 – ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საბიბლიოთეკო-საგამომცემლო საქმიანობა, თბ., 1980;

მაისურაძე, 2000 – გიორგი მაისურაძე, ივანე გვარამაძის წერილი ილიასადმი; საისტორიო მაცნე, №8, ბათუმი, 2000, გვ. 75-78,

ქურნალი „Кавказский календар на 1893 год“, Тиф., 1892;

გაზეთი „დროება“, 1871;

გაზეთი „დროება“, 1871, №25;

გაზეთი „დროება“, 1878, №147;

გაზეთი „დროება“, 1879, №87;

გაზეთი „დროება“, 1879, №172;

გაზეთი „დროება“, 1879, №210;

გაზეთი „დროება“, 1879, №211;

გაზეთი „დროება“, 1880, №180;

გაზეთი „დროება“, 1880, №245;

გაზეთი „დროება“, 1881, №14;

გაზეთი „დროება“, 1881, №129;

გაზეთი „დროება“, 1881, №252;

გაზეთი „დროება“, 1881, №254;
გაზეთი „დროება“, 1882, №3;
გაზეთი „დროება“, 1882, №25;
გაზეთი „დროება“, 1882, №87;
გაზეთი „დროება“, 1882, №227;
გაზეთი „დროება“, 1882, №255;
გაზეთი „დროება“, 1883, №246;
გაზეთი „ივერია“, 1886, №178;
გაზეთი „ივერია“, 1886, №180;
გაზეთი „ივერია“, 1886, №212;
გაზეთი „ივერია“, 1887, №70;
გაზეთი „ივერია“, 1887, №199;
გაზეთი „ივერია“, 1889, №193;
გაზეთი „ივერია“, 1890, №23;
გაზეთი „ივერია“, 1890, №61;
გაზეთი „ივერია“, 1890, №216;
გაზეთი „ივერია“, 1891, №62;
გაზეთი „ივერია“, 1993, №224;
გაზეთი „ივერია“, 1894, №28;
გაზეთი „ივერია“, 1894, №33;
გაზეთი „ივერია“, 1894, №77;
გაზეთი „ივერია“, 1894, №116;
გაზეთი „ივერია“, 1895, №160;
გაზეთი „ივერია“, 1895, №237;
გაზეთი „ივერია“, 1895, №242;
გაზეთი „ივერია“, 1896, №74-75
გაზეთი „ივერია“, 1897, №256;
გაზეთი „ივერია“, 1898, №48;
გაზეთი „ივერია“, 1898, №50;
გაზეთი „ივერია“, 1898, №219;
გაზეთი „ივერია“, 1899, №2;
გაზეთი „ივერია“, 1899, №251;
გაზეთი „ივერია“, 1902, №51;
გაზეთი „ივერია“, 1902, №102;
გაზეთი „ივერია“, 1903, №104;
გაზეთი „ივერია“, 1904, №210;

IVANE GVARAMADZE AND BOOK POPULARIZATION IN SAMTSKHE-JAVAKHETI

Summary

In the second half of the 19th century, Georgian public figure Ivane Gvaramadze (1831-1912), a man with great erudition, made a great contribution in education of Samtskhe-Javakheti, where the Georgian population lived in difficult socio-economic conditions and most of them experienced a national degeneration. To increase the number of educational institutions in Samtskhe-Javakheti and care to improve their work was not enough in the condition of shortage of Georgian books, magazines and newspapers and undeveloped reading skills of population. It was necessary to publish more books, to create school libraries and books stock, to establish public libraries, to spread more books and serial publications.

From the beginning of his creative work Ivane Gvaramadze paid a great attention to it. He was the author of numerous books, translator, compiler and publisher. He tried to create a stock of books at schools; he cared to open a public library at a Catholic Church after John the Baptist in Akhaltsikhe and after its opening, in 1893, he led it (though the first Georgian library in Akhaltsikhe did not exist for a long time), he helped to open libraries in other places of the region. He actively took part in spreading Georgian books and newspapers.

As a result of Ivane Gvaramadze and other people's activity, books and serial publications, reading skills and demand on reading rather quickly spread among Georgian population in Samtskhe -Javakheti in the end of the 19th century.

**ივანე გვარამაძის პედაგოგიური იდეებისა და
მიღბომების შესახებ**

დიდი ქართველი, მესხეთის უდიდესი გულშემატკივრის ივანე გვარამაძის გარდაცვალებიდან 100 წელი შესრულდა. მადლიერ ქართველ ერს ეს ფაქტი უყურადღებოდ არ დაუტოვებია. ამ თარიღს მიეძღვნა სხვადასხვა ღონისძიება; სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში ივანე გვარამაძის ხსოვნისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია ჩატარდა. თვალსაჩინო მოღვაწეზე დღეისათვის არაერთი გამოკვლევა არსებობს, რომელთა ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს.

გარდა იმისა, რომ ივანე გვარამაძე სამცხე-ჯავახეთში პედაგოგიურ საქმიანობას ეწეოდა, მას მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა მხარეში სკოლებისა და სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების გახსნისა და ხალხში ცოდნის გავრცელების საქმეში. დიდ მამულიშვილს მოღვაწეობა მოუწია იმ პერიოდში, როდესაც სამცხე-ჯავახეთმა თურქეთის უღელს თავი დააღწია და უცბად მხარე ერთი დამპყრობლის ნაცვლად მეორე დამპყრობლის ხელში აღმოჩნდა; ეს დამპყრობელი კი რუსეთი იყო, რომელიც შეგნებულად ართულებდა ქართველთა ეროვნულ თვითგამორკვევას. სამწუხაროდ, რუსული მმართველობა სამცხე-ჯავახეთის მაჰმადიან ქართველებს თათრებს უწოდებდა და მათ მშობლიურ ენად თურქული გამოაცხადა; კათოლიკე ქართველები სომხებად იქნენ მონათლულნი, რომელთა დედა ენად სომხური ჩაითვალა. ამ პროცესების შედეგად სამცხე-ჯავახეთში ქართველები ეროვნულ უმცირესობად იქცნენ. მთავრობა მხარეში მხოლოდ რუსულ სკოლებს ხსნიდა და მისი მიზანი ადგილობრივი მოსახლეობის გარუსება იყო. ასეთ ვითარებაში საინტერესო და საყურადღებო ქართველ მამულიშვილთა საგანმანათლებლო საქმიანობაა, რომელთა შორის დიდი ეროვნული საქმეებით ივანე გვარამაძე გამოირჩეოდა. იმ პერიოდში, როდესაც იგი მშობლიურ კუთხეში, სხვადასხვა ეკლესიასა და სასწავლებელში მოღვაწეობდა და უანგაროდ ასწავლიდა საღმრთო ისტორიას, ქართულ ენასა და კატეხიზმოს, რუსე-

თის ხელისუფლება აღწევდა მზაკვრულ მიზნებს, კერძოდ, იმ პერიოდის პრესა წერს, რომ 1881 წლის 13 იანვრის ბრძანებით სკოლებში, რომელთა კონტინგენტს კათოლიკეთა შვილები შეადგენდნენ, აიკრძალა ქართული ენის სწავლება, 1886 წლის 27 თებერვლის ბრძანებით კი – ქართულ კათოლიკურ ეკლესიებში წირვა-ლოცვის ქართულად შესრულება აიკრძალა (გაზ.: „დროება“, „ივერია“). შედეგად, სამცხე-ჯავახეთის მხარეში სწავლებაცა და ღვთისმსახურებაც სომხურად უნდა წარმართულიყო.

სამწუხაროდ, აღნიშნულ ბრძანებულებათა მიზეზით თანდათან გასომხდა მრავალი ქართული სოფელი, მაგალითად, ხულგუმი, კარტიკამი, ბავრა, ტურცხი და სხვ.; ეროვნება შეინარჩუნა სოფელმა ხიზაბავრამ მხოლოდ იმის გამო, რომ ივანე გვარამაძე ხელისუფლებას არ დაემორჩილა და აქ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელშეწყობით ქართული სკოლა დააარსა. ამ სოფელში იგი მშობლიურ ენაზე ღვთისმსახურებითა და სწავლებით აღრმავებდა ეროვნულ თვითშეგნებას.

ივანე გვარამაძის მოღვაწეობის გაცნობის დროს ჩვენთვის საყურადღებოა ერთი გარემოება, კერძოდ, როდესაც 1880-1890-იანი წლებში სომხურ ენაზე ღვთისმსახურების მოთხოვნა გამკაცრდა, ივანე გვარამაძეს ამგვარი გამოსავალი გამოუნახავს: იგი ჯერ სომხურ ენაზე ატარებდა წირვას, რადგან განსაკუთრებული აქცენტი წირვის სომხურად ჩატარებაზე მახვილდებოდა (ასეთი იყო მთავრობის მიდგომა), შემდეგ კი ქართულად ქადაგებდა და კითხულობდა სახარებას. ამის გამო ივანე გვარამაძე მაზრის უფროსთან დაასმინეს, რომლისთვისაც მას ასე უპასუხია: „მაშ რა ენაზე ჩავაგონოთ მრევლს ხელმწიფის ერთგულება, თუკი ქართულის მეტი სხვა ენა არ ესმითო?“ (კოჭორიძე დ., 1986; მაისურაძე ი., 1968). მას შემდეგ, რაც აიკრძალა ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვა, დიდ მამულიშივილს აქაც გამოსავალი მოუძებნია: მისი მითითებით ხალხი სამრევლო სკოლაში იკრიბებოდა და ქართულად ლოცულობდა. მოგვიანებით, ივანე გვარამაძემ კიდევ დაარღვია რუსეთის ბრძანება და სახარება-სამოციქულო ქართულად წაიკითხა. მისი მოღვაწეობის შესწავლის დროს ნათელი ხდება, რომ იგი საოცრად გამბედავი პიროვნებაა და საკმაოდ თამამ ნაბიჯებს დგამს და რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, ივანე გვარამაძე თავისი საქმიანობით რუსეთის მიზნებს ეწინააღმდეგება.

მაშინ როდესაც, XIX საუკუნის ბოლოს სამცხე-ჯავახეთში შექმნილი ვითარების ფონზე, მხარეში ქართველები ეროვნულ უმცირესობას წარმოადგენდნენ და ამ პირობებში ვსაუბრობთ ქართული ენის სწავლების პრობლემურ საკითხებზე, ვფიქრობთ, შექმნილი ვითარება უფლებას არ გვაძლევს, გვერდი ავუაროთ XXI საუკუნის ისეთ მნიშვნელოვან საკითხს, როგორცაა 2002-2005 წლებში ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჯავახეთის (ახალქალაქის) ფილიალში ნებისმიერ სპეციალობაზე სწავლების იმ თავისებურებას, როდესაც პირველი წელი ეთმობოდა ენის შესწავლას, კერძოდ, ქართულსკოლადამთავრებული სტუდენტები სწავლობდნენ სომხურ ენას, არაქართულსკოლადამთავრებულები – ქართულს. ეს ფაქტი და ქართული ენის სწავლებისადმი ამდგომი მიდგომა ნათელს ჰფენს საკითხს იმის თაობაზე, რომ განუზომელია ივანე გვარამაძის თავდადება ეროვნების შენარჩუნებისათვის და მისი იდეები XXI საუკუნეშიც ცოცხლობს და არ კარგავს თავის მიზანსა და მნიშვნელობას.

ასევე ვფიქრობთ, ივანე გვარამაძის პედაგოგიურ საქმიანობაში შეინიშნება ბილინგუური სწავლების ელემენტებიც, რაც მეტად აქტუალურია დღევანდელ დღეს. როგორც ვხედავთ, თანამედროვე პედაგოგიური იდეები და მიდგომები გვხვდება ჯერ კიდევ დიდი მამულიშვილის პედაგოგიურ საქმიანობაში, რაც თითქმის საუკუნით უსწრებს დღევანდელობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

კოჟორიძე დ., 1986 - კოჟორიძე დ., განათლება და კულტურა სამცხე-ჯავახეთში, თბ., 1986.

მაისურაძე ი., 1968 – მაისურაძე ი., ივანე გვარამაძე, სახალხო განათლების მოღვაწე და სახალხო მასწავლებლები, კრებული III, თბ., 1968.

გაზ.: „*დროება*“, „*ივერია*“ - ქართული პრესა - გაზეთები: „*დროება*“, „*ივერია*“, 1881, 1886.

**ABOUT IVANE GVARAMADZE'S PEDAGOGICAL IDEAS
AND APPROACHES**

Summary

Introducing to Ivane Gvaramadze's works, we came across a very interesting question about teaching the Georgian language. In XIX century Georgians in Samtskhe - Javakheti, were ethnic minorities and so raising the problem about teaching the Georgian language was essential. I think we have no right not to speak about a very important event according to which students finishing Georgian schools learnt Armenian and students finishing non Georgian schools learnt Georgian on the first course of every faculty at the Javakheti (Akhalkalaki) Branch of Iv.Javakhishvili State University in 2002-2005. This fact itself and teaching approaches highlight the importance of the issue even in the XXIc. and shows that Ivane Gvaramadze's ideas are still alive and don't lose its aim and importance.

The elements of bilingual teaching that are observed in Ivane Gvaramadze's pedagogical works are still very relevant for today. As we see, pedagogical ideas and approaches in the works of a great patriot are almost one century ahead of the present.

ივანე ბვარამაძე და სოფელ საროს
მაცხოვრის ხატი

1901 წელს ივანე როსტომაშვილი უწონდა „მოგზაურში“
წერდა სოფელ საროს შესახებ: „ჩვენი ყურადღება ორმა წარ-
წერამ მიიპყრო. პირველი გახლავთ საროს ციხეზე არსებული
წარწერა, (რომელიც მას არასწორად ამოუკითხავს): „ქრისტე
ადიდე თამარი, დაუძლეველი მეფეთა-მეფე.“ დანარჩენი აზრი
კი სისრულით ვერ გავიგეთ, თუმცა ადვილად იკითხება
აგრეთვე სიტყვები: „გამრეკელსა“, „ესე“, „ციხე“, და სხვა“
(როსტომაშვილი, 1905:403), მაგრამ სრულად ვერ წაუკითხავს.
სამაგიეროდ, ეს წარწერა ჯერ ექვთიმე თაყაიშვილმა, შემდეგ
კი ნ. ბერძენიშვილმა (ბერძენიშვილი, 1964:172) წაიკითხა და
იგი შესულია ვ. ცისკარიშვილის „ჯავახეთის ეპიგრაფიკაში“
(ცისკარიშვილი, 1959:44-45). ეს გახლავთ არა თამარ მეფის,
არამედ დემეტრე II-ის წარწერა:

1. ქე ა~დნ ძ~რი და [ო]	ე.ი. ქრისტე ადიდენ ძლიერი
2. ძ~ლი მე~ფთა შ~ფე	და ო
3. დ~ტრე რ~ლნ რ~ვი შ~თა	ძლეველი მეფეთა მეფე
4. გბ~და შ~ს ჟმ~სა ესე	დემეტრე, რომელმან რევი მა-
5. ც~ხე ავა~გთ მე ვ	მულობით
6. აჩე დავწ~ერენ	გვიბოძა. მას ჟამსა ესე
7. ე ეს~ნ [?] და მ~ჭას მ	ციხე ავაგეთ მე ვ-
8. მო~ლი	აჩე დავწერენ
- ერისთავთ ერისთავისნი და მა-
ჭას მა-
მული (1)

(ბერძენიშვილი, 1964:172).*

* ზემოხსენებული წარწერის საბოლოო ვარიანტი გამოქვეყნებულია
„ჯავახეთის ეპიგრაფიკულ კორპუსში“ 2012 წელს: „ქ(რისტ)ე, ა(დი)დუ
ძ(ლიერ)ი და {.....}/რლი მეფ(ეთ)თა მ(ე)ფე/ დ(ემე)ტ(რ)ე, რ(ომე)ლ(მა)ნ
რ(ე)ვი მ(ა)მ(უ)ლ(ობ)ით გ(ვი)ბ(ო)ძა მ(ა)ს ჟ(ა)მსა ესე/ც(ი)ხე ავაგეთ მე
ვ/აჩე დავწერენ/ ე.....გნ, და მჭას მ(ა) მული (სილოგავა, 2012: 107-108).

მეორე წარწერა კი არის საროს მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესიაში ნანახი მაცხოვრის ხატზე არსებული წარწერა:

„დღეს ამ საყდარში აღსანიშნავია მაცხოვრის ერთი ძველი ხატი, იგი დახატულია კაკლის ფიცარზედ ფერადის წამლებით და სიგრძე აქვს 8 და სიგანე 6 ვერშოკი. სახის მარჯვნივ და მარცხნივ ოქროსფერი ასოებით აწერია სიტყვები: „იესო ქრისტე.“ ხოლო ბოლოში ასე: „ადიდე შენ, მაცხოვარო, მადიდებელი შენი აბაშიძე ლეონი 1747, გლახაკი იოანე“... ვინ არის აქ მოხსენიებული ლეონ აბაშიძე, ჩვენ არ ვიცით, მაგრამ საჭიროდ ვსთვლით დავეუროთ, რომ საროდამ 7-8 ვერსის მანძილზედ ძვეს სოფელი თოკი, სადაც დღესაც სცხოვრობენ ბეგნი აბაშიძენი, რჯულით მაჰმადიანნი, მაგრამ ქართულად ჯერაც მშვენიერად მოლაპარაკენი, ვგონებ, რომ ამ ხატის პატრონი ლეონ აბაშიძე, ამათგან უნდა იყოს და 1747 წელს ყველანი თუ არა ზოგნი მაინც, ჯერაც ქრისტეს მადიარებელნი ყოფილან“ (როსტომაშვილი, 1905:403).

ჩვენ დავინტერესდით ამ ხატის შემდგომი ბედით. მას მივაკვლიეთ სამცხე-ჯავახეთის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ახალციხის ისტორიულ მუზეუმში, რომლისთვისაც იგი 1947 წლის 25 ივნისს შემოუწირავს კონსტანტინე გვარამაძეს, ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ივ. გვარამაძის – „ვინმე მესხის“ ვაჟს. ხატის დათვალიერებისას აღმოჩნდა, რომ მას სიმაღლე აქვს 28 სმ, სიგანე - 22.5 სმ. კაკლის ფიცარზე შესრულებულია ქრისტეს გამოსახულება, ოქროსფერ ფონზე ზემოთ მოხსენიებული წარწერით, მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ხატის უკანა მხარეზე აკრავს შავად შეღებილი თხელი სპილენძის თუნუქის ფურცელი, რომელზეც ჩვენ წარწერა შევნიშნეთ და ამავე მუზეუმის თანამშრომელთან, ნატო ყრუაშვილთან ერთად წავიკითხეთ. იგი აღმოჩნდა „ვინმე მესხის,“ ივ. გვარამაძის ხელით შესრულებული.

წარწერა ასე იკითხება: „ქ. შეწევნით ესე ხატი მაცხოვრისა შევამკეთ, ჩვენ ჩიქვილაძემ პაატამ, თანამეცხედრემან ჩემმან ჯაფარიძის ქალმან თამარმან ცოდვათა მისატყვებელთა ჩვენითა ხელითა ხვთისათ, ვინცა ამასა ამბორსა სცე ჩვენი საცა შენდობა ჰქმენით: მდთის გულისათვის ვინც ეს ჩვენს საფლავს გააზიაროს ჩვენისაც ცოდვას ნუქებათ გავითავისოს საშინელსა ამასა დღეს“.

ჩვენთვის გაუგებარია, ვინ არის აქ მოხსენიებული პაატა ჩიქვილაძე და მისი თანამეცხედრე ჯაფარიძის ქალი თამარ, საიდან მოხვდა ეს ხატი მათ ხელში, ან რატომ წააწერა ივანე გვარამაძემ თავისივე ხელით. შესაძლებელია, ვივარაუდოთ, რომ ეს ხატი ჯერ ჩიქვილაძის ხელში მოხვდა და მან შესწირა საროს ეკლესიას, რაც აღნიშნა კიდევაც ივ. გვარამაძემ, შემდგომ კი იხილა ივ. როსტომაშვილმა, მაგრამ ხატის ზურგზე, შავ საღებავზე ამოკაწრული წარწერა ვერ შენიშნა და მხოლოდ აბაშიძის წარწერა წაიკითხა.

ამრიგად, ივანე როსტომაშვილის ცნობის თანახმად, საროს მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესიაში დაცული ყოფილა მაცხოვრის ხატი, რომელიც ვინმე „ღეონ აბაშიძეს შემოუწირავს ეკლესიისათვის 1747 წელს“, მაგრამ იგი ბოლშევიკების დროსვე აღარ ყოფილა ეკლესიაში და დაკარგულად ითვლებოდა. ჩვენ მივაკვლიეთ ამ ხატს და გავარკვიეთ, რომ იგი ივანე გვარამაძის ვაჟს, კონსტანტინეს გადაუცია ახალციხის მუზეუმისთვის. მუზეუმის ფონდებში დაცული ხატის დავათვალიერებისას მის უკანა მხარეზე, შავად შეღებილ თუნუქზე ამოკაწრული წარწერა აღმოჩნდა. ნატო ყრუაშვილთან ერთად წარწერის შესწავლით გაირკვა, რომ იგი ივანე გვარამაძის ხელით ყოფილა შესრულებული. წარწერის მიხედვით, ხატი პაატა ჩიქვილაძეს და მის მეუღლეს, თამარ ჯაფარიძეს, შეუმკიათ, ხოლო შემდეგ შეუწირავთ ეკლესიისათვის. ხატის ზურგზე წარწერა ივანე გვარამაძეს გაუკეთებია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

როსტომაშვილი, 1905 – ივ. როსტომაშვილი, სოფელი სარო, ქურნალი „მოგზაური“, 1901. № 5.

ბერძენიშვილი, 1964 – ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, თბ., 1964.

ცისკარიშვილი, 1959 – ვ. ცისკარიშვილი, ჯავახეთის ეპიგრაფიკა 1959.

სილოგავა, 2012 – ჯავახეთის ეპიგრაფიკული კორპუსი, გამოსაცემად მოამზადეს ვალერი სილოგავამ, ღია ახალაძემ, მერაბ ბერიძემ, ნესტან სულავამ და როინ ყავრელიშვილმა. თბ., 2012.

**IVANE GVARAMADZE AND SARO ICON OF CHRIST
THE SAVIOR**

Summary

The icon of Christ the Savior, was seen by Ivane Rostomashvili in the Church of Archangel in Saro. He wrote in the journal "A Traveller" in 1901 that Leon Abashidze endowed it to the church in 1747. The icon hadn't already been there in the time of Bolsheviks. It was considered to be lost. We became interested in the fate of the icon and found out that Konstantine, Ivane Gvaramadze's son had given it to the Akhaltsikhe Museum. We found the icon in the funds of the museum and while examining it we saw a scratched inscription on the back of the icon painted in black. I have studied it well, with Nato Kruashvili,. It appeared that the inscription was done by Ivane Gvaramadze. It informs us that, Paata Chikviladzes and his wife Tamar Japaridze adorned the icon, and then perhaps endowed it to the church. Then Ivane Gvaramadze made an inscription on the back of the icon.

**ივანე გვარამაძის თანამშრომლობა სტამბოლის
ქართულ საგანგებო
(გარდაცვალებიდან 100 წლისთავის გამო)**

XIX საუკუნეში სამცხე-ჯავახეთში რთული პოლიტიკური ვითარება შეიქმნა. ქართველი კათოლიკე მრევლი უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა მას შემდეგ, რაც 1845 წელს კათოლიკე მისიონერები საბოლოოდ გააძევეს საქართველოდან და მღვდლების გარეშე დარჩა. ამ დროიდან ქართველ კათოლიკეთა ისტორიაში დაიწყო ახალი პერიოდი: კათოლიკობისათვის - ქართველობისათვის ბრძოლის პერიოდი (თავის დროზე ქართველებმა კათოლიკობის მიღებით შეინარჩუნეს ენა, მამული, სარწმუნოება, ეროვნება, გადარჩნენ ფიზიკურად). რომსა და რუსეთს შორის დადებული ხელშეკრულებით საქართველოს ყველა კათოლიკე, როგორც ლათინური, ისე სომხური წესის, ტირასპოლის ახალი ეპარხიის გამგეობას დაუქვემდებარდა. სომეხმა კათოლიკეებმა მიზნად დაისახეს დაპატრონებოდნენ საქართველოში არსებულ „ლათინურ“ ეკლესიებსა და მათ ქონებას. სამწუხაროდ, ქართველი სამღვდელთა ვერ აღმოჩნდა მოწოდების სიმალდეზე. მათი ერთი ნაწილი, პავლე შაჰყულიანის მეთაურობით, მთავრობის ორიენტაციას მიემხრო იმისათვის, რომ რუსეთის მეფის ხელისუფლებისაგან მიეღო ეპისკოპოსის თანამდებობა – „უკახის ძალით აუკრძალეს ქართველ მორწმუნეებს ქართულ ენაზედ ლოცვა-ვედრება“. შესაბამისად, ქართველი კათოლიკე მრევლი გადაგვარების – გასომხების რეალური საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. სამღვდელოების მეორე ნაწილი – პეტრე ხარისჭირაშვილის მეთაურობით და თვით მრევლი ეროვნულ პოზიციებზე დარჩა და ყველანაირად ცდილობდა წინააღმდეგობა გაეწიათ მოწინააღმდეგისათვის. მან გადაწყვიტა დაეარსებინა ქართული ძმობა, რომელიც ქვეყანას მოუმზადებდა ახალ პატრიოტულ ძალებს და ფეხზე დააყენებდა მას (პ. ბაღიძის სააკაშვილისადმი მოხსენება). თუმცა მას ამ მიზნის სამშობლოში განხორციელების საშუალება არ მიეცა. ამიტომ, იგი ოსმალეთში გადავიდა 1857 წელს. დიდი წვალების შემდეგ მიაღწია იმას, რომის პაპის პიო IX-ის წარმომადგენლის – მთავარეპისკოპოსის ბრუნონის დახმარებით 1859 წელს მიიღო

მკვიდრი სამსახური მოწალები დათა მონასტერში. ასევე, სტამბოლში ქართველ კათოლიკეთა კონგრეგაციის შექმნის ნება ქართული ენითა და ტიპიკონით. იმავე წელს მამა პეტრემ ცნობილი მეცენატის იაკობ ზუბალაშვილის ფინანსური დახმარებით სტამბოლის გარეუბანში – ფერიქოვში შეიძინა მიწის მზრდელი ნაკვეთი, სადაც 1861 წელს ააშენა წმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესია (სიორიძე, 2002:19). უნდა აღინიშნოს, რომ ფერიქვეის ძმობამ იურიდიული ძალმოსილება მიიღო 1861 წელს. აღსანიშნავია ისიც, რომ პეტრე ხარისტირაშვილის მზრუნველობით ფერიქოში მამათა სავანის ახლოს დაარსებული იქნა დედათა მონასტერი. მისი იურიდიული არსებობა საეკლესიოდ აღიარებული იქნა 1871 წლის 9 მკათათვეს (ს.ქ.კ.ს.მ., 2009). სავანეს მფარველობას უწევდა სტამბოლში არსებული საფრანგეთის საელჩო, რადგან ქართველი კათოლიკეები ფრანგული ტიპიკონით სარგებლობდნენ.

როდესაც პეტრე ხარისტირაშვილი საზღვარგარეთ გაემგზავრა, მხოლოდ ერთადერთი მოწაფე – ალფონს ხითარიშვილი წაიყვანა. შემდეგ მათ შეუერთდნენ სხვა ახალციხელი მოწაფენიც: ნებიერიძე, ივანე გვარამაძე და სტეფანე გიორგიძე. (გაზუთი „იმერეთი“, 1914: №101) „ივანე გვარამაძე და მოხსენიებული პირები იმავდროულად იყვნენ მონასტრის პირველი მღვდლები. ამასთანავე, ისინი იყვნენ ადამიანები, რომლებიც მხარში ედგნენ თავიანთ წინამძღვარს და მოიპოვებდნენ სახსრებს პატარა ეკლესიისა და მცირე საცხოვრებლის ასაშენებლად. მოგვიანებით სავანის წინამძღვარი პიო ბალიძე სანდრო სააკაშვილისადმი გაგზავნილ მოხსენებაში წერდა: „მამა პეტრე იმთავითვე თავმდაბალი იყო, რო არ თავილობდა მათხოვრობას. ღმერთმაც აკურთხა მისი კეთილი განზრახვა. მალე ნაჩუქარ მიწაზე პატარა ეკლესია გაიშენა, მას გვერდით მიადგა მცირე საცხოვრებელი ბინა. მოდით მოვისმინოთ მისი ნათქვამი: „დილით სათხოვრათ გავდიოდი, საღამოთი მუშებს გავსწორებოდი.“ აი, რა წვალებით ჩვენმა მოძღვარმა მოახერხა საკუთარი ბინის შექმნა, რომელმაც წელში გამართა“ (ს.ქ.კ.ს.მ., 2009). ივანე გვარამაძე, მასწავლებლის მსგავსად, დილიდან საღამომდე სტამბოლის ქუჩებში, გულზე დაკიდებული წარწერით – „დამეხმარე“, მათხოვრობდა და მოიძვედა ეკლესიის ასაშენებელ სახსარს. ივანე გვარამაძეს მალე მოუწია კონსტანტინეპოლის დატოვება. ვფიქრობთ, ეს შემთხვევით არ უნდა მომხდარიყო. თუ გავითვალისწინებთ სამშობლოში

დაბრუნების შემდგომ მის აქტიურ საზოგადოებრივ მოღვაწეობას და სავანესთან თანამშრომლობას, ადვილად საფიქრებელია, რომ მისი მშობლიურ კუთხეში დაბრუნება მამა პეტრესთან შეთანხმებითა და წინასწარ განჭვრეტით უნდა მომხდარიყო. თუმცა, არის მოსაზრებაც, რომ მამა ივანე გვარამაძე უსახსრობის გამო დაბრუნდა სამშობლოში. ეს არასწორად მიგვაჩნია, რამდენადაც სავანეში მყოფი ქართველი მამები ერთნაირად განიცდიდნენ დიდ უსახსრობას და ფუფუნებაში მათ არ უცხოვრიათ. ამასთანავე, მისი ცხოვრება-მოღვაწეობა უტყუარი დასტურია იმისა, რომ იგი არ იყო ფუფუნების მოყვარე. მას მთელი ცხოვრება სიდუხჭირეში ყოფნა მოუწია. ამაზე პირდაპირ მიუთითა მისმა პირველმა ბიოგრაფმა ზაქარია ჭიჭინაძემ. იგი გაცხადებული დარჩა იმ სიღატაკის ნახვით, რაშიც ივანე გვარამაძეს უხდებოდა ცხოვრება სოფელ ხიზაბავრაში. და მაშინ, როდესაც ინგლისელმა მოგზაურმა პრაისმა მას თავის მინიატურულ წიგნში 100 000 სტერლინგი შესთავაზა, კატეგორიული უარი უთხრა.

ივანე გვარამაძის მემკვიდრეობის გაცნობა საშუალებას გვაძლევს დავინახოთ, რომ სწორედ სტამბოლიდან დაბრუნების შემდეგ, ერთგვარად გარკვეული იდეითა და გეგმით შემზადებულმა, დაიწყო აქტიური საზოგადოებრივი მოღვაწეობა და თავის გარშემო შემოიკრიბა ყველა ეროვნული მუხტის მქონე პირი – განურჩევლად რწმენისა და სოციალური მდგომარეობისა. მას თანამედროვენი მესხ განმანათლებლად მოიხსენიებენ. მესხური განმანათლებლობის მისიას ამ კუთხეში მცხოვრები სარწმუნოებრივად გათიშული ქართველი მოსახლეობის ეროვნული გადაგვარების თავიდან აცილება, მათი კულტურული დაწინაურება, განათლების გავრცელება და ეროვნული წეს-ჩვეულებებისა და ტრადიციების შენარჩუნება-დაცვა წარმოადგენდა.

ამრიგად, ქართველ კათოლიკეთათვის ქართველობის შესანარჩუნებლად იღვწოდა ორი კერა: სტამბოლში მამა პეტრე ხარიჭირაშვილის სავანე და სამცხე-ჯავახეთში ივანე გვარამაძის გარშემო შემოკრებილი ეროვნული ძალები. მოძიებული მასალებიდან ნათლად ჩანს, რომ ამ ორ კერას შორის იყო ურთიერთთანამშრომლობა. ივანე გვარამაძის მიმართ უდიდესი სიყვარული და პატივისცემა ჰქონდათ სავანეში მოღვაწეთ, რაც გამომწვეული იყო მისი პიროვნებითა და საზოგადოებრივი მოღვაწეობით. სავანეში მისი მრავალი მოწაფე მოღვაწეობდა.

ამასთანავე, თვითონვე იყო მამა პეტრე ხარისჭირაშვილის მოწაფე და საგანის ძმობის ერთ-ერთი პირველი წევრი. გარდა ურთიერთ პიროვნული პატივისცემისა მათ ერთი მიზანი აერთიანებდათ.

ივანე გვარამაძის თანამშრომლობა საგანეში მყოფ ქართველ კათოლიკე მამებთან მისი სიცოცხლის ბოლომდე გაგრძელდა. აღნიშნულს ასაბუთებს როგორც სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა საგანის არქივ-ფონდში, ასევე სამცხე-ჯავახეთის ისტორიის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში დაცული მდიდარი მასალა – მიმოწერა.

როდესაც სტამბოლის საგანესთან ივანეს თანამშრომლობაზე ვსაუბრობთ, უპირველესად მხედველობაში გვაქვს ივანე გვარამაძის პეტრე ხარისჭირაშვილთან ურთიერთობა და თანამშრომლობა, რაც კარგად ჩანს მათი მიმოწერიდან. როგორც ივანე გვარამაძის არქივში, ისე სტამბოლის საგანის ფონდ-არქივში ინახება საინტერესო წერილები მათ მიერ სხვადასხვა დროს გაგზავნილი.

როგორც წერილებიდან ჩანს, პეტრე ხარისჭირაშვილი ხშირად მიმართავდა მას რომ ეთარგმნა სომხურენოვანი წიგნები. და არამარტო მიმართავდა, არამედ მაღალ შეფასებასაც აძლევდა. ერთ-ერთ წერილში პეტრე ხარისჭირაშვილი ივანე გვარამაძის მიერ სომხურიდან თარგმნილი სასულიერო ხასიათის წიგნის – „ჰოენლოის“ შესახებ სწერდა: „ძლიერ მოგვეწონა ეს თარგმანი, რადგან იმაში ვერ ვპოვეთ წინააღმდეგი ვერც სუფთა მდაბიური ქართულისა, ვერც აზრების ბნელად და ყრუდ გამოყვანა და ვერც განსხვავება აზრებისა სომხური დედნის აზრებისაგან... მე ვხედავ ამ ჰოენლოის თარგმნით რომ შენ შეგძლებია კარგად დათარგმნა“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2646). იმავე წერილში თხოვნით მიმართავდა, რომ მისი შეგირდებისათვის გაეკეთებინა სამი წიგნის თარგმანი. აცნობებდა, რომ მის შეგირდებს არ ესმოდათ „მათგან ფრანგულად ბრუდი და ყრუნათარგმნი“, ამიტომ, მისი თარგმნილით შეგირდებმა უნდა „შეისწავლონ კარგად სუფთა დაბიური ქართული და თხზვა კანონიერად, თვარემ უამისოდ რას არგებს მათ და ანუ მამულს მარტო ევროპული ენებით ლაპარაკი ოდეს მათ ჯერ ასარგებლებენ ვერაფერს მამულსა და თავიანთ მოძმეებს“. ე.ი. ივანე გვარამაძის მიერ თარგმნილი წიგნები კონსტანტინოპოლის ქართულ სკოლაში გამოიყენებოდა არა მარტო საგანის ხარისხიანად შესწავლისათვის, არამედ უნდა უზრუნველყო

შეგირდებში ეროვნული, პატრიოტული სულისკვეთების აღზრდა.

პეტრე ხარისჭირაშვილი ივანე გვარამაძეს ერთ-ერთ წერილში სთხოვდა: „ძმაო, უფრო კარგი შრომა ის იქმნება, რომ ამ ჩემ დასტამბულს ოციოდე წიგნს გადასწერთ და გაასწორებთ სუფთა და ცოცხალ ქართულზედ და დამიმზადებთ“. მასწავლებელი მსუბუქად საყვედურობდა ივანე გვარამაძეს, რომ აღნიშნული წიგნების დაბეჭდვამდე ვერ მოიცალა და ვერ გააწყო მისთვის ჩვეულ „სუფთა ქართულზედ და დროება გაზეთის ენაზე“, რის გამოც ე.წ. მამულას (მღვდელი იოსებ მამულაშვილი) ნათარგმნი წიგნები ცუდი ქართულის მიზეზით არ გაიყიდა. იქვე მიუთითებდა, რომ თვითონ ის, მღვდელი იოსები და ვინმე გიმნაზიადასრულებული გურული შეეცადნენ თარგმანის გასწორებას, მაგრამ ვერ შეძლეს, ამიტომ „თქვენ რჩევას გეკითხებით თუ რა საშუალებით, როგორ უნდა ვქნათ, რომ ესენი ცოცხალ ენაზედ გასწორდნენ“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2204).

როგორც პეტრე ხარისჭირაშვილის ერთ-ერთი წერილიდან ირკვევა, ივანე გვარამაძეს შეუსრულებია მასწავლებლის თხოვნა-დავალება: „მივიღე თქვენი გამოგზავნილი წიგნები, რომელთ თარგმანი კარგად მეჩვენა მე, იმედი მაქვს, რომ საზოგადოებასაც კარგად ეჩვენოს და გახდეს მისდა სასარგებლო და არა საკრიტიკო“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2645), – წერდა კონსტანტინეპოლიდან პ. ხარისჭირაშვილი და იმავე წერილში აცნობებდა, რომ უგზავნიდა 5 სომხურ წიგნს სათარგმნელად.

მოძიებული მასალებიდან ირკვევა, რომ ივანე გვარამაძეს სისტემატიურად უხდებოდა ფრანგული და სომხური ლიტერატურის თარგმნა. ცნობილია ისიც, რომ მან თურქულ ენაზე თარგმნა ლოცვა „თაყვანსა გცემ“. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართულ კათოლიკურ ეკლესიებში ქართული ენის აკრძალვის შემდეგ ივანე გვარამაძე პროტესტის ნიშნად წირვა-ლოცვას თურქულ ენაზე წარმართავდა გარკვეული დროის განმავლობაში (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №3065).

ერთ-ერთ წერილში მამა პეტრე მიუთითებდა, რომ უნდა გაზრდილიყო ქართველი მღვდლების რიცხვი ახალციხის მხარეში, რომელთაც მოამზადებდა სავანეში.

ეს ყოველივე იმაზედ მეტყველებს, რომ ივანე გვარამაძე თანამშრომლობდა და მჭიდრო კავშირში იყო კონსტანტინეპოლის ქართველ კათოლიკეთა სავანესთან, რომელიც საზღვარგარეთ ჩამოყალიბდა ერთ-ერთ ძლიერ ეროვნულ კერად,

რომლის მიზანს წარმოადგენდა ქართველი ხალხის გამოღვიძება-აღორძინება სარწმუნოებრივად, პოლიტიკურად და კულტურულად.

ივანე გვარამაძე თანამშრომლობდა და მიმოწერა ჰქონდა სავანეში მოღვაწე მრავალ მამულიშიელთან. მის არქივში ინახება სავანის თითქმის ყველა მოღვაწის მიერ გამოგზავნილი წერილები. მათ შორის სავანის წინამძღვრების: სტეფანე გიორგიძის, ალფონს ხითარიშვილის, ბენედიქტე ვარდიძის, ალიოზ ბათმანაშვილის წერილები. აქვეა მიხეილ თამარაშვილის, ალექსანდრე მანველიშვილის, პეტრე მერაბიშვილის, პარმქისხოვი ნინას, ანდრია წინამძღვრიშვილის, მარკოზ ხითარიშვილის წერილები და ა.შ. დასახელებულ პირთა წერილებში, გარდა პირადი საკითხებისა, საუბარია სავანის ცხოვრებაზე, მის სამომავლო გეგმებზე, საჭირობორტო საკითხებზე, ერთობლივი გადაწყვეტილებების მიღებაზე. ყველა მათგანში ჩანს ივანე გვარამაძისადმი განსაკუთრებული სიყვარული და პატივისცემა მისი, როგორც ერთგული მამულიშვილისადმი.

სტამბოლის სავანეში მოღვაწეთა ნაწილი ივანე გვარამაძის მეგობარი იყო, ნაწილი კი მისი მოწაფენი. ამიტომ, მათთან თანამშრომლობა ბუნებრივი და გარდაუვალი იყო. ამ ურთიერთობებიდან განსაკუთრებულად საყურადღებოა მისი და მიხეილ თამარაშვილის ურთიერთობა.

სწორედ ივანე გვარამაძისადმი მიხეილ თამარაშვილის მიერ გამოგზავნილი წერილებით (მათი რიცხვი 60 ერთეულს აღემატება) გახდა შესაძლებელი მათი, მასწავლებლისა და მოსწავლის დამოკიდებულების გარკვევა. ორივე მათგანის პიროვნების სრული გააზრება, მათი მოღვაწეობის შეფასება შეუძლებელია, როგორც ეპოქის, ასევე მათი თანამშრომლობის გააზრების გარეშე. ამჟამინდელი გადასახედიდან კიდევ უფრო ნათლად იკვეთება მათი ღვაწლი თავიანთი კუთხის, სამშობლოსა და ერის წინაშე. ბედისწერამ ერთმანეთის მხარდამხარ ქართველ კათოლიკეთა დაცვა, წარსულის კვლევა და ქვეყნის წინსვლისათვის ბრძოლა დააკისრა. ამ მამულიშვილების ურთიერთობას საფუძველი XIX საუკუნის 60-იან წლებში ჩაეყარა. ორი მამულიშვილის თანამშრომლობა თითქმის მათ ერთდროულ სიკვდილამდე გაგრძელდა. ეს იყო საუკეთესო ნიმუში ორი თანამემამულის, ორი მამულიშვილის, ორი საზოგადო მოღვაწის, მასწავლებლისა და მოსწავლის თანამშრომლობისა (ამაზე აქ განსაკუთრებულ ყურადღებას

არ შევანერებთ). მოკლედ ვიტყვით მხოლოდ იმას, რომ ივანე გვარამაძე იყო ის ადამიანი, ვისგანაც სისტემატურ კონსულტაციებს, მითითებებს იღებდა მიხეილი, მას უზიარებდა შტაბეჭდვითებს მოძიებული მასალებისა თუ თავისი წიგნების შესახებ, მისი რეკომენდაციით ღებულობდა მოწაფეებს სავანეში, მისი ხელშეწყობით აგვარებდა ურთიერთობებს თავისი ოჯახის წევრებთან, სომხურენოვანი გაზეთებიდან მას ათარგმნიებდა საჭირო მასალებს. ამასთანავე, ამხნევებდა და თანაუგრძნობდა ხელისუფალთაგან აძულებულ მასწავლებლებს.

ამიტომაც იყო, რომ ივანე გვარამაძისათვის თავზარდამცემი აღმოჩნდა მიხეილის გარდაცვალების ცნობა: „მამინვე კალამი ხელიდან გამოვარდა, თავზარი დამეცა, თავბრუ დამეხვა, გამიშრა სისხლი, გულღვიძლზედ შხამგესლით აქაფებული კაემანი გარდამესხა და მეტად გამიმწარა უმისოდაც დანადგლიანებული, დაშხამული სიცოცხლე მრავალანაირის დარდნადგელითა ამ სნეულს მოხუცებულობას. ეს რაღა უბედურება იყო ჩემს თავზედ, არ მეყოფოდა ჩემი სამშობლო-მამულის უშველებელი ჯავრი, ნადგელი, რის გამოც ჩემი თავი დავიწყებული მაქვს და დღე-ღამ უნუგემოდ დავსტირი“. (ს.ჯ.ი.მ.ხ.გ., №2376)

მიხეილი ივანე გვარამაძისათვის იყო არამარტო საყვარელი მოსწავლე, არამედ ერის მოამაგე, მეცნიერი, ქართველ კათოლიკეთა დიდი ქომაგი. იგი იმის გამოც წუხდა, რომ არ ეგულებოდა მიხეილის საქმის ღირსეული გამგრძელებელი: „მუხლებს ვიტყვებ და თავში ვიცემ, რომ აღარავინ მეგულება მისი მომაგიერე, მისებრ ნამდვილი განათლებული, რომ ცოტა კიდევ ეცოცხლა, ვინ იცის რომის და ევროპის საწიგნებში რამდენს დიდ სასარგებლო ისტორიული ცნობით როგორ გაგვამდიდრებდა და გაგვიმაგრებდა წელ-ზურგსა“.

ივანე გვარამაძის გოდება სამართლიანი იყო. მიხეილმა დიდი ამაგი დასდო სამშობლოს და განსაკუთრებით ქართველ კათოლიკეებს. ევროპის არქივებში მოძიებული მასალებით მეცნიერულად დაასაბუთა ქართველი კათოლიკე მრევლის რეალური არსებობა საქართველოში, რითაც საკადრისი პასუხი გასცა ცილისმწამებლებს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ამ ორი მამულიშვილის მოღვაწეობის უპირველესი შედეგი ის იყო, რომ მათ სამხრეთ საქართველოს ქართულ მოსახლეობაში გაადვილეს

მიძინებული ეროვნული თვითშეგნება და ამით თავიდან აიცილეს გადაგვარების რეალური საფრთხე.

როგორც მოძიებული მასალებიდან ჩანს, ივანე გვარამაძის თანამშრომლობა სტამბოლის საგანესთან იმითაც გამოიხატებოდა, რომ იგი უწევდა საჭირო რეკომენდაციას იმ მოსწავლეებს, რომელთაც საგანეში სურდათ განათლების მიღება. ასეთ ადამიანად მოიაზრება მისი ერთ-ერთი საუკეთესო მოწაფე და შემდგომში სტამბოლის მამათა საგანის წინამძღვარი (1922-1937წწ.) – ალიოზ (შო) ბათმანაშვილი. ერთ-ერთ წერილში ალიოზი მასწავლებელს სწერდა: „მადლობას გიძღვნი იმისათვის, რომ ჩემი აქ გამოგზავნა ინებეთ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2695). საერთოდ კი მისი წერილები ასეთი მინაწერით მთავრდება: „თქვენი უღირსი მოწაფე ალიოზ ბათმანაშვილი“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2663). „დიდის კდემით თავს დაგიკრავთ მე ალიოზ გრიგორის ძე ბათმანაშვილი, თქვენი ძველი მოწაფე კონსტანტინეპოლით ახალციხეს,“ „თქვენგან გამოგზავნილი ალიოზ ბათმანაშვილი“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2664) და ა.შ.

როგორც მისი დღიურებიდან და მიმოწერებიდან ჩანს, იგი აქტიურად იყო ჩაბმული საგანის ცხოვრებაში. მას სამშობლოშივე ჰყავდა თავისი იდეალი. ეს იყო მისი პირველი მასწავლებელი და ყველასათვის საპატივსაცემო პირი – ივანე გვარამაძე. თავისი მასწავლებლისადმი განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას ალიოზი მისადმი გაგზავნილ თითქმის ყველა წერილში ამჟღავნებდა. 1907 წელს იგი სწერდა (ს.ქ.კ.ს.მ., 2009): „თქვენი ბიოგრაფია წავიკითხე ზაქარია ჭიჭინაძისაგან შედგენილი. ძალიან მომეწონა აღწერილი ცხოვრება. იგი მიმიღია გეგმად ჩემის მოქმედებისა. ღვთის სიტყვებთან ერთად მამულის სიყვარულს ვუქადაგებ ჩემს მოსავლელ მრევლს, თუ ღმერთმა ინება ჩემი მღვდლად მოწოდება... თქვენი ნაწერები დია მომწონს. ზაქარია ჭიჭინაძეში წავიკითხე რომ აგისხნიათ 13000 ახალი სიტყვები, არ ვიცი თუ სადმე დაგიბეჭდიათ ესენი. თქვენზედ გამიგონია, რომ კონსტანტინეპოლში ყოფნისას სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონი ზეპირად გისწავლიათ... აგრეთვე ძალიან მომწონს თქვენი მოღვაწეობა მწიგნობრობაში და გარდაწვევტილი მაქვს ამაშიც თქვენ მოგბაძოთ. თქვენსავით დიდის ყურადღებით შევაგროვებ ჩვენი ძველი ცხოვრების ნაშთს. არ გეგონოთ რომ ეს მხოლოდ ჭაბუკობის აღტაცება იყოს. ეს შრომა კიდევ დაწვებული მაქვს. ჩვენი მონასტრის ბიბლიოთეკაში უყურადღებოდ მიყრილნი იყვნენ რამდენიმე

ხელნაწერები, მდილთაგან შექმულნი და ნოტიობისაგან დაზიანებულნი. ესენი შევაგროვე და სულ გავჩხრიკე. ჯერ-ჯერობით 10 ხელნაწერი მაქვს ხელში. ამათგან ოთხზე თქვენი ხელი აწერია.“

ალიოზ ბათმანაშვილის წერილებიდან და ჩანაწერებიდან ნათლად ჩანს, რომ მას თავისი მასწავლებლის მიმართ მამაშვილური სიყვარული ჰქონდა. „ახ რა კარგი იქნებოდა, რომ ხანდისხან ჰაერის გამოსაცვლელად აქეთკენაც გამოივლიდეთ, ძალიან სასიამოვნოდ დაგვრჩება ჩვენ ყველა მოსწავლე ქართველებს“ (ს.ჯ.ი.მ.ფ., №2695), – წერდა იგი. მის შემოქმედებას დანატრებული სურვილს გამოსთქვამდა, რომ ივანე გვარამაძეს თავისი ხელნაწერები შეეწირა სავანისათვის, რომელსაც სიამოვნებით განათავსებდნენ „ევროპულს გემოზედ აშენებულ სახლში“.

სავანეში მყოფ პირებს ივანე გვარამაძე ეიმედებოდათ და თუ რაიმე საქმის მოგვარება სჭირდებოდათ სამშობლოში, მას სთხოვდნენ. გამონაკლისს არც ალიოზ ბათმანაშვილი წარმოადგენდა. იგი თავის განცდებს, შეხედულებებს მას უზიარებდა, დახმარებასაც მას სთხოვდა: „იღვევ ორი წიგნი გვაკლია: ქართული ლიტერატურა და ქართული ლექსიკონები. ამისთვის გთხოვთ ეს ორი წიგნი მიშოვნოთ. გამოძიროჩეთ ერთი კარგი ლექსიკონი“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ., 2009). მისივე წერილებიდან ირკვევა, რომ სავანეში დიდი ყურადღება ექცეოდა მოზარდების ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდას. მათი სახით ამზადებდნენ ქართველი ხალხის ინტერესების დამცველ მღვდლებს. ერთ-ერთ წერილში იგი ივანე გვარამაძეს სწერდა: „წმინდა ალიოზის სემინარიაში ბევრი სომხები არიან. დაგვცინიან მესროფმა თქვენი ანბანი გამოიგონაო. ჩვენ მიუღერისა და ჯანაშვილის ნაწერებით დავუმტკიცეთ, რომ მართალი არ არის მათი სიტყვა“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ., 2009).

სავანეში სასწავლებლად გაგზავნილი მოზარდების პატრიოტული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეს თავის მცდელობას არ აკლებდა ივანე გვარამაძეც. უპირველესად იგი სავანეში მოღვაწეთ ერთობისაკენ მოუწოდებდა: „თქვენს წერილში ერთობაზე გვიქადაგეთ. ძალიან კარგა მოიფიქრეთ მაგაზე ლაპარაკი. მოგეხსენებათ ქართველების დამლუპკველი სენი შეუერთებლობა ყოფილა და ახლაც იგი ძვაღრბილში გაგვჯდომია. ჩვენმა მაესტრომ შესაფერად შეისწავლა საქართველოს ისტორია და მითხრა: დია ბრწყინვალე ისტორია

გაქონან, დიდებული მაგრამ ერთობა არ გქონიათ. ამით წაგინდათ საქმეო. ვკ. რაც გინდა შეერთებულნი იყვნენ ქართველები, სხვებთან შედარებით მათი ერთობა განხეთქილებას ემსგავსება და ამ მხრივ დარიგება მუდამ ესმოდეთ ცუდი არ იქნება“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2663).

ალიოზ ბათმანაშვილი დეტალურად მოახსენებდა თავის მასწავლებელს სავანეში მომხდარ ამბებს. გარკვეულ საკითხებზე სთხოვდა კომენტარსა და რჩევა-დარიგებას. ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია იყო ერთ-ერთი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი საკითხი ქართველი ხალხისათვის. იგი ივანე გვარამაძეს სწერდა: „ქართველთა ეკლესიის ავტოკეფალობაზე რომ ცნობები გადმოგვეცით, ყველას წაუგუიოთხე, ყველანი სმენად გადაქცეულიყვნენ. ვისურვებთ შეგვატყობინო თუ როგორ მიდის ავტოკეფალობის საქმე“ (ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ., №2663).

ალიოზ ბათმანაშვილის ივანე გვარამაძისადმი განსაკუთრებული პატივისცემა და სიყვარული იგრძნობა მის მიმართ წარმოთქმულ თითოეულ ფრაზაში. ამიტომაც იყო, რომ ივანე გვარამაძის გარდაცვალების ცნობა თავზარდამცეში აღმოჩნდა ქართველი საზოგადოებისათვის. რადგან როგორც პეტრე ტატალაშვილი იტყვოდა: ივანე გვარამაძეს ეგოდენი ღვაწლი მიუძღვის მთელი ქართველი ეროვნებისა და მეტადრე კათოლიკობის წინაშე. ამიტომაც იყო, რომ 1912 წლის 11 მკათათვეს ფერიქის ეკლესიაში მისი სულის მოსახსენიებელი პანაშვილი გადაიხადეს, სადაც ვრცელი სიტყვა მისი მოღვაწეობის შესახებ წარმოსთქვა პადრე შიო ბათმანაშვილმა (ს.ქ.კ.მ.ს.მ., 2009).

ალიოზ ბათმანაშვილმა სამძიმრის წერილი გამოუგზავნა მის შვილებს: „მამი თქვენის მღ. ივანე გვარამაძის სიკვდილმა დიდათ დაგვადონა. ფასდაუდებელ მამათქვენს მარტო თქვენ როდი მისტირით, არამედ ბევრი სხვანიც მოიპოვებიან და მეც აქაურ ბერ-მონაზვნებითურთ მონაწილეობას ვიღებთ თქვენს სამართლიან მწუხარებაში“.

ივანე გვარამაძისადმი ალიოზ ბათმანაშვილის მიერ გაგზავნილ წერილებში ასახულ ინფორმაციაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია მასალები სავანის წინამძღვრის აღფონს ხითარიშვილის შესახებ. აღნიშნულ მასალებში ჩანს მისი თვალით დანახული წინამძღვარი, მისი ცხოვრება-მოღვაწეობა და სულისკვეთება. „მაისის 24-ს ფერიკვევის ჩვენს მონასტერში პროჩესიონი იყო. აღფონსმა იქადაგა. ხალხის სიმრავლეზე რაღა ვთქვა: ჩვენი პატარა საყდარი გადაჭედელი იყო და გარეთაც

ორი ყანა სულ დაფარული. ვროპელებს, თათრებს, სომხებს, ყველა თესლებს თავი აქ მოეყარათ კონსტანტინეპოლში, რასაც დიდის სიამოვნებით დაესწრნენ. თითქმის ყველანი ახალციხის მაზრიდან არიან მაგრამ სახე სულ გამოსცვლიათ, ასე რომ მათი ქართველობა მარტო ენით გავიცანი“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ., 2009), – წერდა იგი 1903 წელს.

ალიოზ ბათმანაშვილი ივანე გვარამაძეს 1907 წელს გაგზავნილ წერილში სწერდა: „ჩვენი წინანდელი უფროსი პადრე ალფონსი, ღირსად სახსენებელი, გვეუბნებოდა: ამდენი ხანია მონასტერი არსებობს და ერთი მცირედი დახმარება საქართველოს შვილისგან არ მოსვლია და განა მონასტერი ჩვენთვის არის თუ საქართველოს შვილებისთვის. მე თუ პირადად მონასტერში შევიღვივარ ეს მხოლოდ მამულის გარდამეტებული სიყვარულით არის, თვარემ ქვეყანაში ცხოვრებისა არ მეშინია. თუ საქმე გაჭირდა, ზურგით ბარგს ვატარებდი და ლუკმაპურს მოვიშოვნიდი“ (ს.ქ.კ.მ.ს.მ., 2009).

ალიოზ ბათმანაშვილი ამ წერილით ქართველ საზოგადოებას შეახსენებდა სტამბოლში არსებული ქართული საგანის მნიშვნელობას საქართველოსათვის. ამასთანავე საგანეში მოღვაწე პირების თავგანწირვას ქვეყნისათვის. იმ ადამიანებს, რომლებმაც სრულიად ბავშვებმა უარი თქვეს საკუთარ მე-ზე და ქვეყნის სამსახურში ჩადგნენ. მათი უმრავლესობა უცხოეთის ცის ქვეშ ცხოვრობდა ისე, რომ არც კი ღირსებიათ სამშობლოს ხილვა და მშობლიური მიწის გულზე დაყრა.

ეგვგენიო დ'ალექსიო დ'ალესიო წიგნში „ქართველები კონსტანტინეპოლში“ მიუკერძოებლად ახასიათებს ქართველ მამათა საგანეს: „ეს საზოგადოება დასაბამიდან დღემდის თავისი არსებობით უცხოეთში, ცოცხალი პროტესტის ნიშანი იყო რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის წინააღმდეგ. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში, თუმცა ამ საგანის მამანი მოკლებულნი იყვნენ საქართველოს ხალხის კულტურულ ცხოვრებას, მაინც ეს საგანე აქ უცხოეთში ეროვნულ კერად გარდაქმნეს, სადაც მუდამ არა მარტო მრავალ ქართველ ახალგაზრდობამ შეაფარა თავი, არამედ მრავალ პოლიტიკურ მოღვაწეებმაც კი, განურჩევლად სარწმუნეობისა და მისწრაფებისა. ამავე საზოგადოების წყალობით, ვატიკანი და საფრანგეთის მთავრობა მარადის ეცნობოდნენ საქართველოს და ქართველების ისტორიას და თანამედროვე მათ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ და რელიგიურ მდგომარეობას“ (დ'ალესიო 1921).

ივანე გვარამაძე ერთი იმ ქართველთაგანი იყო, რომელმაც კარგად იცოდა სავანისა და იქ მყოფთა მოღვაწეობის მნიშვნელობა საქართველოსათვის. თვითონ სიცოცხლის ბოლომდე ერთგულად ედგა მხარში მათ და რამდენადაც შეეძლო, უმსუბუქებდა უსამშობლოდ ცხოვრების მძიმე ტვირთს. ასეთი დამოკიდებულებითა და საერთოდ მრავალმხრივი მოღვაწეობით იგი გულწრფელად შეიყვარეს თანამედროვეებმა. სწორედ ამიტომ, მისი დაღუპვის ცნობა (1912წ. 24 მაისი) მტკივნეული აღმოჩნდა ქართველი ერისათვის. „სახალხო გაზეთში“ დაბეჭდილ ნეკროლოგში ვკითხულობთ: „მამა ივანე გვარამაძე თითოთ საჩვენებელი მაგალითი იყო იმისა, თუ რაში უნდა გამოიხატებოდეს ნამდვილი დანიშნულება ქრისტეს უკვდავ მცნებათა მქადაგებლისა... საქართველოს ისტორიის ზედმიწევნით მცოდნე, უტყუარის საბუთებით აღჭურვილი, ის ცოცხალი სიტყვა-ქადაგებით, თუ მწერლობით შედგრად და თავგამოდებით იცავდა ერთხელვე გარკვეულ ეროვნულ იდეას“ (გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, 1912: №609).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ს.ქ.კ.მ. 2009 – სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, შ. ვარდიძე, „წერილი სტამბოლიდან“, 1930.
- ს.ქ.კ.მ. 2009 – სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა სავანის მასალები, პიო ბალიძის წერილი სანდრო სააკაშვილისადმი, 1949.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2646 – პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2204 – პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2645 – პეტრე ხარისჭირაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №3065 – ილია მაისურაძე, მესხეთ-ჯავახეთის მოღვაწე.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2376 – ივანე გვარამაძე, სიტყვა თქმული მიხეილ თამარაშვილის გარდაცვალებაზე, 1911.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2695 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.
- ს.ჯ.ი.მ.ხ.ფ. №2663 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2664 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი. ს.ქ.კ.ს.მ. 2009 – სტამბოლის ქართველ კათოლიკე მამათა საგანის მასალები, ალიოზ ბათმანაშვილის დღიური.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2695 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი.

ს.ჯ.ი.მ.ს.ფ. №2663 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი ივანე გვარამაძისადმი. ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი მიხეილ თამარაშვილისადმი.

ს.ქ.კ.მ.ს.მ. 2009 – ალიოზ ბათმანაშვილის წერილი რედაქტორისადმი.

დ'ალესიო 1921 – ევგენიო დ'ალეჯიო დ'ალესიო, „ქართველები კონსტანტინეპოლში“, 1921.

სიორიძე, 2002 – მ. სიორიძე, კონსტანტინეპოლის ქართველ კათოლიკეთა საგანე საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, თბ., 2002.

გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, №609, 1912.

გაზეთი „იმერეთი“, №101, 1914.

**IVANE GVARAMADZE'S COLLABORATION WITH
GEORGIAN CLOISTER OF ISTANBUL**

(the 100th anniversary)

Summary

Ivane Gvaramadze collaborated with Petre Kharischirashvili and the Cloister established by him in Istanbul. He was Petre Kharischirashvili's one of the first students and participants in establishing the Cloister in Istanbul.

After returning from Istanbul Ivane Gvaramadze, provided with certain ideas and plans, began an active social life and gathered all the patriots around him. The strongest hotbed of Meskhetian Enlightenment was established under his leadership in Samtskhe – Javakheti in XIX c.

Ivane Gvaramadze was the very man, who systematically gave an advice and instructions to the residents of Cloister. They used to share their impressions with him, took students to Cloister by his recommendations and regulated their relations with their family members. Ivane Gvaramadze translated necessary materials from Armenian newspapers. Ivane Gvaramadze knew the importance of Cloister very well and its residents' activities for Georgia. He was a hope of inhabitants of the Cloister and if they needed to regulate some affairs in their homeland they asked him to do it. He often translated French and Armenian texts books by the request of Peter Kharischirashvili. Later the books were used at Georgian schools to study the subject well As it is seen from his letters, he was actively involved in the life of Cloister, he worked out plans for the future and made joint decisions on all important issues.

უცხოურ სიტყვათა მართლწერისათვის

ენა ცოცხალი ორგანიზმია, შესაბამისად, იგი იცვლება და ვითარდება. ცვლილებათა სიხშირე და ტენდენცია დაკავშირებულია საჭიროებებთან, რომელთა მიხედვითაც ადამიანი ცდილობს, უფრო გასაგები გახადოს თავისი აზრები. ენაში მომხდარი ცვლილებები ყოველ მოლაპარაკებზე აისახება, მაგრამ საგულისხმოა ისიც, რომ თითოეულ ენობრივ მოვლენას თავისი საზღვრები აქვს. ყოველმა მოლაპარაკემ რომ დაიწყოს ენაში ცვლილებების შეტანა, იგი შეწყვეტდა თავისი დანიშნულების მიხედვით ფუნქციონირებას. მიუხედავად იმისა, რომ ნორმისათვის ობიექტური საფუძვლის შექმნა ენის სპეციალისტს ევალება, მწერალს, საინფორმაციო საშუალებათა წარმომადგენლებს, საერთოდ, სამწერლო ენის მომხმარებელთა ფართო წრეს, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. სალიტერატურო ენის ფორმირება გარკვეულ პრინციპებს ეფუძნება.

მეცნიერები გამოყოფენ თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმირების შემდეგ პრინციპებს:

„1. ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურად გამოყენებული უნდა იქნეს დამკვიდრებული ენა ქართული ლიტერატურის კლასიკოსებისა, არ უნდა შეიქმნეს ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული.

2. გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად უნდა დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური მონაცემი, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება, მაშინაც კი, როცა ის სავსებით უმართებულოა ქართული ენის გრამატიკული თვალსაზრისით (დადმა, აქაური, იქაური, ვდგავარ, ვზივარ), რასაც უყოყმანო სოციალური სანქცია აქვს, ის საკითხად ვერ იქცევა.

3. როცა სალიტერატურო ქართულში ორი ან მეტი მოცილე მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენა იჩენს თავს, საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის სასარგებლოდ, რომელიც:

ა) უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციას;

ბ) გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი, გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმევ თანამიმდევრობას;

გ) სხვა თანაბარ პირობებში წარმოების პრინციპის მიხედვით უფრო მარტივია და

დ) სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის მიხედვით უფრო ნათელია.

შენიშვნა: იშვიათ შემთხვევაში, როცა ერთმანეთის მოცილებდ გამოდის ორი ან მეტი პარალელური ფორმა, რომლებიც თანაბრად კანონიერია გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით, მაგრამ ხმარების მიხედვით კლასიკოსების ენაში გადაჭრით არც ერთს არა აქვს უპირატესობა, შესაძლებელია ისინი დარჩნენ პარალელურად.

4. ორთოგრაფიული საკითხების მოგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა.

ამ შემთხვევაში მოცილებ მოვლენათაგან უპირატესობა უნდა მიეცეს იმას, რომელიც:

ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში;

ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად;

გ) მისაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით“ (სადინაძე, 2006:14).

სალიტერატურო ენის ნორმების დაცვის საკითხი, ვფიქრობთ, კიდევ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს, როდესაც საქმე უცხოური სიტყვების მართლწერას ეხება. უცხოური სიტყვების მართლწერასთან დაკავშირებულ პრობლემებს რამდენიმე საკითხთან მივყავართ. პირველი - ეს არის ნასესხობები ენაში, მეორე - თარგმანთან დაკავშირებული მართლწერის წესები (საკუთარი სახელები, ტერმინები). ენათმეცნიერები სესხების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზეზად სოციალურ, ფსიქოლოგიურ, ესთეტიკურ ფაქტორთა გვერდით მიიღებ ენაში საგნებისა და ცნებების განსაზღვრის არარსებობას ასახელებენ. სწორედ ამ ფაქტორს უწყობს ხელს საინფორმაციო ტექნოლოგიების გაფართოება, გლობალური საკომუნიკაციო სივრცის შექმნა, ინტერნეტის გავრცელება და მისი მოხმარების გაფართოება. დღეს ბევრს საუბრობენ ქართულ ენაში უამრავი ინგლისურენოვანი სიტყვის შემოჭრასა და მათ გამოყენებაზე.

საკამათო არ არის, რომ სესხება მაშინ არის წარმატებული, როდესაც ის მიზნობრივია, გამოიყენება კონკრეტულ საკომუნიკაციო ქმედებაში. თუ ნასესხობა ამ ფუნქციას ენაში ვერ ასრულებს, რჩება უცხო სხეულად. ასეთი ერთეულები გვხვდება ინგლისური ენიდან შემოსულ სიტყვებს შორისაც. ქართულში დღემდე არსებობს სიტყვები, ანგლოამერიკული ნასესხობა, რომლებიც გაუგებარია ენობრივი კოლექტივის უმრავლესობისათვის. იმ პიროვნებებისათვის კი, რომელთათვისაც გასაგებია, ხშირ შემთხვევაში კულტურულად მიუღებელია. „ნებისმიერი ნასესხობა, მათ შორის ანგლოამერიკანიზმებისა, ენაში თავისი როლის მიხედვით უნდა დაიყოს სამ ჯგუფად: 1) მყარი ნასესხობანი, რომლებიც ემორჩილებიან მიმღები ენის სისტემას და იძენენ ცნების აღმნიშვნელ ფუნქციას (მინისტრი, ჯინსი, ტრამპაი, და ა. შ.); 2) სესხებები, რომლებიც ემორჩილებიან ენის სისტემას, მაგრამ სტილისტიკურად ჯერ ისევ შეზღუდულები, შემოსახლვრულები არიან და ძირითადად მწიგნობრულ სტილში არიან რეალიზებული (პრეს-რელიზი, დილერი, ჰოლდინგი, რეიტინგი); 3) დროებითი, არამყარი ნასესხობანი, რომლებიც არ არის ასიმილირებული რეციპიენტ, მიმღებ ენაში და მათი დამკვიდრების პერსპექტივაც მინიმუმია (ჰაიტეკი – მაღალი ტექნოლოგიები, სფინი – საზეიმო სიტყვა) და ა. შ.“ (გოჩიტაშვილი, 2011:37). ვეთანხმებით ამ მოსაზრებას, თუმცა, ამჯერად ჩვენი ყურადღება სხვა საკითხმა მიიპყრო. დავუშვით, რომ ყველა სიტყვა, რომელიც უცხოური ენებიდან შემოდის ქართულისთვის, საჭიროა. იმაზეც შევთანხმდით, რომ მიმღებ ენაში (ჩვენს შემთხვევაში ქართულში) არ არსებობს ამა თუ იმ ცნების გამომხატველი სიტყვები და ამიტომ უცხო სიტყვები სალიტერატურო ქართულში უნდა დაფამკვიდროთ. ბუნებრივია, დგება მათი მართლწერის, ანუ რომელიმე უცხოური ენიდან სწორად გამოქართულების საკითხი. ამ საკითხების კვლევამ თარგმანთან, მის სპეციფიკასა და წესებთან მიგვიყვანა. სრული ეკვივალენტურობა თანამედროვე ცივილიზაციის პირობებში აუცილებელი მოთხოვნაა, თუმცა, სრული ეკვივალენტობის მისაღწევად მიმართული ძალისხმევა ხშირად არასასურველ უკუეფექტსაც იწვევს. „უცხო“, „შემოჭრილი“ კულტურის ელემენტები და ერის კულტურის ყველა ნიუანსი მის ენაში აისახება. ნებისმიერი ენა სპეციფიკური და უნიკალურია, რადგანაც სხვადასხვაგვარად ასახავს სამყაროს და ადამიანს ამ სამყაროში.

იმისათვის, რომ სწორად ვწერთ უცხოური სახელები, აუცილებელია შესაბამისი წესებისა და პრინციპების ცოდნა, ტრანსკრიფციის საფუძვლების გააზრება, საკუთარი სახელის ბუნების გაგება, უცხოური სახელების გადმოცემის სხვადასხვა საშუალების ცოდნა. საკუთარი სახელი, ანუ ანთროპონიმი ლექსიკის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს.

ანთროპონიმი პიროვნების იდენტიფიკაციის საშუალებას და კულტურის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს. იმის მიუხედავად, რომ ონომასტიკა ლინგვისტების ყურადღებას ყოველთვის იქცევდა, ისინი ნაკლებად იყვნენ დაინტერესებული ამ კატეგორიის ლექსიკური ნიშნების სხვადასხვა ენაზე გადატანის კანონზომიერებებით, საკუთარი სახელების თემა თარგმანში მე-20 საუკუნის ბოლოს გაჩნდა. ლინგვისტების ერთი ნაწილი მიიჩნევდა, რომ საკუთარი სახელები თარგმნის ხელოვნების შესწავლაში განსაკუთრებულ ყურადღებას არ საჭიროებდა, ვინაიდან თარგმნის დროს ხდებოდა მათი ტრანსკრიფცია ან ტრანსლიტერაცია. ამგვარ მიდგომას არასწორად მიიჩნევდა ერმოლოვიჩი, ვინაიდან „ენობრივ გარემოში მათ (საკუთარ სახელებს) რთული აზრობრივი სტრუქტურა, უნიკალური ფორმა და ეტიმოლოგია აქვთ. ამ სახელების სხვა ენაზე გადატანის დროს, ამ თვისებების უდიდესი ნაწილი იკარგება. საკუთარი სახელების თავისებურებების იგნორირების შემთხვევაში, მათ სხვა ლინგვისტურ რეალობაში გადატანამ შესაძლოა არა მარტო გააიოლოს, არამედ პირიქით, გაართულოს სახელის მატარებლის იდენტიფიკაცია საზოგადო სახელებისაგან განსხვავებით, საკუთარ სახელებს უნივერსალურობის ტენდენცია აქვთ. საკუთარი სახელები ენათაშორისი კომუნიკაციისათვის ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს და თარგმნისა და უცხო ენების შესწავლაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს“ (ერმოლოვიჩი, 2001:3).

სახელებისა და დასახელებების თავისებურება სხვა ნასესხები სიტყვებისაგან განსხვავებით იმაში მდგომარეობს, რომ სხვა ენაზე გადმოცემის დროს ისინი ძირითადად თავიანთ საწყის ქდერადობას ინარჩუნებენ. ამის მიზეზს საკუთარი სახელების სემანტიკური სტრუქტურის სპეციფიკა წარმოადგენს. ზოგადად, დასახელებებისა და სახელების უმრავლესობის გადატანა გრაფიკულად ხორციელდება. მიუხედავად იმისა, რომ ნებისმიერ სიტუაციაში და ნებისმიერ ენობრივ კოლექტივში საკუთარი სახელის ფუნქცია საგნის იდენტიფიცირებაა, ხშირ

შემთხვევაში სახელს ენობრივ-ნაციონალური კუთვნილება აქვს. ჟურნალისტებს ყოველდღიურად უხდებათ უცხოური სახელებისა და დასახელებების წერა. ბევრი ჟურნალისტი თვლის, რომ საკუთარი სახელები ავტომატურად ითარგმნება. ასეთი მიდგომის შედეგია უცხოენოვანი სახელების თარგმნისას დაშვებული მრავალრიცხოვანი შეცდომა თუ უზუსტობა. ანთროპონიმების თარგმანთან დაკავშირებული პრობლემები ძირითადად ფონეტიკური და მორფო-სინტაქსური განსხვავებებითაა გამოწვეული, რადგან ის, რაც ერთ ენაში ადვილად წარმოითქმის და ბუნებრივად თავსდება მორფო-სინტაქსურ სტრუქტურაში, ვერ თავსდება სხვა ენის სტრუქტურაში. ტერმინ „ტრანსლიტერაციის“ განმარტებისათვის მივმართეთ ქართული ენის ენციკლოპედიას (ქვე, 2008:460), სადაც განმარტებას თან ახლავს ინგლისური ენის ბაზაზე ენათმეცნიერების ინსტიტუტში შემუშავებული ტრანსლიტერაციის სისტემა. თუკი ამ სისტემას, რომელიც ნამდვილად სარწმუნო წყაროს წარმოადგენს, თვალს გადაავლებთ, მაშინ, რა თქმა უნდა, მიხვდებით, რომ ამ მხრივ დღეს ნამდვილად არასახარბიელო მდგომარეობაა. ერთ-ერთ მაგალითად იმ საგზაო მაჩვენებლების მოტანაც შეიძლება, რომლებზეც ქართულ-ინგლისურადაა მინიშნებული საქართველოს სოფლები, ქალაქები, მდინარეები და სხვ. ტრანსკრიფცია – წარმოადგენს ნაკლებ ფორმალურ მეთოდს, რომელიც სხვადასხვა ენაში განსხვავებულია. ზოგადად, ტრანსკრიფცია გულისხმობს ანთროპონიმის თარგმნას ორიგინალის ფონეტიკის მაქსიმალური დაცვით. ტრანსკრიფციას თითქმის ყველა საკუთარი სახელი ექვემდებარება: ადამიანების, გეოგრაფიული დასახელებები, ციური სხეულები, დაწესებულებები, ორგანიზაციები, ფირმები, სასტუმროები, რესტორნები, ჟურნალ-გაზეთების სახელწოდებები. თუმცა, ერთი ენის ფარგლებში შეიძლება ერთი და იმავე დასახელების სხვადასხვა ვარიანტი არსებობდეს. ტრანსკრიფციაში შეუძლებელია ყველაფრის ფორმალიზება. ტრანსკრიფციას, თარგმანსა და ტრანსლიტერაციას შორის მსგავსება იმაშია, რომ ისინი რომელიმე ენიდან სათარგმნ ენაში სიტყვის გადმოცემის საშუალებად გამოიყენება, განსხვავება კი ამ გადმოცემისათვის გამოყენებული ხერხებია (თუკი ტრანსკრიფციის დროს, რომელიმე სიტყვა არაკეთილხმოვნად ისმის ან უწმაწურ სიტყვასთან ასოცირდება, მაშინ მიზანშეწონილია ფონეტიკური

პრინციპებიდან და ტრანსკრიფციის წესებიდან გადახვევა (ერმოლოვიჩი, 2001:25).

ტრანსკრიფციასა და ტრანსპოზიციასთან ერთად ანთროპონიმების გადმოცემის პრაქტიკაში არსებობს კიდევ ერთი, ნაკლებად შესწავლილი – ტრანსპოზიცია. ტრანსპოზიცია ეტიმოლოგიური შესატყვისის პრინციპია და გულისხმობს სემანტიკურად იდენტური, მაგრამ სინტაქსურად განსხვავებული ლექსემის გამოყენებას. საკუთარი სახელის ტრანსპოზიცია ითვალისწინებს ორიგინალის ენის საკუთარი სახელის ჩანაცვლებას სათარგმნ ენაში არსებული ფორმით. სხვადასხვა ენაზე არსებული საკუთარი სახელები, რომლებიც ფორმით განსხვავდებიან, მაგრამ აქვთ საერთო ლინგვისტური წარმომავლობა, შეიძლება გამოვიყენოთ ერთმანეთის გადმოსაცემად. ზოგჯერ ტრანსპოზიცია რეგულარულად გამოიყენება, ზოგჯერ კი მას ეპიზოდური ხასიათი აქვს (გეორგეს – გიორგი, ჟეან – ივანე) (ერმოლოვიჩი 2001, 15). ავიღოთ, მაგალითად, Gerhard Schröder – გერჰარდ შროდერი და George Bush – ჯორჯ ბუში. ამ სახელების თარგმნის დროს ფრანგები ფრანგულ ვარიანტს იყენებენ და „ჟორჟ ბუშს“ და „ჟერარ შროდერს“ გამოთქვამენ. ტრანსპოზიცია ძირითადად გამოიყენება ისტორიული, ბიბლიური პერსონაჟებისა და მონარქების გადმოსაცემად. რაც შეეხება ჟურნალ-გაზეთების დასახელებას, თარგმნისას, ძირითადად, ხდება მათი ტრანსკრიფცია:

„Le Figaro” - გაზეთი „ლეფიგარო“;

„24 საათი - 24 საათი“;

„კვირის პალიტრა“- „კვირისპალიტრა“ და ა.შ.

თუ მთარგმნელი იყენებს ისეთ ენებს, რომლებსაც განსხვავებული გრაფიკა აქვთ, მაშინ ის საკუთარი სახელების ტრანსკრიბირებას არსებული წესებით ახდენს, თუკი მათ ერთნაირი გრაფიკა აქვთ, მაშინ სახელი უცვლელად გადადის. თუმცა, გარკვეული სირთულეები ანთროპონიმების ტრანსკრიბირების დროს მაინც არსებობს, რაც გაგების დროს შეცდომებს იწვევს და ერთი უცხოური სახელის ორი ან მეტი ვარიანტის შექმნის შესაძლებლობას ქმნის.

უცხოური სიტყვების მართლწერის საკითხებთან მიმართებით მნიშვნელოვანია ტერმინების თარგმანზე დაკვირვება. როგორც დამანა მელიქიშვილი აღნიშნავს, „ძველ მოღვაწეთა ტერმინშემოქმედებაზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ მათი პრინციპების მიხედვით ტერმინი უნდა შექმნილიყო ქართული

ძირებისა და აფიქსების საშუალებით: ტრანსლიტერაცია და სესხება იშვიათი გამოწვევის იყო; ტერმინს ზუსტად უნდა აესახა შესაბამისი ცნების შინაარსი, უნდა ყოფილიყო გამჭვირვალე, მოტივირებული; ტერმინი გამორჩეული უნდა ყოფილიყო ყოფითი ლექსემისაგან როგორც სტრუქტურული, ისე სემანტიკური სისტემურობით; ტერმინსა და ცნებას შორის ცალსახა მიმართება უნდა ყოფილიყო: ტერმინი მონოსემიური უნდა ყოფილიყო; ტერმინი უნდა ყოფილიყო მოკლე და სხარტი. ამ პრინციპების განხორციელება ყოველთვის შეუძლებელი იყო და ახლაც შეუძლებელია, რამდენადაც მეცნიერული ენა, ისევე, როგორც საზოგადოდ, ყოველი ცოცხალი ენა, არ არის სტატიკური და განვითარების კანონებს ემორჩილება, მაგრამ ამ იდეალური სისტემურობისაკენ სწრაფვა მოითხოვდა „ენის ხელოვნებისა და დრამატიკოსობის“ დაუფლებას, ენის „აობისა (არსის) და ქცევის (ფორმაცვალების)“ შესწავლას, სიტყვათა „შეწყობისადა დაშლის“ (სინტაქსის) ოსტატობაში გაწაფვას (მელიქიშვილი, 2012:34). ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „ლექსიკოგრაფიული ცენტრის“ შემოქმედებით გუნდს ინგლისურ-ქართულ სამხედრო ლექსიკონსა და ინგლისურ-ქართულ ბიოლოგიურ ლექსიკონზე მუშაობის პროცესში გარკვეული გამოცდილება დაუგროვდა: „ბიოლოგიურ ლექსიკონზე მუშაობისას მოულოდნელად უცხოური წარმოშობის ტერმინების მართლწერის პრობლემაც წამოიჭრა: როგორც აღმოჩნდა, ქართველი ბიოლოგები და მედიკოსები (როგორც ჩანს, რუსული, ნაწილობრივ, შესაძლოა აგრეთვე ინგლისური ენის გავლენით) უმართებულოდ ამბობენ „აუტომუნურს“, „ეუკარიოტს“, „ეუქრომატულს“ და ა.შ., ნაცვლად სწორი, ქართულისთვის ბუნებრივი და ტრადიციულად დამკვიდრებული ფორმებისა „ავტომუნური“, „ეუკარიოტი“, „ეუქრომატული“ და ა.შ. თანაც სწორი „ავტო“, „ევ“ პრეფიქსებით დაწყებული ფორმების ხმარების აუცილებლობის აზრიც კი მათში გარკვეულ მიუღებლობას და აგრესიასაც იწვევს“ (მარგალიტაძე, 2012:123).

თუ კარგად დავაკვირდებით, აღმოჩნდება, რომ ზემოთდასახელებული პრობლემა ერთი კონკრეტული დარგის პრობლემა არ არის. ვლადიმერ პაპავა წერს: „ახალი ეკონომიკური ტერმინები ხშირად გამოიყენება მცდარად. კერძოდ, ტერმინი „მენეჯერი“ გამოიყენება არა მარტო იმ პირის აღსანიშნავად, რომელიც კომპანიას მართავს, არამედ, მაგალითად, მინისტრის

მნიშვნელობითაც. ინგლისურში გამოიყენება ორი ტერმინი – „Manager“ და „Governor“. პირველი არის ის პირი, რომელიც ფირმას მართავს, ხოლო მეორე – ვინც სახელმწიფო უწყებას. იმის გათვალისწინებით, რომ თანამედროვე ქართულში ტერმინი „მენეჯერი“ დამკვიდრებულად შეიძლება ჩაითვალოს, სახელმწიფო უწყების ხელმძღვანელად უძჯობესია ტერმინი „მმართველი“ გამოვიყენოთ, რომელიც ინგლისური „Governor“-ის ქართული შესატყვისი ტერმინი იქნება. ახალი ტერმინების ფორმირების პარალელურად გრძელდება ძველი შეცდომები, ქართული ენის მრავალფეროვნების უგულვებელყოფა. მაგალითად, ტერმინი „გადასახადი“ გამოიყენება „გადასახდელის“ მნიშვნელობითაც, მაშინ როცა ინგლისურში მკაფიოდ არის გამოიჯნული ტერმინები „Tax“ და „Payment“, ხოლო რუსულში „Налог“ და „Платёж“; ქართულში ტერმინი „ეფექტური“ გამოიყენება „ეფექტიანის“ ნაცვლადაც, მაშინ როცა რუსულში გამოიყენება ორი ტერმინი „Эффектный“ და „Эффективный“. ხდება მცდარი ტერმინებით სწორი ტერმინების ჩანაცვლება (მაგალითად, ტერმინ „მობილურობის“ ნაცვლად გამოიყენება აშკარად გაუგებარი „მობილობა“) (პაპავა, 2012: 76). ბუნებრივია, გასაზიარებელია ტერმინებთან მიმართებით სპეციალისტთა მიერ გამოთქმული თვალსაზრისი, თუმცა, მიგვაჩნია, რომ არანაკლებ მნიშვნელოვანია ტერმინთა არა მხოლოდ თარგმნა, არამედ მათი დამკვიდრება. დიდი მნიშვნელობა აქვს ენის აქტიური ლექსიკური მარაგის კუთვნილებად მის ქცევას. ვფიქრობთ, სწორი იქნება, სპეციალისტთა აზრის გათვალისწინებასთან ერთად ენის შინაგან კანონებსა და კანონზომიერებას მივყნდეთ. ნებისმიერი ენა სპეციფიკური და უნიკალურია, რადგანაც სხვადასხვაგვარად ასახავს სამყაროს და ადამიანს ამ სამყაროში. ცხადია, აბსოლუტურად ზუსტი თარგმანი სამყაროს აღქმის სხვადასხვაგვარი სურათისა და განსხვავებული ენობრივი ქსოვილის გამო შეუძლებელია. უცხო, „შემოჭრილი“ კულტურის ელემენტები და ერის კულტურის ყველანიუნანი მის ენაში აისახება. თუმცა, სრული ეკვივალენტობის მისაღწევად მიმართული ძალისხმევა ხშირად არასასურველ უკუეფექტსაც იწვევს. უცხოური სიტყვების გადმოქართულებისას უნდა დავაკვირდეთ ენობრივ ლინგოკულტუროლოგიურ ერთეულებს, თუ როგორ სცდებიან ისინი საკუთარ კულტურას და იძენენ კულტურის მედიატორის თვისებებს თავისი კულ-

ტურული იდენტურობის დაკარგვის გარეშე. ამიტომ უცხოური სიტყვების თარგმნისას გამართლებულად მიგვაჩნია ამოსავლად ავიდოთ მშობლიური ენის ჟღერადობა და ტრანსლიტერაციის წესები.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გოჩიტაშვილი, 2011 - ქ. გოჩიტაშვილი, ანგლოამერიკანიზმების გავრცელების ასპექტები, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2013.

ერმოლოვიჩი, 2001 - Ермолович, Д. 2001., Имена собственные на стыке языков и культур. Москва, 2001.

თოფურია, 1998 - ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1998.

მარგალიტაძე, 2012 - თინათინ მარგალიტაძე, გიორგი მელაძე, გელა ხუნდაძე, ორენოვან დარგობრივ ლექსიკონებზე მუშაობის პრობლემები და სირთულეები, II საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, II საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

მელიქიშვილი, 2012 – მელიქიშვილი დამანა, ტერმინოქმნადობისათვის, II საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

პაპავა, 2013 - ვ. პაპავა, თანამედროვე ქართული ეკონომიკური ტერმინოლოგია: ახალი პრობლემები და ძველი შეცდომები, II საერთაშორისო სიმპოზიუმზე ლექსიკოგრაფიაში, ბათუმი, 2012.

სადინაძე, 2002 - რ. სადინაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ნორმირების საკითხები: საიუბილეო კრებ., შოთა ძიძიგური-90, თბ., 2002.

ქვე, 2008 - ქართული ენის ენციკლოპედია, თბ., 2008.

ABOUT WRITING OF FOREIGN WORDS

Summary

Translation is one of the main forms of language mediator. It reflects the characteristics of the epoch, processes of current and historic development of the society. The main issue in the process of translation is spelling of foreign words. Full equivalency is a necessary requirement in the process of translating in modern civilization. We consider using transliteration rules during translation of foreign words.

ბრამატიკული მოვლენები იმერჯულოში

დიალექტური მეტყველების შესწავლა ყოველთვის საშური საქმე იყო ენის სრული კორპუსის წარმოსაჩენად. ქართველი ენათმეცნიერები ძალ-ღონეს არ იშურებდნენ ამ მხრივ და ქართული სალიტერატურო ენის ყველა დიალექტის შესახებ დაიღო მონოგრაფია თითქმის ნახევარი საუკუნის წინ. უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში, პრიორიტეტის კვლევის სხვა მიმართულებებისათვის მინიჭების გამო, ამ მიმართულებით მუშაობა ცოტათი შენედა. ამ თვალსაზრისით ერთგვარ გამონაკლისად შეიძლება ჩაითვალოს თურქეთის ქართველთა, როგორც ისტორიული საქართველოს შემადგენლობაში შემავალი მხარეების მკვიდრთა, ისე მუჰაჯირობის დროს ძალით აყრილ და გადახვეწილ ქართველთა მეტყველების შესწავლა.

„იმერხევი შავშეთის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში მდებარეობს. იმერხევში მიმავალი გზა მდინარე ფაფართის (მდ. იმერხევის) ღრმა ხეობას მიჰყვება ისე, რომ გზიდან მხოლოდ რამდენიმე სოფელი მოჩანს. დანარჩენი სოფლები ან ვიწრო ხეობების სიღრმეშია შემადგული, ანდა მთების მაღალ კალთებზეა გაშლილი, გზიდან არ ჩანს. იმერხევი იწყება მდ. ყვირაღას სათავეებიდან (ერთვის მდ. ფაფართს), სოფელ ყვირაღადან (თურქ. დემირქაფი//დემირყაფი) და გადაშლილია მთელი ხეობის სიგრძეზე სოფელ შერთულამდე. აქ ხეობა მთავრდება, მდ. ფაფართი უერთდება შავშეთიდან მომდინარე სათლელის წყალს, რომელიც აქედან მოყოლებული ჭოროხის ხეობამდე იწოდება შავშეთის წყლად“ (ფუტკარაძე, 1993:32).

როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია მითითებული, „ნებისმიერი დიალექტის წარმოქმნის საფუძველი ისტორიულია. წარმოქმნის მიზეზები კი შეიძლება სხვადასხვა იყოს: ა) საკუთრივ ენობრივი ფაქტორი - ენის შინაგანი პოტენციის ნაირგვარი გამოვლინება მისი გავრცელების ტერიტორიაზე; ბ) ეთნიკური ფაქტორი; გ) ისტორიულ-პოლიტიკური ფაქტორი“ (ჯორბენაძე, 1989:27). „იმერხევში, მაჭახელსა და ლივანაში არსებული ქართულის ნაირსახეობათა განმსაზღვრელი ენობრივი ნიშანი ემთხვევა ეთნიკურ ნიშანს“ (ფუტკარაძე, 1993:9-10).

იმერჯეული დიალექტი დიდი ხნის განმავლობაში მხოლოდ ნ. მარის მიერ ჩაწერილი უნიკალური მასალების, ტექსტების მიხედვით იყო ცნობილი (Н. Марр, 1910), ხოლო მოგვიანებით იგი მონოგრაფიულად შეისწავლა შ. ფუტკარაძემ (შ. ფუტკარაძე, 1993).

ა. შანიძე და ა. მარტიროსოვი იმერჯეულს სამხრულ-დასავლურ დიალექტურ ჯგუფს მიაკუთვნებდნენ (Шанидзе, 1972: 828-832; მარტიროსოვი, 1972:16). ი. გიგინეიშვილის, ვ. თოფურიას, ი. ქავთარაძის აზრით, „ტერმინი იმერხეული ვიწროა და პირობითი. ფართო გაგებით, იგი წარმოადგენს ქართული ენის კილოს, რომელიც, იმერხევის გარდა, გავრცელებული უნდა ყოფილიყო კლარჯეთის დანარჩენ ნაწილში და, ალბათ, შავშეთშიც და რომელსაც შეიძლებოდა კლარჯული ან შავშურ-კლარჯული დარქმეოდა“ (ი. გიგინეიშვილი, 1961:371). შ. ძიძიგურის აზრით, „იმერხეული უნდა მიეკუთვნოს დასავლური კილოების ჯგუფს, უმთავრესად აჭარულ-გურულს“ (ძიძიგური, 1970:152). შ. ფუტკარაძე იმერჯეულის დაწვრილებითი შესწავლის შემდეგ დაასკვნის, რომ „იმერხეულზე დაკვირვებით ნათელი გახდა, რომ იგი უფრო მეტ მსგავსებას ამჟღავნებს მესხურ-ჯავახურთან და ქართლურთან, ვიდრე დასავლურ ქართულ ენობრივ სამყაროსთან. ეს ადრეც იყო შემჩნეული ჩვენი ენათმეცნიერების მიერ. ვ. თოფურიას, ივ. გიგინეიშვილის, ივ. ქავთარაძის ავტორობით შექმნილ „ქართულ დიალექტოლოგიაში“ ვკითხულობთ: „იმერხეული კილო აჭარულთან ძალიან ახლოს დგას, მაგრამ მასში შემორჩენილი ზოგი ფონეტიკური გრამატიკული მოვლენა (ბგერა წ) და ლექსიკური ერთეულები (პაშტა, ნეკერი...), რომლებიც დამახასიათებელია აღმოსავლური კილოებისა (ქართლურისა, კახურისა და სხვ.), ადასტურებს მასში ქართლურის ფენის არსებობას, როგორც ეს ისტორიული ცნობების თანახმად მოსალოდნელი იყო“ (ი. გიგინეიშვილი, 1961:371). ახლა, როცა ნ. მარის ჩანაწერებთან შედარებით იმერხეულის შესახებ ვრცელი მასალაა მოპოვებული და დასკვნების გამოსატანად მეტი შესაძლებლობაა შექმნილი, თამამად შეიძლება ზემოთქმულის გაზიარება. ჩვენც იმერხეულის მონაცემების გაანალიზების შედეგად დავრწმუნდით, რომ იმერხეული, ტაოს მეტყველებასთან ერთად, უფრო მეტ სიახლოვეს აჟღავნებს აღმოსავლურ ქართულ ენობრივ სამყაროსთან, ვიდრე დასავლურთან. ამიტომ ზოგიერთი ადრინდუ-

ლი მოსაზრება დღეს გადასინჯვას მოითხოვს“ (ფუტკარაძე, 1993:34-35).

ჩვენი მიზანი საველე ექსპედიციის განმავლობაში ენობრივი ვითარების შესწავლა იყო, რომლის დროსაც, ბუნებრივია, შესაძლებელი იყო მათ მეტყველებაში არსებული ზოგიერთი გრამატიკული მოვლენის აღნუსხვა.

ბრუნვის ნიშანთაგან ამჯერად ყურადღებას სახელობითი, მიცემითი, ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ფორმანტებზე შევაჩერებთ:

სახელობით ბრუნვაში ხმოვანფუძიან სახელებთან გვაქვს -
დ დართული ფორმები: რად ქენი იქა?

მიცემითი ბრუნვის ნიშანი:

ყველა შესაძლო შემთხვევაში იკარგება: ჩემ~~თ~~ კაც~~თ~~ ხენჩრე-
ვი ქვიან; მოდით, თქვენ პურ~~თ~~ მიგართვამთ: ათათურქ~~თ~~ იმითვის
აღაგი მუ ცემიან; ჩად~~თ~~ (resp.: ჩაის) გასვამთ.

საერთოდ, -ს იკარგება სიტყვის ბოლოკიდურა პოზიციაში და ეს თანაბრად ეხება როგორც მიცემითი ბრუნვის ნიშანს, ისე III სუბიექტური პირის ნიშანს: მეძრე ხახვ~~თ~~ (ხახვს) მო-
ხრაკავ, წყალ~~თ~~ (წყალს) დაასხამ, ოთხ საათ~~თ~~ (საათს) ადუღებ;
ყურბან ბაირამ ჭედელა~~თ~~ დაკლენ, ზროჯა~~თ~~ დაკლენ, ცხვარ~~თ~~
დაკლენ, მოზვერ~~თ~~, კამეჩ~~თ~~ დაკლენ; ყველაფერ~~თ~~ არ ჭამ~~თ~~ (ყვე-
ლაფერს არ ჭამს); დღესასწული ქნე~~თ~~ (resp.: ქნეს).

იკარგება ნათესაობითი ბრუნვის -ის ფორმანტის თანხმოვ-
ნითი -ს ნაწილიც: ორ დღე უკან (რესპ.: ორი დღის წინ).

მოქმედებითი ბრუნვის -ით ფორმანტს ენაცვლება ამავე
ბრუნვის -იდან თანდებული: მე ლაპარაკიდან (რესპ.: ლაპარა-
კით) არ მევიღაღვი.

პირველი პირის ნაცვალსახელი ხშირად წინადადების ბო-
ლოშია მოქცეული: აველი იქა მეც; ბორჩხას ჩამოდით, იქა ვარ
მე; გამო ერთი, გვეიარო მე; იქ მიველ მე. გზა ფინთი იყო,
შეგვემინა ჩვენ; ოთხი დანი, ერთი ძმანი ვართ ჩვენ.

განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელის ერთის მნიშვნელო-
ბით ეთნიკური ქართველები იყენებენ და-ს, რომელიც, ჩვეუ-
ლებრივ, წინადადების ბოლოში დგას: ევიდე, პური ევილო და
(resp.: ავიდე ერთი, პური ავილო).

არცთუ იშვიათია ნარ-თანიანი მრავლობითის ფორმების
გამოყენება; როცა ნარ-თანიან მრავლობითში მდგარ სახელს
რიცხვითი სახელით გამოხატული მსაზღვრელი ახლავს, ის

საზღვრულთან რიცხვში შეთანხმებულია და -ნ ფორმანტითაა წარმოდგენილი: ოთხი დანი...

რიცხვში შეთანხმების თვალსაზრისით ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ განუსაზღვრელი რაოდენობის აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელებით გამოხატული მსაზღვრელები საზღვრულს მრავლობით რიცხვში ეთანხმება: ბევრი **რაცხეფი** გამევიარე, **ბევრი სიმწარეები**.

შეთანხმებული მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობის თვალსაზრისით იმდენად ჭრელი სურათია, რომ რაიმე კანონზომიერებაზე საუბარი პირობითია: **ჩემი ნათქვამ** არ მეიწონებს; **ზოგჯერ** საზღვრული ამოვარდნილია: ეს **ჩემი მოწონებული** იმა არ უნდა.

შეთანხმებული მსაზღვრელ-საზღვრულის შერწყმის შედეგად ახალ კომპოზიტებია მიღებული: **ყოველელი** (resp.: ყოველ დღე) საქონელ ვაძუებდით.

მართული მსაზღვრელ-საზღვრულის შერწყმის შედეგადაც მიიღება ახალი კომპოზიტები: **ნაძვიკევი** (resp.: ნაძვის კევი)ენ წინ კბილებზე დევეკვრი; საპონ **დათვიქონით** (resp.: დათვის ქონი) აკეთებდენ.

იცის ზმნასთან შეწყობილი III პირის ეს ნაცვალსახელი მრავლობით რიცხვში მოთხრობითი ბრუნვის ფორმანტითაა წარმოდგენილი: **ამათმა** ძალიან ბევრი იციან.

ჭრელი ვითარება გვაქვს ზმნაში მასთან შეწყობილ სახელთა რიცხვის გამოხატვის თვალსაზრისით:

1. გარდაუვალ ერთპირიან ზმნას მხოლოდობით რიცხვში წარმოდგენილი სახელი (სუბიექტი) მხოლოდობით რიცხვში ითანხმებს: ძველი იყო სახლი, სამსართულიანი; ჩემი ანაჲ ამ გალიფას ბაბას და იყო; აიშე ეზგიზე სამი თვით დიდი არი.

2. გარდაუვალ ერთპირიან ზმნას მხოლოდობით რიცხვში მდგარი სახელი (სუბიექტი) მრავლობით რიცხვში ითანხმებს: ჩემ **კაც ხენწრეფი ქვიან**; ჩემი კაცი (resp.: კაცის) ნენედ ემე რუსიადან **მოსული არიან**.

3. გარდაუვალ ერთპირიან ზმნას მრავლობით რიცხვში მდგარი სახელი (სუბიექტი) მრავლობით რიცხვში ითანხმებს: ბორჩხას ჩუენთანაც მუ ქციეთ (resp.: შემოიარეთ); მერქეზში (resp.: ცენტრი, რაიონი) დგახართ თბილისში?

4. გარდაუვალ ერთპირიან ზმნაში კრებითი სახელით წარმოდგენილი სუბიექტი ზმნას მრავლობით რიცხვში შეი-

თანხმებს: **ხალხი დაიმალოდენ**; სოფლებში **ხალხი დაცოტავდ-ნენ**; **კრეფენ და ხალხი ყიდიან კაკალ**.

5. გარდაუვალი ერთპირიანი ზმნა, თუ მასთან შეწყობილი სუბიექტი წარმოდგენილია განუსაზღვრელობითი ნაცვალსახელით **ზოგი**, წარმოდგენილია მრავლობითი რიცხვის ფორმით: დედები აღარ დარჩნენ, **ზოგი მოკვდენ**.

6. გარდაუვალ ერთპირიან ზმნაში განუსაზღვრელობითი ყველა ნაცვალსახელით წარმოდგენილი სუბიექტი ზმნას მრავლობით რიცხვში ითანხმებს: მაშინ ყველა (რესპ.: ყველა) **სახლში იყვნენ**.

7. თუ გარდაუვალ ერთპირიან ზმნასთან შეწყობილ სუბიექტს მსაზღვრელად ახლავს რაოდენობითი რიცხვითი სახელი, ზმნა წარმოდგენილია მრავლობითი რიცხვის ფორმით: ბევრი, ბევრი, **ოცდაათი კვამლი რჩებიან**; **ორი ძმა ყოფილან**.

8. გარდაუვალი ორპირიანი ზმნა (ინვერსიული), თუ მასთან შეწყობილია განუსაზღვრელობითი **ზოგი** ნაცვალსახელით გამოხატული სუბიექტი და მხოლოდობით რიცხვში მდგარი ობიექტი, გვხვდება მრავლობითი რიცხვის ფორმით: **ზოგ სახლი აქვან** აქა, 5-6 წელში მოდიან...

9. გარდაუვალი ორპირიანი ზმნა (ინვერსიული), თუ მასთან შეწყობილია მხოლოდობით რიცხვში მდგარი სუბიექტი და მრავლობით რიცხვში წარმოდგენილი ობიექტი, გვხვდება მრავლობითი რიცხვის ფორმით: მე ქართულები (resp.: ქართველები) **მიყვარან**.

10. გარდაუვალი ორპირიან ზმნაში (ინვერსიული), თუ მასთან შეწყობილია მესამე პირის მრავლობით რიცხვში მდგარი სუბიექტი და მხოლოდობით რიცხვში მდგარი ობიექტი, მესამე სუბიექტური პირისა და რიცხვის ნიშნად **-თ** ფორმანტის ნაცვლად გვაქვს **-ან** ფორმანტი: ჩვენი გურჯიჯა **მოწონან**; **ამათ ექნებიან** სიმინდი; ჩემ დედებ **ქონებიან**.

11. გარდაუვალი ორპირიანი ზმნა, თუ მასთან შეწყობილია მხოლოდობით რიცხვში მდგარი სუბიექტი და მხოლოდობითი რიცხვის ფორმით წარმოდგენილი ერთზე მეტი ობიექტი, დასტურდება მხოლოდობითი რიცხვის ფორმით: იქ **დედამთილი, მამამთილი მყავს**, იმას უკან წავაღ.

12. გარდამავალი ორპირიანი ზმნა, თუ მასთან შეწყობილია მესამე პირის მრავლობით რიცხვში მდგარი სუბიექტი და მხოლოდობით რიცხვში მდგარი ობიექტი, მესამე სუბიექტური პირისა და რიცხვის ნიშნად III სერიაში (ინვერსიულ ფორმებ-

ში) -თ ფორმანტის ნაცვლად გვაქვს -ან: ძმები გაყრილან, ძველი სახლი დ **უნგრევიან;**

13. გარდამავალი ორპირიანი ზმნა, თუ მასთან შეწყობილია მესამე პირის მრავლობით რიცხვში მდგარი სუბიექტი და ასევე მრავლობით რიცხვში მდგარი ობიექტი, დასტურდება მრავლობითი რიცხვის -ან ფორმანტიანი ფორმით: **მათ ჩვენს ქართველები დ უკანჯლაგან, მ უკლაგან.**

14. სამპირიან გარდამავალ ზმნაში წარმოდგენილია ირიბი ობიექტის მრავლობითობა: ათათურქ იმითეინ (resp.: იმათთვის) ალაგი შუ ცემიან; მოდით, თქვენ პურ მოგართვამთ, ჩად გასვამთ.

მწკრივთა ფორმებიდან იშვიათი ხმარებისაა კავშირებითებისა და II თურმეობითის ფორმები. III კავშირებითის მწკრივის ფორმები სალიტერატურო ქართულსა და დიალექტებშიც დალოცვის ფორმულებსა და სადღეგრძელოებში გამოიყენება.

რაც შეეხება თემის ნიშნებს, თემის ნიშნის დართვის ტენდენციას იჩენს როგორც ერთთემიანი, ისე ფუძედრეკადი ზმნები:

1) ჩვენ ვერ **უწერავთ**, წყენულობს; **წერვა** არ იციან; მე **დევიწირავ;** რაზე **წერავხარ?** დმერთი თელი ერთია, თელი **ჯერობენ** (resp.: ყველას სჯერა//სწამს); აღარ ეცხელება, **ღაგრილავს;**

2) არ მიყვარს, **მწყენულობს** (resp.: მწყენს).

-ავ თემის ნიშანი -ევ სუფიქსით იცვლება: მაშინ რაცხას უკრევედენ, ახლაც იმას უკრევეენ.

-ავ თემის ნიშანს -ამ თემის ნიშანი ენაცვლება: თოვლი რომ მაახლოვდება, ჩვეიცმამ.

-ავ თემის ნიშანი იკარგება: ტყეს **მოგაფდით** (resp.: გაგაფავადით).

-ამ თემის ნიშანი -ემ სუფიქსადაა სახეცვლილი: ურტყემდენ.

-ემ თემის ნიშანი საერთოდ იკარგება: სასმელად მეიტანეს, თორემ წყალი ვინ

მოტყცოდა (resp.: მოგვცემდა).

მეორე სერიის მწკრივებში გვაქვს -ევ სუფიქსიანი წარმოება: რად **წიღევით** (resp.: წაიღეთ) აკვანები? ბისიკლეტი (**resp.: ველოსიპედი**) **აუღევი** (resp.: ავუღე).

„ევი“- სუფიქსი დადასტურებულია ქართლურში, კახურში, მესხურ-ჯავახურში, მთარაჭულში, აჭარულსა და ზემოიმიე-

რულში (Mapp, 1910:64; იმნაიშვილი, 1988:213; ძიძიგური, 1970:142); ძოწენიძე, 1973:106; ბერიძე, 1988:121; ხუბუა, 1932:18). ამ სუფიქსის წარმოშობის შესახებ სპეციალურ ლიტერატურაში სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. ერთი შეხედულებით, „ევ“ აღრისტის არქაული სუფიქსია, ხოლო „ე“ მისგან მომდინარე (როგავა, 1945:648-652), „ი“ კი ანალოგიითაა გაჩენილი (ჩიქობავა, 1936:137), მეორე მოსაზრებით, „ევ“ მიღებულია „დავწევი, გავეყვი, დავდევი“... და მათი მსგავსი ზმნების ანალოგიით (თოფურია, 1925:143).

ბრძანებითის ფორმა თემისნიშნია: გაგდევ! ნუ სწერავ! (resp.: მიატოვე, ნუ წერ!).

საინტერესოა -ამ თემის ნიშნის ნაწილობრივი მოკვეცის შედეგად მიღებული ფორმა, რომელსაც აწმყოს ხოლმეობითის ფუნქცია აქვს: იქავრი წყალი ვერ მისმის (resp.: მისვამს), გერმელი არ არი.

გაგება ზმნის პირიან ფორმებში როგორც ფორმის თავში, ისე ფორმის ბოლოს თავს იჩენს -ნ სუფიქსი: ამან არ იცის გურჯიჯა, ისე გნებულობს; იმათი ლაპარაკი (ბორჩხელებისა) ვერ გეშიგნია, მაჭახღურისა (მაჭახლელებისა) გეიგნება.

მათ მეტყველებაზე დაკვირვებისა და ჩაწერილი მასალის ანალიზისას ცხადია, რომ ჭრელი ვითარება გვაქვს, მაგრამ საჭიროდ მივიჩნით ყველა არსებული ფორმის დაფიქსირება. როცა ეთნიკური ენა მხოლოდ საოჯახო და ეთნიკური ჯგუფის წევრთა შორის ურთიერთობისთვის გამოიყენება და არ იზღუდება ნორმითა და სტანდარტიზაციის პროცესებით, ფორმაწარმოების შესაძლებლობები უსაზღვროა.

ეთნიკურ ქართველთა მეტყველებაში ფართოდ გავრცელებულია შედგენილ-შემასმენლიანი ფორმები, რაც თავიდანვე, ბუნებრივია, არ იყო დამახასიათებელი მათი მეტყველებისთვის: ქალამანი მეც ჩასმული მაქვს (resp.: ჩამიცვამს).

ყურადღებას იპყრობს მათ მეტყველებაში დადასტურებულ ვნებითი გვარის ფორმები. გურჯები ქართულში გავრცელებულ დონიანი ვნებითის ფორმებს ინიანი ვნებითის ფორმით ცვლიან: წყალი არ მეიდულება (resp.: ადუღდება).

ინიანი ვნებითის ფორმებს კი საშუალ-მოქმედებითი გვარის ფორმებს უნაცვლებენ: ტყვილობ (resp.: იტყუები).

იმერჯეულში „ინიანი“ და „ენიანი“ ვნებითის მრავლობითი რიცხვის ფორმები მეორე სერიის მწკრივებში „ენ“ /ნ/ სუფიქ-

სითაა ნაწარმოები. ეს წესი ძველ ქართულშიც მოქმედებდა და ამჟამადაც დაცულია მესხურ-ჯავახურსა და აღმოსავლურ კილოებში (მარტიროსოვი, იმნაიშვილი, 1956:95; იმნაიშვილი, 1974:212; ბერიძე, 1988:122; იმნაიშვილი, 1982:239), გვხვდება ზემოაჭარულშიც (ნიჟარაძე, 1961:90).

ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი სუფიქსიანი ვნებითის -ნ/ენ მაწარმოებელი უნდა ჩანდეს ეთნიკურ ქართველთა მეტყველებაში, რის შედეგადაც ზმნის ფორმაში ვნებითის ორმაგი წარმოება გვაქვს როგორც პრეფიქსული, ისე სუფიქსური: არ მეილაღენით? გევიკრიფენით, აქა ურობაში საქმე არ იყო.

გვაქვს ვნებითის ორმაგი სუფიქსური - დონიანი და -ნ/ენიანი - წარმოება: შიგან დაჯოცდენ ფუტკარი (resp.: შიგნით ფუტკარი დაიხოცა).

ვნებითი გვარისათვის დამახასიათებელი -ებ თემის ნიშანი ხშირად იკარგება: ბაღვი გეყოღვის (resp.: გეყოლება), ყურ გიგღებ.

საშუაღ-ვნებითი გვარის ზმნა ცხელა ნაკლული მწკრივებს მოსაღლოღნელი უნიშნო ვნებითის ნაცვლად ენიანი ვნებითის ფორმებით ივსებს: აღარ ეცხელება, დაღრიღვას.

ქართულ ენაში მწკრივნაკლად ცნობილი ზმნები და აგრეთვე მათ მეტყველებაში სახელისაღან ნაწარმოები ზმნები (რომლებიც საღიტერატურო ქართულში არ გვაქვს) დონიანი ვნებითი გვარის ყაღიბის წარმოებას გვიჩვენებენ: სახღი გესურღება, კარ-მიღამო; თოვღღება; ზამთარში დაღცოტავღით, ვეღარ გვიქნია, დაღბერღით.

საინტერესოა უშუაღო კონტაქტის ფორმების წარმოება. უშუაღო კონტაქტის -ეე მაწარმოებღს -ამ სუფიქსი ენაცვღება, რომღის გამოყენების არეაღი თემის ნიშნად დღეს საღიტერატურო ქართულსა და დიაღექტებში მხოღლოდ თხუთმეტიოღე ზმნით შემოიფარღღება: მოღით, თქვენ პურ მოღართვამთ (პურს მოღართმეღთ); ჩაღ გასვამთ (ჩაღს გასმეღთ).

საგანგებოღ უნდა აღენიშნოთ, რომ ლექსიკის დონეზე ცვღიღების თვალსაზრისით ყვეღაზე ნაკლებად ზმნა იცვღება. ეთნიკურ ქართველთა მეტყველებაში შეიღღება ყვეღა სიტყვა, ლექსიკური ერთეული შეიღვალოს, მაღრამ ზმნა უიშვიათესად. ამიტომ ქართული ზმნის უძვეღესი ძირები მთელი სისრულღითაა წარმოღღენიღი გურჯების მეტყველებაში.

რაც შეეხება თანდებულებთან დაკავშირებულ ცვლილებებს:

1. -ში თანდებულიან ფორმას ცვლის: 1. სახელის მიცემითი ბრუნვის ფორმა მიმართულების ან სადაობის აღსანიშნავად: ბათუმში გასვლა მინდა, ვერ გავსუღვარ; ბორჩხას ჩამოდით, მე იქა ვარ; მე ბორჩხას ვარ; ეს იქა, გებზე, ფაბრიკაში საქმობს; 2. ან სახელი წარმოდგენილია ფუძის სახით: დიობან (resp.: დიობანშია) არი გათხოვილი.

2. -თვის თანდებული იცვლება -თვის თანდებულით: იმით-ვინ მუწერია.

3. - გან თანდებულს ენაცვლება მოქმედებითი ბრუნვის -იდან თანდებული: ამპირა შენიდან (resp.: შენგან) მესმის.

საინტერესოა ზმნისწინთა გამოყენებისას მომხდარი ცვლილებები:

1. ა- ზმნისწინს მო- ზმნისწინი ცვლის: მოცივა, ავანთებ სობას.

2. გა- ზმნისწინს და- ზმნისწინი ცვლის, რასაც თითოობის ფუნქცია აქვს: რაცხეტი ჩნდება დასაკეთებელი (resp.: გასაკეთებელი).

3. მი- ზმნისწინს მიდის ზმნაში რეგულარულად ენაცვლება წა- ზმნისწინი: ზამთარში წადიან ისინი; ანაჲ შესახედი არია (resp.: მისახედი).

4. მო- ზმნისწინსაც და- ენაცვლება: დევიანხო დაქსოვილი.

5. შე- ზმნისწინს გა- და და- ზმნისწინები ენაცვლება: ბევრი ვილაპარაკე, გაგაწუხე; რაზე დაწუხდი? (resp.: რატომ შეწუხდი?)

არსებითი ცვლილებები არ გვაქვს ზმნიზედების გამოყენების მხრივ: ქვეშ, აქ, იქ/იქა, ორჯერ, ადრე, მაშინ, ძალიან, ისე...

წინათ ზმნიზედის მნიშვნელობით გვხვდება წინდაწინა: აქ მოხველი წინდაწინა?

ში- თანდებულიანი ფორმით გადმოცემული ზმნიზედა შემდეგი ფორმით გვხვდება მეტყველებაში: ზამთრი (resp.: ზამთარში) იზმითში წადი.

წინ ზმნიზედა წინაჲ ფორმით გვაქვს: მანქანების წინაჲ სახელი ჩემია.

წვდან ზმნიზედა წვდან ფორმად არის სახეცვლილი: წვდან ესვი.

ზემოთ ზმნიზედა ზედად ფორმით გვხვდება: ახლა იქ არი, ზედად (resp.: ზემოთ).

ძალიან ზმნიზედის პარალელურად სულ უფრო და უფრო მეტი სიხშირით გვხვდება მათ მეტყველებაში შეჭრილი ფენა: ბათუმი ღამეში ფენა ღამაზია? მეც ფენა კარგი ვარ; ფენა ბევრია, იმათი ღაპარაკი ვერ გემიგნია.

დროის აღმნიშვნელ ზმნიზედას ღამით ენაცვლება -ში თანდებულისანი ფორმა: ბათუმი ღამეში ფენა ღამაზია?

საერთოდ ზმნიზედას ენაცვლება ამავე მნიშვნელობის თურქული ჰიჩ: ზეჩიეს ჰიჩ პურ არ უჭამია, პურ ჭამ ახლა? ამან არ იცის ჰიჩ გურჯიჯა.

ვითარების ზმნიზედის მაწარმოებელ სუფიქსს -ნაირად ენაცვლება -დენ სუფიქსი: ჩვენდენ (resp.: ჩვენნაირად) ღაპარაკობენ.

როგორც ცნობილია, ზომა-ოდენობის ზმნიზედათა ერთი ნაწილი სახელის ვითარებითი ბრუნვის ფორმისგან არის მიღებული: იმდენად, ამდენად... მოცემულ რეგიონში მოცემული ზმნიზედები წარმოდგენილია სახელობითი ბრუნვის ფორმით: იმდენი ღამაზი გახდა იმ წელიწად, ვერ იცნეს ხალხმა, ღმერთმა უნა წეიყვანოსო.

საინტერესოა ადგილის სად ზმნიზედისა და უნდა ნაწილაკის შერწყმით მიღებული ფორმა სანა (სად უნდა): ხვალ სანა იარო?

ყურადღება მიიქცია დროისა თუ ჯერობის აღსანიშნავად გამოყენებულმა ზმნიზედამ - ამპირა: ამპირა (resp.: ახლა, ამჯერად) შენიდან მესმის.

დროის აღმნიშვნელი ზმნიზედის შემდეგ-ის მნიშვნელობით მხოლოდ უკან ზმნიზედას იყენებენ: იქ ბახალა მყავს, იმას უკან წავაღ.

მშვიდად ზმნიზედის ნაცვლად იყენებენ გულდებრი: გულდებრი (resp.: მშვიდად) იყავი.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს კავშირის გამოყენება ეთნიკურ ქართველთა მეტყველებაში. ეს ის ნაწილია მათი მეტყველების, რომელიც ყველაზე მეტად სხვაობს ჩვენი მეტყველებისგან. აგებულების მიხედვით განსხვავებულ არც შერწყმულ, არც რთულ თანწყობილსა და რთულ ქვეწყობილ წინადადებაებში კავშირები არ გვხვდება:

1. სრულიად უკავშირო: ბათუმში გასვლა მინდა, ვერ გავსულვარ; მზე გამუა, ძალიან ცხელა, მზე წავა, ძალიან ცივა; ყველაფერ არ ჭამ: კარტოფილ დაბრაწებული, ძველი ლობიო.

2. მაგრამ კავშირს ცვლის თურქული ამა (ama - მაგრამ): ჩვენ მანქანით ავედით, ამა არ შეგვიშვეს; თელი გურჯია, ამა წერვა-მერვა არ იციან.

3. რომ კავშირს ცვლის ამავე მნიშვნელობის თურქული კავშირი ქი (ki - რომ), რომელიც, ჩვეულებრივ, ზმნას ახლავს და წინადადების ბოლოშია მოქცეული: აქ ქილისე არ არი ქი (resp.: აქ რომ ეკლესია არ არის); ჩვენ არ ვიცოდით ქი (resp.: ჩვენ რომ არ ვიცოდით).

4. რომ კავშირის ფუნქციას მეტყველებაში ასრულებს პაუზა, ინტონაცია, ხოლო წერისას სასვენი ნიშანი - მძიმე: შენ გამოსვალ, დიგინახავ (resp.: შენ რომ მოხვალ, გნახავ); მე ჩამევიარე, წამეველ, აღარ დავმჯდარვარ; ჩემთან ამოსულიყავ, ამდენ გასწავლიდი (resp.: ჩემთან რომ ამოსულიყავი, რამდენს დაგასწავლიდი).

5. რომ კავშირის ფუნქცია მათ მეტყველებაში შეთავსებულნი აქვს სხვათა სიტყვის ნაწილაკებს: ეზგი შენ უთხარი, მარტო დავწუხთები-თქო; მითხრა გალიბამა, იქ არიანო; ქალები ყვიროდენ, დაგვიანდაო, ესენი აქ დგანან.

კავშირები, რომლებიც მათ მეტყველებაში დაგადასტურეთ, და და თუ კავშირებია, და უფრო ხშირად, თუ კი ძალზე იშვიათად: ჩაი გააკეთოთ და ვლიოთ-მეთქი და არა ქნეს; ჩავაყრი, თუ გცივა.

საუბრისას ხშირად იყენებენ სხვათა სიტყვის ნაწილაკებს: ჩეიაროს-მეთქი, არ ჩავარდეს კიბეზე; ანაჯან დაბრუნდიო, არ დაბრუნდები-მეთქი.

ასევე ზმნას ხშირად მოსდევს თურქული -ია ნაწილაკი - ხომ ნაწილაკის მნიშვნელობით: მე ვსაქმობ-ია (resp.: მე ხომ ვსაქმობ).

თურქული -ია ნაწილაკი მეტყველებაში მოდალურ უნდა ნაწილაკთანაა შერწყმული: ოსმანმა წაგასხა უნაია (resp.: ოსმანმა უნდა წაგიყვანოთ?).

აი და მაინც შორისდებულთა ნაცვლად რეგულარულად იყენებენ თურქულ იშტე-ს: ბაირამი გათავდა და იშტე სახლში არ იღვევა საქმე.

სიტყვაწარმოების თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს უქონლობა-უყოლობის სახელთა წარმოება. უქონლობა-უყოლობის სახელებს თურქეთის ეთნიკური ქართველები უპრეფიქსით აწარმოებენ: უდუქორწიალებელი (resp.: დაუქორწინებელი), უდუუკვლელებსა მისცემენ; უგუუტკვაი (resp.: გაუტკვაი), უჩუმაღა (resp.: ჩუმაღ), უდუჭრელი (resp.: დაუჭრელი), უჯერტლო (resp.: ხერტლის გარეშე).

სტატიას შ. ფუტკარადის სიტყვებით დავამთავრებთ: „ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალა „ზღვაში წვეთის“ ტოლია. ისტორიულ ტაო-კლარჯეთში ჯერ კიდევ ბევრგანაა დარჩენილი ისეთი ხეობა და თემი, სადაც ქართველ მეცნიერს დღემდე ფეხი არ დაუდგამს. ვინ იცის, რამდენი საინტერესო ენობრივი ფორმა ელოდება მკვლევარს მთების კალთებზე არწივის ბუდე-სავით გაშენებულ სოფლებში. საგულისხმოა ისიც, რომ ყოველწლიურად ამ ქვეყნიდან მიდიან აქაურ მკვიდრთა უხუცესი წარმომადგენლები და თან მიაქვთ არა მარტო წინაპართა ხელიდან ხელში ნაგოგმანები ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, არამედ ამ ხალხის ისტორიის ქარცეცხლში მახვილივით აღესილი ქართული სიტყვებიც. ამიტომ მეტად საშური, გადაუდებელი საქმეა ტაო-კლარჯული ცოცხალი ქართული მეტყველების ნიმუშების დროულად შეგროვება, მისი მეცნიერული შესწავლა“ (ფუტკარადე, 1993:12).

დამოწმებული ლიტერატურა:

- ბერიძე, 1988 - ბერიძე გრ. ქართული ენის ჯავახური კილო, თბ., 1988.
- გიგინეიშვილი, 1961 - გიგინეიშვილი ი., თოფურია ვ., ქავთარაძე ი., ქართული დიალექტოლოგია, I, თბ., 1961.
- თოფურია, 1925 - თოფურია ვ. ქართლური, არილი, ტფ., 1925.
- იმნაიშვილი, 1974 - იმნაიშვილი გრ. ქართლური დიალექტი, I, თბ., 1974.
- იმნაიშვილი, 1988 - იმნაიშვილი გრ. ძველი ქართული ენის საყრდენი დიალექტის ზოლური სხვაობების ისტორიისათვის, იკე, ტ. 27, თბ., 1988.
- იმნაიშვილი, 1982 - იმნაიშვილი ი. ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. I, ნაწ. II, თბ., 1982.

Март, 1910 – Март Н. Дневник поездки в Шавшетию и Кладжетию, см. Тексты и разыскания по армяно-грузинской филологии. Кн. 7. С.-Петербург. 1910.

მარტიროსოვი, იმნაიშვილი, 1956 - მარტიროსოვი ა. იმნაიშვილი გრ. ქართული ენის კახური დიალექტი. თბ., 1956.

მარტიროსოვი, 1972 - მარტიროსოვი ა. ქართული დიალექტოლოგიის ისტორიისათვის. თბ., 1972.

ნიჟარაძე, 1961 - ნიჟარაძე შ. ქართული ენის ზემოაჭარული დიალექტი, ბათ., 1961.

როგავა, 1945 - როგავა გ. აორისტისა და კავშირებით მეორის ზოგ აფიქსთა გენეზისისათვის „ეგ“ სუფიქსთან დაკავშირებით ქართულსა და მეგრულში, სმამ, 6, № 8, თბ., 1945.

ფუტკარაძე, 1993 - ფუტკარაძე შ. ქართული ენის სამხრულ-დასავლური დიალექტების თავისებურებანი ისტორიული ტაოკლარჯეთისა და მუჰაჯირი ქართველების მეტყველების მიხედვით. სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოს არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, ქართველურ ენათა განყოფილება; შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბ., 1993.

შანიძე, 1957 – Шанидзе А. Принципы классификации грузинских диалектов. Труды объединенной научной сессии Академии Наук Закавказских республик по общественным наукам. Баку. 1957, стр. 828-832.

ჩიქობავა, 1936 - ჩიქობავა არნ. ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, ტფ., 1936.

ძიძიგური, 1970 - ძიძიგური შ. ქართული დიალექტოლოგიური ძიებანი. თბ., 1970.

ძოწენიძე, 1973 - ძოწენიძე ქ. ზემოიმერული კილო-კავი., თბ., 1973.

ხუბუა, 1932 - ხუბუა მ. ზემოაჭარულის ენობრივი მიმოხილვა, ბათ., 1932.

ჯორბენაძე, 1989 - ჯორბენაძე ბ. ქართული დიალექტოლოგია, თბ., 1989.

GRAMMATICAL EVENTS IN IMERKHEULI

Summary

Studying dialectical speech was always very important to show the complete corpus of a language. But the process of studying slowed down a little after giving priorities to other directions during the last two decades.

Our aim is to study the language situation of Georgians living in Turkey in this case in Imerkhevi during the field expedition. We have recorded the changes in their speech that were namely in grammar. Such as: case endings, pronouns, agreement between determinant and determiner, expressing the number in different ways, **ev** suffix forming, using forms of compound predicate spread in the speech of ethnic Georgians, characteristics of forming passive voice, some adverbs, conjunctions, and particles.

The ethnical language which is used only by family members and ethnic groups shows the vast possibility of form building.

„ორი კიღის“ ბაახრებისათვის აკაკი წერეთლის
პოეზიაში¹

აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში წამოჭრილი სახისმეტყველებითი პრობლემატური საკითხები, შეიძლება ითქვას, ნაკლებად არის გამოკვეთილად გამოკვლეული და შესწავლილი და, შესაბამისად, სამეცნიერო ნაშრომებიც ჩვენი საკვლევი საკითხის ირგვლივ არც არის. ამიტომ პრობლემის საჭიროება ნამდვილად დგას მისი შესწავლის საქმეში და მოითხოვს მის სათანადოდ გამომუხეურება-გაანალიზებას. ჩვენი ნაშრომიც სწორედ ამის მოკრძალებულ ცდას წარმოადგენს; ამ ეტაპზე ჩვენეული ანალიზით შევეცდებით გამოვყოთ ის საკითხები, რომლებიც აკაკის აწუხებდა და მისით სუნთქავდა და საზრდოობდა მისი შემოქმედების უმეტესი ნაწილის მხატვრული ქსოვილი, რომლის ყოველ სიტყვასა თუ ფრაზაში შეინიშნება ტკივილი და განცდა იმისა, რაც დამახასიათებელია სიცოცხლისათვის და ახლავს ქვეყნის და ერის, თითოეული ადამიანის ცხოვრებას.

აკაკი წერეთლის შემოქმედება, რომელი ჟანრითაც არ უნდა იქნას წარმოდგენილი, საკვლევი საკითხის თვალსაზრისით, მრავალპლანიანია, ღრმადაა გამსჭვალული, როგორც ადამიანის ამქვეყნიური ცხოვრების პრობლემებით, აგრეთვე ზესთასოფლურითაც არის დამუხტული და ეს კავშირი მუდმივ უწყვეტობას ქმნის ორ არსებობას შორის და, შესაბამისად, ორი დროის გაგებას იძლევა, კერძოდ, არსების ერთი განზომილებიდან მეორეში გადანაცვლებას მოასწავებს, უერთმანეთოდ კი არც ერთი არ წარმოიდგინება და მოიაზრება, რადგან სამყაროს არსებობის, მთლიანობის კანონი გულისხმობს ერთმანეთზე დამოკიდებულებას, ერთმანეთისაგან გამომდინარეობას და ეს თვალსაზრისი მსჭვალავს აკაკის პოეზიის ბევრ ნიმუშს. მისი შემოქმედების, კერძოდ, მისი პოეტური თხზულებ-

¹ ნაშრომში გაანალიზებულია აკაკის პოეზიის მხოლოდ რამდენიმე ნიმუში, სახისმეტყველებითი ასპექტით კვლევა შემდეგშიც გაგრძელდება.

ბის ყოველ სტრიქონში თითქოს განცდაა იმისა, რომ აკაკი თავისი პოეტური სიტყვის ძალით და ენერგიით მიწიერიდან ზეციურისკენ მიმართავს მკითხველს და ამქვეყნიურ სათქმელსაც მეტი ღვთიურობა ეძლევა და მხატვრული სიტყვაც ღრმად შთამბეჭდავი ხდება. აკაკი თავის თავსაც ხომ მიწიერისა და ზეციურის ერთიანობად მიიხნევდა: „შუა კაცი ვარ უბრალო,/ ხან მიწისა ვარ, ხან ცისა... არც მიწისა ვარ, არც ცისა“ („პოეტი“), ე.ი. პოეტი, შემოქმედი მიწიერისა და ზეციურის შუამავალია, ხილია... მაგრამ ყველა მოკვდავი ადამიანიც, როგორც სულისა და ხორცის ნაზავი, არც მიწისაა და არც ცისა...ან, უფრო სწორად, ორივე სამყაროს კუთვნილებას წარმოადგენს: „ზეცის მუშას მეძახიან,/ არ ვარ მარტო სამიწო!“ („ხარაბუზა და ფუტკარი“) (წერეთელი, 1977:62).

ადამიანი შემოქმედი, რომელიც ქვეყნის და ერის სამსახურში დგას, რომლის მხრებზე სამშობლოს და ერის ტკივილია მიძიმე ტვირთად, რასაც შთაუგონებია პოეტი, მასაც მდგომარეობაში გასარკვევად და შემამსუბუქებლად ხედვა მიუპყრია ამ ორი უკიდურესობის მიმართ, ადამიანის სიცოცხლის სხვადასხვა კიდისათვის, ცხოვრების განსხვავებული საფეხურისა და ფენომენისათვის. პოეტი ხან უიმედო მდგომარეობაშია, სევდით სავსე, ხან სინათლის სხივი, „ნათლის სვეტი“ (ლექსში „სიზმარი“ პოეტი სასოებით წერს, რომ ამქვეყნად მაინც იმედის სხივი კიაფობს, როგორც გამძლეობის ერთ-ერთი საშუალება: „...ნათლის სვეტად გადმოეშვა ცისარტყველა...“) (წერეთელი, 1980:222) დაისადგურებს მის არსებაში და ისიც სხვადასხვაგვარად ჭვრეტს სიხარულს და სასოწარკვეთილებას, ახალგაზრდობას და სიბერეს, სიცოცხლესა და გარდაცვალებას. პოეტი ზოგადად ამ ცხოვრებას ოპტიმისტის თვალთ უყურებდა, მაგრამ ზოგჯერ იგი მისთვის თითქოს უცხო და მიუღებელი იყო. ლექსში „წყველა“ ავტორი, რომელიც სოფლისაგან, ამქვეყნიური ცხოვრებისაგან დაღლილია, სოფელს წყველას უგზავნის, რადგან სიტკბოება შეიძლება ნაღველ-შხამად ექცეს, წუთისოფელს დედინაცვლად თვლის, ხოლო საკუთარ თავს წუთისოფლის გერს უწოდებს; ამ უკანასკნელ სიტყვებში „დედინაცვალი“ და „გერი“ ცხოვრების სიმკაცრეა გაცხადებული, კერძოდ, ნათქვამია ის, რომ წუთისოფელი ადამიანს მხოლოდ მწამებლად ევლინება: „მედდინაცვლა, მიგერა!/ ობლად მატარა, მაწამა;/ გამოსხლეტილი ტოლებში,/ სისხლხორცად აღარ მიწამა“ (წერეთელი, 1980:288). ბოლო

ფრაზაში შეიგრძნობა უიმედო ადამიანის, მძიმე მდგომარეობაში მყოფის სულიერი განცდები, დაცარიელებული სიცოცხლე, რომელიც მას დაუფლებია გულგატეხილობის გამო, რადგან ჰგონია, რომ ცხოვრებამ არ მიიღო და თავის წილად, ნაწილად არ მიიხნევს. ამქვეყნიურ სიცოცხლეს ბნელით მოცულად მიიხნევს და ამ მდგომარეობაში მყოფისთვის გამოსავალი და ნუგეში სიკვდილია: „და აღარ მინდა სიცოცხლე/ გულგატეხილი წამებით! ნუგეშად ველი სიკვდილსა/ დროს ვანგარიშობ წამებით!“ („წყევლა“) (წერეთელი, 1980:280).

აღნიშნული პრობლემა დასტურდება აგრეთვე ლექსში „სასოწარკვეთილება“, მაგრამ სანამ მას გავანალიზებთ, მინდა აღვნიშნო, რომ ლექსს „წყევლა“ ბიბლიური საფუძველი აქვს, იგი მომდინარეობს ძველი აღთქმიდან, კერძოდ, მეორე სჯულის წიგნიდან. მოსე წინასწარმეტყველი ისრაელის ძეთ გადასცემდა წყევლას და მცნებებს, რომელსაც ამცნობდა და აუწყებდა უფალი. წყევლა მიმართული იყო კაცთა იმ ცუდი მიდრეკილებების საწინააღმდეგოდ, როგორცაა დედისა და მამის შეურაცხყოფა, ობლის, მწირის, ქვრივის დამცირება, ბრძის გზაზე აცდენა და სხვ. დავიმოწმებ რამდენიმე მუხლს ბიბლიიდან: „წყევულ იყავნ იგი კაცი, რომელმან იქმნეს თავისა თვისისა კერპნი გამოქანდაკებულნი და გამოჭედილნი ქმნილნი ჳელითა ჳელოვნისათა და დადგნეს იგინი დაფარულად, რამეთუ ბილწ არს უფლისა ღმრთისა“ (II სჯ. 27,15); „წყევულ იყავნ, რომელმან ცვაღნეს საზღვარნი მოყუსისა თვისისანი“ (II სჯ. 27,18); „წყევულ იყავნ ყოველი კაცი რომელი არა დაადგრეს ყოველთა ამათ სიტყუათა შჯულისათა ყოფად მისა“ (II სჯ. 27,26).

როგორც ზემოთ ვთქვით, ლექსში „წყევლა“ წამოჭრილი მტკივნეული საკითხი, აგრეთვე, მთელი სიმწვავეით გამოხატულია ლექსში „სასოწარკვეთილება“, სადაც პოეტი სწუხს იმის შესახებ, რომ საკუთარი სამშობლო მისთვის დედინაცვალი გამხდარა: „ჰვი სამშობლოვ, სხეებისთვის დედავ/ ჩემთვის კი ავო დედინაცვლოვ/ ვიცი დაიბან პილატებრ ხელეებს/ და იტყვი, რომ ხარ შენ დღეს უბრალოვ/ ჩემს ტანჯვაში და ჩემს განსაცდელში“. აქაც ბიბლიური, სახარებისეული ხედვაა ჩაქსოვილი და აღნიშნულია ის ცოდვა, რაც „უბრალო“, ე.ი. უდანაშაულო მაცხოვრის მიმართ გამოიჩინეს, კერძოდ პილატემ. იესოს მსგავსად, მანაც, ავტორმა და, ზოგადად, ადამიანმა ის მძიმე ტვირთი ატარა, სამშობლოს სიყვარულთან ერთად რომ

იყო დამარხული, მაგრამ სამაგიერო „სასყიდელი“ რა მიიღო? მხოლოდ უსამართლობა (წუთისოფლისაგან ადამიანისადმი დამოკიდებულებას სწორედ უსამართლობად მიიჩნევს), მტრობა, დევნა, გულის საკლავი ცილისწამება, როგორც უფალს, „და საუკუნოდ განსასვენებლად/ მოსწრაფებული შავი საფლავი/ შავი საფლავი, სადამდის მტრობა/ ვედარ ჩაყვება ძალმიხდილს მკვდარსა/ და მცილებელთა შავი საქმენი/ ფერს ვერ უცვლიან თეთრსა სუდარსა“ (წერეთელი, 1980:129). აქ საინტერესოა ბოლო ფრაზაში გაცხადებული ნათქვამი, სადაც რამდენიმე სახისმეტყველებითი ასპექტია, კერძოდ, „ფერი“, ფერის განცდა გვაქვს მოცემული, „შავისა“ და „თეთრის“, „სუდარის“ სიმბოლოებით წარმოდგენილი (დასახელებულ სიმბოლოებს შემდეგში განვიხილავთ და შესაბამისი გააზრების ჭრილში წარმოვანხნთ). იქვე პოეტი წერს, რომ მძიმე ხვედრს ის უმსუბუქებს, რომ მოწინააღმდეგის, „მცილებლის“, ბოროტის შავი საქმე მის „სუდარს“ ვერაფერს დააკლებს და „იქ“ მაინც იქნება განსვენებული და ხვედრშემსუბუქებული: „უკანასკნელ ჟამს მე ეს მამხნევებს/ ეს მწამს და სიკვიდის მიტომ არ ვნადვლობ/ და სინიდისის სიწმინდისათვის/ მტერ-მოყვარესა ჩემს ბედსა ვმადლობ!“ („სასოწარკვეთილება“). დასახელებულ ლექსში ავტორი სასოწარკვეთილია იმის გამო, რომ სამშობლო გულგრილია მისადმი (დედინაცვალივითაა მისთვის), რადგან ბევრი განსაცდელი მოუვლინა და ხსნას სიკვიდელში, მეორე სიცოცხლეში ეძებს... მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სამშობლოსადმი უარყოფითად არ არის განწყობილი და სიკვიდილის ზღვარზე, კიდევ მეოფი სიცოცხლეშივე შეუნდობს, მიუტევებს მას: „მშვიდობით, ჩემო დედინაცვალო,/ ჩემთან პირშავო, ჩემო სამშობლო! შენდობილ იყო ჩემგან ამიერ/ და ღმერთმა მოგცეს კეთილი ბოლო!“ („სასოწარკვეთილება“).

ლექსში „ახალი გზა“ აკაკი თავის მუზას მიმართავს: „ნუ იფიქრებ, დაგაყვედრო,/ შე მაცდურო ჩემო მუზა,/ იმისთვის, რომ შენის რჩევით/ ეკლიანი შემხვდა მე გზა!“ (წერეთელი, 1977:38). პოეტისათვის მისაღებია ისეთი შემოქმედებითი ღვაწლით განვლილი გზა, რომელიც თუნდაც ეკლიანია, მტკივნეული და ტანჯვით აღსავსე, რადგან ჭეშმარიტების მიგნება სწორედ ასეთი გზითაა შესაძლებელი.

აკაკი წერეთელი თვლის, რომ, თუკი ადამიანი ტანჯვის გზით საკუთარ თავს მსხვერპლად არ გაიღებს და სიკვიდელს მოერიდება, ეს ყოველივე დიდი ცოდვაა. თუმცა, აქვე შევნიშ-

ნავთ, რომ ყოველი ადამიანი, ამქვეყნად მოვლენილი, ყველა მსხვერპლია. პოეტი მთელი შემართებით წერს: „არა! სიკვდილი ვერ შემაშინებს./ მომზადებულსა მამულის მსხვერპლსა!/ მზად ვარ შევსწირო სული და ხორცი/ და სამშობლოზე ვპყრიდე თვით ფერფლს!“ (ლექსი „მომაკვდავის ფიქრები“) (წერეთელი, 1980:276). აქვე: „თუმცა პირადი ჩემი ცხოვრება/ ყოველთვის იყო ტანჯვა-ვაება./ მაგრამ სიკვდილში ვპოვებ სიცოცხლეს/ და ის იქნება თვით უკვდავება“ („მომაკვდავის ფიქრები“). ადამიანისთვის უკვდავების მიმნიჭებელი მხოლოდ სიყვარულია, ღმერთის სიყვარულიდან მომდინარე და ამქვეყნად განხორციელებული...

ლექსში „უკანასკნელი“ კი პოეტი წერს: „მე კი... მშვიდობით... ჩვენს წინაპრებთან/ მივდივარ მეცა განსასვენებლად/ და ხინჯად გულში მიმყვება მხოლოდ./ რომ ვერ გაემხდარვარ სამშობლოს მსხვერპლად...“ (წერეთელი, 1980:253). არადა აკაკი წერეთელმა თავისი მხატვრული სიტყვით საკუთარი პიროვნება, როგორც რიგითი, ასევე შემოქმედი ადამიანისა, ნამდვილად მიიტანა მსხვერპლად ერის, ქვეყნის, ღმერთისადმი სამსახურში. იგი თითქოს შუა რგოლია, რომელმაც „ეს“ ქვეყანა და „ის“ სამყარო მხატვრული სიტყვის ძალით და მადლით დააკავშირა ერთმანეთთან და არსებობის ერთი მთლიანი და განუყოფელი ჯაჭვი წარმოგვიდგინა.

ეს უკანასკნელი თვალთახედვა ნათლად შეიგრძნობა აკაკის მორიგ ლექსში „მოხუცი და ახალგაზრდა“: **„სიბერე და სიბერე/ ორი სხვადასხვა კიდია/ ერთი რომ ჯაჭვით აბია,/ მეორე ბეწვზე ჰკიდია!...“** (წერეთელი, 1980:213), საიდანაც იკვეთება, რომ ერთი ბეწვის ხიდი, გარდამავალი საფეხურია მეორისაკენ, საყრდენია მეორე, უფრო მყარის შექმნისა და მისი არსებობის საფუძველია. სიბერე შემოდგომის ფოთოლია, სწრაფწარმავალი, რომელიც ახალი სულიერი სიცოცხლის (ახალ სიცოცხლეში შეიძლება გააზრებულ იქნას აგრეთვე ცოდვების მოხსნის შედეგად, სინანულის შედეგად ახალ ადამიანად გარდაქმნა, რაც, შესაბამისად, ახალ განსხვავებულ სიცოცხლეს ქმნის) საწინდარია; „ის გაზაფხულის იაა/ გარს ეხვევიან ვარდები!./ შენ–შემოდგომის ფოთოლი/ სიო გკრავს, ჩამოვარდები!./“. შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანში“ მეფე როსტევეანმა თავისთან იხმო ვეზირები, გვერდით დაისვა და უბრძანა: „გკითხავ საქმესა, ერთგან სასაუბნაროსა: /რა ვარდმან მისი ყვაილი გაახმოს, დაამჭნაროსა, /იგი წავა და სხვა

მოვა ტურფასა საბაღნაროსა; /მზე ჩაგვისვენდა, ბნელსა ვჭკრეტ ღამესა უმთენაროსა“² (37,2). იქვე მეფე როსტევენი ამბობს: „დღეს არა, ხვალე მოვეკვები, სოფელი ასრე მქმნელია“ (37,2).

ღექსში „პასუხი ახალგაზრდას“ აკაკი წერეთელი კიდევ უფრო მკვეთრად და მტკივნეულად გამოკვეთს იმ ზღვარს, კიდეს, რაც არსებობს ახალგაზრდასა და მოხუცს, გაზაფხულსა და ზამთარს შორის, **მომავალსა და მიმავალს შორის**. დასახელებული ღექსის ყოველი სტრიქონი ამ შინაარსით და სევდით არის დატვირთული. მოვიტანოთ მისი სულისშემძვრელი სტრიქონები დასახელებული ღექსიდან: „სად გაზაფხული შენი ფერადი/ და სად გაცრცვნილი შენი ზამთარი?!/ სად სევდიანი ბუნდი მწუხრისა/ და სად საცისკრო შუქურ-ღამპარი?!/ შენ ყმაწვილი ხარ და მე მოხუცი./ შენ მომავალი, მე – მიმავალი!“. მეტად შთამბეჭდავია შემდეგი სტრიქონები: „შორი შორსა ვართ, ვით ცა და მიწა;/ შუაში გვიძევს უფსკრულ-საზღვარი./ შენ ყვაველი ხარ სიცოცხლით სავსე/ და მე კი – ხავსი დამჭკნარ-გამხმარი“. და კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი: „მაგრამ ცისა და მიწის შორისაც/ არის კავშირი რამ უხილავი/ და ძველს ახალთან შეაერთხორცებს/ ელექტრონული ძალი მხიბლავი/ დაუსაბამო და საუკუნო/ განუყოფელი, ერთადი, რთული/ შემოქმედების ღიადი ძალი/ სული უკვდავი და სიყვარული“. დასასრულს: „ეს იყო ჩვენიც ამიერიდან/ შუამავალი და მოციქული!./ ამ ქვეყნად თუ გულის გული არ ერგო/ სულს შეუერთდეს იმ ქვეყნად სული!“ („პასუხი ახალგაზრდას“) (წერეთელი, 1980:283).

მოხუცი პოეტი ყურადღებას მიაპყრობს ისეთ მნიშვნელოვან კატეგორიებსაც, როგორცაა „სესხი“ და „ვალი“. იგი ახალგაზრდას შემდეგნაირად მიმართავს: „შენ ახლა იდგამ ცხოვრების უღელს./ მე კი გადამხდა სესხი და ვალი“. აქვე თუ გავიხსენებთ „ვეფხისტყაოსანს“, ვნახავთ როგორ წერს შოთა რუსთველი ავთანდილზე: „...იგია ღხინი სოფლისა, იგია ნიგთი და ვალი...“ (152,3). როგორც ვხედავთ, შოთა რუსთველთან და აკაკისთან გვხვდება მსგავსი სიტყვები, რომელთა შინაარსობრივი დატვირთვაც იგივეობრივად გვესახება. რუსთ-

² ტექსტს ვუთითებთ შემდეგი გამოცემიდან: შოთა რუსთველი, „ვეფხისტყაოსანი“, ტექსტი ძირითადი ვარიანტებით, კომენტარებით და ლექსიკონითურთ, აკ. შანიძისა და ალ. ბარამიძის გამოცემა, თბ., 1966.

ველოლოგიაში „ნივთისა“ და „ვალის“ განმარტების სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაცია არსებობს. ამჯერად მხოლოდ ერთ თვალსაზრისს მოვიტანთ. ელ. ხინთიბიძის აზრით, „რუსთველის სიტყვებში „იგია ნივთი და ვალი“ არის მინიშნება არისტოტელეს ფილოსოფიიდან მომდინარე და შუასაუკუნეებში და რენესანსის ეპოქაში პოპულარულ არსებობის ოთხ მიზეზზე: „ნივთი“ ნიშნავს მატერიას და მიუთითებს მატერიალურ მიზეზს, ხოლო „ვალი“ – მოვალეობას და მიუთითებს „მისრულებით“ ანუ დანიშნულებით, მიზნობრივ მიზეზს... გადმოსცემს რენესანსის ეპოქის პრინციპულ დებულებას ადამიანის ღირსებასა და უპირატესობაზე: ავთანდილია ერთადერთი რეალობაც, ამ რეალობის ჭეშმარიტებაც და მისი სიკეთეც“ (ხინთიბიძე, 1993:108-109). აკაკი წერეთელთან მეორე განსხვავებული ტერმინი „სესხი“ დასტურდება, რაც, ჩვენი აზრით, შინაარსობრივად ამქვეყნიურობასთანაა დაკავშირებული, მატერიალური საწყისითაა გაჯერებული და უნდა გამოხატავდეს იმ სულიერ დანიშნულებას, რომელიც აკისრია ადამიანსაც ქვეყნის წინაშე, უპირველესად, სულიერი დანიშნულებით ამქვეყნადვე.

ადამიანის ამქვეყნიური ცხოვრების სხვადასხვა დროზე, კიდევ ავტორი საუბრობს ლექსში „სამი დრო“, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავებულია იმ თვალსაზრისით, რომ ადამიანი ცვალებადია და მისი ცხოვრებისეული ყოველი საფეხური სხვა აზრსა და ხედვას მოიცავს, კერძოდ, „ამა ქვეყნიური“ ცხოვრების ხედვა და შეფასება განსხვავებულია, რადგან არსებობის, ცხოვრების არსში წვდომა რთულია: სიცოცხლის ადრეულ საფეხურზე ყველაფერი ია-ვარდით, სიცოცხლის სავსეობით არის მოცული და დაფარული, მაგრამ შემდეგში ყოველივე იცვლება, ფერისცვალებას განიცდის, რასაც სხვა, მომდევნო საფეხურზე, კიდევ კარგად ჭერეტს მოკვდავი და აქ პოეტი ამბობს: „რომ დავვაჟიკადი, მესტუმრა/ „თვალდიდა“ გამოცდილება/ და მოწონებულ ქვეყანას/ მევე შევნიშნე ცვლილება/ ვარდი ერთი თვით იშლება!./ თერთმეტით – მარტო ეკალი.../ და კაცის ანგელოზობაც/ აღარ გამოდგა მართალი!“ (წერეთელი, 1980:203). ე.ი. აკაკის ფრაზიდან გამომდინარე, თერთმეტი თვით ეკლის გაშლა ცხოვრებაში მოასწავებს ცოდვებს და სიბოროტე მეტია, ვიდრე სიკეთე. ქვეყანა „ჭრომახად“ (ავტორის სიტყვებით), ანუ ჭრულ სამყაროდ, გაუგებარ, ამოუცნობ სამყაროდ არის დასახული, სადაც ბუღბული ყორნად გარდაისახება, კარგი და სასიამოვნო სი-

ბოროტის საფარველით შეიმოსება შავ ბედად, სიკვდილად გადაიქცევა, მაგრამ ამქვეყნიური სიცოცხლის ბოლოს ადამიანი ეგუება იმ აზრს, რომ ამ გარდამავალ საფეხურზე, კიდევ მყოფისათვის ვარდიც და ეკალიც ერთია, რადგან: „ორივე ერთ ხეს აბია, – / ძირი ორივეს ერთია.../ მათი გამრჩევი მსაჯული/ თვით შემოქმედი – ღმერთია“ (წერეთელი, 1980:204).

სხვაგან კი პოეტი წერს: „გამიქრა ის დრო და მას თან გაჰყვა/ გაზაფხულიცა ჩემი ნარნარი/ სიბერემ თავში ჩამიკაკუნა/ დამიდგა ბედ-კრულს ცივი ზამთარი“ (ლექსი „ჩემი სახე“) (წერეთელი, 1980:270).

„ცივიცა ზამთარმა“ მოუკაკუნა, ჭაღარამ ვერ დაიცვა, მაგრამ მაინც იმედინადაა, რადგან უკვდავება ელოდება: „გაჰფანტა ბინდი გულისა/ მოსხივცისკარობს დარია!../ საუკვდავებო ეს გრძნობა/ ტკბილი სამოთხის დარია!..“ („ვერ მიპატივა ჭაღარამ“) (წერეთელი, 1980:287). აქვე შევნიშნავთ, რომ აკაკის ორი ლექსი აქვს „ჭაღარა“, რომელთაგან ერთში „ვერ მიპატივა ჭაღარამ“ მოტანილი აზრია ჩაქსოვილი, ხოლო მეორეში „ჭაღარა“, პირიქით, ჭაღარა ვერაფერს დააკლებს...

ავტორი აკაკი წერეთელი უკვდავია არა მარტო როგორც მოკვდავი ადამიანი, რელიგიური მსოფლმხედველობიდან გამომდინარე, არამედ, როგორც პოეტი და ხელოვანი თავისი უკვდავი სტრიქონებით.

მეორე, იმავე დასახელების, მაგრამ შინაარსით ოდნავ განსხვავებულ, ლექსში „ჭაღარა“ („ის აღარა ვარ, რაც ვიყავ“) ავტორი ხედავს „ჯოჯოხეთსაც“, რომელიც მოკვდავს ემუქრება, მაგრამ „ცის ნიჭი“, იმედი რომ გაუელვებს, კვლავ უბრუნდება სიცოცხლე, რომელში გადანაცვლებაშიც სწორედ თერთრი, წმინდა, სპეტაკი „ჭაღარა“, თუნდაც სისხლით შეღებილი, ეხმარება. აქ გვხვდება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სიმბოლო „სისხლი“, რომელიც განმწმენდელი, განმასპეტაკებელი საშუალებაა, რაც აუცილებელია ყოველი ადამიანისათვის, რათა განიწმინდოს ცოდვების უკუგდებით „იქ“ წარსადგომად; პოეტს დაბერება არ უწერია: „...რას მოუშლის თმა ჭაღარა, რას დააკლებს ხნოვანობა?!“ (ლექსი „რაც არ იწვის, არ ანათებს“) (წერეთელი, 1980:223). ჭაღარა თმა ვერაფერს დააკლებს, თუკი გული ღმერთის სიყვარულით (I იოან. 4,8; პავლე მოციქული, I კორ. 13,4-13) და, აქედან გამომდინარე, სამშობლოს სიყვარულით არის ანთებული და მას „გვენიაც“ ასცდება, რადგან ღმერთდასადგურებულ ადამიანს ვერაფერს დააკლებს.

ლექსი „ჭაღარა“ ადამიანისა და საწუთროს ურთიერთობის მარადიული წყველი საკითხებიდან ერთ-ერთზე – სიბერის ტრაგედიაზე დაგვაფიქრებს, რაც, თავისთავად, წარმავლობის, დროის დინების გამოხატულებაა, ერთი კიდიდან მეორეზე გადაგვახედებს და გაგვადევნებინებს მატერიალურ თუ სულიერ თვალს და ეს ყველაფერი ერთად სიკვდილ-სიცოცხლის თემას უკავშირდება. ეს ჯაჭვი კი მიწისა და ზეცის გამაერთიანებელია – ტკივილითა და სიყვარულით შეზავებული, მაგრამ ყველაფერს მაინც ღვთიური სიყვარული ფარავს, რადგან მის გარეშე ვერაფერი და არაფერი განიცდება. როგორც პოეტი წერს: სიყვარული „სხივების მომფენია“; სიყვარულის მოკლება კი ღვთისა და სიკვდილის, უსიხარულობისა და უგრძობლობის საფუძველი“ (წერეთელი, 1980:223)³.

ლექსში „სანამ ვიყავ ახალგაზრდა“ პოეტი გულანთებულია, წუხილს გამოთქვამს იმის გამო, რომ სანამ ახალგაზრდა იყო, არ ეღირსა სიყვარული და თანაგრძობა, სიტბობა, თან სდევდა სიღარიბე და ბედის უკუღმართობა. ყოველივე ეს უკავშირდება წუთისოფლის მდურვის თემას (რასაც არაა მოკლებული ქართული მწერლობა და განსაკუთრებით აღორძინების ეპოქის შემოქმედება), რაც აიძულებს პოეტს ხედვა თვალისა, გულისა და გონებისა მიმართოს „იქითკენ“, მაგრამ „იქ“ ყველაფერიც რომ ჰქონდეს, აღარ უღირს: „ცხრა მთას იქით, რაღად მინდა,/ გინდ მაქონ და გინდა არა!“ – წერს პოეტი. აღარ უნდა ის დანაკლისი, რაც ახალგაზრდობაში ჰქონდა, მოხუცებულობის ჟამს შეეცოს, რადგან: „სული კრული, გული წყლული,/ სახე მჭკნარი, თმა ჭაღარა,/ ამისთანა სიცოცხლეც კი/ გინდ იყოს და გინდა არა!“ (წერეთელი, 1980:193).

³ აღვნიშნავთ, რომ აკაკის ტკივილზე, სიკვდილზე დაწერილი აქვს მოთხრობა „სიკვდილი“, რომლის შესახებ მეცნიერებაში არაფერია თქმული და გვერდი აქვს აქცეული, ამიტომ ჩვენ შევეცადეთ მის გააზრებას, ამდენად მისი ინტერპრეტაცია გვაქვს მოცემული ამ მოთხრობის ირგვლივ დაწერილ სამეცნიერო ნაშრომში–აკაკი წერეთლის მოთხრობა „სიკვდილის“ ინტერპრეტაციისათვის, ჟურნ. „ინტელექტი“, საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი, 2(43), 2012, აგვისტო; ხოლო სიყვარულის თემას ეძღვნება მისი მოთხრობა „სამგვარი“ სიყვარული და რამდენიმე ლექსი, რომელიც დამუშავებული გვაქვს ხელნაწერის სახით და უახლოეს პერიოდში გამოვაქვეყნებთ.

განხილულ ლექსში „სანამ ვიყავ ახალგაზრდა“ წამოჭრილია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა „ბედის უკუღმართობა“, რაც პირდაპირ კავშირშია ჩვენს საკვლევ საკითხთან, რასაც გვიდასტურებს შედეგური „ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია“, საიდანაც ჩანს, რომ პოეტი, ბიბლიური ცნობიერებიდან გამომდინარე, თავს ცოდვილად მიიჩნევს, როგორც ყოველი ცოდვილიანი, მოკვდავი ადამიანი და ამიტომ ელის, რომ „იქ“ ჯოჯოხეთი ელოდება: „მით ჯოჯოხეთს მარად გულისთ ვატარებ! თუ მარტო ვარ, თავს მომაკვდავს ვადარებ./ თუ ხალხში ვარ, ძალით დრუბელს ვადარებ...“. მიაჩნია, რომ სოფელი მისი მტერია, სატანჯველს აძლევს, ნაღველს ასმევს, ამიტომ: „მისთვის ვწყველი და ვემდური ამ სოფელს,/ რომლისგანაც მე გზები ამერია!..“ (წერეთელი, 1980:69). იმედი არსაიდან ჩანს, აღარც დროა იმედისა, რადგან: „...ახა, ღმერთო, რა უდროოდ დავბერდი/ საფლავისკენ ფეხი გამიშვერია!..“ და ღმერთს ევედრება: „...ღმერთო, მომეცი ნება/ რომ მეღირსოს საფლავში დაძინება!./ სჯობს, სულ გაჰქრეს კაცი, რადგანც მტვერია!“ (წერეთელი, 1980:70). სიკვდილს ელოდება და ეგებება თითქოს... სიკვდილი აკაკი წერეთელსაც დაძინებად, სიცოცხლის დროებით შეწყვეტად მიაჩნია; სიკვდილი რომ ამქვეყნიური სიცოცხლის დროებითი შეწყვეტა და მეორე სიცოცხლის განგრძობაა, გვიდასტურებს აკაკის ლექსი „ილიას მოკვლის გამო“: „რა შემცდარი ხარ!.. თვით ილიასთვის/ მაგგვარ სიკვდილში არის სიცოცხლე/ და საქართველოს კი ძველი აღთქმა/ ისტორიული მით გაუახლე/ დროებით დაღლილს და მიძინებულს...“ (წერეთელი, 1977:121); ადამიანის მტვრად ქცევა ბიბლიური მსოფლმხედველობიდან მომდინარეობს: „ოფლითა პირისა შენისათა სჭამდე პურსა შენსა ვიდრე მიქცევადმდე შენდა მიწად, რომლისაგან მოღებულ იქმენ, რამეთუ მიწად ხარ და მიწადცა მიიქცე“ (დაბ. 3,19).

აღნიშნული თემატიკა წამოჭრილია აგრეთვე ლექსში „ნაღვლიან გულისა ვნებაჲ“: „ნაღვლიან გულისა ვნებაჲ/ დამაწყევია შავ-ბედი!/ ფრთებდაკვეცილმა ოცნებაჲ/ მთლად წამიწყმიდა იმედი!/ სიცოცხლე-გამწარებულსა/ მით შემეცვალა გუნება/ ნდობა აღარ აქვს გლახ-გულსა/ სულმაც დაჰკარგა რწმუნება!./ და ასე ამბობს გონება/ „დააცხრე გულის ვნებაო!/ სიცოცხლე არის მონება/ სიკვდილი – განსვენებაო!“ (წერეთელი, 1980:102).

ლექსში „უკანასკნელი“ პოეტს მოხუცის გრძნობა მოსჭარბებია, „რადაცის“ (უკეთესის, უკვდავების, მარადიულის...) მოლოდინში სევდას შეუპყრია და მოუცავს მისი არსება: „...ენა ჩავარდა ბუღბუღსა/ მოუახლოვდა სიკვდილი/ შხამი აპკურა მის გულსა/ მაგრამ ეს შენთვის ერთია/ ცოცხალი ვიყო, გინდ მკვდარი!./ აღარ აენტვის აწ სხვისგან/ ჩემი დამქრალი ღამპარი!“ (წერეთელი, 1980:290).

ჩვენი საკვლევი საკითხი აკაკის შემოქმედებაში, კერძოდ, ლირიკაში, ამოუწურავია, პოეტი მასზე გაბნეული სახით საუბრობს ბევრ ლექსში, როგორც ზემოთაც ვნახეთ, მაგრამ პოეტის სულისკვეთებას პრობლემის შესახებ უფრო მეტად გვიდასტურებს და, შეიძლება ითქვას, აგვირგვინებს ლექსი „ანდერძი“, რომელშიც სიკვდილის ნატვრაც კი არის გამოთქმული ავტორის მიერ: „მინდა, რომ ბაღში დამმარხონ/ სადაც არ იყოს სხვა მკვდარი!./ ზაფხულმა მწვანით შემოსოს/ და თოვლს მაყრიდეს ზამთარი!./ მზე საფლავს სხივებს სტყორცნიდეს/ დაჰქათათებდეს ზედ მთვარე/ და ვარსკვლავები ჭიკჭიკა/ მიბნედიოთ მოსხივცისკარე“ (წერეთელი, 1980:206). მწვანით შემოსვა ახალი სიცოცხლის დასაწყისია, ძველის განახლებაა, ახლით საესეობა და ახალი სიცოცხლით შემოსვა... მაგრამ დამაგვირგვინებელია აღნიშნული ლექსის შემდეგი სტრიქონები, სადაც ხაზგასმაა სიკვდილისა და სიცოცხლის კავშირსა და ორივე სოფლის სიამესა და აუცილებლობაზე: „და ამდენ ნატვრის გვირგვინად/ ერთსაც დავსახავ სხვა რამეს/ კავშირსა სიკვდილ-სიცოცხლის/ ორივე სოფლის სიამეს!“ (წერეთელი, 1980:207).

როგორც ზემოთაც ვთქვით, წამოჭრილი განსახილველი საკითხი აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში ძალიან ვრცელია, ამიტომ შემდეგში კვლავ გაფანალებით, ამჯერად დასასრულისათვის გვინდა მოვიტანოთ კიდევ ერთი ლექსი „განჰქრენ ჟამნი“, სადაც პოეტი თითქოს იბოდიშებს, რომ ახალგაზრდობასთან ერთად აღარც გული უძგერს და თვალები ვარდში ეკალს ხედავენ და ამბობს: „...სოფელო! ვეღარ მხედნი/ ორგზის ვერ ვიხდი ვალსა!“ (წერეთელი, 1980:82). ორგზის ვალის მოხდა, ვფიქრობთ, ამქვეყნიურ და ზესთასოფლიურ, ორივე ცხოვრების ვალზეა საუბარი, მაგრამ აღვნიშნავთ, რომ აკაკი წერეთელმა ეს „ორგზის ვალი“ პირნათლად შეასრულა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

მცხეთური ხელნაწერი 1981 – მცხეთური ხელნაწერი (მოსეს ხუთწიგნეული, ისო ნავე, მსაჯულთა, რუთი), ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ელ. დოჩანაშვილმა, თბ., 1981.

შოთა რუსთველი 1966 – შოთა რუსთველი, „ვეფხისტყაოსანი“, ტექსტი ძირითადი ვარიანტებით, კომენტარებით და ლექსიკონითურთ, აკ. შანიძისა და ალ. ბარამიძის გამოცემა, თბ., 1966.

წერეთელი 1980 – წერეთელი აკ., თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1980.

წერეთელი 1977 – წერეთელი აკ., რჩეული ორ წიგნად, წიგნი I, თბ., 1977.

ხინთიბიძე 1993 – ხინთიბიძე ელ., შუასაუკუნეობრივი და რენესანსული „ვეფხისტყაოსანი“, თბ., 1993.

Dali Betkoshvili

FOR UNDERSTANDING “TWO EDGES” IN AKAKI TSERETELI’S POETRY

Summary

Akaki Tsereteli’s works widely reflect those problematic issues that are characteristic to life, country and nation and each person’s life. The poet, either in a hopeful or hopeless situations suffers mortal existence and sees happiness and despair, youth and aging, life and death differently.

The above mentioned issues are analyzed according to some samples of Akaki’s poetry: “The Curse”, “A Poet”, “The Last”, “The Old and the Young”, “Three Times”, “A Respond to the Young”, “My Face”, “A Grey”, “While I was Young”, “The Will” and so on.

Akaki Tsereteli sacrificed himself to his nation, country and the Lord. He is the middle that connected “this” country with “that” world with the help of artistic words and represented one and inseparable chain of existence.

**არჩილის „სამშებელი და სავაჭრო“
ღვთისმშობლისანი“**

მეფე-პოეტი ბიბლიასთან ერთად ეყრდნობა ჰიმნოგრაფია-საც, გადმოაქვს მრავალი ჰიმნოგრაფიული სახე-სიმბოლო, რომლებიც უშუალოდ მიემართება დედა ღვთისმშობელს. აგრეთვე, არჩილი საზგასმით მიუთითებს დავით წინასწარმეტყველს, რომელიც ქართველ მეფეთა წინაპრადაა მიჩნეული. ამით არჩილი მიანიშნებს მეფეთა და, მათ შორის, საკუთარ ჩამომავლობას, შემდეგ კი გადადის ღვთისმშობლის ქებაზე და გზადაგზა საკუთარ ცოდვილიანობას გვამცნობს. დავით ფსალმუნთმგალობლის შემოყვანა არჩილისთვის მეტად სიმბოლურია, რადგან მეფე-პოეტი ცდილობს გაამაფროს საკუთარი ცოდვილიანობა მესიანისტური ფონის შექმნით, შემწეობას კი ღვთისმშობელს სთხოვს, რათა იხსნას იგი ცოდვებისაგან და დაკარგული „სამწყსოს“ დაბრუნებაში დაეხმაროს. ღვთისმშობლის შემოყვანა ქართულ მწერლობაში არა მხოლოდ ზოგადად ქრისტიანთა მფარველობის იდეითაა განპირობებული, არამედ, პირველ ყოვლისა, საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობით, რაც მტკიცე საფუძველს უქმნის ქართველი ერის რჩეულობას. ღვთისმშობლის სიმბოლური სახით წარმოჩენა ძირითადად ჰიმნოგრაფიაშია გავრცელებული.

საგულისხმოა ერთი ფაქტი, როცა არჩილი საკუთარი ცოდვების დასახელებისას, თავის თავს უწოდებს „ემბაზის შემგინებელს“ (5,4). საკუთარი თავის დაკნინების ეპიზოდებს უხვად შევხვდებით ჯერ კიდევ ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებში, სადაც ჰაგიოგრაფები თავს ცოდვით სავსედ მიიჩნევენ, შემწედ სამება-ერთარსება ესახებათ. ეს მომენტი დამახასიათებელია არა მარტო ჰაგიოგრაფიისათვის, არამედ ჰიმნოგრაფიისათვის. სავსებით მართებულად შენიშნავს რ. ღლონტი არჩილისა და დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანს“ შორის სულიერ ნათესაობას, უფრო მეტიც, არჩილის წყაროდ მიიჩნევს „გალობანი სინანულისანის“ ტექსტს, „არჩილიც და დავით აღმაშენებელიც „ცოდვილთა შორის უცოდვილესად“ მიიჩნევენ თავს, მათი პირველწყარო კი არის დავით ფსალმუნთმგალობელი“, წერს რ. ღლონტი (ღლონტი 2004:122). აქვე

ადენიშნავ, რომ არჩილი საკუთარ ცოდვილიანობაზე იმიტომ საუბრობს, რომ მან სარწმუნოება იცვალა და „ჯერკვალნი, დრკუნი საქმენი ვარჩიე ღვთისა ნებასა“ (34,1), – წერს შეძრწუნებული მეფე-პოეტი და საკუთარ ცოდვებს ადარებს სამოთხედაკარგული ადამის ცოდვებს, მისთვის სამოთხე სამშობლოს სიმბოლოა, რომელიც მან დაკარგა, რადგანაც საქართველო ღვთისმშობლის წილხედომილი ქვეყანაა, სწორედ ამიტომ სთხოვს შემწეობას დედა-ღვთისმშობელს. გარდა ამგვარი სიმბოლური პასაჟებისა, ლექსი უხვადაა გაჯერებული ჰიმნოგრაფიული ელემენტებით, ამიტომაც ლექსს მრავალი ლიტერატურული პარალელი მოეძებნება ჰიმნოგრაფიულ ტექსტებთან, დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანთან“, დემეტრე-დამიანეს „შენ ხარ ვენახთან“, იონანე შავთელის „გალობანი ვარძიისა ღმრთისმშობლისანთან“ და სხვა. უპირველესად აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ არჩილი უხვად იყენებს ღვთისმშობლის სახე-სიმბოლოებს, რომელთა საფუძველია ბიბლია.

ლექსი ძალზედ სიმბოლურია, არჩილი უხვად იყენებს ბიბლიურ აღუზიებს, ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია საკუთარი ცოდვილიანობის განხილვისას მევენახეთა დასახელება: „ზრდა მაქვს ცოდვისა სამუდმოდ, ვით მევენახეს ვაზისა“ (7,1). ახალ აღთქმაში ჩართულია იგავი ბოროტ მევენახეებზე, რომელთაც ვენახის პატრონი ჩააბარებს ვენახს, ნაყოფის მიღების ჟამი რომ მოაწევს, გაუგზავნის ხალხს, მაგრამ მევენახეები ურჩობენ, მის გაგზავნილ ხალხს ხოცავენ. კაცი ადგება და თავის საყვარელ ძეს გაუგზავნის იმ იმედით, რომ მისი მოერიდებოდათ, მაგრამ მევენახეებმა მოკლეს და გადააგდეს ვენახიდან. ვენახის პატრონი განრისხდა, ამოწვიტა მევენახეები და ვენახი სხვას გადააბარა. ეს იგავი განმარტებას თითქმის აღარც საჭიროებს. უდავოა, რომ ვენახი წუთისოფელია, მევენახეები ადამიანები, ვენახის პატრონი უფალი, საყვარელი ძე კი ქრისტე, აქედან თვალნათლივ ცხადი ხდება, თუ რამდენად განიცდის საკუთარ ცოდვილიანობას არჩილი. იგი ლექსში ასახელებს „ცოდვის უფსკრულს“ და „ცოდვის მწვერვალს“, რომელშიც მეფე-პოეტი ყელამდე ჩაფლულად გრძნობს თავს, თავის დაღწევისათვის კი შემწეობას დედაქალწულს სთხოვს, თან ამავდროულად მის შესამკობად და წარმოსაჩენად ღვთისმშობლის სიმბოლოებს ასახელებს, მათი რიცხვი გაცილებით დიდია, თუმცა არჩილი მათგან ნაწილს

იყენებს, რომელთა ახსნა ემყარება ბიბლიურ ასპექტებს და ქართულ ჰიმნოგრაფიაში დიდი ტრადიცია აქვს, ეს სიმბოლოები ღვთისმშობლის გავრცელებული სახელებია.

არჩილის რელიგიური მსოფლადქმის წარმოსახენად საჭიროა თითოეულ სახე-სიმბოლოს ცალკე-ცალკე მივცეთ სამეცნიერო ახსნა.

„რაკი ღმრთისმშობლის მეშვეობით გახდა უხილავი ღმერთი ხილული, ამიტომ ძველი აღთქმის ყველა სიმბოლო, რომელიც ადამიანის წინაშე ღმერთის გამოცხადებას გვაუწყებს, გულისხმობს წმინდა მარიამს. მისი ალეგორია“ (ბაქრაძე 1990:369).

კიბეს ვხვდებით იოანე შავთელის პოეტურ შედევრში „გალობანი ვარძიისა ღმრთისმშობლისანი“, სადაც ღვთისმშობლის ერთ-ერთ სიმბოლოდ სხვა სიმბოლოებთან ერთად კიბეც არის დასახელებული: „იაკობ კიბედ გიხილა, ხოლო მოსე მაყულად, დანიელ მთად, გედეონ საწმისად...“ (სულავა 2003:135). სიმბოლოურად ქალწული მარიამი მიწასა და ზეცას შორის გადებული ხილია, სწორედ მისი შემწეობით გახდა შესაძლებელი ცოდვის მორევში მყოფი კაცთა მოდგმის ღმერთთან მიახლოება. კიბის სიმბოლიკა მომდინარეობს ძველი აღთქმიდან, შესაქმეთა წიგნიდან, როცა იაკობმა სიზმარში ცად აღმართული კიბე იხილა. როგორც აკ. ბაქრაძე აღნიშნავს „კიბე ღმერთის ხილვის საშუალებაა“ (ბაქრაძე 1990:371).

ამ ყოველივემ საფუძველი მისცა ღვთისმშობლის სიმბოლოდ კიბის გააზრებას, როგორც ადამიანთა დამაკავშირებელს ღმერთთან.

ქალწული მარიამის ძველი აღთქმისეული სიმბოლოა **ღრუბელი სულმცირე**, გამოსვლათა წიგნის მიხედვით: „დადგა ყოველი ერი შორს, ხოლო მოსე შევიდა ნისლსა, სადა იყო ღმერთი“ (გამოსვ. 20,21). სახარებაში აღნიშნულია, რომ მოსეს მიერ აგებულ მოძრავ ტაძარს დღისით ღრუბლის სვეტი ადგას თავს, ხოლო ღამით – ცეცხლის მსგავსი სვეტი. განსაკუთრებით საინტერესოა ღრუბელთან დაკავშირებული ეპითეტი „სულმცირე“, იგი განსაკუთრებით სიმბოლოურ-ალეგორიულია და უკავშირდება ესაია წინასწარმეტყველის ხილვას „აჰა, უფალი ზის ღრუბელსა ზედა სუბუქსა და მოვალს ეგვბტედ...“ (ესაია 19,21). ილია აბულაძის „ძველი ქართული ენის ლექსიკონში“ „სულმცირე“ განმარტებულია, როგორც „მსუბუქი“. მისი ახსნა ცხადყოფს სიმბოლოს სახისმეტყველებით პლასტებს, რომლის მიხედვითაც ღვთისმშობელი ადამიანთა სულის გადამრჩენია,

იგი მათთვის შეიქნა სულიერი საზრდოს მიმცემი, ქრისტეს სახით მან მოუვლინა კაცობრიობას მსხნელი.

მარიამ ღვთისმშობლის ერთ-ერთ ჰიპოდოგმად მიჩნეულია **კიდობანიც**. „კიდობანო სჯულისაო და ტაკუკო მანანადსა“ (11,1). ჩვენთვის ცნობილია ძველი აღთქმიდან ნოეს კიდობანი, კაცობრიობის გადარჩენის სიმბოლო, „როგორც კიდობანმა გადაარჩინა ნოე და მისი შვილები, ასევე ღვთისმშობლის მიერ სამუდამო დაღუპვისაგან გადარჩება ყველა მსმენელი ღვთის ხმისა“ (ღვთისმშობლის... 2002:22). ამგვარად იქცა ღვთისმშობელიც ქრისტეს მოვლინებით გადარჩენის სიმბოლოდ. აღსანიშნავია, რომ კიდობნის სიმბოლიკა ამ მწირი მასალით არ ამოიწურება, მაგრამ არჩილის ლექსის საანალიზო ფონისთვის ესეც საკმარისია, რათა მივათითოთ მეფე-პოეტის მრწამსი.

არჩილი კიდობნის სიმბოლოსთან ერთად ახსენებს კიდევ ერთ ძალზედ აღუზიურ საღვთისმეტყველო სიმბოლოს **ტაკუკს**. იგი არის წმიდა ოქროს ჭურჭელი, რომელშიც მოთავსებული იყო მანანა, გამოსვლათა წიგნი მოგვითხრობს: „მოიღე ტაკუკი ოქროდსა ერთი და შთაასხ მას შინა ღომორი სავსე მანანადითა და დასდგა იგი წინაშე უფლისა ღმრთისა დასამარხველად ნათესავთათჳს თქუწნთა!“ (გამოსვ. 16,33). ღვთისმეტყველებაში მანანა იესო ქრისტეს ჰიპოდოგმადაა მიჩნეული, რადგან ქრისტემ თქვა: „მე ვარ პური ცხორებისაჲ, რომელი მოვდეს ჩემდა, არა შიოდის და რომელსა პრწმენეს ჩემი, არასადა სწყუროდის“ (იოანე 6,35). ღვთისმშობელი სიმბოლოურად იქცა ტაკუკად, ჭურჭლად, რომელმაც დაიტია მაცხოვარი. ტაკუკის სიმბოლიკა ჰიმნოგრაფიაში ფართოდ იყო გავრცელებული, იოანე შავთელის სიტყვები „აჰრონის კუერთხი, ტაკუკი და სასანთლე, ერთბამად ტაბლა, კიდობანი, მანანად, ბესელიელის უწყებითი კარავი ლტოლვილისა ერისაჲ ორკერძ კსნითურთ მოგასწავებდეს დედასა ღმრთისასა“ (სულავა, 2003: 134), ეს სიტყვები ხსნის და აზუსტებს ყოველ ბიბლიურ მინიშნებას, რაც არჩილთანაა მოცემული ყოველგვარი საბურველის გარეშე. ტაკუკის სიმბოლიკას ვხვდებით იოანე დამასკელთანაც: „გიხაროდენ, ტაკუკო ოქროცხებულო, ყოვლისა უშუერებისაგან სრულებით განყენებულო, ვინაჲ-ევე მანანადთ დართულ იქმნა ყოველი სოფელი სიტყუთა მის ცხორებისაჲთა, რომელი შეიცხო ცეცხლითა ღმრთეებისაჲთა“ (დამასკელი 1986:109).

ღვთისმშობელს არჩილი კიდევ ერთი სიმბოლოთი ამკობს, ესაა **დაკშული ბჭე**, ანუ კარი. სახარებისეული მოძღვრების მიხედვით „მე ვარ კარი, ჩემ მიერ თუ ვინმე შევიდეს ცხოვრებას“ (იოანე 19; 7-10). ბიბლიური შეხედულება დასშულ ბჭეზე ეხეკიელ წინასწარმეტყველის ხილვას დაუკავშირდა: „და მომაქცია მე გზისა მიმართ ბჭისა წმიდათადას გარემისა, რომელი ჰხედავს აღმოსავალთა მიმართ, და იგი იყო დაკშული და თქუა ჩემდამო უფალმან: ბჭე ესე დაკშულ იყოს, არა განელოს და არცა ერთი ვინმე განვიდეს მის მიერ, რამეთუ უფალი ღმერთი ისრაილისაჲ შევიდეს მის მიერ, და იყოს დაკშულ“ (ეზეკ. 22, 1-2). მართლმადიდებლურ ტაძარში განსაკუთრებით საკრალური მნიშვნელობა ენიჭება კარს, რომელიც საკურთხევის სიმბოლიკის თანახმად, ზეციური სასუფეველის კარიბჭეს წარმოადგენს, ბჭე, როგორც ღვთისმშობლის სიმბოლო გაიაზრება იმის ფონზე, რომ მან კაცობრიობას დასშული კარი შეუღო სასუფეველში.

ძველი აღთქმის პერსონაჟთაგან ღვთისმშობლის ერთ-ერთ წინასახედ **იონა წინასწარმეტყველი** არის მიჩნეული, ვეშაპის მუცელში სამ დღეს დაფლული იონა ლოცულობდა და ღმერთს გადარჩენას ევედრებოდა, ვეშაპის მუცელი ჰიმნოგრაფებს ღვთისმშობლის მუცლისათვის შეუდარებიათ. როგორც ვეშაპის მუცელი არის იონას უვნებლად შემნახველი, ასევე, ქალწულის მუცელი უხრწნელი რჩება ქრისტეს შობის შემდეგაც. ვეშაპის მიერ იონას შთანთქმის ეპიზოდში აღვევორიულად ცოდვის მორევში ჩაფლობა მოიაზრება, ღმერთისმშობელმა ქრისტეს მოვლინებით კი კაცობრიობა იხსნა ცოდვებისაგან.

ბიბლიური პასაჟები და სახე-სიმბოლოების სიუხვე ლექსს ჰიმნოგრაფიულ საგალობლად აქცევს, ლექსში განსაკუთრებით საყურადღებოა **დედოფლის** სიმბოლიკა, უფლის ამქვეყნად მომავლინებელი ქალწული საგალობლებში ხშირად დედოფლადაც არის წოდებული, რაც თავისთავად მიანიშნებს მის გამორჩეულობაზე, დედათა შორის პირველობაზე, სახელი „მარიამი“ დედოფალს ნიშნავს, ღვთისმშობლის დედოფლად მოხსენიება ტრადიციად იყო ქცეული ქართულ ჰიმნოგრაფიაში, რამაც მყარი საფუძველი მოუშადა შემდგომი დროის მწერლობას. როგორც სხვა საგალობლებში, დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანშიც“ მარიამ ღვთისმშობელი დედად და ქალწულად არის წოდებული.

არჩილის ლირიკული შედევრი, გარდა დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანი“; დიდ სულიერ და ფრაზეოლოგიურ თანხვედრას ავლენს X საუკუნის ქართველი ჰიმნოგრაფის, მიქაელ მოდრეკილის ჰიმნოგრაფიულ კანონთან: „გიხაროდენ კარავო წმიდაო აბრაჰამის გამოსახულო და კიბეო სულიერო იაკობის ხილულო; გიხაროდენ, მაყუალო შეუხებელო, მოსეს მოსწავებულო და საწმისო გედეონის ქადაგებულო. გიხაროდენ კიდობანო დავითის გამოსახულო და ყუაგილო სოლომონის მოსწავებულო: გიხაროდენ სულმცირეო ღრუბელო მზისა სიმართლისა მტკრთველო: გიხაროდენ მთაო გამოუკუეთელო ლოდსა საცნაურსა უბიწოდ მშობელო: გიხაროდენ ბჰეო აღმოსავალისაო დაკშულო და წყაროო დაბეჭდულო: გიხაროდენ ღვთისმშობელო, აღდგა მკვდრეთით ძე შენი და ღმერთი ჩვენი: რომელსა აქუს დიდი წყალობა“ (მოდრეკილი 1978:492).

არჩილმა ღვთისმშობლის სიმბოლოდ მოიხმო კიდევ ერთი თეოლოგიური სახე-სიმბოლო **ტრედი**, იგი უმანკოების, სისუფთავის, სიწმინდის და მშვიდობის სიმბოლოა, მისი სიმბოლიზმი ემსახურება ქალწულის უმანკოების გამოხატვას, ეს უმანკო ფრინველი პირველად წარღვნის ეპიზოდთან დაკავშირებით ჩნდება ბიბლიაში, როდესაც ნოე მტრედს აგზავნის შესამოწმებლად იმისა, დაშრა წყალი თუ არა მიწაზე. მტრედის სიმბოლიკას ვხვდებით ახალ აღთქმაშიც, „აჰა მე მიგავლინებ თქვენ, ვითარცა ცხოვართა, შორის მგელთა. იყვნით უკუე მეცნიერ, ვითარცა გუელნი, და უმანკო, ვითარცა ტრედნი“ (მათე 10,16).

ჰაგიოგრაფიულ ტექსტებში ხშირად წმინდა ნინო მტრედთანაა შედარებული, როგორც ნესტან სულავა შენიშნავს: „წმიდა ნინო, ვითარცა ტრედი წმიდა, ღმერთთან მთელ ქართველ ერს არიგებს, იგი ერის სულიერ განწმენდას უდებს დასაბამს“ (სულავა 2003: 219).

„მოსეს ხილულო, წინასწარ მოსწავებულო ამ სახედ
მაყვალსა ცეცხლი ედების და შესაწვავად ვერ შემხედ“ (13, 1-2).

არჩილი ბიბლიურ არქეტიპს ეხმიანება „**შეუწველი მაყვლის**“ სიმბოლიკით, წმიდა მამათა მიერ საგანგებოდაა ახსნილი შეუწველი მაყვლის სულიერი შინაარსი: „ვითარცა იტყვს წინასწარმეტყველი მოსე: მაყუალი აგზებული და არა შემწუარი ეგზებოდა და არა შეიწუებოდა. ესე იგი არს: შვა ღმერთი და საშოი არა განჭრწინა; მუცლად-ილო და ქალწული ქალ-

წულადევე ევო; გამოვიდა მუცელი დაკრძალული დაუტყვა“ (სინური... 1959:204). მაყვლის შეუწველობა სახისმეტყველებითი ასპექტების გააზრებით ქალწულ მარიამის უბიწოებას მოასწავებს და მისი ჰიპოდოგმაა.

ბიბლიური მაყვლის სიმბოლიკასთან დაკავშირებით აკაკი ბაქრაძე თეოლოგიურ მოდელს გვთავაზობს: „ღმერთი – მაყვალი – ცეცხლი. ეს მოდელი ახალი აღთქმის მიხედვით შემდეგ სახეს ღებულობს: ღმერთი – ღმრთისმშობელი – ქრისტე“. ამ მოვლენათა შედარებით აკაკი ბაქრაძე, მაყვლის ბუჩქს მარიამის სიმბოლოდ მოიაზრებს, ხოლო ცეცხლი – იესო ქრისტეა (ბაქრაძე 1990:58).

არჩილი პოეტურად ქარგავს კიდევ ერთ სახე-სიმბოლოს, „ნარდო სურნელო, შროშანთა შორის უფურჩქენელად მყოფარო, / ნერგო, ედემის ყვავილთა ქრისტესა მომნაყოფარო“ (14, 1-2). არჩილთან ღვთისმშობელი წარმოჩენილია ბიბლიური-იპოდოგმური სახეებით სურნელოვანი ყვავილი და შროშანი, მომდინარეა „ქებათა ქებიდან“ და სახარებიდან, წმიდა ბიბლიურ-ევანგელურია, მათ იესო ქრისტეს წინასახედ ვხვდებით ბიბლიაში, ესაია წინასწარმეტყველთან ვკითხულობთ: „და გამოვიდეს კუერთხი ძირისგან იესესა და ყუავილი ძირისგან აღმოხდეს“ (ესაია 11,1). ქართულ ქრისტიანულ ხუროთმოძღვრებაში არსებობს შროშანის სახით გამოკვეთილი ჯვარი, რომელიც სიმბოლოურად ღვთისმშობელს მოიაზრებს. ეს გამოსახულება ნ. სულავას დაკვირვებით მიუთითებს ბიბლიური დავითისაგან ღვთისმშობლის ჩამომავლობას და საქართველოს ღვთისმშობლისადმი წილხვდომილობას (სულავა 2008:148).

სოლომონის „ქებათა ქებაში“ ქრისტე საკუთარ თავს უწოდებს ყვავილს: „მე ყვავილი ველისად და შროშანი ღელეთად“ (ქებ. 2,1). ზოგადად სასულიერო მწერლობაში ყვავილი არა მხოლოდ მაცხოვრის, არამედ ღვთისმშობლის მეტაფორაცაა: „გიხაროდენ კიდობანო, დავითის გამოსახულო და ყუავილო სოლომონის მოსწავებულო“ (მოდრეკილი 1978:492). ღვთისმშობლის შროშანთან მიმართებაზე განმარტებას გვაწვდის წმიდა იოანე დამასკელი: „ჰ, ასულო შუენიერო და ტკბილო! ჰ, შროშანო შორის ეკალთა აღმოცენებულო აზნაურისა და სამეფუოდსა მისგან ძირისა დავითისისა“ (დამასკელი 1986:119).

ქართულ სასულიერო მწერლობაში მარიამ ღვთისმშობლის შროშანთან შედარების უამრავი შესანიშნავი ნიმუში არსე-

ბობს, თუმცა კლასიკურ ნიმუშად ითვლება დემეტრე მეფის ცნობილი იამბიკო: „ღმრთისმშობელი და ყოვლად პატიოსანი დედა, ქალწული, შუჭნიერი შროშანი“ (ქრესტომათია 1946:381).

აღსანიშნავია, რომ ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილ საგალობლებს ლაიტმოტივად გასდევს კაცობრიობის ხსნის მოტივი, სწორედ ამიტომ სთხოვს არჩილი მას შემწეობას, ღექსი სიმბოლოებით გამსჭვალული პოეტური ქმნილებაა, თითოეული სიმბოლო გარკვეული პლასტების შემცველია, მათი სიმბოლურობა ამოუწურავი თემაა. ამიტომ ვფიქრობ, რომ არჩილის ქრისტიანული მრწამსის გასააზრებლად მოხმობილი პარადელებიც კმარა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

არჩილი 1999: არჩილი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1999.

ბაქრაძე 1990: ბაქრაძე აკ., რწმენა, თბ., „მერანი“, 1990.

გულაბერისძე 2008: გულაბერისძე ნ., თხზულებანი, გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ღექსიკონი და საძიებელი დაურთო ნესტან სულავამ, თბ., 2008.

დამასკელი 1986: იოანე დამასკელი, შობისათვის ღმრთისმშობელისა. ძველი მეტაფრასული კრებულები (სექტემბრის საკითხავები). ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, კომენტარები და საძიებლები დაურთო ნარგიზა გოგუაძემ. თბ., „მეცნიერება“, 1986.

კეკელიძე 1972: კეკელიძე კ., ეტიუდები ძველი ქართული ლიტ. ისტორიიდან, XI, თბ., 1972.

მოდრეკილი 1978: მიქაელ მოდრეკილის იადგარი. II. X საუკუნე. ტექსტი გადმოწერა დედნიდან და გამოსცა ლ. გვახარიამ. თბ., გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1978.

სულავა 2003: სულავა ნ. XII-XIII საუკუნეების ქართული ჰიმნოგრაფია. თბ., 2003.

ღვთისმშობლის...2002:Земная жизнь Пресвятой Богородицы. Одобрено Издательским Советом Русской Православной Церкви и публикации Протоиерей Валентин. Сентябрь. 2001. Издательский дом «Юнион-Паблик», 2002. Издательский дом «Ииола 21-ый век», 2002.

ღლონტი 2004: ღლონტი რ., ჰიმნოგრაფიული ელემენტი არჩილის შემოქმედებაში, ლიტერატურული ძიებანი, XXV, თბ., 2004.

ძველი ალექსა 1989: წიგნნი ძველისა ალექსმისანი, I, თბ., 1989.

SAINT VIRGIN'S PRIASES AND PRAYERS

Summary

The poetry is very symbolic, Archil uses Biblical allusions asks St. Virgin to help him and names her symbols the number of which is quite big. Archil uses only one part of them. They are: queen, mother, virgin, ark of religion, tent, stairs, lily, pigeon, little cloud and so on. The explanation of each symbol is based on Biblical aspects and has a great tradition in Georgian hymnography. It is the reason why Archil uses the elements of hymnography so strongly.

A poetry is full of symbolisms and each symbol includes some layers.,

„გეოზნისტყარსნის“ ერთი მხატვრული სახე და მხატვრულ სახეთა ტრანსფორმაციის საკითხი

სახე ხელოვნების ფუნდამენტური კატეგორიაა. მის გარეშე არ არსებობს მხატვრული შემოქმედება, პოეტური ღვწა. მხატვრული სახე მხატვრული ლიტერატურის ქვაკუთხედია. სპეციალურ ლიტერატურაში ვკითხულობთ: „სახეა ხელოვნების ნაწარმოების ისეთი ელემენტი, რომელსაც ცალკე აღებული მხატვრული ზემოქმედების ძალა გააჩნია“ (სირაძე, 2000:81); „სახეა ხილვა და ჩვენება დაფარულისა“ (იოანე დამასკელი); „მხატვრული სახე აზროვნების ფორმაა ხელოვნებაში. ეს არის მეტაფორული, იგავური აზრი, რომელიც მოვლენას ხსნის სხვა მოვლენის მეოხებით“ (ბორევი, 1986:207).

მხატვრული სახე აზრისა და გრძნობის, რაციონალურისა და ირაციონალურის ერთიანობაა. მხატვრულ სახეში თავს იყრის როგორც შემოქმედის შემოქმედებითი ფანტაზიით გადამუშავებული ფაქტები სინამდვილისა, ასევე მისი პირადი დამოკიდებულება გამოსახასთან. შემოქმედების ხარისხი დამოკიდებულია იმ წარსული გამოცდილების ხარისხზე, რასაც შემოქმედი საკუთარ თავში ატარებს, შემოქმედის პიროვნება მხატვრულ სახეში აისახება.

რევაზ სირაძის აზრით, მხატვრულ სახეთა სამი ისტორიული ფორმა არსებობს: ეიდეტური, ეიკონური და წმინდა მხატვრული. ეიდეტური სახეები მითოსში გვხვდება, ეიკონური - სასულიერო მწერლობაში, წმინდა მხატვრული სახეები კი - საერო მწერლობის კუთვნილებაა (სირაძე, 1987:5-59). სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია, რომ „დიდი სახე ყოველთვის მრავალპლანიანია. ის აზრების უძირო ჭურჭელია, რომელთა წაკითხვა საუკუნეთა მანძილზე გრძელდება. კლასიკურ სახეში ყოველი ეპოქა ნახულობს ახალ მხარეებსა და წახნაგებს, თავისებურ გააზრებას აძლევს მას“ (ბორევი, 1986:211). ერთი სიტყვით, მხატვრული სახისთვის დამახასიათებელია ტრანსფორმაცია, ეს უკანასკნელი მხატვრული სახის ბუნებაა. გარდა ამისა, მხატვრული სახე საკმაოდ რთული შესაცნობია. იური ბორევის სიტყვებით, „მხატვრული სახე რომ მთლიანად ითარგმნებოდეს ლოგიკის ენაზე, მაშინ

მეცნიერებას შეეძლებოდა ხელოვნების შეცვლა. მეორე მხრივ, თუ მისი თარგმნა ლოგიკის ენაზე აბსოლუტურად შეუძლებელია, მაშინ არ უნდა არსებობდეს არც ხელოვნებათმცოდნეობა, არც ლიტერატურათმცოდნეობა და არც მხატვრული კრიტიკა. საქმე სწორედ ისაა, რომ სახე ითარგმნება და არც ითარგმნება ლოგიკის ენაზე. არ ითარგმნება იმიტომ, რომ ანალიზის შემდეგ ჩნდება „ხესაზრისული ნარჩენი“. ითარგმნება იმიტომ, რომ თუკი უფრო და უფრო ღრმად შევდივართ ნაწარმოების არსში, სულ უფრო სრულად და ყოველმხრივად შეგვიძლია გამოვაფიქროთ მისი შინაგანი აზრი. სახე შეესაბამება თვითონ ცხოვრების სირთულეს, ესთეტიკურ სიმდიდრესა და მრავალფეროვნებას. კრიტიკული ანალიზის დამოკიდებულება სახესთან არის უსასრულო მიახლოებისა და ჩადრმავეების პროცესი“ (ბორევი, 1986:212).

მხატვრულ სახეთა ტრანსფორმაციის პროცესში, როგორც აღვნიშნეთ, ერთნაირად მონაწილეობს ეპოქა, უფრო ზუსტად ეპოქის თვალთახედვა, რომელიც ახალ ელფერს სძენს წარსულს და შემოქმედი, რომელიც ინდივიდუალურად აღიქვამს ეპოქას და კიდევ უფრო განსხვავებულ ელფერს აძლევს საგანსა თუ მოვლენას.

მხატვრულ სახეთა ქმნადობის თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შოთა რუსთაველის შემოქმედება. გურამ ასათიანის აზრით, „ვეფხისტყაოსანი“ არის არა განყენებული ფილოსოფიური აზროვნების პოეტურ ენაზე გადატანის შედეგი, არამედ სამყაროს მხატვრული დაუფლების, მისი შემოქმედებითი „დაძლევისა“ და გარდასახვის სრულიად დამოუკიდებელი, გენიალური ცდა... რუსთაველის მხატვრული კრეატივი, ისევე როგორც პოემის მსოფლმხედველობრივი კონცეფცია, ამოიკითხება არა პირდაპირი მსჯელობის სახით ჩამოყალიბებულ ავტორისეულ დეკლარაციებში (ეს რომ ასე იყოს, ყველაფერი ძალზე მარტივი გახდებოდა), არამედ იმ იდუმალ წესში, რომლის მიხედვითაც ეს ჯადოქრული შტაგონებით ნაგები ხელთუქმნელი შენობაა წამომართული“ (ასათიანი, 1974:12-13).

„ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრულ სახეთა შესახებ მსჯელობა ნებისმიერი მიმართულებით გაუგებარი იქნებოდა, თუკი არ გავითვალისწინებდით რუსთაველის შეხედულებას შემოქმედებითი დევიზის მოტივირების საკითხის შესახებ: „აწ ენა მინდა გამოთქმად გული და ხელოვანება, ძალი მომეც და შეწევნა

შენგნით მაქვს მივსცე გონება“ (რუსთაველი, 1966:9). ამ განაცხადში კარგად ჩანს რუსთაველის მხატვრულ სახეთა ქმნადობის პრინციპი, წარსულის მონაპოვარს ახალი გზა და მიმართულება მისცეს. საკითხი რომ უფრო გასაგები იყოს, მივმართოთ ჩვენთვის საინტერესო მხატვრულ სახეს. შოთა რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანის“ ერთ თავში „ცნობა როსტეგან მეფისაგან ავთანდილის გაპარვისა“ როსტეგანს ათქმევინებს:

„რა მეფემან მოისმინა, დაიზახნა მეტის-მეტნი;

მოსთქვამს, იტყვის: „ვა, გაზრდილო, ვეღარ გნახვენ
თვალნი რეტნი!

პირსა ხოჭით, წვერსა გლეჯით გააკვირნა მისნი მჭკრეტნი,
სად წაჰხე და სად დაჰკარგენ სინათლისა ეგე სვეტნი?“

საკვლევო მხატვრული სახეა „სინათლისა ეგე სვეტნი“. სინათლე, ნათელი, ესთეტიკური რაობაა, მშვენიერებისა და ამადლებულობის მომენი, - წერს რევაზ სირაძე, - ნათლის ესთეტიკა მზის ესთეტიკას ემყარება, მაგრამ მეტი სულიერება და სიღრმე მოაქვს. ნათელი უსაზღვროებას შეგვაგრძნობინებს. ნათელი ყოველგვარ ფორმაზე ზემდგომია. იგი ფორმით განუსაზღვრელია“ (სირაძე, 2000: 150).

ნათლის ესთეტიკა ქართველი კაცისთვის ახლობელი იყო ყველა ეპოქაში და საინტერესო და ახლობელია დღესაც. ამიტომ ნათლის ესთეტიკის შემცველი მხატვრული სახეები თითქმის ყველა ეპოქის ქართულ მწერლობაში გვხვდება, ოღონდ ტრანსფორმირებული სახით. „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული სახეც „სინათლისა ეგე სვეტნი“ ტრანსფორმირებულია. მის გენეზისს ერთდროულად მივყავართ როგორც წარმართულ, ისე ქრისტიანულ თვალთახედვასთან, რადგან რუსთაველისეული მხატვრული სახეები ანტიკურისა და ქრისტიანულის შერწყმითაა მიღებული. თუ ანტიკურ ეპოქაში ყურადღება გადატანილია პერსონაჟის გარეგნულ სილამაზესა და ფიზიკურ ძალაზე, ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში პირიქითაა, აქ ყურადღება ექცევა პერსონაჟის მხოლოდ სულიერ მხარეს: „ადამიანის სხეული, მისი გარეგნობა ვერ ავლენს მისსავე სულიერ ბუნებას. სხეულიდან მხოლოდ ხელები და თვალებია სულის გამომხატველი. ადამიანის ხელებს ეტყობა სულის მოძრაობა, ხოლო თვალები სულის სარკეა. თვალებში ჩანს კაცის სიკეთე ან ბოროტება. ადამიანის სული თვალებით გამოანათებს სხეულიდან. სულსა და თვალს ღმერთსა და მზეს ადარებენ. თვალი მზეს ემსგავსება, ხოლო სული - ღმერთს.

თვალი სულის სარკმელია, სული კი ზეცას ესწრაფვის. ამიტომ კეთილი თვალი მიჰყრობილია ზეცისკენ“ (სირამე, 2000:149). ჰაგიოგრაფიული მწერლობის მხატვრული სახეები, რომლებიც ნათლის ესთეტიკას უკავშირდება, ამ თვალთახედვითაა აღკაზმული. მათ მკითხველი, პირველ ყოვლისა, სახარებასთან მიჰყავს. სახარების ერთ ეპიზოდში იესო ქრისტე მოწაფეებს მოძღვრავს: „არავინ აღანთის სანთელი და შედგის იგი ქუეშე ჯვიძირსა, არამედ ზედა სასანთლესა გადგიან, რადთა ჰნათობდეს ყოველთა... ეგრეთ ბრწყინვედინ ნათელი თქუენი წინაშე კაცთა...“ (მათე, 5.15.16). ანთებული სანთელი ეიკონური მხატვრული სახეა. მხატვრული სახის საფუძველს აქ სასულიერო მწერლობის შემოქმედებითი ღვწის მოტივირების საკითხი ქმნის. ავტორი მექანიკური შემსრულებელია და თხზულება იწერება სულიწმინდის კარნახით. ეს პრინციპი, პირველ ყოვლისა, ხაზს უსვამს როგორც თხზულებაში გადმოცემული ამბის ნამდვილობას, ისე ქრისტიანული რელიგიის, როგორც ერთადერთი ჭეშმარიტი რელიგიის, პოპულარიზაციას. ამ იდეას ემსახურება ჰაგიოგრაფიულ ნაწარმოებში სასწაულებრივი მომენტიც, როდესაც მხატვრული სახე - „ჭეშმარიტი ესე ნათელი, რომლითა განმანათლა მე ქრისტემან“ (ძეგლები, 1963:73) - გამობრწყინდება. ნათელი ქრისტეს რწმენაა. როგორც კი რწმენა ირყევა, მისი განმტკიცების მიზნით, სასწაულებრივი მომენტი დგება. იოანე საბანისძის „აბოს წამებაში“ ვკითხულობთ: „ვითარცა შემწუხრდა დღედ იგი და იყო ჟამი პირველი ღამისად მის, გარდამოავდინა უფალმან ადგილსა მას ზედა ვარსკვლავი მოტყინარედ, ვითარცა ღამპარი ცეცხლისად. ხოლო კუალად მეორესა ღამესა უმეტესდა წყალთა გამოსცეს განსაკუთრებული ნათელი და განათლებულ იყო გარემოდს კიდეთა მის მდინარისათა კლდედ იგი და კბოდენი და ხიდი იგი, ზეითგან ვიდრე ქუედამდე, რომელსა ეგრევე ყოველი სიმრავლედ ქალაქისად ჰხედვიდა, რადთა ყოველთა პრწმენეს, რამეთუ ჭეშმარიტად იესუ ქრისტედს, ძისა ღმრთისა, მარტვილ არს“ (ძეგლები, 1963:78). გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ ერთ სასწაულებრივ მომენტში ჩასაფრებული მკვლეელი ელოდება წმინდა მამას: „ხოლო მამად გრიგოლ თვისით ავარაკით მარტოდ შტამოვიდოდა ხანძთას და მეზავრ სლვასა ზეპირით წმიდისა მამისა ევრემის თქმულთა საკითხავთა იტყოდა გოდებით ტირილსა

შინა. ხოლო სულითა იხარებდა, რამეთუ ხედვიდა საღმრთოთა ხილვათა მადლითა სული წმიდისადთა. მაშინ საწყალობელმან მან კაცმან იხილა სასწაული დიდი წმიდასა მას ზედა ზეგარდმო, რამეთუ სუეტი ნათლისად ფრიად ბრწყინვალე, ცად აწვეწული, ჰფარვიდა მას. და იყო თავსა მისსა ჯუარი თუალთ-შეუდგამი გარემო მისსა ცის-სარტყელის სახედ, შუენიერად რად გამოჩნდის ჟამსა წვიმისასა“ (მეგლეები, 1963:336).

გიორგი მერჩულის „სუეტი ნათლისად“ და შოთა რუსთაველის „სინათლისა ეგე სვეტნი“ ორი განსხვავებული მხატვრული სახეა. ერთი შეხედვით, ისინი ძალიან ჰგავს ერთმანეთს, ალბათ იმიტომ, რომ მეორე პირველის ტრანსფორმაციითაა მიღებული. პირველი ეიკონური მხატვრული სახეა, მეორე - წმინდა მხატვრული. ამ ორი მხატვრული სახით ორი თვალთახედვა, ორი ეპოქა, ორი პრინციპი შემოქმედებითი ღვწის მოტივირებისა, დგას ერთმანეთის პირისპირ. ამადლებულობა ამ ორი მხატვრული სახისა ერთნაირია, მაგრამ შინაარსია განსხვავებული. გიორგი მერჩულის „სუეტი ნათლისად“ უფლის სახე-სიმბოლოა. გრიგოლი მსახურია ღვთისა. მისი სულიერი სიმაღლე და ღვაწლი ფასდება იმით, რომ მას თავს ადგას სვეტი ნათლისა, ის მსახურია ნათლის სვეტის, ღმერთის, რწმენის, მაგრამ არ არის რწმენა, ნათლის სვეტი. რაც შეეხება შოთა რუსთაველს, მასთან „სინათლისა ეგე სვეტნი“ ავთანდილია, „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟი, „საროსა მჯობი, ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა...“ მის სახელს უკავშირდება ნაწარმოების იდეა „ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია“. აქ მხატვრული სახე ტრანსფორმირდება, რწმენა, იგივე სვეტი ნათლისა და რწმენის მსახური - პიროვნება მთლიანობად იქცევა, ნათელს შეიმოსავს, სინათლის სვეტად - ავთანდილად გარდაისახება. გარდა იმისა, რომ ავთანდილის მხატვრულ სახეში შერწყმულია პერსონაჟის ხატვის ანტიკური და ქრისტიანული ეპოქის პრინციპები, ეს მხატვრული სახე საინტერესოა სხვა თვალსაზრისითაც. ზვიად გამსახურდიას აზრით: „სამი საღვთისმეტყველო სათნოების: სარწმუნოების, სასოების და სიყვარულის პერსონიკაციები მოცემულია სამ მთავარ გმირში. ესენი არიან ავთანდილი (სარწმუნოება), ფრიდონი (სასოება), ტარიელი (სიყვარული), თუმცა ქრისტიანულ მოძღვრებაში ამ სამთავან პრიორიტეტი ენიჭება სიყვარულს: „ხოლო აწ ესერა ჰგიეს: სარწმუნოებად,

სასოებად და სიყვარული, სამი ესე; ხოლო უფროს ამათსა სიყვარულ არს“ (1 კორინთელთა,13.13).

„ვეფხისტყაოსანშიც“ ცენტრალური ადგილი უჭირავს სიყვარულის პერსონიფიკაციას, ტარიელს და პოემასაც მისი სახელი ჰქვია... ავთანდილის მხატვრული სახის ანალიზი კი გვარწმუნებს, რომ პოემაში იგი წარმოადგენს სწორედ სარწმუნოების, რწმენის პერსონიფიკაციას ანუ განსახიერებას“ (გამსახურდია, 1991:249), თუმცა მხატვრულ სახეს „სინათლისა ეგე სვეტნი“ გამსახურდია არ იმოწმებს. შეიძლება ითქვას, რენესანსის ეპოქამ და რუსთაველმა სასწაული მოახდინეს. თუ გურამ ასათიანს დავესესხებით: „სამყარო, ხილული ქვეყანა, რუსთველისათვის წარმოადგენს შემოქმედი სულის დასრულებულ, შინაგანად ჰარმონიულ, სრულყოფილ განსახიერებას სინამდვილის მყარ, მატერიალურ ფორმებში და ამდენად პოეზიაშიც, როგორც სულიერი ქმედების სფეროში, იდეის მატერიალიზაცია მიმდინარეობს ამ უმაღლესი ჰარმონიის მწყობრი და ნათელი კანონების შესაბამისად“ (ასათიანი - 1986:17). დიახ, კანონების შესაბამისად: „აწ ენა მინდა გამოთქმად გული და ხელოვანება, ძალი მომეც და შეწევნა შენგნით მაქვს მივსცე გონება“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ასათიანი, 1986: გ. ასათიანი, ვეფხისტყაოსნიდან ბახტრიონამდე, თბ., 1974.

ბორევი, 1986: ი. ბორევი, ესთეტიკა, თბ., 1986.

გამსახურდია, 1991: ზ. გამსახურდია, ვეფხისტყაოსნის სახის-მეტყველება, თბ., 1991.

რუსთაველი, 1974: შოთა რუსთაველი, „ვეფხისტყაოსანი“, სასკოლო გამოცემა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, განმარტებანი და კომენტარი დაურთო ნ. ნათაძემ, თბ., 1974.

სირაძე, 1987: რ. სირაძე, ლიტერატურულ-ესთეტიკური ნარკვევები, თბ., 1987.

ძეგლები, 1967 – ძეგლი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I (V-X სს.), დასაბეჭდად მოამზადეს ილია აბულაძემ, ნ. ათანელაშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ლ. ქაჯაიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა, და ც. ჯღამაიამ, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, თბ., 1963.

AN ARTISTIC CHARACTER OF “ THE KNIGHT IN THE PANTHER’S SKIN” AND THE ISSUE OF TRANSFORMATION OF ARTISTIC CHARACTERS

Summary

The article deals with the artistic characters of the poem. It shows that the esthetics of light was very close to the Georgian in every epoch and is interesting and close even today. That's why artistic characters having esthetics of light are met in Georgian literature of almost every epoch only in a transformed form. The artistic character – “ the pillars of lights: in “The Knight in the Panther’s Skin” is transformed. Its genesis takes us to both- pagan and Christian points of view as Rustaveli’s artistic characters are formed by combining the antiquity and Christianity. If in the antique epoch attention is paid to outer beauty and physical strength, it is opposite in hagiography. Here attention is paid to spiritual part of the character, his inner nature. In hagiographical literature (“The Life of Grigol Khandzteli” by Giorgi Merchule” “the ray of light” is a symbol of the Lord. Grigol has “the ray of light” over his head. He is a servant of the Lord, of “the ray of light”, of belief but he isn’t “the ray of light” As for Shota Rustaveli, “the ray of light” for him is Avtandili, an artistic character, The artistic character in the poem is transformed. Belief, the same as “the ray of light” and a servant of belief, a person become one whole.

Avtandili, this artistic character is interesting from the other point of view. He represents the personification of belief and religion. The Renaissance epoch and Rustaveli made a miracle: “I want a language to express my ideas, I have strength given by you to do it.”

ბულქან შალიკაშვილი

XIII საუკუნის მეორე ნახევრიდან XVII საუკუნის დამდეგამდე, თითქმის ოთხი საუკუნის მანძილზე, მთელ საქართველოში ლიტერატურული ცხოვრება მინაველებული იყო. თუმცა, ზოგჯერ შეინიშნებოდა გამოცოცხლებაც. უპირველესად უნდა დავასახელოთ ვანის ქვაბთა მონასტერში შემონახული კედლებზე წარწერილი ლექსები, რომელთაგან უმეტესობა ლიტერატურულია, რამდენიმე კი ფოლკლორული წარმოშობისაა. ისინი ცნობილი იყო ადრევე, მაგრამ მათი კვლევა დაიწვეს გ. ცისკარიშვილმა, კ. კეკელიძემ და შ. ონიანმა. გ. ცისკარიშვილმა 1954 წელს გამოაქვეყნა რამდენიმე ლექს-წარწერა (*ცისკარიშვილი 1954:168-180*); კ. კეკელიძემ სტატიაში „კედლებზე შერჩენილი სიცოცხლე“ მიმოიხილა ვანის ქვაბთა მონასტრის კედლებზე შემორჩენილი პოეტური თხზულებები (*კეკელიძე 1959*). შ. ონიანმა სამი სტატია მიუძღვნა ვანის ქვაბთა მონასტრის კედლების პოეზიის შესწავლას (*ონიანი 1959:287-293; ონიანი 19592:33-40; 1960:33-42*).

წინასწარ უნდა აღინიშნოს ერთი გარემოება: „ვეფხისტყაოსნის“ დასაწყისში ნათქვამია, რომ პოემის დაწერის დროს საქართველოში გაგრძელებული ყოფილა ლირიკული ჟანრის თხზულებები, თუმცა, ჩვენამდე მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილს მოუღწევია, ისიც უფრო გვიანი ხანისაა, ვიდრე თვით შოთა რუსთაველის პოემა. ლიტერატურულად გაფორმებული სახით ისინი თითქმის არაა შემონახული, მათ ვხვდებით კედლის წარწერებში. ეს სწორედ ვანის ქვაბთა მონასტრის კედლებზე შემონახული პოეზიაა.

დოკუმენტურ წყაროებზე დაყრდნობით გარკვეულია, რომ XV-XVI საუკუნეებში ვანის ქვაბებში დედათა მონასტერიც იყო, სადაც მონაზონი ქალები ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ. როგორც ჩანს, მონაზონ ქალებს მონასტრის კედლებზე წაუწერიათ თავიანთი ნაფიქრ-ნააზრევი ლექსების სახით, მცირე ნაწილი მათივე შეთხზულია, დამოუკიდებელი ლირიკული ნაწარმოებებია, მეტი წილი კი ქართული ლიტერატურული ძეგლებიდან ამონარიდები და ფოლკლორული ნიმუშებია. კედლებზე იკითხება 10 ლექსი და „ვეფხისტყაოსნის“ ორი სტრო-

ვი. წარწერები შეუსრულებიათ ქალებს: გულქანს, ანა რჩეულაშვილს, თუმიან გოჯიშვილს, შალაბანი სულთანს და ხვარამზეს. ამ უკანასკნელის წარწერა ინფორმაციული ხასიათისაა. შ. ონიანის დაკვირვებით, ზოგიერთი წარწერის ხელი ჰგავს ვანის ქვაბის მონასტრის „განგების“ მხედრულ მინაწერებს. წარწერებიდან ჩანს, რომ მონაზონი ქალები გულდათუთქულები არიან პირადი ცხოვრების გამო, მათ ჰყავდათ მიჯნურები, რომელთაც დააშორეს ჩვენთვის უცნობი მიზეზების გამო. ისინი გარეგნული სილამაზით გამორჩეულები ყოფილან, მაგრამ ამას მათთვის ტანჯვის მეტი არაფერი მოუტანია. სასოწარკვეთილი ქალები მონასტრის კედლებს ანდობენ თავიანთ განცდებსა და სადარდელს, ღმერთს შესთხოვენ ცოდვათა შენდობასა და სულის ხსნას. წარწერები საქართველოს ისტორიის უმძიმეს ხანაშია შესრულებული, მტერთა შემოსევებისა და თავდასხმების დროს, მაგრამ მათში ქვეყნის პოლიტიკურ-სოციალური ვითარება არ ირეკლება, მონაზვნები მხოლოდ თავიანთი ინტიმითა და პირადული განცდებით არიან დაკავებულნი. შ. ონიანმა საინტერესო პარალელი გაავლო ვანის ქვაბის მონასტრის მონაზონ ქალთა სულიერი მდგომარეობასა და ბოკაჩოს „დეკამერონის“ პერსონაჟებს შორის. თუმცა, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ბოკაჩოს რომანისა და ვანის ქვაბთა მონასტერში მოხვედრილ მონაზონ ქალებს ბევრი რამ განასხვავებთ ერთმანეთისაგან. მთავარი ისაა, რომ მათი მონასტერში მოხვედრა განსხვავებულ საფუძველს ემყარება. მონაზონი ქალები წერენ სატრფიალო-სამიჯნურო ხასიათის ლექსებს, მათ უმძიმთ ამქვეყნიურ სიამოვნებათა დათმობა; მათში ხორციელისადმი სწრაფვა უფრო ძლიერია, ვიდრე სულიერი ცხოვრებისადმი. ისინი უჩივიან სოფლის წარმავლობასა და დაუნდობლობას, იგრძნობა გარეგნული სილამაზისა და სიყვარულის დაკარგვით გამოწვეული მძაფრი განცდები, გულისტკივილით აღნიშნავენ, რომ გაუხარელი ცხოვრება აქვთ და ხსნას ვერაფერში ხედავენ. ყოველივე ეს იმას ადასტურებს, თუ როგორ არის შეცვლილი დამოკიდებულება ღმერთისადმი, რწმენისადმი, ცხოვრებისადმი, ადამიანი მატერიალურსაა გადგენებული და სულიერ ცხოვრებას მოკლებულია. ამ ლექსებზე დაკვირვებით ნათელი ხდება, თუ როგორ შეიცვალა რუსთველის შემდეგ ადამიანის ინტერესები და სულიერი ცხოვრება.

მონაზონი გულქანი, რომლის სახელითაც ორი ლექსია ცნობილი, ვ. ცისკარიშვილისა და შ. ონიანის დაკვირვებით,

გვარად შალიკაშვილი უნდა ყოფილიყო. მას უნდა ეცხოვრა XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე. შ. ონიანის შეხედულებით, გულქანი და ანა რჩეულაშვილი თანამედროვენი იყვნენ და ერთმანეთს იცნობდნენ, რადგან გულქანი ანა რჩეულაშვილის მიერ შესრულებულ წარწერაში იხსენიება: „გულქანსა უშუელე ცოდვილსა. შენ იცხენ მისი სული ყოვლად წმიდაო დედოფალო“. მისივე მოსაზრებით, იგი მოიხსენიება იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ერთი ალაპის მინაწერის ცნობაში, რომელიც გვამცნობს ზოსიმე კუმურდოელის მიერ მონასტრის შეწირულების შესახებ, შეწირულება გაუღიათ „ქეთონ ყოვილსა ქრისტინეს და გულქანს“. მონასტერს კი ამის სანაცვლოდ ქეთონის გარდაცვლილი შვილების – იოთამისა და გულქანის სულის სახსენებელი დაუწესებია. თვით ქეთონი კი ქართლის მეფის გიორგი VIII-ისა და ყვარყვარე ათაბაგის ასულის თამარის ასული ყოფილა. ქრ. შარაშიძის ცნობით, ქეთონი უნდა გარდაცვლილიყო 1514-1515 წლებში. მალევე უნდა გარდაცვლილიყო გულქანიც, რომლის ქონება დედის ქონებასთან ერთად შეუწირავთ ჯვარის მონასტრისათვის. ვანის ქვაბთა მონასტრის კედლებზე მოხსენიებული გულქანი და იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის ალაპებში მოხსენიებული გულქანი ერთი და იგივე პირი უნდა ყოფილიყო, რადგან მათი ქრონოლოგიური და სივრცობრივი არეალი ერთმანეთს თანხვედბა. წარწერის მიხედვით, გულქანი, რომელიც ჯერ კიდევ არ იყო გათხოვილი, – „ქმარი ჯერ არ მედგა“, – მანუჩარს წაუყვანია „ქლად და გასათხოვარად“. ფიქრობენ, რომ ეს მანუჩარი მანუჩარ I ათაბაგი უნდა იყოს, რომელიც XV-XVI საუკუნეთა მიჯნაზე ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. საინტერესოა, თუ რად ერგებოდა მანუჩარს გულქანი, რადგან, როგორც ჩანს, იგი ზრუნავდა გულქანზე და მის გათხოვებას ცდილობდა. შ. ონიანის ვარაუდით, მანუჩარი ყოფილა ბიძა გულქანის დედისა, ქეთონისა. ასეთ შემთხვევაში სავსებით გასაგებია მანუჩარის ზრუნვა გულქანზე. ქეთონის შვილები მესხეთის თავადიშვილთა საგვარეულოებს შორის მოიხსენიებიან, ისინი შალიკაშვილები ყოფილან. ასე დგინდება გულქანის გვარი. წარწერა ასეთი შინაარსისაა (ტექსტი კედელზე ცუდად იკითხება): „ქ. ღმერთო და ყოვლადწმიდაო დედოფალო, ღვთისმშობელო, და რომელნიც წმიდანი და მთავარანგელოზნი სხუანები ხართ. თქვენს ძალას და მოწყალებას უშუელეთ, და უღხინეთ მას მომსახურეს მიწასა თქვენსა, თუაღპატიოსანსა

უებარს გულქანს. ვიყავ გ(?)დევალი რომ მომიყვანა მანუჩარმა ქალად და გასათხოვარად. ქმარი მე ჯერ არა მედგა. ღმრთის მადლმა და მოწამეთა მადლმა, ჩემისა ულამაზესი სულიერი დედამიწასა ზედა არა იარებოდა და არცა სხვა გამოსულა: არცა თუალად, არცა ტანად, არცა ზნითა, არცა გონებითა; თორემ ჩემნი მნახავნი არ გამამტყუვნებენ“; ქვემოთ მინაწერიცაა, რომელიც ძნელად იკითხება: „ქ. ქალო ... შენმა მზემან... ... ეხატნეს ვისაც უქნია...“ (*ცისკარიშვილი, 1954:172*).

როგორც ვანის ქვაბთა მონასტრის ეს წარწერა მოწმობს, გულქანი ულამაზესი ქალი ყოფილა. იგი სიამაყით აღნიშნავს თავის სილამაზეს თავის წარწერაში. ეს წარწერები მას ახალგაზრდობისას წაუწერია და, როგორც ჩანს, მონასტერში მოხვედრილი გულქანი ადრე გარდაცვლილა, ვერ აუტანია მონაზნური ყოფა-ცხოვრება.

გულქანის ხელით კედელზე შესრულებული მეორე წარწერა თექვსმეტმარცვლიანი ლექსია, რომელიც მაღალი შაირის ნიმუშს წარმოადგენს. წარწერაში მას ლექსის ფორმა არ აქვს, ტექსტი პროზაულადაა წარწერილი. ავტორი ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს ვედრებით მიმართავს და შესთხოვს ბოროტ ძალთაგან, მტანჯველთაგან გათავისუფლებას. დავიმოწმებთ ტექსტს შ. ონიანის გამოკვლევის მიხედვით:

ქ. ღმრთის მშობელო, შენ ცოდვილთა მეოხი ხარ
 უშურველი,
 შენ აღკოცე ცოდვა ჩემი უმრავლესი, უთვალველი,
 მე სამოელ ტანჯვად მაწვევს უშიში და უკრძალველი,
 მწეო ჩემო, შენ მიშველე, გამოჰსნასა შენგან ველი.
 მრავალ-თვალნი ანგელოზნი შენგან ძრწიან ძალნი, დასნი,
 ჯოჯოხეთით მოციქულნი გამოვიდეს ბევრ-ათასნი
(ონიანი 19592:36).

ლექსი იწყება ქანწილით, იგი არასრულადაა წარწერილი, მასში 6 სტრიქონია, ჩანს, რომ აკლია ორი სტრიქონი. მისი ავტორი უცნობია, გულქანი ავტორი არ არის, რადგან, როგორც შ. ონიანმა აღნიშნა, ისეთი ლაფსუსებია დაშვებული, როგორიც მხოლოდ გადამწერს შეიძლება მოსელოდა და არა ავტორს. მისივე აზრით, ლექსი შესაძლოა რუსთველის ეპოქაში შექმნილიყო; თუმცა, მისი დათარიღება მაინც ძნელია. ჩანს, რომ ლექსს პოპულარობა მოუპოვებია. იგი ყურადღებას იქცევს სახისმეტყველებითი თვალსაზრისით. ავტორი მიმართავს ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს, რომელიც ცოდვილთა

მეოხია და რომელმაც ცოდვებისაგან განწმინდა ადამიანი, კერძოდ აქ საუბარია თვით ავტორის ცოდვებზე. მას ღვთისმშობელი მიაჩნია ადამიანის მცველად ბოროტ ძალთაგან. ლექსში სამი უარყოფითი ძალაა დასახელებული ადამიანის, ამ შემთხვევაში, თვით ავტორის მტანჯველად: სამოელ, მრავალთვალისანი ანგელოზი, ანუ დაცემული ანგელოზი, და ჯოჯოხეთის ბევრ-ათასნი მოციქულნი. ლექსი საზომის მიხედვითაც საყურადღებოა, იგი მაღალი შაირითაა შესრულებული, რითმაც ფერადოვანი და შთამბეჭდავი.

Nestan Sulava

GULKAN SHALIKASHVILI

Summary

Literature life in whole Georgia was slowed down almost four centuries, from the second half of XIIIc. till the beginning of XVIIc. Though from time to time it revived. I want to discuss poetry written on the walls of Vanis Kvabta Monastery. Most of them are literary, some are of folklore origin. They were known from early times. V. Tsiskarishvili, K. Kekelidze and Sh. Oniani began to research them.

In the introduction of the "The Knight in the Panther's Skin" is said that in the time of writing the poem lyrical genre was spread in Georgia, through only some of them reached to us. They were written later than the poem by Shota Rustaveli. They are met namely in the wall inscriptions. We can say that the samples of such lyrical poetry written by nuns are kept on the walls of Vanis Kvabta Monastery. One of them is Nun Gulkani who has inscribed two verses. To our mind her surname was Shalikashvili and she lived on the boundary of XV-XVI cc. According to the inscription of Vanis Kvabta Monastery, Gulkani was a beautiful woman. She describes her beauty in her inscriptions.

One of the inscriptions on the wall done by Gulkan is 16 syllabled. It is a sample of a joke. The rhythm is impressive. The author prays for St. Virgin and asks her to free her from evils. Gulkani is not an author because the mistakes there could be made only by a copyist. The author addresses to St. Virgin who helps sinners and defends people.

თომას მანი და რუსული ლიტერატურა

რუსულ ლიტერატურასა და კულტურას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია XX საუკუნის დასავლეთევროპული ლიტერატურის ერთ-ერთი გამოჩენილი და თვითმყოფადი მწერლის, ნობელის პრემიის ლაურეატის თომას მანის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში. მწერლის უზარმაზარ ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში არაერთი საინტერესო გამონათქვამი შეიძლება მოიძებნოს რუსული ლიტერატურისა და რუსი მწერლების, რუსეთის ისტორიული განვითარების თავისებურებებისა და მენტალობის შესახებ. იგი მადლიერების გრძნობით იყო განმსჭვალული რუსული ლიტერატურის მიმართ, რომელსაც ჯერ კიდევ ნოველაში „ტონიო კრეგერი“ უწოდა „წმიდა რუსული ლიტერატურა“. „XVIII საუკუნის დასასრულისა და XIX საუკუნის რუსული ლიტერატურა, – წერდა თომას მანი, – სულიერი კულტურის ერთ-ერთი საოცრებაა, და მე ყოველთვის ვწუხდი იმის გამო, რომ პუშკინის პოეზია ჩემთვის მიუწვდომელი დარჩა, ვინაიდან არ გამაჩნდა საკმარისი დრო და ენერჯია, რათა რუსული ენა შემესწავლა... ზედმეტია ლაპარაკი იმის შესახებ, თუ რაოდენ დიდ მოწიწებას ვგრძნობ გოგოლის, დოსტოევსკის და ტურგენევის მიმართ...“

თომას მანის დამოკიდებულებამ ხელი შეუწყო ევროპაში რუსული ლიტერატურისადმი ინტერესის გაღრმავებას. როგორც თ. მოტილიოვა აღნიშნავდა, XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში მოდგაწე თითქმის ყველა გერმანელი მწერალი კარგად იცნობდა რუსულ ლიტერატურას. „გერჰარტ ჰაუპტმანმა თავისი პირველი ცნობილი რეალისტური პიესები დაწერა ტოლსტოის ნაწარმოების „მეუფება წყვდიადისა“ გავლენის ქვეშ. ბერჰარდ კელერმანმა რომანში «Der Tor» („სულელი“ ან „იდიოტი“) შექმნა თავად მიშკინის მსგავსი უცნაური და იდეალისტი მქადაგებლის სახე. რაინერ მარია რილკე ... ცდილობდა რუსულ ენაზე დაეწერა ლექსები. იგი ტოლსტოისაც ეწვია იასნაია პოლიანაში. ლეონჰარდ ფრანკი, რომელმაც პირველი მსოფლიო ომის დროს შექმნა ერთ-ერთი პირველი ანტიმილიტარისტული ნაწარმოები „ადა-

მიანი კეთილია“, დოსტოევსკის თავის მასწავლებლად მიიჩნევა. მაგრამ თამამად შეიძლება ითქვას, რომ თომას მანი უფრო სიღრმისეულად აღიქვამდა რუსულ კლასიკურ ლიტერატურას და მასთან უფრო დიდ სულიერ კავშირს გრძნობდა, ვიდრე მისი თაობის ყველა გერმანელი მწერალი“ (მოტილიოვა, 1975:5). ამაზე მოწმობენ არა მარტო მისი მხატვრული ნაწარმოებები, არამედ ის მრავალრიცხოვანი ესეები, რომლებიც მან მიუძღვნა რუსულ ლიტერატურას და რუსი მწერლების შემოქმედებას.

თომას მანი განსაკუთრებულ ინტერესს ავლენდა XIX საუკუნის რუსული კლასიკური ლიტერატურის მიმართ, დიდად აფასებდა მის ზნეობრივ და ფილოსოფიურ პრობლემატიკას, იდენტა სიმდიდრეს, მხატვრულობას და რეალისტურობას, იმ „ჭეშმარიტებას, რომლის უგულებელყოფა შეუძლებელი იყო მათთვის, ვისთვისაც ეს ჭეშმარიტება ძვირფასი იყო...“ (მანი, 1961:345).

რუსული კლასიკური ლიტერატურის შესახებ თომას მანი მთელი სიცოცხლის მანძილზე წერდა. რუს მწერლებს შორის განსაკუთრებით გამოყოფდა ტოლსტოის, ტურგენევის, დოსტოევსკის და ჩეხოვის. „XIX საუკუნის ამ დიდი რუსი ეპიკოსების ნაწარმოებები ჩემი ლიტერატურული განათლების მთავარი ელემენტი იყო და დღესაც ასეთად რჩება. როდესაც ოცდასამი წლის ასაკში მე ვწერდი დიდ ეპიკურ ტილოს „ბუდენბროკებს“, რომელიც ჩემს ახალგაზრდულ ძალებს აღემატებოდა, სწორედ ტოლსტოის ნაწარმოებების ყოველდღიური კითხვა მმატებდა ძალას, რათა ამ მეტად რთულ რომანზე გამეგრძელებინა მუშაობა“ (მანი, 1961:290).

თომას მანმა პირველი სტატია რუსული ლიტერატურის შესახებ „რუსულ ანთოლოგიაში“ (1921) დაბეჭდა. ამ სტატიაში მან წარმოგვიდგინა გამოჩენილ რუს მწერალთა გადურეკა, პუშკინით დაწყებული და ფიოდორ სოლოგუბით დამთავრებული. მათ შორის განსაკუთრებული ადგილი ღვევ ტოლსტოის მიუჩინა, რომელსაც „აღმოსავლეთის მიქელანჯელო“ და „იასნოპოლიანელი ჰომეროსი“ უწოდა. „რუსულ ანთოლოგიაში“ მანი მეტ-ნაკლებად შეეხო ლიტერატურულ საკითხებს, ძირითადად ყურადღება გაამახვილა თანამედროვეობის საჭირობორტო საკითხებზე და ცდილობდა ამ ჭრილში წარმოეჩინა რუსული კლასიკური ლიტერატურის მისეული ხედვა.

მიუხედავად იმისა, რომ მანი არ იზიარებდა ტოლსტოის შეხედულებებს მთელ რიგ საკითხებზე, მისი ინტერესი რუსი კლასიკოსისადმი არ ნელდებოდა. ტოლსტოის გარდაცვალების შემდეგ მანმა კიდევ 45 წელი იცოცხლა. ამ დროის მანძილზე, მსოფლიოში მომხდარმა მოვლენებმა თითქოს წარსულს მიაბარეს რუსი მწერლის ბუმბერაზი ფიგურა. ყველაფერი, რასაც მანი წერდა 20–30–იან წლებში, განსაკუთრებით მისი ესეისტიკა, მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თანამედროვეობის აქტუალურ პრობლემებთან, მაგრამ სწორედ ამ წლებში დაიშკვიდრა ტოლსტოიმ მნიშვნელოვანი ადგილი მის ესეისტიკაში, სწორედ ამ წლებში მიუძღვნა მანმა რუს მწერალს ყველაზე მეტი სტატია.

ყურადღებას იქცევს მანის ვრცელი გამოკვლევა „გოეთე და ტოლსტოი“, რომელიც შემდგომ სტატიის სახით დაიბეჭდა (1922). სტატიაში მან გოეთესა და ტოლსტოის შედარება–შეპირისპირება მოგვცა. მანი არ ცდილობს ტოლსტოის ნაწარმოებების ანალიზს და მისი მხატვრული მანერის თავისებურებებში გარკვევას. მისი განხილვის ობიექტია არა ტოლსტოი–მოაზროვნე, ტოლსტოი–ხელოვანი, არამედ ტოლსტოი–ადამიანი, მისი პიროვნება. ეს მას დასჭირდა იმისათვის, რათა გამოეხატა თავისი შეხედულებები იდეალურ, ჰარმონიულ ადამიანზე, რომელშიც დაბალანსებულად იქნებოდა წარმოჩენილი ორი მთავარი საწყისი: „ბუნება“ და „სული“, „ცხოველური“ და „ღვთაებრივი“. მანის აზრით, დიდი ადამიანი ორივე საწყისით არის დაჯილდოებული. ტოლსტოიში იგი ხედავს „თანდაყოლილ გენიალურობას“, „ჯანის სიმრთელეს“, „მიწიერ საწყისს“, „ეთნიკურ ძალას“, და ამავე დროს ხაზს უსვამს მის იდეათა “ანარქიულ თავშეუკავებლობას და ბუნტარულ სულისკვეთებას”.

სტატიაში ანალიტიკურ დაკვირვებებს თან ახლავს ფაქტები ტოლსტოის ბიოგრაფიიდან, მოცემულია მწერლის ფსიქოლოგიური პორტრეტი. სტატიაში საუბარი იწყება ვაიმარელი მასწავლებლის იულიუს შტეტცერის შესახებ, რომელსაც წილად ხვდა ბედნიერება გასაუბრებოდა როგორც გოეთეს, ასევე ტოლსტოის; გოეთეს 1828 წელს, როდესაც ტოლსტოი დაიბადა, ხოლო ტოლსტოის – 30 წლის შემდეგ, როდესაც იგი ევროპაში იყო ჩასული, რათა გასცნობოდა სასკოლო საქმეს და დაესწრო შტეტცერის გაკვეთილებს. მანი გვაძლევს შტეტცერის თვალთ დანახულ ტოლსტოის პორტრეტს: „მასწავ-

ლებელთან შედარებით უფრო ახალგაზრდა ჩანდა; ჰქონდა მოკლე წვერი, გამოკვეთილი დაწვები, პატარა ნაცრისფერი თვალები და ღრმა ნაოჭი შავ წარბებს შორის. ყოველგვარი ცერემონიის და მისალმების გარეშე მან იკითხა, თუ რას გააკეთებდნენ დღეს, და როდესაც შეიტყო, რომ ჯერ იქნებოდა ისტორიის, შემდეგ კი გერმანული ენის გაკვეთილი, მოიწონა და დასძინა, რომ უკვე გაეცნო სამხრეთ გერმანიის, საფრანგეთისა და ინგლისის, ახლა კი სურს გაეცნოს ჩრდილო გერმანიის სკოლებს. ის გერმანულად საუბრობდა როგორც გერმანელი. თუ გავითვალისწინებთ იმ ინტერესს და ცოდნას, რომლითაც სვამდა კითხვებს, იძლეოდა შენიშვნებს და რაღაცას იწერდა ბლოკნოტში, ალბათ, მასწავლებელი იყო“.

აღნიშნულ სტატიაში მანს აინტერესებს შემდეგი საკითხი: რისი გაგება შეუძლია უკეთესად ადამიანს საკუთარ თავში, სხვა ადამიანში, იმ საზოგადოებრივ პროცესებში, რომლებიც მიმდინარეობენ გერმანიაში, საფრანგეთში, იტალიასა და რუსეთში, როდესაც ვეცნობით და დაფიქრდებით ისეთ უნიკალურ და წინააღმდეგობით აღსავსე მოვლენაზე, როგორიც ღვე ტოლსტოია? აღნიშნული საკითხი შემდეგმა გარემოებამ განაპირობა. წლები, როდესაც მანი წერდა ტოლსტოის შესახებ, იყო მანის მიერ საკუთარი შეხედულებების ახლებურად გააზრების წლები, როდესაც იგი მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ თანამედროვე ხელოვნების მთავარი ქვაკუთხედი უნდა გახდეს ადამიანი და მისი სულიერი ღირსება. ამიტომ დაუკავშირა მან თანამედროვეობის ეს მთავარი პრობლემა ტოლსტოის პიროვნებას და წამოჭრა იგი მის შესახებ დაწერილ თითქმის ყველა ნაშრომში. ამიტომაც, რომ ტოლსტოისადმი მიძღვნილი ყველა ნაშრომი უფრო ფსიქოლოგიურ ნარკვევებს გვაგონებს, ვიდრე ლიტერატურულ-კრიტიკულ სტატიას.

ზემოთხსენებული სტატიისგან განსხვავებით, ტოლსტოის 100 წლისთავისადმი მიძღვნილ სტატიაში (1928) საკითხი სხვაგვარადაა დასმული: ტოლსტოი ჩვენი დროის ჰომეროსია, უდიდესი ეპიკური ნაწარმოების შემქმნელი, ხელოვანი, რომლის შემოქმედება აღსავსეა „უკვდავი სიჯანსაღით“, „უკვდავი რეალიზმით“. რას გვასწავლის, რით გვეხმარება ტოლსტოი, რა შეიძლება ვისწავლოთ მისგან, და რა მნიშვნელობა აქვს მის პიროვნებას და შემოქმედებას დღეს?

საუბრობდა რა დიდი რუსი მწერლის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე, მანი განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებდა ტოლსტოიზე როგორც გენიალურ მხატვარსა და საზოგადო მოღვაწეზე, რომელიც ჰომეროსისეული სიძლიერით ცდილობდა მსოფლიო ლიტერატურის აღორძინებას. „მას აღიქვამდნენ, როგორც გამოცხადებას და, ცხადია, იმიტომ, რომ ის იყო ნამდვილი ზემთაგონება: ძალში გამქლავნება იმისა, რასაც ჩვენ ვუწოდებთ „პიროვნებას“, რომლის უცილობელი მართლზომიერება მტკიცდებოდა და კურთხეულიქმოდა ბუნების იდუმალი კარნახით...“

სტატიაში რუსი მწერალი წარმოგვიდგება როგორც სოციალური ტიპის ეტალონი, რომლის „შემოქმედების ეპიკურ ძლიერებას არა ჰყავს ბადალი. მასთან ყოველგვარ შეხებას ნიჭიერი ადამიანისათვის, რომელსაც გააჩნია აღქმის უნარი (სხვაგვარი ნიჭი არ არსებობს), მოაქვს ძალისა და სიახლის, შემოქმედებით გამოწვეული სტიქიური ბედნიერების, სიჯანსაღის ნაკადი... აქ არაა საუბარი მიბაძვაზე – განა რა ძალა უნდა გქნდეს, რომ მას მიჰბადო? ... ტოლსტოის, როგორც მასწავლებლის, გავლენა საშუალებას იძლევა ეზიარო ხელოვნებას სულითა და ფორმით განსხვავებული საშუალებებით...“

„ანა კარენინას“ ამერიკული გამოცემის წინასიტყვაობაში (1939 წ.), რომელიც მანმა დაწერა ემიგრაციაში, მან ტოლსტოის ამ რომანს „მსოფლიო ლიტერატურის უდიდესი სოციალური რომანი“ უწოდა (მანი, 1961:293). წინასიტყვაობაში მანი საჭიროდ მიიჩნევს „რუსულ ანთოლოგიას“ და სტატიაში „გოეთე და ტოლსტოი“ რუსი მწერლის შესახებ გამოთქმული შეხედულებების კიდევ ერთხელ გამეორებას „ძალისა და სიახლის“, „მძაფრი ველური გამოხედვის“ შესახებ. იგი აღნიშნავს, რომ ხელოვნებაში ლ. ტოლსტოიმ ისეთი რამ შექმნა, „რის შესახებ გაფიქრება ჩვენ, ჩვეულებრივი მოკვდავები, ვერც კი გავბედავთ“. აცნობს რა მკითხველს ობიექტურ ფაქტებს რუსი მწერლის ბიოგრაფიიდან, მანი არა მარტო ინფორმაციას აძლევს ტოლსტოის შესახებ, არამედ უზიარებს მკითხველს თავის შეხედულებებს იმ შემოქმედებითი კრიზისის შესახებ, რომელსაც თვითონ განიცდიდა. საერთოდ, როგორც ა. ბოტნიკოვა აღნიშნავს, თ. მანის კრიტიკული აზროვნებისათვის ჩვეული იყო საკუთარი ეჭვებისა და კრიზისული მომენტების საშუაარაოზე გამოტანა, რათა მას, როგორც ხელოვანს, თვითგამართლების საშუალება ჰქონოდა (ბოტნიკოვა, 2005:47).

დეკანოზი თეიმურაზი სტატიკაში „სულის წყვდიადში მხერა – თომას მანი და თეოდორ დოსტოევსკი“ აღნიშნავს, რომ „საკუთარ ესეისტურ მემკვიდრეობაში მანის ერთ-ერთი გატაცებაა საკუთრივ დოსტოევსკისა და ტოლსტოის შეპირისპირება და ამ კუთხით მათი ნაწერების ანალიზი. იგი, მერეჟკოვსკის მსგავსად, ხშირად მსჯელობს ამ ორი ბუმბერაზი მწერლის შესახებ, ისე, რომ ერთზე საუბრისას თავისდა უნებურად ახსენებს მეორესაც. მას იტაცებს აგრეთვე თვით დოსტოევსკისეული შეფასებები ტოლსტოისა, ისევე როგორც პირიქით“.

1928 წელს მანი წერდა, რომ „ანა კარენინას“ შესანიშნავი და ღრმა ანალიზი სწორედ დოსტოევსკის ეკუთვნის. მას მხედველობაში ჰქონდა დოსტოევსკის „მწერლის დღიურები“ (1877), რომელშიც რუსმა მწერალმა საკმაოდ დიდი ადგილი დაუთმო ტოლსტოის ამ რომანს. დოსტოევსკის განსაკუთრებული ყურადღება კონსტანტინე ლევინმა მიიპყრო. ისევე როგორც დოსტოევსკი, მანი მიიხნევს, რომ „ლევინის სახით ავტორმა გამოხატა თავისი საკუთარი შეხედულებები“, რომ ლევინი „ამ უდიდესი რომანის ჭეშმარიტი გმირია, რომანისა, რომელიც მნშვნელოვან ეტაპად იქცა მწერლის შემოქმედების ეკლიან გზაზე, ლევინი ხომ თვითონ ლევ ტოლსტოია“. მისი აზრით, ლევინის სახე ტოლსტოის მორალურ-ეთიკურ კანონებში წვდომის საშუალებას იძლევა, რომლის მიხედვითაც უნდა იცხოვროს ადამიანი: „სიმართლით“, „გატაცებით“, „თესოს სიკეთე“. როგორი საოცარიც არ უნდა იყოს, ადამიანისათვის ეს სწრაფვა ისეთივე ბუნებრივი და თანდაყოლილი თვისებაა, ისეთივე აუცილებლობას წარმოადგენს, როგორც სტომაქის ამოვსება“ (მანი, 1961:334)

„ანა კარენინას“ შესახებ დაწერილი სტატია შეიძლება ჩაითვალოს ერთ-ერთ პირველ მტკიცებულებად იმისა, რომ მანმა კვლავ ირწმუნა, რომ ხელოვნებას ისტორიის ყველაზე რთულ პერიოდებშიც კი აქვს არსებობის მორალური უფლება. თუ ხელოვანს ეს რწმენა არ გააჩნია, მას გაუჭირდება ემსახუროს ხელოვნებას მხოლოდ ინსტინქტზე დაყრდნობით. მანის აზრით, ტოლსტოის ვაჟკაცური ბუნება სწორედ იმაში გამოვლინდა, რომ, მიუხედავად ამ რწმენის უქონლობისა, თავის სურვილს ეცხოვრა სიკეთისა და სამართლიანობისათვის იგი ხელოვნების წინააღმდეგ არგუმენტად იყენებდა და ამავე დროს ქმნიდა ხელოვნების შედეგებს.

ტოლსტოის ტრაქტატებმა „რა უნდა ვაკეთოთ?“ და „რა არის ხელოვნება?“ დასავლეთ ევროპის მხატვრულ ინტელიგენციაში დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვიეს. ტოლსტოის შეხედულებები თომას მანისთვისაც მიუღებელი აღმოჩნდა. იგი არ იზიარებდა ტოლსტოის რელიგიურ-ფილოსოფიურ იდეებს, არ ეთანხმებოდა მას, როდესაც იგი მკაცრად აკრიტიკებდა დასავლური კულტურის ზოგიერთ გამოჩენილ მოღვაწეს, მათ შორის, რიჰარდ ვაგნერს, რომლის მუსიკასაც მანი აღმერთებდა. ტოლსტოის აზრით, ვაგნერის შემოქმედება არის ტოკრატიული საზოგადოების და არა ხალხის გამოვნებაზე გათვალისწინებული, რომ ხელოვნებამ შეგნებულად თქვა უარი თავის ჭეშმარიტ მისიაზე, და ამის ნათელ დადასტურებად მან რიჰარდ ვაგნერის შემოქმედება მიიჩნია. რუსი მწერლის შეხედულებებმა (მიუხედავად იმისა, რომ მანი მას არ ეთანხმებოდა), მისმა დამაჯერებელმა და სამართლიანმა კრიტიკამ იმ ხელოვნებისა, რომელიც ცდილობს დააკმაყოფილოს განებივრებული მკითხველის მოთხოვნები, მანზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს და თავისებური ასახვა ჰპოვეს მის ნაწარმოებებში „ვუნდერკინდი“, „ტონიო კრეგერი“, „სიკვდილი ვენეციაში“, „ტრისტანი“ და სხვ.

წიგნში „კულტურა და პოლიტიკა“ თომას მანი საუბრობს ტოლსტოისა და მისი რომანის „ომისა და მშვიდობის“, ტოლსტოის ტურგენევისეული შეფასების შესახებ. ტურგენევი, რომელიც აღფრთოვანებული იყო ტოლსტოის რომანით, ამავე დროს თვლიდა, რომ მისი ავტორი „ჭეშმარიტი თავისუფლების“ და „ჭეშმარიტი ცოდნის“ ნაკლებობას განიცდის. ტურგენევისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა ის, რომ ტოლსტოიმ, რომელსაც მან „რუსეთის უდიდესი მწერალი“ უწოდა, რელიგიურ მორალისტობას მიჰყო ხელი. მანი, რომლისთვისაც ასევე მიუღებელი იყო ტოლსტოის ცნობიერებაში მომხდარი მკვეთრი გადახრები, არ ეთანხმება ტურგენევს, რომელმაც, მისი აზრით, ვერ შეძლო ტოლსტოის იდეების სიღრმისეული გააზრება: „ბოლო დროს მე გადავიკითხე ეს გრანდიოზული ნაწარმოები და განცვიფრებული და ბედნიერი ვიყავი მისი შემოქმედებითი ძალით. ჩემთვის მიუღებელი იყო მისი იდეები... მაგრამ მე არ გამომაპრვია ის, რაც ტურგენევს გამოეპარა: ის უდიდესი ძალა, რომელიც „ომსა და მშვიდობას“ გააჩნია, ისევე როგორც ტოლსტოის მთელ უზარმაზარ ეპიკურ შემოქმედებას“.

ტურგენევიში მანი დიდად აფასებდა მის მხატვრულ ოსტა-ტობას, მრავალგზის ახდენდა თავის წერილებში რუსი მწერლის ციტირებას, იხსენებდა მის ცალკეულ ნაწარმოებებს. მის სახელს ახსენებდა ყველგან, სადაც რუსული ლიტერატურის შესახებ წერდა. მანს სურვილი ჰქონდა ტურგენევისათვის ცალკე სტატია მიეძღვნა. 1914 წელს იგი წერდა: „მე ახლა კვლავ ისეთივე აღფრთოვანებით და აღტაცებით ვკითხულობ ტურგენევის, როგორც 20 წლის წინ. მე ვოცნებობ დავწერო მის შესახებ დიდი სტატია ... განსაკუთრებით იმიტომ, რომ დღეს მას სათანადოდ არ აფასებენ ... მე ბედნიერი ვარ, რომ შემიძლია მისი დაცვა“. მანს ეს განზრახვა განუხორციელებელი დარჩა, მაგრამ 1930 წელს გერმანელი მწერლის შტორმისადმი მიძღვნილ სტატიაში, რომელსაც, როგორც ტურგენევის, „სულიერ მამად“ მიიჩნევდა, მანმა შეძლო რუსი მწერლისადმი თავისი სიყვარულისა და პატივისცემის გამოხატვა.

თომას მანის დამოკიდებულება დოსტოვესკისადმი უფრო რთული და წინააღმდეგობრივი აღმოჩნდა, ვიდრე ტოლსტოის, ტურგენევის და ჩეხოვის მიმართ. მისი აღიარებით, ტოლსტოის ეპიკური სამყარო მისთვის უფრო გასაგები და მისაღებია, ვიდრე დოსტოვესკის იდეოლოგიური და ფილოსოფიური რომანები. 1920 წელს შტეფან ცვაიგისადმი გაგზავნილ წერილებში იგი აღნიშნავდა: „ტოლსტოი ჩემს ეპიკურ იდეალთან უფრო ახლოს დგას... ტოლსტოი, სხეულის მხედველი, დგას ჰომერულ წინაპართა რიგში, რომლისკენაც ჩემი მჭლე მოდერნულობა მოწიწებით, მაგრამ გარკვეული – ბოდიში ამ სიტყვისათვის – სიახლოვის გრძნობით იყურება. დოსტოვესკიში მე ყოველთვის ვხედავდი ექსტრაორდინარულ, ველურ, მონსტრულ და თავზარდამცემ მოვლენას, რაც ყოველგვარი ეპიკური ტრადიციის მიღმა იდგა, – და რაც, ცხადია, ხელს არ მიშლიდა დამენახა მასში, ტოლსტოის საპირისპიროდ, შეუღარებლად ღრმა და უფრო გამოცდილი მორალისტი“.

ცნობილი რუსი ლიტერატურათმცოდნე გ. ფრიდლენდერი წერდა: „დოსტოვესკისადმი ინტერესი მანს ორჯერ გაუჩნდა – პირველი და მეორე მსოფლიო ომების დროს. და ვფიქრობთ, ეს შემთხვევითი არ არის. ორივე შემთხვევაში ეს იყო კრიზისული მომენტი გერმანიის, ევროპისა და მთელი მსოფლიოს ისტორიაში. პირველ შემთხვევაში მანის ყურადღება მიიპყრეს დოსტოვესკის შეხედულებებმა გერმანული კულტურული ტრადიციების შესახებ „მწერლის დღიურში“, მეორედ კი – ევრო-

პული კულტურის „ფაუსტური“⁴ საწყისის მოსალოდნელი კრიზისის ჩვენებამ რომანებში «ქაჯები» და „ძმები კარამაზოვები“ (ფრიდლენდერი, 1997:5).

პირველი მსოფლიო ომის დროს, როდესაც მანი ტოლსტოის და განსაკუთრებით დოსტოევსკის იდეათა გავლენას განიცდიდა, მან დაწერა პუბლიცისტური წიგნი „აპოლიტიკური აზრები“, „გოეთესა და ტოლსტოის“ (1932) პირველი რედაქცია, რომანი „ჯადოსნური მთა“ (1924); მეორე მსოფლიო ომის დროს რომანი „დოქტორი ფაუსტუსი“ (1942-1947) და დოსტოევსკისადმი სპეციალურად მიძღვნილი ერთადერთი სტატია „დოსტოევსკი – ოლონდ ზომიერად“ (1946). ამასთან დაკავშირებით მანი წერდა: „რომანზე ყოველ დილით ვმუშაობდი და ისევ და ისევ ვკითხულობდი დოსტოევსკის „მკვდარი სახლის ჩანაწერებს“ წლის ბოლო დღეებში“. თუ XIX-XX სს. მიჯნაზე დოსტოევსკის თომას მანი მხოლოდ „მსოფლიოში პირველ ფსიქოლოგად“ მიიჩნევა, პირველი მსოფლიო ომის წლებში გერმანელი მწერლის ყურადღების ცენტრში დოსტოევსკის პუბლიცისტიკა აღმოჩნდა.

„აპოლიტიკურ აზრებში“ თომას მანი ძირითად ეყრდნობა დოსტოევსკის „მწერლის დღიურებს“. მისი ყურადღება მიიპყრო რუსი მწერლის პოზიციამ, ეროვნული საკითხებისა და გერმანული კულტურული ტრადიციებისადმი ინტერესმა. მანის შეხედულებებს ასევე ეხმიანება დოსტოევსკის მიერ წამოჭრილი საკითხი ადამიანის პირადი ზნეობრივი მოვალეობის შესახებ საპირისპიროდ იმ შეხედულებებისა, რომლის თანახმადაც პასუხისმგებლობა ადამიანის ქმედებაზე ეკისრებოდა არა პიროვნებას, არამედ მის გარემოს. არსებითად, „მწერლის დღიურებმა“ მანის ყურადღება მიიპყრო იმდენად, რამდენადაც

⁴ როგორც ნ. ხიმშიაშვილი აღნიშნავს თავის საღისერტაციო ნაშრომში „ადრიან ლევერკიუნი – XX საუკუნის ანტიფაუსტი“ (თომას მანის „დოქტორ ფაუსტუსის“ მიხედვით), „ფაუსტურის“ ცნების განსაზღვრება დღემდე პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს. თუკი საკითხს ზოგადად გავიზარებთ, ფაუსტი თავის თავში აერთიანებს როგორც ისტორიულ პერსონაჟს, ასევე თქმულებათა გმირს, როგორც პოეზიას, ასევე მითოსს. ისტორიული ან ლეგენდარული ფაუსტი ითვლება XX საუკუნეში ჩამოყალიბებული „ფაუსტური ადამიანის“ ცნების უძველეს პროტოტიპად“ (გვ.16).

დოსტოევსკიში მან ჰპოვა მწერალი, რომლის იდეები მის კონსერვატიულ და ნაციონალისტურ განწყობას ეხმიანებოდა.

დოსტოევსკი არ იყო ერთადერთი მწერალი, რომელზეც თომას მანმა გაამახვილა ყურადღება წიგნში „აპოლიტიკური აზრები“. იგი ხშირად მიმართავს რუსული ლიტერატურის კლასიკოსებს, მოჰყავს მათი გამონათქვამები, ნაწყვეტები მათი ნაწარმოებებიდან, და ამას აკეთებს იმიტომ, რომ საკუთარი შეხედულებების უფრო დამაჯერებელი არგუმენტირების საშუალება ჰქონოდა. კერძოდ, მას მოჰყავს ნაწყვეტები ტოლსტოის მოთხრობიდან „ლეცერნი“, სადაც რუსი მწერალი „ცივილიზაციის“ შესახებ არსებულ ცრუ შეხედულებების კრიტიკულ შეფასებას იძლევა; ნ. გოგოლის მოთხრობიდან „პორტრეტი“, სადაც რუსი მწერალი გამოთქვამს თავის შეხედულებებს ხელოვნების შესახებ. ყოველივე ეს მოწმობს იმ დიდ სიმპათიაზე, რომელსაც მანი განიცდიდა რუსი ხალხისა და მისი სულიერი მემკვიდრეობისადმი.

მანის აღიარებით, „დოქტორ ფაუსტუსზე“ მუშაობის დროს დოსტოევსკისადმი ინტერესი „უფრო ჭარბობდა“ (მანი, 1961:287), და ამიტომ დათანხმდა იგი დაეწერა წინასიტყვაობა დოსტოევსკის მოთხრობების კრებულის ამერიკული გამოცემისათვის. 1946 წელს ეს წინასიტყვაობა სტატიის სახით დაიბეჭდა სათაურით „დოსტოევსკი – ოლონდ ზომიერად“.

თ. მოტილიოვა აღნიშნავდა: „თომას მანის ამ სტატიის სათაურმა – „დოსტოევსკი – ოლონდ ზომიერად“ – შეიძლება გაცუბა გამოიწვიოს. შეესაბამება კი ეს სათაური იმ ხელოვანისადმი მიძღვნილ სტატიას, რომელიც ყველაფერში ... რაღაც განსაკუთრებულს და გადაჭარბებულს ეძებდა? მაგრამ სიტყვა „ზომიერად“, რომელიც თ. მანმა გამოიყენა, ეხება არა დოსტოევსკის, არამედ თვით სტატიის ავტორს. მას თითქოს ეშინოდა დოსტოევსკის ძლიერი პიროვნების გავლენის ქვეშ მოქცევა“ (მოტილიოვა, 1975:51). ჩვენი აზრით, ეს სათაური, ალბათ, უფრო მკითხველისადმი მიმართული გაფრთხილება და რჩევა უნდა იყოს, რათა იგი დიდი რუსი მწერლის შემოქმედებას „ზომიერად“ დაეწაფოს.

სტატიაში ორი რადიკალურად განსხვავებული ადამიანის – ფრიდრიხ ნიცშესა და ფიოდორ დოსტოევსკის – ცხოვრებისეული და შემოქმედებითი გზის შედარება–შეპირისპირებაა მოცემული. ნიცშეს ცხოვრებაში დოსტოევსკი იშვიათი გამონაკლისი იყო, რომელსაც იგი არ აკრიტიკებდა და

უწოდებდა ერთადერთ ფსიქოლოგს, რომლისგანაც მან ცოტა რამ ისწავლა. სტატიის დასაწყისში მანი წერდა: „ჩემი სამწერლო მოღვაწეობის მანძილზე საფუძვლიანად ვსწავლობდი ტოლსტოისა და გოეთეს – თითოეულ მათგანს რამდენიმე გამოკვლევა ვუძღვენი. მაგრამ ჩემი სულიერი ჩამოყალიბების ორ სხვა ფაქტორზე – ნიცშესა და დოსტოევსკიზე, რომელთაგან არანაკლებ ვარ დავალებული, ღირსეული არაფერი დამიწერია. მათ კი ასერიგად შემძრეს ყმაწვილკაცობისას, მოწიფულობის ჟამს უფრო ღრმავდებოდა და ძლიერდებოდა ეს ზეგავლენა ... მათ მიმართ მე განვიცდი ღრმა მისტიკურ მოკრძალებას და შიშს, რომელიც მაიძულებდა გაეჩუმებულიყავი მათი ... გენიალურობის როგორც ავადმყოფობის და ავადმყოფობის როგორც გენიალურობის წინაშე“.

დოსტოევსკი, მანის აზრით, დიდი ხელოვანია, რომლის გენიალურობა „წმიდა ავადმყოფობით“ არის განპირობებული. ეს ავადმყოფობა – ეპილეფსია, რომელსაც მანმა მისტიკური უწოდა, გერმანელი მწერლის მიერ დოსტოევსკის მხატვრული შემოქმედების თითქმის უმნიშვნელოვანეს წყაროდ არის მიჩნეული, რომელმაც განაპირობა მწერლის შემოქმედებითი გზა. დოსტოევსკი, მანის აზრით, „ბიზანტიელი ქრისტვა“, მძიმე სენით შეპყრობილი სულის მცოდნე, „რომლის ქვეცნობიერება და ცნობიერება მუდმივად დამძიმებული იყო დანაშაულის მძიმე გრძნობით, და ეს გრძნობა მხოლოდ იპოქონდრია როდი იყო“ (მანი, 1961:331). მანს დოსტოევსკის შესახებ ლაპარაკი შეუძლებლად მიაჩნია ისე, რომ „ერთხელ მაინც არ ახსენო სიტყვა – „დანაშაული“. მისი შემოქმედება უფრო ფსიქოლოგიური ლირიკაა, ამ სიტყვის ფართო გაგებით, ესაა აღსარება და სისხლის გამყინავი აღიარება, საკუთარი სინდისის დანაშაულებრივი სიღრმეების უღმობელი გახსნა“.

რუსული ლიტერატურის შესახებ დაწერილ ერთ-ერთ ბოლო ნაშრომად, რომელიც თომას მანმა გარდაცვალებამდე ერთი წლით ადრე დაწერა, შეიძლება ჩაითვალოს „სიტყვა ჩეხოვზე“. ჩეხოვი მანმა პირველად ახსენა „რუსული ანთოლოგიის“ წინათქმაში და მაღალი შეფასება მისცა მის მოთხრობას „ბიჭუნები“, რომელიც, მისი აზრით, „რუსული კომიზმის ყველაზე კარგი მაგალითია და აღსავსეა ნამდვილი უტყუარობით, ხალასით და სიწრფელით“ („რუსული ანთოლოგია“, გვ. 145).

ჩეხოვის შემოქმედება, რომელიც აღიარებული იყო მცირე პროზის დიდოსტატად, მანის აზრით, „უდავოდ მიეკუთვნება იმ საუკეთესო ქმნილებათა რიცხვს, რაც ევროპულ ლიტერატურაში შეიქმნა“ (მანი, 1961:515). ყველაზე მეტად მანს ჩეხოვში აოცებდა რუსი მწერლის მოკრძალებულობა, რომელიც თავს არ აძლევდა უფლებას იმ პოპულარობის და აღიარების ღირსად ჩაეთვალა საკუთარი თავი, რომელიც წილად ხვდა. ჩეხოვის ამ მოკრძალებულობას მანი ხსნიდა იმით, რომ რუსი მწერალი შიშობდა მკითხველი შეცდომაში არ შეყვანა, ვინაიდან არ გააჩნდა პასუხი მის ნაწარმოებებში წამოჭრილ საჭირობოროტო პრობლემებზე.

მანი რუსი მწერლის შემოქმედებას სწორედ ამ ჭრილში განიხილავს და თავის საკუთარ შეხედულებებს უკავშირებს. ყველა თანამედროვე მწერალი, აღნიშნავს იგი, განიცდის იმავე გრძნობას, რასაც ჩეხოვი: რაშია მათი შემოქმედების მნიშვნელობა, ხომ არ ატყუებენ ისინი მკითხველს, როდესაც ქმნიან ნაწარმოებებს, რომლებსაც არა აქვთ პასუხი დასმულ კითხვებზე. მაგრამ, თავისთავად, უკმაყოფილების გრძნობა, რომელიც მწერალს ეუფლება, მიუთითებს იმაზე, რომ ხელოვანს ღრმად აქვს გააზრებული თავისი საზოგადოებრივი მისია.

მანის აზრით, ჩეხოვი არ ცდილობდა ვინმესთვის ჭკუა დაერიგებინა. იგი მოქმედებდა „ლიტერატურის სინდისის“ თანახმად, რომელიც მას კარნახობდა იმ „კრიტიკულ სევდას“, „უკეთესი, კეთილშობილური ცხოვრებისაკენ სწრაფვას“, რომელიც მის ნაწარმოებებში იგრძნობა. სწორედ ამიტომ მწერალი ეძებს ხელოვნებაში სიმართლეს, „რომელსაც შეუძლია მას ჭეშმარიტებისაკენ მიმავალი გზა უჩვენოს... (მანი, 1961:521,522, 530) შეუძლია შემოქმედება მოახდინოს ადამიანის სულზე, გაამხნევოს იგი, ხოლო სამყარო უფრო ღამაზი, უფრო გონივრულად მოწყობილი ცხოვრებისათვის მოამზადოს“ (ბოტნიკოვა, 2005:49).

თომას მანმა ზედმიწევნით შეისწავლა ჩეხოვის ბიოგრაფია და მისი ცხოვრება, რომელიც მისთვის ყველაზე „ამაღლებელი და მიმზიდველი“ აღმოჩნდა. „იმ დროის რუსული ცხოვრება, – წერს იგი, – არავის არ აძლევდა თავისუფლად სუნთქვის საშუალებას. აქ სუფევდა სულისშემხუთველი, პირფერული ატმოსფერო. მორჩილებას მიჩვეული და დაშინებული ადამიანები დაჩაგრულნი და დაბეჩავებულნი იყვნენ უხეში ძალის მიერ... მათ სახელმწიფოს სახელით მხოლოდ უბრძა-

ნებდნენ, ზღუდავდნენ და უყვიროდნენ. მთელი ქვეყანა ქანც-გაწვეტილი იყო ალექსანდრე III და მრისხანე პობედონოსცევის თვითმპყრობელურ-რეაქციული რეჟიმის – გულგატეხილობის რეჟიმის – წინის ქვეშ“.

ჩეხოვის ბიოგრაფიაში მანის ყურადღება მიიპყრო იმ ფაქტმა, რომ ჩეხოვი – მწერალი ამავე დროს იყო ექიმი და რომ მედიცინა მას ლიტერატურაზე ნაკლებად არ უყვარდა. თუ გადავხედვით მანის შემოქმედებას, უკვე მის ადრეულ ნოველებში, ასევე რომანებში „ჯადოსნური მთა“, „ბუდენბროკები“, „დოქტორ ფაუსტუსი“ და სხვ., დოსტოვესკისა და ნიცშესადმი მიძღვნილ სტატიებში ჩანს, რომ მწერალი დიდ ყურადღებას უთმობდა სულიერი სიმშვიდისა და ფიზიკური ჯანმრთელობის ურთიერთკავშირის თემას. აქედან გამომდინარე, საფხვით გასაგები ხდება ის ინტერესი, რომელიც გერმანელმა მწერალმა გამოიჩინა ჩეხოვის მოთხრობებისადმი „ტიფი“, „პალატა №6“. ყველაზე საუკეთესო მოთხრობად კი მან „მოსაწყენი ამბავი“ ჩათვალა, როგორც ყველაზე მომხიბლავი და არაჩვეულებრივი ნაწარმოები, რომლის შემოქმედების ძალა მის „წინარ, სევდიან ინტონაციაშია“ და რომლის მსგავსი არც ერთი ქვეყნის ლიტერატურაში არ მოიძებნება.

მანის აზრით, ჩეხოვისათვის დამახასიათებელია ცხოვრებისეულ საკითხებზე „დაფიქრება“. მიუხედავად იმისა, რომ მას არ ჰქონდა პასუხი კითხვაზე „რა უნდა ვაკეთოთ?“, ერთი რამ იცოდა მტკიცედ: „არ უნდა მივეცეთ უსაქმურობას, უნდა ვიშრომოდ. უსაქმურობა ნიშნავს იმას, რომ აიძულო სხვა, იმუშაოს შენზე, ექპლოატაცია გაუწიო მას და, მაშასადამე, დაჩაგრო იგი“ (მანი, 1961:531). „დაფიქრება“ ქმნის მომავლის იმედს, რომლითაც, მანის აზრით, შეპყრობილია ჩეხოვის თითქმის ყველა გმირი და თვით მწერალიც.

თომას მანის დამოკიდებულება რუსეთისა და რუსული ლიტერატურატურისადმი დროთა განმავლობაში ცვლილებებს განიცდიდა, რაც განპირობებული იყო მის მსოფლმხედველობაში მომხდარ ცვლილებებსა და მსოფლიოში მიმდინარე ისტორიულ პროცესებთან. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთში, რუსი ადამიანის ბუნებაში იგი გრძნობდა რაღაც უხილავ საფრთხეს, რევოლუციურ „ბესოვშინას“, მანისათვის რუსეთი მაინც იყო ქვეყანა, რომელიც ჰუმანურობითა და კაცთმოყვარეობით გამოირჩეოდა. ამაზე მეტყველებდა რუსული ლიტერა-

ტურა, რომელსაც მან თავის დროზე „წმინდა რუსული ლიტერატურა“ უწოდა. მწერალი თვლიდა, რომ რუსეთს, მისი გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეუძლია ერთმანეთს დაუახლოვოს დასავლეთი და აღმოსავლეთი, და განსაკუთრებულ როლს ამაში იგი ანიჭებდა ქვეყნის თვითმყოფად კულტურას.

მანის სიყვარული რუსული ლიტერატურისა და კულტურისადმი, რა თქმა უნდა, გულწრფელი იყო. მაგრამ მის წარმოსახვაში შექმნილი რუსეთის ხატი, მისი წარმოდგენა რუსეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე მკვეთრად განსხვავდებოდა რეალობისაგან. თავისი დამოკიდებულება რუსული რევოლუციისადმი მან ერთი ფრაზით გამოხატა რომანში „დოქტორი ფაუსტუსი“: „რუსულმა რევოლუციამ თავზარი დამცა“. თუმცა მანი კრიტიკულად იყო განწყობილი ცარიზმისადმი, იგი არც ახალი რუსეთის პოლიტიკას არ იზიარებდა. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იგი თავს არ აძლევდა უფლებას, გაეკრიტიკებინა ახალი პოლიტიკური სისტემა. „მე, როგორც არა რუსი, მაგრამ დიდად დავალებული რუსული ლიტერატურისაგან, თუმცა ჩემი სულიერი არსით დასავლეთ ევროპას მივეკუთვნები, არ შემიძლია და ვერ ვებდავ განაჩენი გამოუტანო დღევანდელ რუსეთს და იმ ძალადობრივ სოციალურ ექსპერიმენტს, რომელიც იქ ხორციელდება. ამ სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი მოწყობის არსებობის უფლება დრომ უნდა დაამტკიცოს ან უარყოს“ (რუსაკოვა, 1969:306).

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბოტნიკოვა, 2005 – Ботникова А.Б. Томас Манн о Чехове. Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. 2005, №1.).

დეკანოზი თეიმურაზი, 2013 – დეკანოზი თეიმურაზი, სულის წყვედიადში მზერა – თომას მანი და თეოდორ დოსტოევსკი. <http://philipbooks.wordpress.com/2013/05/20/>

გენრიხ მანი – თომას მანი, 1988 – Генрих Манн — Томас Манн: Эпоха, жизнь, творчество: Переписка, статьи. М., 1988.

მანი, 1961 – Манн Т. Собрание сочинений: в 10 т. - М.: 1961, - Т. 9.

მანი, 1961 – Манн Т. Собрание сочинений: в 10 т. - М.: 1961, - Т. 10.

მანი, 1961 – Манн Т. Культура и политика.// Манн Т. Собрание сочинений: в 10 т. - М.: 1961, - Т. 10.

მოტივები, 1975 – Мотылева Т.М. Томас Манн и русская литература. М., 1975, 64 с. http://www.libma.ru/literaturovedenie/tomas_mann_i_russkaja_literatura/index.php)

რუსაკოვა, 1969 – Русакова А. В. Т. Манн и русская литература// Русакова А. В. Славяно-германские культурные связи и отношения. М., 1969.

ფრიდლენდერი, 1997 – Фридлендер Г. М. «Доктор Фаустус» Т.Манна и «Бесы» Достоевского// Достоевский. Материалы и исследования. 1997, т.14.

Irina Jishkariani

THOMAS MANN AND RUSSIAN LITERATURE

Summary

The article “Thomas Mann and Russian literature” is dedicated to the interested problem- the attitude of a famous German writer, Nobel Prize winner, Thomas Mann to the Russian literature and writers.

The article discusses such literary-critical articles and essays from the point of literature studies as: “Goethe and Tolstoy”, “Apolitical Ideas”, “A word about Chekhov”, “Dostoevsky – only moderately” and so on.

The article shows that Thomas Mann paid great attention to the Russian classical literature of the XIXc. appreciated its ethical and philosophical problematic, the richness of ideas, autistics and realism, Among Russian writers he highlighted Tolstoy, Turgenev, Dostoevsky and Chekhov.

ნიკორწმინდელი მღვდელმთავრები 1534-1822 წლებში

1534 წელს იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ის (1510 – 1565 წწ.) ინიციატივით ახლადდაარსებულ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად მანოელი იქნა დადგენილი. მანოელის ნიკორწმინდელად ხელდასმის თარიღთან დაკავშირებით სამეცნიერო წრეებში აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს. ნაწილი მეცნიერებისა მიიხნევს, რომ იგი 1534 წელს იქნა დადგენილი ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად (თ. ჟორდანია, ე. თაყაიშვილი, მ. ბერძინიშვილი გ. გუგუშვილი და სხვ.), ნაწილი კი 1544 წელს ასახელებს (ს. კაკაბაძე, თ. ბერაძე, მ. მურუსიძე და სხვ.). აღნიშნულ აზრთა სხვადასხვაობას ბაგრატ III-ის მიერ ნიკორწმინდისათვის გაცემული სიგელის განსხვავებული დათარიღებები იწვევს, სადაც ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოს დაარსებაზე საუბარი (ამ საკითხზე ქვემოთ შევჩერდებით).

მანოელ ნიკორწმინდელი მეფე ბაგრატ III-ისადმი ერთგულებით გამოირჩეოდა. მეფე ბაგრატი თავის სიგელში მას „წმინდა და ღმერთ შემოსილ“ პიროვნებად იხსენიებს: “მეფეთ მეფემან ბაგრატ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ელენე ვიგულისმოდგინეთ და ხელგჳყავით აღშენებადა დაკინებულისა მონასტრისა ნიკოლწმიდისა და შევქმენ საყდრადა და საეპისკოპოზოდა და დავადგინე და წმიდა და ღმერთშემოსილი ანგელოზთა მობაძავი მღვდელთ მთავარ ეპისკოპოზი წმიდა და მეუფე მანოელ.....“ (კაკაბაძე, 1912: 6).

მეფე ბაგრატ III-ის მიერ ნიკორწმინდის ტაძრის განახლების შესახებ საუბრობს თავად მანოელ ნიკორწმინდელიც: „ქ. ღვთივ გვირგვინოსანმან მეფემან ბაგრატ განაახლა და კიდით აღაშენა ეკლესია წმიდის მღვდელთ მოძღვრის ნიკოლოზის მისდა სადღეგრძელოთ და გასამარჯვებლად..... იგულისმოდგინა თვით მპყრობელმან მეფემან და უძღვეველმან ხელმწიფემან მონასტერი ესე ეკლესიად და დამადგინა მე განმგედ და ევისკოპოსად უღირსი და ცოდვილი მღვდელ მთავარი მანოელ...“ (კაკაბაძე, 1912: 4).

ზემოთ მოყვანილ დოკუმენტებში მოხსენიებული მანოელ ნიკორწმინდელი, თ. ჟორდანიას ვარაუდით შეიძლება იგივე მანოელ ჩხეტიძე იყოს, რომელიც 1529 წელს ხონელად დასვეს (ჟორდანია, 1897:379). თ. ჟორდანიას გამოცემაში სადაც მანოელის ნიკორწმინდელად ხელდასხმაზეა საუბარი, დათარიღებულია 1534 წლით: „...დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისა მეოთხესა (ქორონიკონსა) :ს კ ბ: (1534) (თვესა) აგვისტოსა ცხრასა“ (ჟორდანია, 1897:380). აღნიშნული დოკუმენტი ს. კაკაბაძის მიერაც იქნა გამოქვეყნებული სადაც “ქორონიკონსა :ს კ ბ:“ – ს (1534) დამატებული აქვს ათის აღმნიშვნელი - ი. ასეთ შემთხვევაში ვღებულობთ არა 1534 არამედ 1544 წელს. „...დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩვენისასა მეოთხესა ქორონიკონსა : ს კ ი ბ: “ (1544) (კაკაბაძე, 1912: 8).

ბაგრატ III იმერეთის სამეფო ტახტზე 1510 წელს ავიდა, აქედან გამომდინარე, მისი მეფობის მეოთხე ინდიკტიონი 1514 წელი გამოდის და შეუსაბამობაში მოდის აღნიშნული საბუთის 1534 და 1544 წლებით დათარიღებასთან. თ. ჟორდანიას ვარაუდით, დოკუმენტში ნაცვლად აღნიშნული „მეფობისა ჩვენისა მეოთხესა,“ უნდა იგულისხმებოდეს „ოცდამეოთხესა“ (ჟორდანია, 1897:379). ასეთ შემთხვევაში მანოელის ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ხელდასხმის თარიღი 1534 წელი იქნება $(1510 + 24 = 1534)$. ეს ვარაუდი უფრო მისაღები ჩანს. მანოელ ჩხეტიძეს ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსის პატივი ბაგრატ III-ის გამეფებიდან ოცდამეოთხე წელს, ანუ 1534 წელს უნდა მიეღო.

მანოელ ნიკორწმინდელი ყოფილ ხონელ ეპისკოპოს მანოელ ჩხეტიძედ მიიჩნიეს გ. გუგუშვილმა და მ. მურუსიძემაც. მ. მურუსიძე მანოელის ხონიდან ნიკორწმინდაში გადაყვანის ფაქტს 1534 წლის ნაცვლად 1544 წლით ათარიღებს (ქ. ი. მ. შრომები, 2008: 51).

მანოელ ჩხეტიძე არც ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დარჩენილა დიდხანს. როგორც ირკვევა, ის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადასულა. ამ ფაქტს მოწმობს ერთ-ერთი მინაწერი: „ჩხეტიძესა მანოელსა მაწყურელსა დღეგრძელობით ცოდვანი მათნი შეუნდნეს ღ ნ (ღმერთმან)“ (თაყაიშვილი, 1939: 5). ე. თაყაიშვილი ვარაუდობდა რომ ეს მინაწერი იმერეთის მეფის გიორგი II-ის მეფობის დროს შესრულდა 1548 – 1585 წლებში (თაყაიშვილი, 1939: 5). დიდი მეცნიერი ეყრდნობოდა ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობას, რომლის მიხედვით ბაგრატ III 1548 წელს გარდაიცვალა და იმავე წელს ტახტზე მისი ძე

გიორგი II ავიდა. თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში ბაგრატ III-ის გარდაცვალების თარიღად 1565 წელია მიჩნეული. ზემოთ მოყვანილი მინაწერი არა გიორგი II-ის (1565 – 1584), არამედ მისი მამის – ბაგრატ III-ის მეფობის პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს. საფიქრებელია, რომ მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადაყვანა ბაგრატ III-ის ინიციატივით მოხდა.

1535 წელს მურჯახეთთან ბრძოლაში ბაგრატ III-მ დაამარცხა სამცხის ათაბაგი ყვარყვარე ჯაყელი და სამცხე იმერეთს შემოუერთა. ბაგრატმა სამცხეზე გავლენა ათი წელი შეინარჩუნა. ამ ხნის განმავლობაში ის ცდილობდა სამცხეში თავისი პოზიციების განმტკიცებას. დასახული მიზნების განსახორციელებლად ბაგრატისათვის მნიშვნელოვანი იყო ეკლესიის მხარდაჭერა. აწყურის საეპისკოპოსო უპირატესი იყო სამცხის ეპარქიათა შორის, ამიტომ მაწყვერელის კათედრაზე მეფე ბაგრატის ნდობით აღჭურვილი პირის ყოფნა, მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო სამცხეში იმერეთის მეფის პოზიციების განმტკიცებისთვის. სწორედ ამას უნდა უკავშირდებოდეს მეფე ბაგრატ III-ის მიერ მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში გადაყვანა, რაც ქართლის კათალიკოსთან შეთანხმების შემდეგ უნდა მომხდარიყო, რადგან აწყურის საეპისკოპოსო მცხეთის (ქართლის) საკათალიკოსო ტახტს ემორჩილებოდა.

სავარაუდოდ, მანოელ ჩხეტიძის ნიკორწმინდიდან აწყურში უნდა გადაეყვანათ 1538 – 1545 წლებს შორის, რადგან 1538 წლამდე აწყურის საეპისკოპოსო კათედრა იოაკიმეს ეკავა (გურგენიძე, ხელნაწერის უფლებით), 1545 წელს კი სოხოისტას ბრძოლაში ბაგრატ III-მ მარცხი განიცადა ოსმალებთან, დაკარგა სამცხე და, აქედან გამომდინარე, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ამის შემდეგ ბაგრატს მოეხერხებინა სამცხის ყველაზე გავლენიან საეპისკოპოსო კათედრაზე თავისი ერთგული სასულიერო პირი დაესვა.

სამწუხაროდ, მანოელ ჩხეტიძის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება. მან ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით 1534 წლიდან 1540-იანი წლების პირველ ნახევარში იმოდგაწა.

მანოელის შემდეგ ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იოაკიმე გახდა. მან მონაწილეობა მიიღო ბაგრატ III-ის თაოსნობით გამართულ დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო კრებაში, რომელიც იმ ხანად ერსა და ეკლესიაში გავრცელებული მან-

კიერებების აღსაკვეთად იქნა მოწვეული (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: 824). აღნიშნული კრება XVI ს-ის 50-იან წლებში ჩატარდა. სხვა ცნობები ნიკორწმინდელი იოაკიმეს შესახებ არ მოგვეპოვება. სავარაუდოდ, მან ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე, დაახლოებით 1540–იანი წლების მეორე ნახევრიდან 1550-იანი წლების ჩათვლით იმოღვაწა.

1559 წლის 24 ოქტომბრით დათარიღებულ დოკუმენტში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად დავით საყვარელიძე იხსენიება. იგი ნიკორწმინდის ეკლესიას სწირავს სოფელ ხივშში მცხოვრებ გლეხს, ლაზარე დონაძეს: „...ჩვენ ფრიად ცოდვილმან მღვდელთ–მთავარებისკოპოსმან ნიკორწმინდელმან დავით საყვარელიძემან, შემოგწირეთ.... ხვიშს ერთი გლეხი დონაძე ლაზარე, მისის ცოლშვილითა.... საძებრითა და უძებრითა, დღეს ამას იქით რისიც მქონებელი იყოს, მართლის სამართლიანის საქმითა შემოგვიწირავს ყოვლის კაცის უსადგვოთ.... აღიწერა თვესა ოქტომბრის კ დ, (24) ქორონიკონს ქრისტეს აქეთ ჩ ფ ნ თ (1559)“ (ქ.ს.ძ., 1970: 263). ს. კაკაბაძემ მიიჩნია, რომ აღნიშნული დოკუმენტი ხელის მიხედვით არა XVI, არამედ XVII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს და ის 1559 წლის ნაცვლად 1659 წლით დაათარიღა. მასში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი დავით საყვარელიძე კი გააიგივა მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ 1669 წელს რუსეთის მეფისადმი გაგზავნილ წერილში მოხსენიებულ ნიკორწმინდელ დავითთან (კაკაბაძე, 1921ა: 63).

ს. კაკაბაძის ვარაუდი გაიზიარა გ. გუგუშვილმა და მ. მურუსიძემ. ამ უკანასკნელმა მიიჩნია, რომ დავით საყვარელიძე უნდა იყოს რუსი ელჩების იეველვისა და ტოლოჩანოვის აღწერილობაში მოხსენიებული დავით მიტროპოლიტი (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:54). იეველვი და ტოლოჩანოვი რაჭასა და იმერეთში 1650-1652 წლებში იმყოფებოდნენ (ამ საკითხზე ქვემოთ შევხერდებით).

1559 წლით დათარიღებულ საბუთში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი დავით საყვარელიძის XVI ს-ის 50–70–იან წლებში მოღვაწე ნიკორწმინდელ დავითთან გაიგივება კითხვებს ბადებს და დაზუსტებას მოითხოვს. წყაროთა სიმწირის გამო ძნელია ზუსტი დასკვნის გამოტანა. აქედან გამომდინარე, ამ საკითხს ჯერჯერობით ღიად დავტოვებთ.

1560–იანი წლების დასაწყისში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა ამბროსის უჭირავს. იგი მეფე ბაგრატ III–ის შეწირულების წიგნშია დაფიქსირებული. აღნიშნულ სიგელში მოხსენიებული ამბროსი, ნიკორწმინდელი ამბროსი ბაქრაძე უნდა იყოს, რომელიც, აგრეთვე, მოხსენიებულია 1591 წლით დათარიღებულ ლევან იმერთა მეფის მიერ გაცემულ სიგელშიც.

იმერეთის მეფის ბაგრატ III–ის შეწირულების წიგნში ნათქვამია: „ქ. ჩვენ ღთისაგან ამაღლებულმან პატრონმან მეფეთ მეფემან ბაგრატ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ელენე ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი, მოვიკითხეთ წმინდის ნიკოლაოზს შეწირული სოფელნი და ვითაცა პირველ პაპა მამათა ჩვენთაგან განჩინებული და შეწირული ყოფილიყო, ისე ჩვენ დაგიმტკიცეთ და განგიახლეთ შენ მღვდელ მთავარ ეფისკოფოზს ამბროსეს რცხილათი ბუჯას აქეთ სრულად სამნი გვარნი მოსახლენი გაბისაძენი, ჩაფიძენი, გამეზარდაშვილნი..... აწ ვინც ეს ჩვენგან დაწერილი სცვალოს ჩვენის ცოდვის გვარად და მუქაფად განიკითხოს ამინ“ (კაკაბაძე, 1912: 10). საბუთს თარიღი არ აქვს. იგი 1560–იანი წლების დასაწყისში უნდა იყოს შედგენილი.

ამბროსის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა, როგორც ჩანს, ბაგრატ III–ის მეფობის ბოლო ხანს ეკავა (1565 წლის ახლო ხანები). მეფე ბაგრატ III ნიკორწმინდის საეპისკოპოსოზე ზრუნვას განაგრძობდა. მან ზემოთ მოყვანილი საბუთის მიხედვით, ამბროსი ნიკორწმინდელის თხოვნა დააკმაყოფილა და ნიკორწმინდის სამწყსოს შესწირა არგვეთის მხარის სოფელი რცხილათი სამი მოსახლე გლეხის ოჯახით.

დაახლოებით 1565 წლიდან ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი მელქისედეკ საყვარელიძე გახდა. ნიკორწმინდის ტაძრის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნაწილში ქვაზე კუთხოვანი ასომთავრულით წერია: „წმინდაო ნიკოლოზ: მეოხ ყვავ მეფეს გიორგის: მისი მოწყალებით ჭელიში ავაშენე: ნიკოლოზ-წმიდელმან საყვარელიძემან მელქიზედეკ: ამინ“ (ბოჭორიძე, 1994: 99).

მოყვანილ წარწერაში მოხსენიებული ნიკორწმინდელი მელქისედეკ საყვარელიძე პირველი გენათელი ეპისკოპოსი მელქისედეკი უნდა იყოს, რომელმაც გიორგი II–ის გამეფების შემდეგ ნიკორწმინდელის პატივი მიიღო. ნიკორწმინდელ მელქისედეკ საყვარელიძეს პირველ გენათელ მელქისედეკთან

აიგივებს მ. მურუსიძე და მის ნიკორწმინდელად მოღვაწეობის პერიოდს 1565-1573 წლებს შორის ვარაუდობს (ქ.ი.მ. შრომები, 2008: 53).

1573 წლით დათარიღებულ საბუთში იმერეთის მეფე გიორგი II გენათელი საყვარელიძის კარ-მიდამოს სწირავს გელათს. დოკუმენტში ნათქვამია: „გელათს სახლი, საყვარელიძე გენათელი რომ მიიცვალა, ის ადგილი და იმას ქვეშით გაღავნისა და იმას შუა ბოსტანი... აწ ესე გლეხები და მამული ყოვლისა კაცისაგან შეუცილებლათ შეგვიწირავს... (გელათისათვის – ბ. გ.). დაიწერა ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისა (ქორონიკონსა) ორას სამოცდაერთსა (1573), ხელითა კარისა ჩუენის დივანმწიგნობრისა თავაქალაშიელის ალასითა“ (კაკაბაძე, 1921ა:31). სავარაუდოა, რომ საბუთის შედგენის დროს მელქისედეკ საყვარელიძე ახალი გარდაცვლილი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ მას გარდაცვალების ჟამს გენათელის პატივი აღარ ეჭირა, მეფე გიორგი II მაინც გენათელად იხსენიებს როგორც გელათის პირველ ეპისკოპოსს და მის საცხოვრისს გელათს სწირავს.

როგორც ჩანს, მელქისედეკს გენათლობიდან პირდაპირ ნიკორწმინდელობა არ მიუღია. ზემოთ ნახსენებ დოკუმენტში - „სამართალი კათალიკოზისა,“ რომელიც, სავარაუდოდ, XVI ს-ის 50-იან წლებშია შედგენილი, ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ილაკიმე იხსენიება, ხოლო გენათელად ყოფილი მაწყვერელი ანტონი. ცხადია, ამ დროს მელქისედეკს აღარ ეკავა გელათის საეპისკოპოსო კათედრა, ხოლო ნიკორწმინდელობა ჯერ არ ჰქონდა მიღებული. წყართა სიმცირის გამო, ჩვენთვის უცნობია რა პატივს ატარებდა მელქისედეკ საყვარელიძე გენათლობიდან ნიკორწმინდელობამდე.

მელქისედეკ საყვარელიძის შემდეგ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ამბროსი ბაქრაძე ბრუნდება. ჩვენთვის აგრეთვე უცნობია, თუ რით იყო განპირობებული ამბროსის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრიდან ჩამოცილება გიორგი II-ის მეფობის დასაწყისში.

ამბროსი ბაქრაძე, როგორც აღვნიშნეთ, იხსენიება იმერეთის მეფის ლევანის (1583 – 1590) შეწირულების წიგნში: „...ჩვენ ღთივ გვირგუინოსანმა მეფეთმეფემან პატრონმან ლეონ ესე წყალობის წიგნი და სიგელი შეგიწყალებთ და გიბოძეთ თქვენ ნიკოლწმინდელსა ბაქრაძესა ამბროსეს, მას ჟამსა ოდეს

თქვენისა ერთგულობისათვის დაგვიჯენიათ და ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი და შეგიწყალეთ და გიბოძეთ ხონჭორი სრულობით და ჭელიში და ნამარნევს მჭედლიძენი, ესენი ხელშეუალათ თქვენთვის გვიბოძებია...“ (კაკაბაძე, 1921ა:35). სიგელში, აგრეთვე, აღნიშნულია, რომ მეფე ლევანი ნიკორწმინდელ ამბროსის უბოძებს კისორეთს მცხოვრებ ღომთაძეებს, ჩხეტიძე ღომინს და ესტატე გარეყანიძის შვილებს თავიანთი მამულებით (კაკაბაძე, 1921ა: 35). მეფე ლევანი სიგელში ამბროსი ბაქრაძის მიმართ აღნიშნავს: „რაც სხვა წიგნი და სიგელი ან ბატონის მამის ჩუენისაგან და ან ჩუენგან გქონდეს, არც ის მოგიშალოთ, არც დაგამცროთ და არც გაგიცუთ“ (კაკაბაძე, 1921ა:35). ეს სიტყვები დასტურია იმისა, რომ ამბროსი ბაქრაძე ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი ყოფილა ლევანის მამის გორგი II-ის მეფობის დროსაც (ქ.ი.მ. შრომები, 2008: 52). აღნიშნული სიგელი 1591 წლით თარიღდება: „დაიწერა ბრძანება და სიგელი ესე ჩუენი ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეორესა ქორონიკონს ს სამოცდაცხრამეტსა – 279 (1591) თვესა მაისსა :ი ე: (15)“ (კაკაბაძე, 1921ა: 35). ეს თარიღი სწორი არ უნდა იყოს, რადგან ლევანი გამეფდა 1583 წელს. შესაბამისად, მისი მეფობის მეორე ინდიკტიონი არა 1591, არამედ 1585 წელია. გარდა ამისა, ცნობილია, რომ სამეგრელოს მთავრის მამია დადიანის მიერ დატყვევებული მეფე ლევანი, 1590 წელს შხევის ციხეში გარდაიცვალა (ნარკვევები, 1973: 141). აქედან გამომდინარე, ის 1591 წელს სიგელს ვეღარ გასცემდა. უფრო მისაღები იქნება ვიფიქროთ, რომ ზემოთ მოყვანილი სიგელი ლევანის მეფობის მეორე „ინდიკტიონს“ – 1585 წელს დაიწერა. ამბროსი ბაქრაძის ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე მოღვაწეობა 1590 წლების დასაწყისამდე უნდა გაგრძელებულიყო.

ამბროსი ბაქრაძის შემდეგ ნიკორწმინდელის პატივი ნიკოლოზმა მიიღო. იგი მოხსენიებულია ოთარ იაშვილის მიერ მიცემულ სიგელში: „ქ. ესე წიგნი მოგეც მე ოთარმან იაშვილმან და მეუღლემან ჩემმან წერეთლის ქალმან... თქვენ ნიკოლწმინდელსა მდღელთ მოძღვარსა ნიკოლოზს... ასრედა ამა პირსა ზედან რომე მოგვისდა ცოდვისა საქმედა დიდად საკანონო ცოლი შევირთეთ ჩვენისა განაყოფისა ცოლყოფილი და დიდისა შეხვეწითა ბატონისა მეფისა გიორგისათა შევსწენი გაღარიბებულნი სხვას გარეთ შევსწირეთ საოხად სულისა ჩვენისა და სახსრად შევსწირეთ სამისდღეთ სხვაგას კვირი-

კესშიელი გლეხი 1 მის ყოვლისფერით.... (მოწამე) კაცთაგან მეფე მეფეთ ხელმწიფე გიორგი და თანამეცხედრე მათი ასული დადიანისა დედოფალთა დედოფალი თამარ“ (კაკაბაძე, 1912:11). სიგელში ნახსენები მეფე გიორგი გახლავთ იმერეთის მეფე გიორგი III (1604 – 1639), რომლის მეუღლე დადიანის ასული თამარი იყო. სამწუხაროდ, სხვა ცნობები ნიკოლოზ ნიკორწმინდელის შესახებ არ მოგვეპოვება. მას ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით XVI ს-ის ბოლოდან XVII ს-ის 20–იანი წლების ჩათვლით უნდა ემთხვეოდნენ.

XVII საუკუნის 30–იან წლებში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე ჩანს სვიმონ ჩხეტიძე. იმერეთის მეფე გიორგი III თავის შეწირულების წიგნში ნიკორწმინდელ სვიმონს უწყალობებს ესფოფოა მღრდელაძეს. სიგელი დათარიღებულია 1637 წლით (ჟორდანიას, 1897:452).

სვიმონ ჩხეტიძე იმერეთის მეფის სახლთუხუცესის – სეხნია ჩხეიძის ძმა იყო. იგი ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე 1630–იან წლებში მოღვაწეობდა. 1639 წლიდან ხონელი ეპისკოპოსი გახდა, 1650–იანი წლების დასაწყისში კი ქუთათელის პატრივი მიიღო. მცდარია ბ. ლომინაძის, თ. ქორიძისა და გ. მჭედლიძის ვარაუდი, რომ თითქოს სვიმონ ჩხეტიძე 1637 წელს გახდა ქუთათელი ეპისკოპოსი (ლომინაძე, 1954:133, ქორიძე, 2000:153, მჭედლიძე... 2008:210). გ. მჭედლიძე ამ ფაქტს იმით ხსნის, რომ 1637 წლით დათარიღებულ საბუთში, სადაც იმერეთის მეფე გიორგი III გელათის მონასტერს რაჭაში, ჭყელიშის საყდარსა და მის „სახასო ალაგებს“ სწირავს, არ არის მოხსენიებული ნიკორწმინდელი სვიმონ ჩხეტიძე, ალბათ იმიტომ, რომ იგი საბუთის გაცემის დროს ნიკორწმინდელი აღარ იყო (მჭედლიძე, 2008:210). ეს ვარაუდი ნაკლებ დამაჯერებელია, რადგან სხვა საბუთში, რომელიც აგრეთვე 1637 წლით თარიღდება, მეფე გიორგი III ნიკორწმინდელ სვიმონ ჩხეტიძეს სწირავს ესფოფოა მღრდელაძეს (ეს საბუთი ჩვენ ზემოთ დავიმოწმეთ).

იმერეთის მეფე ბაგრატ IV (1660-1682) 1660 წლით დათარიღებულ საბუთში ნიკორწმინდელ გედეონ ლორთქიფანიძეს მიმართავს: „ბატონს მამაჩემს ბაჯას გლეხი შე(ე)წირა წმინდის ნიკოლოზისათვის და სვიმონ ნიკორწმინდელს ჰქონდა და ახლა თქვენც შემოგვეხვეწეთ და გიბოძეთ ბაჯას ისივ გლეხი დათუა მგელაძე“ (კაკაბაძე, 1921a:64). ამ ცნობაზე დაყრდნობით მ. მურუსიძემ მიიჩნია, რომ სვიმონ ჩხეტიძეს ბაგრატ IV–ის

მამის – ალექსანდრე III–ის (1637 – 1660) მეფობის პერიოდშიც, ანუ 1637 წლის შემდეგაც ეკავა ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა (ალექსანდრე III 1637 წელს გამეფდა) (ქ.ი.მ. შრომები: 54). თუმცა, ისმის კითხვა, ამ შემთხვევაში რომელ ნიკორწმინდელ სვიმონზეა საუბარი, სვიმონ ჩხეტიძეზე თუ სვიმონ ჯაფარიძეზე? სვიმონ ჯაფარიძეს ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა, სავარაუდოდ 1650–იანი წლების გარკვეულ პერიოდში ეკავა (ამ საკითხზე ქვემოთ შევჩერდებით).

მეცნიერთა ნაწილი სვიმონ ჩხეტიძის ქუთაისის საეპისკოპოსო კათედრაზე გადასვლას XVII ს–ის შუა ხანებიდან, დაახლოებით 1651 წლიდან ვარაუდობს (გაბისონია, 2006:15), რაც დამაჯერებლად მიგვაჩნია. მანამდე კი, როგორც აღვნიშნეთ, 1640–იანი წლები, სვიმონ ჩხეტიძემ ხონის საეპისკოპოსო კათედრაზე გაატარა.

სვიმონ ჩხეტიძის შემდეგ ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს დავითი. დავით მიტროპოლიტს როგორც ნიკორწმინდის საყდრის მფლობელს, იხსენიებენ რუსი ელჩები ალექსი იველევი და ნიკიფორე ტოლოჩანოვი, რომლებმაც ნიკორწმინდის ტაძარი 1651 წლის 16 ივნისს მოინახულეს (იველევი, 1969:109). მეფე ალექსანდრე III–სთან შესახვედრად მიმავალი რუსი ელჩები დავით მიტროპოლიტს ქუთაისამდე გაუცდილებია (იველევი, 1969:109). დავით ნიკორწმინდელი მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების შეხვედრებსაც დასწრებია. იველევის ცნობით, ალექსანდრე III–სთან შეხვედრის დროს მეფესთან მყოფ სასულიერო პირთა შორის მიტროპოლიტი დავითიც იყო, რომელიც მიტროპოლიტ ზაქარიას (გენათელი) გვერდით იჯდა (იველევი, 1969:113). ტოლოჩანოვს ნიკორწმინდელი დავითი, არქიეპისკოპოსად ჰყავს მოხსენიებული. იგი მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების ერთ–ერთი შეხვედრის დროს, მეფის გვერდით მსხდომ ზაქარია მიტროპოლიტსა (გენათელი) და სიმონ არქიეპისკოპოსს (ხონელი) შორის მჯდარა (ტოლოჩანოვი, 1970:98). დავით არქიეპისკოპოსი მეფე ალექსანდრესთან ერთად იმყოფებოდა 1651 წლის 5 ივლისს ზაქარია გენათელის სახლში გამართულ სადილზეც (ტოლოჩანოვი, 1970:107), აგრეთვე, იგი დასწრებია 22 ივლისს სკანდის ციხეში მეფე ალექსანდრესა და რუსი ელჩების შეხვედრას. ამ შეხვედრაზე მეფე თეიმურაზ I-იც იმყოფებოდა შვილიშვილებთან ერთად (ტოლოჩანოვი, 1970:119).

დავით ნიკორწმინდელმა ხელი მოაწერა 1651 წლის 9 ოქტომბერს მეფე ალექსანდრე III-ის მიერ რუსეთის ხელმწიფისადმი დადებულ ფიცის წიგნს. ამ დოკუმენტში დავითი მოხსენიებულია როგორც „არქიეპისკოპოსი დავით ნიკორწმინდელი“ (იველევი, 1969: 175).

თ. ბერაძე მიიჩნევს, რომ იველევისა და ტოლოჩანოვის იმერეთის სამეფოში ელჩობის დროს (1650–1652 წწ.) ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იმერეთის მეფის მოღარეთუხუცესის ლომკაც ჯაფარიძის ძმა – არქიეპისკოპოსი სვიმონ ჯაფარიძე იყო (ბერაძე, 2004:93), რაც სიზუსტეს მოკლებულია და ამას ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილი ცნობები ცხადყოფს.

სვიმონ ჯაფარიძეს, როგორც არქიეპისკოპოსს, იხსენიებს ალექსი იველევი, მაგრამ არ აკონკრეტებს, თუ რომელი ეპარქიის მმართველია იგი. ფაქტია, რომ სვიმონს რუსი ელჩების იმერეთის სამეფოში ყოფნის პერიოდში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა არ ეკავა. იველევის თქმით, არქიეპისკოპოს სიმონ ჯაფარიძის საცხოვრისი მდ. კრიხულას იქით, მთებში, მდ. რიონის ნაპირას ყოფილა, სადაც მიქაელ მთავარანგელოზის სახელობის ხის ეკლესია მდგარა (იველევი, 1969:107). რუსი ელჩები ამ ეკლესიაში წირვას დასწრებიან და შემდეგ არქიეპისკოპოს სიმონ ჯაფარიძესთან უსაძილიათ (იველევი, 1969:108).

ალექსი იველევი და ნიკიფორე ტოლოჩანოვი სიმონ ჯაფარიძეს ისევე შეხვდნენ, როდესაც იმერეთიდან რუსეთში რაჭის გავლით ბრუნდებოდნენ. მათ თან ახლდათ მეფე ალექსანდრეს მიერ რუსეთის ხელმწიფესთან მივლინებული ელჩი ლომკაც ჯაფარიძე. იველევი და ტოლოჩანოვი 1651 წლის 17 ოქტომბერს ლომკაც ჯაფარიძის სოფელში მივიდნენ. მათ ლომკაცის ძმა – არქიეპისკოპოსი სიმონი შემოეგებათ მრავალი აზნაურის თანხლებით. სტუმრებმა ლომკაცთან ისაძილეს. რუს ელჩებს თან მიჰქონდათ მეფე ალექსანდრეს მიერ დადებული ფიცის წიგნი, რომელზედაც ხელი არქიეპისკოპოსმა სიმონ ჯაფარიძემაც მოაწერა (იველევი, 1969:171).

სვიმონ ჯაფარიძე მოხსენიებულია ამბროლაურის ეკლესიის ხატის წარწერაშიც. „ქ. (წმიდაო), ღმერთო და წმიდაო ამბროლაურისა ღვთისმშობელო, დაიცევ ორთავე შინა ცხოვრებათა მამკობი და შემომწირველი თქვენი მთავარეპისკოპოზი ჯაფარიძე სვიმონ“ (ბოჭორიძე, 1994:139-140). სავარაუდოდ, სვიმონმა ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დავით

მიტროპოლიტი 1650–ანი წლების მეორე ნახევარში შეცვალა. ჩვენთვის უცნობია, თუ რით იყო განპირობებული ეს ჩანაცვლება, თუმცა, მსგავსი შემთხვევები იმ ხანის დასავლეთ საქართველოს საეპისკოპოსო კათედრებზე ხშირი იყო. 1669 წელს ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად კვლავ დავითია მოხსენიებული (ამ საკითხზე ქვემოთ შევჩერდებით).

სვიმონ ჯაფარიძეს ნიკორწმინდელად დიდი ხანი არ უმოღვაწია. მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ 1660 წელს გაცემულ სიგელში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად გედეონ ღორთქიფანიძე ჩანს (კაკაბაძე, 1921ა:64). მოგვიანებით გედეონ ღორთქიფანიძემ ნიკორწმინდელობასთან ერთად გენათლობაც შეითავსა. 1664 წლის საბუთში ის გენათელ–ნიკორწმინდელად იხსენიება (კაკაბაძე, 1921ა:64), 1668 წლის დოკუმენტში კი იგი მხოლოდ გენათელად არის დაფიქსირებული (ქორდანიას, 1897:485). როგორც ჩანს, 1668 წლისათვის გედეონ ღორთქიფანიძეს ნიკორწმინდელის პატივი აღარ ჰქონდა და ის მხოლოდ გელათის საეპისკოპოსო კათედრას განაგებდა.

დაახლოებით 1666–1667 წლებში გედეონ ღორთქიფანიძის შემდეგ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა კვლავ დავითმა დაიკავა. იგი, როგორც „ნიკოლოზ წმინდელი დავითი,“ მოხსენიებულია მეფე ბაგრატ IV–ის მიერ რუსეთის ხელმწიფოსადმი გაგზავნილ წერილში, რომელიც 1669 წლით თარიღდება (ბროსე, 1861:82). წყაროთა სიმწირის გამო ვერ დგინდება, თუ რამდენ ხანს გასტანა დავითის ნიკორწმინდელობამ 1669 წლის შემდეგ.

დავითის მომდევნო ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ცნობილი ფეოდალის მერაბ წულუკიძის ძმა – სვიმონ წულუკიძე ჩანს. მერაბ წულუკიძე სამეგრელოს მთავრის ლევან II დადიანის გაზრდილი ყოფილა (თაყაიშვილი, 1963:41). იგი XVII ს–ის მეორე ნახევარში დასავლეთ საქართველოში გავლენიან ფეოდალად იქცა. მას აუშენებია ნიკორწმინდის მახლობლად სოფელ აგარაში პატარა ეკლესია და მისთვის მრავალი ნივთი შეუწირავს. შეწირულ ნივთებს შორის არის ვერცხლის ფეშხუმი მხედრული წარწერით: „ქ: წმიდაო გიორგი მხნეო და მხედარო აგარისაო.... მე დამიჭირავს წულუკიძეს მერაბს ჯინჭროლსა და იწროთას შუა გაღმა ჭრებალო და ზოგიში მათს გარდაღმა ოკრიბა და ტყილბური და ძმა ნიკორწმინდელად დამისვამს და მეორე ძმა კიდე ხოფს სოფლათ დამისვამს ნასაუნჯევს ხორგას სასახლე მისი შემავლის

კაცინათა და ხონი კიდე სულათა“ (თაყაიშვილი, 1963:42). მერაბ წულუკიძის მიერ თავისი ძმის ნიკორწმინდელად დასმა XVII ს-ის 70-იანი წლების ბოლოს უნდა მომხდარიყო. შემორჩენილია ამ პერიოდის საბუთი, რომელიც ნიკორწმინდელი სვიმონ წულუკიძის მიერ არის გაცემული. ეს უკანასკნელი, მერაბ წულუკიძის ძმა უნდა იყოს: „...მთის მთავარ-მოწამეო წმინდაო (გიორგი), ... ჩვენ წულუკიძემან ნიკოლოზ-წმინდელმან სვიმონ.... შემოგწირეთ კინი და მცირე ესე შესაწირავი შავრას გლეხი დვალი ნასხიდა მისის ყოვლისფერით, ასრე და ამა პირსა ზედა რომე ლაშხიშვილის ყოფილიყო, ლაშხიშვილს ლომინ ერისთავისაგან გამორთმეოდა და ერისთავისაგან ჩვენ გვიყიდა და ჩვენ თქვენთვის შემოგვიწირავს“ (კაკაბაძე, 1921ა:81). საბუთს თარიღი არ უხის. ს. კაკაბაძემ ის დაახლოებით 1680 – 1685 წლებით დაათარიდა.

სვიმონ წულუკიძეს, როგორც ირკვევა, ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე საკმაო ხანს უმოღვაწია. იგი ნიკორწმინდელად ჩანს XVIII საუკუნის 20-იან წლებშიც. სვიმონ ნიკორწმინდელი გენათელ გედეონ ჩხეტიძესთან ერთად ამოწმებს იმერეთის მეფის ალექსანდრე V-ის (1720 - 1752) მიერ პაპუნა წერეთლისათვის ბოძებულ წყალობის სიგელს: „არს ამისი გამრიგე და მოწამე გენათელი გედევან, ლიკორწმინდელი (ნიკორწმინდელი ბ. გ.) სვიმონ, სახლითუხუცესი ჯაფარიძე ლომკაცი...მდივანს ლევანს დამიწერია და მოწამეცა ვარ...“ (ხ.ე.ც. ფონდი HD – 2171, ბურჯანაძე, 1959:67). საბუთი უთარილა. გენათელი გედეონ ჩხეტიძე გელათის საეპისკოპოსო ტახტზე 1723 – 24 წლებიდან ჩანს. ზემოთ მოყვანილი საბუთიც ამ პერიოდში უნდა დაწერილიყო. ნიკორწმინდელი სვიმონ წულუკიძე ამ დროისათვის საკმაოდ ხანში შესული იქნებოდა.

სხვა ცნობები სვიმონ წულუკიძის შესახებ არ მოგვეპოვება. იგი ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე დაახლოებით XVII ს-ის 80-იან წლებიდან XVIII ს-ის 20-იან წლებში მოღვაწეობდა.

სვიმონ წულუკიძის შემდეგ XVIII ს-ის პირველი ნახევრის არსებულ დოკუმენტებში, ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსები არ ჩანან. სავარაუდოა, რომ ამ პერიოდში ნიკორწმინდის საეპისკოპოსომ, მსგავსად ქუთაისის და ხონის საეპისკოპოსოებისა, ჟამთა სიავის გამო მოქმედება შეწყვიტა. მისი აღდგენა იმე-

რეთის მეფის სოლომონ I-ის (1752–1784) ინიციატივით უნდა მომხდარიყო, დაახლოებით 1750–იან წლებში. ამ პერიოდში ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს გერმანე წულუკიძე.

გერმანე წულუკიძე რაჭა-ლეჩხუმის სარდლის – მერაბ II წულუკიძისა და დარეჯან აბაშიძის ვაჟი იყო (სოსელია, 1981: 68). ირკვევა, რომ გერმანეს ნიკორწმინდელობამდე აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსო ტახტი ეკავა, მაგრამ წყაროთა სიმწირის გამო რთულია განსაზღვრა მისი ამ თანამდებობაზე მოღვაწეობის წლებისა. ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით: ქორნიკონსა უ ლ – 430 (1742) მოკუდა (კათალიკოზი) აფხაზთა გრიგოლ (ლორთქიფანიძე ბ. გ.), დაჯდა გერმანე (ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973:913). ბ. ლომინაძე ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობას საეჭვოდ მიიჩნევს, რადგან აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსის ბესარიონ ჩხეიძის ბეჭედზე 1742 წელია ამოტვიფრული, რაც ჩვეულებრივ კათალიკოსობის დასაწყისს უჩვენებს (ლომინაძე, 1954:134). აქედან გამომდინარე, 1742 წლიდან აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი არა გერმანე წულუკიძე, არამედ ბესარიონ ჩხეიძე გახდა (ლომინაძე, 1954:134). ბ. ლომინაძე გერმანე წულუკიძის კათალიკოსობის პერიოდს ზოგადად XVIII ს-ის შუა წლებით საზღვრავს. რ. მეტრეველის ავტორობით გამოცემულ ნაშრომში „საქართველოს მეფეები და პატრიარქები“ 1742 – 1769 წლებში აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსად ბესარიონ ჩხეიძეა დაფიქსირებული, ხოლო გერმანე წულუკიძის აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსად მოღვაწეობა, აგრეთვე, XVIII ს-ის შუა ხანებით არის განსაზღვრული (მეტრეველი, 2010:143-144). გ. გუგუშვილი წყაროების მიუთითებლად ამტკიცებს, რომ გერმანე წულუკიძე აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი 1742 – 1751 წლებს შორის იყო (გუგუშვილი, 2003: 63).

გერმანე წულუკიძე ნიკორწმინდელობამდე რომ აფხაზეთის კათალიკოსი იყო, ეს იმ ხანის სიგელებით დასტურდება. სვიმონ ნუქიფიშვილის შეწირულების წიგნში გერმანე წულუკიძე მოხსენიებულია, როგორც „პირველ კათალიკოსი გერმან ნიკოლაოზწმინდელი“ (კაკაბაძე, 1921ბ:39-40). აღნიშნული სიგელი 1769 წლით თარიღდება. „პირველ კათალიკოზი არქიერი გერმანე“ მოხსენიებულია ბერი და გიორგი წულუკიძეების შეწირულების წიგნშიც (კაკაბაძე, 1914:25). ნიკორწმინდის საყდრის სამხრეთის კედელზე მიშენებულ ეკვდერში არის

წარწერა: „გერასიმე კათალიკოსი შეიწყალე...“ ს. კაკაბაძის აზრით გერასიმე იგივე გერმანე უნდა იყოს (კაკაბაძე, 1914:25). გადმოცემის თანახმად, გერმანემ მეფე სოლომონ I-ის თხოვნით, აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსობა რაჭის ერისთავის ძეს – ბესარიონს დაუთმო, რომლის ღრმა განათლება მაშინდელ საქართველოში ცნობილი იყო (გუგუშვილი, 2003:63), თვითონ კი ნიკორწმინდელის კათედრა დაიკავა. თუმცა ძნელი სათქმელია, რამდენად შეესაბამება სიმართლეს ეს გადმოცემა.

გერმანე წულუკიძე კათალიკოსად არის მოხსენიებული თავისი დედის – დარეჯან აბაშიძის 1756 წლის შეწირულობის წიგნიც (ლომინაძე, 1954:136), მაგრამ არსებობს ვარაუდი, რომ 1756 წელს გერმანე წულუკიძე არა აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი, არამედ უკვე ნიკორწმინდელი ეპისკოპოსი იყო (ლომინაძე, 1954:136).

როგორც აღვნიშნეთ, XVIII ს-ის 50-იან წლებში იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის თაოსნობით დასავლეთ საქართველოში გაუქმებული საეპისკოპოსოების აღდგენის პროცესი დაიწყო. აღდგენილ იქნა ქუთაისისა და ხონის საეპისკოპოსო კათედრები. XVIII ს-ის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში უნდა აღმდგარიყო ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაც, რომელსაც გერმანე წულუკიძე ჩაუდგა სათავეში. თავად ნიკორწმინდელი გერმანე აქტიურად იყო ჩართული ჟამთა სიავის გამო გაუქმებული საეპისკოპოსოების აღდგენის პროცესში. 1759 წლის კრებას, სადაც ქუთაისის საეპისკოპოსოს აღდგენის საკითხი განიხილებოდა, სხვა მღვდელმთავრებთან ერთად გერმანე ნიკორწმინდელიც ესწრებოდა (კაკაბაძე, 1913:4).

ნიკორწმინდელი გერმანე მოხსენიებულია 1759 წელს შედგენილ ტყვეთა გაუსყიდველობის გუჯარშიც (ხ.ე.ც. SD-2976, ჟორდანიას, 1967:262).

გერმანე წულუკიძეს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა რაჭის ერისთავ როსტომ ჩხეიძესთან, რომელიც მეფე სოლომონ I-ის მოწინააღმდეგე გავლენიანი ფეოდალი იყო. 1769 წელს მეფე სოლომონ I-მა როსტომ ჩხეიძე და მისი ოჯახის წევრები დაატყვევა და რაჭის საერისთავო გააუქმა. ცოტა ხნის შემდეგ კი მან ნიკორწმინდის ეპისკოპოსობა ჩამოართვა გერმანე წულუკიძეს და მის ნაცვლად ნიკორწმინდელად სილიბისტრო ღოღობერიძე დასვა (ბატონიშვილი დავითი, 1905:19).

სილიბისტრო ღოღობერიძე 1750–იან წლებში იმერეთის სამეფო კარის წინამძღვარი ყოფილა, მას არქიმანდრიტის ხარისხი ჰქონდა. ამავე დროს სილიბისტრო იყო მწერალი და დამოუკმებელი იმ მრავალი დოკუმენტისა, რომელიც იმერეთის სამეფო კარზე დგებოდა. მათ შორის არის ქუთაისის საეპისკოპოსოს აღდგენის საბუთი და განჩინება ხონის საეპისკოპოსოსათვის სახუცო და სამრევლო გამოსადების შესახებ. ამ დოკუმენტებს ახლავს სილიბისტროს ხელმოწერები: „მე არქიმანდრიტს, ჩემი ხელმოწერის კარის წინამძღვარს მღვდელ მონაზონს ღოღობერიძეს სილიბისტროს დამოწერია და მოწამეც ვარ ამისი...“ (კაკაბაძე, 1913:5).

სილიბისტრო ღოღობერიძე 1766 წელს სამეგრელოს მთავარს კაცია დადიანს „ლექსუმის საირმედ სახელდებულის“ უდაბნოს მამად დაუდგენია: „ვეძიებდი მამასა უდაბნოსასა და ვპოვე სანახებისა ჩვენისა მხრისა ადგილებით იმერელი ღოღობერიძე არხიმანდრიტი სილივისტრო და ვაწვიე რაი მანცა ჯერ იჩინა მამობა უდაბნოსა ამის ადგილობით ლექსუმის საირმედ სახელდებულისა და ჩვენცა კეთილად აღგვიჩნდა მამად დადგინება ამისი და სიგელი ესე დავსდევით და განვაწესეთ შესაწირავი უდაბნოსა ამის“ (კაკაბაძე, 1921b: 31). სიგელი თარიღდება ქორონიკონით: ჩ დ ა: რაც 1701 წელს აღნიშნავს. ეს დათარიღება სიზუსტეს მოკლებულია, რადგან სიგელში მოხსენიებული პირები XVIII ს – ის მეორე ნახევრის მოღვაწენი არიან. ს. კაკაბაძემ აღნიშნული სიგელი 1766 წლით დაათარიღა.

სილიბისტრო ღოღობერიძე ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე 1771–1773 წლებს შორის უნდა დაედგინათ, რადგან 1771 წელს ის ჯერ კიდევ საირმის უდაბნოს მამად ჩანს (კაკაბაძე, 1921b:44), 1773 წლის საბუთში კი უკვე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად იხსენიება (კაკაბაძე, 1921b:47).

ნიკორწმინდელი სილიბისტრო ერთ-ერთ უთარილო საბუთშიც არის მოხსენიებული. ეს გახლავთ განჩინება სოლომონ I–ისა ქაიხოსრო აგიაშვილისა და ნიჟარაძეთა მამულის საქმეზე. როგორც ჩანს, აგიაშვილისა და ნიჟარაძეების სასამართლო დავის პროცესში ნიკორწმინდელი მთავარეპისკოპოსი სილიბისტრო ღოღობერიძეც იყო ჩართული (ქ.ს.ძ., 1974: 274).

სილიბისტრო ღოღობერიძემ ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრაზე მოღვაწეობა ტრაგიკულად დაასრულა. ის გლეხი ნადირაძის მსხვერპლი გახდა: „ესე სილიბისტრო მოკლა

მუნებურმან გლექსმან ნადირაძემ მიზეზისა ამისთვის: ვინათგან ჟამსა აღრეულებასა რაჭისასა ერთი გლექის ცოლი შტავარდნილ იყო ტყვედ და ლეკთაგან დაეხსნა ამა ნადირაძეს და შეერთო თვით ცოლად. ესე მიუღო (სილიბისტრო ნიკორწმინდელმა – ბ. გ.) და მისცა (ნადირაძის ცოლი – ბ. გ.) ძველსავე ქმარსა მისსა, და ამისა გამო ჰკრა თოფი (ნადირაძემ – ბ. გ.) ახალს ნაწირავს (სილიბისტროს – ბ. გ.) ეკლესიის კარზედ და მოკლა იგი. და კვალად დასვეს გერმანე“ (ბატონიშვილი დავითი, 1905:19). სამწუხაროდ, წაყროში არაა მითითებული, თუ რომელ წელს მოხდა აღნიშნული ფაქტი.

სილიბისტრო დოღობერიძის მკვლევლობის შემდეგ, ნიკორწმინდის სეპისკოპოსო კათედრაზე გერმანე წულუკიძე დაბრუნდა. გერმანე წულუკიძე ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს 1784 წლით დათარიღებულ ბერი და გიორგი წულუკიძეების შეწირულობის სიგელშიც. ეს უკანასკნელნი, გერმანე წულუკიძის ძმები იყვნენ (აღნიშნული სიგელი ჩვენ ზემოთაც ვახსენეთ). ბერი და გიორგი წულუკიძეები ნიკორწმინდის საყდარს სწირავენ შავრას მცხოვრებ გვენცაძეებს, რომლებიც იმთავითვე ნიკორწმინდისათვის შეწირულნი იყვნენ. სიგელის ბოლოს აღნიშნულია: „ოდეს შინასა ეკლესიასა (ზედა) იყოფებოდა ძმა ჩვენ (პირველ) კათალიკოზი არქიერი გერმანე ქორონიკონს ქ ს (ქრისტეს) აქეთ ჩ ღ ოთხმოც დ (ოთხმოცდაოთხსა – 1784 ბ. გ.) დაიწერა გუჯარი ესე“ (კაკაბაძე, 1914:25). ერთ–ერთი წყაროს ცნობით, გერმანე წულუკიძეს ნიკორწმინდის საეპისკოპოსო კათედრა 1792 წელსაც ეჭირა. ჭელიშის მონასტრის ძმათა 1842 წლის ნამსახურეობის სიაში, მღვდელმონაზონ სვიმონის შესახებ ნათქვამია, რომ იგი უკურთხებია ყოვლად სამღვდლო ნიკორწმინდელ გერმანე არხიეპისკოპოსს ქორონიკონს: „ჩ ღ ჟ ბ“ – 1792 წ. (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:55).

1793 წლიდან ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად ჩანს სოფრონიოს წულუკიძე (კაკაბაძე, 1921ბ:102). წულუკიძეთა ფეოდალური სახლის წარმომადგენელი სოფრონიოსი, ახლო ნათესავი იყო გერმანე წულუკიძისა, რომლისგანაც სასულიერო განათლება მიიღო ნიკორწმინდის ტაძარში. 1778 წელს ეფთვიძე გენათელმა სოფრონიოსი გელათში ბერად აღკვეცა (კეზევაძე, 2000:2).

სოფრონიოსი ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსად მოღვაწეობის პირველივე წლებიდან შეუდგა ნიკორწმინდის საყდრისათვის კუთვნილი მამულების დაბრუნებას, რომელნიც ჟამთა ვითარების გამო დაკარგული იყო. ამ საქმეში მას დახმარებას უწევდა იმერეთის მეფე სოლომონ II (1790 – 1810).

სოფრონიოსი ესმარებოდა ნიკორწმინდის სამწყვსოს წვერებს ფულით, მამულით და სხვა რაიმე საჭირო ნივთით. ერთერთ სიგელში იგი აღნიშნავს: „.....რაოდენ შესაძლო იყო ვიდვაწი..... უწყის უფალმან წყალობისამან..... მამულით თუ გლეხის შოვნითა თუ ადგილის შემატებითა და სხვითა საეკლესიო სახმარებითა“ (ქ.ი.მ. შრომები, 2008:56).

ნიკორწმინდელი სოფრონიოსს წულუკიძე აქტიურად იყო ჩართული პოლიტიკურ პროცესებშიც. ის პრორუსული პოლიტიკის მხარდამჭერი იყო.

1810 წელს რუსეთის ხელისუფლების მიერ იმერეთის მეფის სოლომონ II–ის განდევნის შემდეგ, იმერეთის სამეფოში რუსული მმართველობა დამყარდა. იმერეთის თავადაზნაურობისა და სამღვდელეობის ერთი ნაწილი ამ ფაქტს დადებითად შეხვდა, მათ შორის იყო სოფრონიოს ნიკორწმინდელიც. მას რუსეთის ერთგულებისათვის 1811 წელს ჯილდოც გადაეცა, თუმცა, მოგვიანებით გაირკვა, რომ აღნიშნული ჯილდო არა ნიკორწმინდელი სოფრონიოსის, არამედ ხინოწმინდელი ეპისკოპოსის დავით წერეთლისათვის ყოფილა განკუთვნილი, მაგრამ სოფრონიოსს გადაცემული ჯილდო უკან აღარ ჩამოართვეს (კაკაბაძე, 1956:494).

სოფრონიოსი დიდ ყურადღებას აქცევდა სასულიერო განათლების საქმეს. მისი თაოსნობით მრავალი ხელნაწერი გადაიწერა (თაყაიშვილი, 1963:103). 1809 წელს სოფრონიოსის ინიციატივით სოფელ წესში დაარსდა სტამბა, სადაც ათამდე ქართული წიგნი დაიბეჭდა (კეზევაძე, 2000:2).

სოფრონიოსს ნიკორწმინდელი იღვწოდა ოსი მოსახლეობის გაქრისტიანებისათვის. მისი თაოსნობით ნიკორწმინდის ეპარქიის მახლობლად, კუდაროს ხეობაში მცხოვრები 912 ოსი გაქრისტიანებულა (ხ.ე.ც. ფონდი SD-5237).

1817 წელს საქართველოს ეგზარქოსად მოვლინებულმა თეოფილაქტე რუსანოვმა დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის რეფორმირება დაიწყო, რამაც ხალხის აღშფოთება გამოიწვია. ქართული ეკლესიის თავისუფლების გადასარჩენად ერი და

ბერი გაერთიანდა, რასაც მოჰყვა 1819–1820 წლების აჯანყება, რომელსაც რუსეთის სახელისუფლებო წრეებმა „საეკლესიო ბუნტი“ უწოდეს. აჯანყება მთელ დასავლეთ საქართველოს მოედო. აჯანყებულებს მხარში ედგნენ დოსითეოს ქუთათელი, ეფთვიმე გენათელი და ანტონ ხონელი. მათგან განსხვავებით სოფრონიოს ნიკორწმინდელმა რუსეთის მთავრობას უერთგულა და ამაგიც დაუფასდა. აჯანყების ჩახშობის შემდეგ ის „უმაღლესის ბრძანებით დაიდგინა იმერეთის არხიეპისკოპოსათ...“ (ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1954:390).

სოფრონიოსის მიმართ სიმპათიით იყო განწყობილი საქართველოს ეგზარქოსი თეოფილაქტე რუსანოვი. ერთ-ერთ წერილში თეოფილაქტე აცხადებს, რომ ის არის სოფრონიოსის „ჭეშმარიტთა მაღალ პატივისცემითა და ძმებრივითა სიყვარულითა უმორჩილესი მოსამსახურე და მლოცველი...“ (ქ.ც.ა. ფონდი-21, საქმე-15).

სოფრონიოსს ნდობას უცხადებდა საქართველოს მომდევნო ეგზარქოსი იონაც. მან სოფრონიოსს იმერეთის ეპარქიის რეფორმირება დაავალა. რეფორმის მიხედვით, საეკლესიო გლეხებს ნატურალური გადასახადების ნაცვლად ფულადი გადასახადები ეკისრებოდათ. ყოველი სასულიერო მოხელე საეკლესიო შემოსავლებიდან მიიღებდა მათთვის დაწესებულ გარკვეულ ჯამაგირს. საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში, რომელიც 1814 წელს შეიქმნა, სოფრონიოსს უნდა წარედგინა დაწვრილებითი ცნობები იმერეთის ეკლესია-მონასტრების ქონებისა და შემოსავლის შესახებ. ამავე დროს მას საქართველო-იმერეთის სინოდალურ კანტორაში უნდა გაეგზავნა ერთი წარმომადგენელი მუდმივ სამუშაოდ (ვაჭრიძე, 1999:252). უნდა შემცირებულიყო სასულიერო პირთა რიცხვი.

დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის რუსულ ყაიდაზე გარდაქმნის საქმეში დიდი დამსახურებისათვის არქიეპისკოპოსი სოფრონიოსი 1839 წელს წმინდა ანნას პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს (ვაჭრიძე, 1999: 252).

იმერეთის ეპარქიის მმართველობის ბოლო წლები სოფრონიოსს წულუკიძემ ავადმყოფობაში გაატარა. მძიმედ დასნეულებულს მარჯვენა ხელი „დაუქმებია.“

1841 წლის 18 ნოემბერს რუსეთის უწმინდესმა სინოდმა პირადი თხოვნის საფუძველზე, ავადმყოფობის გამო, არქიეპისკოპოსი სოფრონი გაანთავისუფლა იმერეთის ეპარქიის მმართველობისაგან (კეხევაძე, 2000:2). ამის შემდეგ სოფრონს დიდ-

ხანს აღარ უცოცხლია ის 1842 წლის 1 იანვარს გარდაიცვალა და დაკრძალულ იქნა ქუთაისის საკათედრო ტაძარში.

ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი

მანოელ ჩხეტიძე - 1534–1540-იანი წწ-ის პირველი ნახევარი.
იოაკიმე - 1540 - იანი წწ-ის მეორე ნახევარი 1550-იანი წწ.
დავით საყვარელიძე - 1559 (?).
ამბროსი ბაქრაძე - 1560-იანი წწ-ის დასაწყისი.
მელქისედეკ საყვარელიძე - 1565–1573.
ამბროსი ბაქრაძე - 1573–1590-იანი წწ.
ნიკოლოზი - XVI ს-ის ბოლო XVII ს-ის 20-იანი წწ.
სვიმონ ჩხეტიძე - XVII ს-ის 30-იანი წწ-ის დასაწყისი - 1639.
დავითი - 1639–1650-იანი წწ-ის პირველი ნახევარი.
სვიმონ ჯაფარიძე - 1650-იანი წწ-ის მეორე ნახევარი.
გედეონ ლორთქიფანიძე - 1660–1666-67 წწ.
დავითი - 1666-67 - 1670-იანი წწ-ის დასაწყისი.
სვიმონ წულუკიძე - XVII ს-ის 70-იანი წწ-ის ბოლო - XVIII სს - 20-იანი წწ.
გერმანე წულუკიძე - XVIII ს-ის 50-იანი წწ. - 1771.
სილიბისტრო ღოღობერიძე - 1771-72–1770-იანი წწ-ის ბოლო (?).
გერმანე წულუკიძე - 1780-იანი წწ. - 1792.
სოფრონიოს წულუკიძე - 1793–1821 (იმერეთის ეპარქია - 1821–1842).

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა: წყაროები

1. ხ.ე.ც. - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი ფონდი HD - 2171. ფონდი SD - 2976, 5237.
2. ქ. ა. ც. - ქუთაისის ცენტრალური არქივი ფონდი - 21, საქმე - 15.
3. ბატონიშვილი დავითი, 1905: - „მასალები საქართველოს ისტორიისთვის - შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მისი ძმებისა“ (1744 - 1840), ტფ. 1905.
4. ბატონიშვილი ვახუშტი, 1973: ბატონიშვილი ვახუშტი, „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“, ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, თბ. 1973.
5. ბროსე, 1861: Броссе, „Переписка грузинских царей с российскими государями от 1659 г. по 1770 г.“ СПб. 1861.

6. ბოჭორიძე, 1994: გ. ბოჭორიძე, „რაჭა - ლეჩხუმის ისტორიული ძეგლები“, თბ. 1994.
7. ბურჯანაძე, 1959: შ. ბურჯანაძე, „ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდიშის სამთავროებისა“ (1466 – 1770 წწ.), წ. 1, თბ. 1959.
8. თაყაიშვილი. 1936: ე. თაყაიშვილი „მეფეთა და კათალიკოზთა სულთა მატიანე ნიკორწმინდის ხელნაწერში“, პარ., 1939.
9. თაყაიშვილი, 1963: ე. თაყაიშვილი, “არქეოლოგიური მოგზაურობა რაჭაში”, თბ. 1963.
10. იევლევი, 1969: ა. იევლევის 1650 – 1652 წწ. იმერეთის სამეფოში ელჩობის საანგარიშო აღწერილობა - რუსული ტექსტი, ხელნაწერების მიმოხილვით და ქართული თარგმანით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ, თბ. 1969.
11. კაკაბაძე, 1912: ს. კაკაბაძე, „სჯულმდებელი ბაგრატ კურაპალატი“, ტფ. 1912.
12. კაკაბაძე, 1913: ს. კაკაბაძე, „საეკლესიო რეფორმებისთვის სოლომონ I-ის დროს“, ტფ. 1913.
13. კაკაბაძე, 1914: ს. კაკაბაძე, „წერილი შტუდიები საქართველოს ისტორიის საკითხების შესახებ“, ტფ. 1914.
14. კაკაბაძე, 1921ა: ს. კაკაბაძე, „დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები“, წ.1, ტფ. 1921.
15. კაკაბაძე, 1921ბ: ს. კაკაბაძე, „დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები“, წ. 2, ტფ. 1921.
16. კაკაბაძე, 1922: ს. კაკაბაძე „საქართველოს მოკლე ისტორის“ ტფ. 1922
17. კაკაბაძე, 1956: ს. კაკაბაძე, „იმერეთის სამეფოს გაუქმება“, თბ. 1956.
18. ჟორდანი, 1897: თ. ჟორდანი, „ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა“, ტ. II, ტფ. 1897.
19. ჟორდანი, 1967: თ. ჟორდანი, „ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა“ ტ. III, გამოსაცემად მოამზადეს გ. ჟორადანიამ და შ. ხანთაძემ, თბ. 1967.
20. ტოლოჩანოვი, 1970: ნ. ტოლოჩანოვის იმერეთში ელჩობის მუხლობრივი აღწერილობა, 1650 – 1652 წწ. - რუსული ტექსტი ქართული თარგმანით და ხელნაწერების მიმოხილვით გამოსაცემად მოამზადა ი. ცინცაძემ, თბ. 1970.
21. ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, 1954: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, ყო-

ფილი საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერები (აკოლექცია) ტ. IV, თბ. 1954.

22. ქ.ს.დ. 1970: „ქართული სამართლის ძეგლები“, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. III, თბ. 1970.

23. ქ.ს.დ. 1974: „ქართული სამართლის ძეგლები“, ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ, ტ. V, თბ. 1974.

ლიტერატურა

24. გაბისონია, 2006: პ. გაბისონია „ქუთაისის საეპისკოპოსოს ისტორია“, ავტორეფერატი. 2006.

25. გუგუშვილი, 2003: გ. გუგუშვილი, „ნიკორწმინდის ეპარქია“ - ჟურ. ორნატი თბ. 2003.

26. გურგენიძე: ნ. გურგენიძე, “მაწვევერელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი”. ხელნაწერის უფლებით.

27. ვაჭრიძე, 1999: გ. ვაჭრიძე, „იმერეთის დროებითი მმართველობა“ (1810 – 1840), ქუთ. 1999

28. კეზევაძე, 2000: მ. კეზევაძე, „არქიეპისკოპოსი სოფრონი შემწე სტამბისა“ – გაზეთი „მწიგნობარი“ – საქართველოს იღ. ჭავჭავაძის სახელობის მწიგნობართა ასოციაციის გაზეთი № 1, ქუთ. 2000.

29. ლომინაძე, 1954: ბ. ლომინაძე „მასალები დასავლეთ საქართველოს XVII – XVIII ს-თა ქრონოლოგიისათვის“, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, თბ., 1954.

30. მეტრეველი, 2010: რ. მეტრეველი, „საქართველოს მეფეები და პატრიარქები“, თბ. 2010.

31. მჭედლიძე... 2008: გ. მჭედლიძე, მ. კეზევაძე „ქუთაის - გაენათის ეპარქია“, ქუთ. 2008.

32. ნარკვევები, 1973: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ. 1973.

33. სოსელია, 1981: ო. სოსელია, „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ - პოლიტიკური ისტორიიდან (სათავადოები)“ წ. 2, თბ. 1981.

34. ქორიძე, 2000: თ. ქორიძე, „აფხაზეთის კათოლიკოს - პატრიარქები“, წიგნში „საქართველოს კათოლიკოს - პატრიარქები“, რედ. რ. მეტრეველი თბ. 2000.

35. ქ.ი.მ. შრომები, 2008: მ. მურუსიძე „ნიკორწმინდელ ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი“, ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის შრომები, ქუთ. 2008.

BISHOPS OF NIKORTSMINDA IN 1534-1822

Summary

In the first half of the XVI the Episcopacy Cathedral of Nikortsminda was established by the king of Imereti Bagrat III. Manuel was the first Bishop of Nikortsminda. Before that he was the head of Khoni Cathedral and later he became a Bishop of Atskuri.

According to the existing sources Ioakim appears as the second Bishop of Nikortsminda. Ioakim took part in church meeting held in West Georgia in the 50-s of XVI century.

In the second half of XVI century, Nikortsminda Episcopacy Cathedral was led by Melkisedk Sakvarelidze who was the first bishop of Gelati, as well as by Ambrosi Bakradze and David Sakvarelidze.

Nikoloz, Swimon Chkhetidze (later the Bishop of West Georgia), David Mithropolit, Swimon Japaridze, Gedeon Lortkipanidze and Swimon Tsulukidze worked at the Nikortsminda Cathedral in the XVII century.

Due to the hardest period of time, Nikortsminda stopped its existence in the first half of XVIII century but it was restored in 1750-s and Germane Tsulukidze became the head of Nikortsminda Cathedral. Germane was a devoted and trustful man of Rostom Chkhaidze (the head of Racha region), who was a great enemy of the king Solomon. That's why the king Solomon ordered Silibistro Gogoberidze to be a new head of Nikortsminda Cathedral. Silibistro died tragically, as he was killed by a peasant - Nadiradze. After this Germane Tsulukidze returned to his position.

In 1793 Sopronios Tsulukidze appears as the last Bishop of Nikortsminda. In 1820 under the Russian reforms, four episcopacy Cathedrals (Kutaisi, Gelati, Khoni, Nikortsminda) were abolished and Imereti Eparchy was established. Sopronios Nikortsmindeli was elected as the head of it for his devoutness to the Russian government. Sopronios died in 1742 and was buried into the Kutaisi Episcopacy Cathedral.

ზედგინიძეთა გვარის ისტორიიდან

ქართულ საისტორიო ლიტერატურაში ზედგინიძეთა გვარის ისტორიას რამდენიმე ნაშრომი მიეძღვნა. მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ: პ. კარბელაშვილი, აღ. მიქელაძე, ივ. ამილახვარი, მ. ჯანაშვილი, თ. ჟორდანიას, ივ. ჯავახიშვილი, ნ. ბერძენიშვილი, მ. ქიქოძე და სხვანი.

მიუხედავად ხსენებულ ავტორთა დამსახურებისა, მათ ნაშრომებში ბევრია სადავო დებულებები და მოსაზრებები.

წინამდებარე სტატია ზედგინიძეთა გვარის ისტორიის ბოლო დრომდე ბუნდოვნად მიჩნეული ან ნაკლებად იდენტიფიცირებული ფაქტებისა და მასში არსებული ხარვეზების შეფასებას ითვალისწინებს.

ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მე-4 ტომის 198-ე გვერდზე მკვლევარი მანანა ქიქოძე წერს: ზედგინიძეები – ზედგინიძეები, ფეოდალური საგვარეულო აღმოსავლეთ საქართველოში. ზედგინიძეები XIV ს-ის I ნახევარში დამკვიდრდნენ მდინარეების რეხისა და მეჯუდის სანაპირო ტერიტორიაზე. XIV ს-ის 80-90-იან წლებში სამეფო კარის ერთგულებისათვის საგვარეულო საძვალედ მიიღეს შიომღვიმე; აღექსანდრე I-მა ზედგინიძეებს დაუმტკიცა გორის მოურაობა, ამილახორობა და სოფლები – კასპი, გომი, ნადარბაზევი, ყმა-მამულებით. პირველი ზედგინიძე იყო თაყა ჯანიბეგის ძე ზედგინიძე და აქედან მომდინარეობს ზედგინიძეთა გვარი, შემდეგში – სათავადო-საამილახორო (ქსე, 1979:498).

ქართულ საისტორიო წყაროებში, ჩვენთვის საინტერესო პიროვნება – თაყა ზედგინიძე მოხსენიებულია 1426 წლის აღექსანდრე I „დიდი“-ს საბუთებში (ჟორდანიას, 1897:229). ხოლო მისი მამა ჯანიბეგი მოხსენიებული ჰყავს ფარსადან გორგიჯანიძეს თემურ-ლენგის ლაშქრობის დროს და მის სამფლობელოს „ჯანოს მამულს“ უწოდებს (გორგიჯანიძე, 1925:303). ვახუშტი ბატონიშვილი ამ პიროვნებას ჯანდიერ წარჩინებულს უწოდებს (ვახუშტი 1973:270), ივანე ჯავახიშვილი და ნიკო ბერძენიშვილი კი ჯანიბეგ ზედგინიძე-ამილახორად მიიჩნევენ (ჯავახიშვილი, 1982:203; ბერძენიშვილი, 1965:111).

ერთ-ერთი პირველთაგანი, ვინც ზედგინიძეთა გვარის ისტორიით დაინტერესდა, იყო სხვილოელი მღვდელი პეტრე კარ-

ბელაშვილი, რომელმაც ზედგინიძეთა გვარის შესახებ ცნობები ჯერ 1891 წელს გაზეთ „ივერიაში“ №237-ე ნომერში, ხოლო 1896 წელს „ძველი საქართველოს“ მეორე ტომში გამოაქვეყნა (კარბელაშვილი, 1896:101-138). ავტორი ზედგინიძეთა ასპარეზზე გამოჩენას თემურ-ლენგის საქართველოში ლაშქრობის ხანას უკავშირებს და ზედგინიძეებს სამცხე-საათაბაგოდან მოსულეებად თვლის, რომლებიც ზედსიძეობით ეუფლებიან ქართლის მოურავობას, „ამოგარდნილ“ აბულეთისძეთა ნაცვლად.

აღნიშნულ საკითხს შეეხო აკად ნ. ბერძენიშვილი, რომელმაც საქართველოს სახლმწიფო მუხეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში მიაკვლია XV ს-ის მხედრულად შესრულებულ მეტად დაზიანებულ ექვს საბუთს. ერთ-ერთი საბუთი ეხება XV ს-ის 80-იან წლებში ზედგინიძე-ამილახორთა სახლში ბიძა-ძმისწულს შორის ამტყდარ უთანხმოებას მემკვიდრეობის გაყოფის თაობაზე. მართალია, საბუთის დაზიანებულობა საშუალებას არ იძლევა ამ მოვლენის დროისა და გარემოების სრულად გასათვალისწინებლად, მაგრამ საბუთიდან ჩანს, რომ ზედგინიძეთა გვარის მამული სხვილოს მიღებით იწყება და თანდათან ფართოვდება: „(ბატონო დარბაისერნო) გაიგონეთ ჩვენი საქმე: (ოდეს გიორგი მეფე) ოვსეთით მოვიდა სხ(უილოს ამო) წყუედლინი დახუდეს, ორნი ქა(ლნი დახუ)დეს, ერთი კოჭლი . . . (გიორგი მეფე) მან ასრე უბრ(ძანა): (კოჭლსა ქალსა ვინ(ც) შეირთავთ, ამა სხვილოსურ/რსა მამულსა მო/გცემ“.

ის კოჭლი შეირთო ზედგინიძემან და უბოძა სხვილოსური მამული (გამო და დიდი ხანი და გაილაშქრა გიორგი მეფემან თათარ/თა. აქ ჩემი გვარის კაცი ოცდა ცხრა/ნი და ოცნეს.“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1937:39).

ამჯერად ჩვენთვის საინტერესო, რაც ამ საბუთებიდან იქცევა ყურადღებას, არის სხვილოს მამულში ახალმოსახლეთა დამკვიდრების დრო და ვინაობა. ამასთანავე საბუთში დასახელებული პიროვნება და დრო ერთობ ბუნდოვანი და საეჭვოა. საბუთი, როგორც გამოკვლეული აქვს აკად ნ. ბერძენიშვილს, შედგენილია კონსტანტინე მეფის (1478-1505) დროს. საბუთში აღწერილი ფაქტები კი წინა პერიოდს ეხება. დათარიღებისათვის ამოსავალი ჩანს საბუთში გიორგი მეფის სახელი, რომელიც ორჯერ მოიხსენიება. ერთი გიორგი „ოვსეთით მოვიდა“ და სხვილო ამოწყვეტილი დახვდა. მისი ბრძანებით ზედგინიძემ იქორწინა სხვილოს მფლობელ კოჭლ ქალზე. მეორედ გიორგი მოიხსენიება თათრებთან ბრძოლისას. ამის შემდგომ

საბუთის შემდგენელი საგანგებოდ ხაზს უსვამს, რომ სხვი-
ლოს სამამულოდ მიღების შემდეგ „გამოსდა ხანი გაილაშქრა
გიორგი მეფემან თათართა“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1937:39). აქვე
მოსხენიებულია ათაბაგ აღბუდა.

საინტერესოა ვინ არის ის გიორგი, რომელიც საბუთში
ორჯერაა მოხსენიებული, ერთი და იგივე პიროვნებაა თუ
სხვადასხვა?

საბუთში კიდევ ერთი მიმანიშნებელი გარემოება ჩანს.
გიორგი, ზედგინიძის მიერაა გადარჩენილი. მაგრამ საბუთიდან
არ ჩანს, რომ გადამრჩენ ზედგინიძეს იოთამი, თაყა თუ იორა-
მი ჰქვია, მაგრამ ის კი ჩანს, რომ შეთქმულება ნამდვილად
იყო და ეს შეთქმულება ზედგინიძემ გასცა.

ამ საკითხზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში აზრთა სხვა-
დასხვაობაა. აკად. ივ. ჯავახიშვილი ფიქრობდა, რომ აქ მოხ-
სენიებული გიორგი არის გიორგი ალექსანდრეს ძე, რომელიც
1446-1466 წლებში მეფობდა, მან შეთქმულება ამ გიორგის წი-
ნააღმდეგ მოწყობილად მიიჩნია. „მასასადამე, ვახუშტი ბატო-
ნიშვილის ცნობა მეფე გიორგის მოსაკლავად მოწყობილი
შეთქმულების შესახებ, მართალი ყოფილა“ მხოლოდ იმ გან-
სხვავებით, რომ „ზედგინიძე კი არ, მოუკლავთ, არამედ მძიმედ
დაუჭრიათ“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1948:89).

ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობის მსგავსი მოსაზრებები გა-
მოთქვეს ალ. მიქელაძემ, ივ. ამილახვარმა, მ. ჯანაშიელმა, თ.
ჟორდანიამ.

საწინააღმდეგო დებულება წამოაყენა აკად. ნ. ბერძენიშ-
ვილმა. მისი აზრით: ავთანდილ ზედგინიძე, ზემო ხსენებულ
ზედგინიძის ამბავს მეთოთხმეტე საუკუნეში გულისხმობს.
„ჩვენ საბუთი არა გვაქვს ეჭვი შევიტანოთ მის ცნებაში. მისი
მოსხენების მიზანი და ამ მოხსენების წარდგენის ადგილი და
დრო ასეთი ეჭვის უფლებას არ გვაძლევს“ (ნ. ბერძენიშვილი,
1937:6).

როგორც ჩანს, ავთანდილს თავისი მოხსენება ზედგენი-
ძიანთ სახლის რაღაც წერილობით წყაროზე უნდა ჰქონდეს
დაფუძნებული.

საბუთში მოხსენიებულ გიორგიზე თავისი მოსაზრება წა-
მოაყენა ნ. ბერძენიშვილმა. მან დასაშვებად მიიჩნია, რომ მე-
ფის „ოვსეთით“ მოსვლა „შეგვეძლო XIV საუკუნის პირველ
მეთხედში გვეგულისხმა, როცა ოსთა ქართლში ჩამოსახლე-
ბასთან დაკავშირებით ოს-ქართველთა შორის ხანგრძლივი

ბრძოლა იყო გამართული. სხვილოსის ამოწვევითა და ოსეთში ლაშქრობის ერთად ნაგულისხმეობა ოსთა წინააღმდეგ ქართლში ბრძოლის დამთავრების და თვით ოსეთში შეტევას გვიჩვენებს. ეს კი თითქოსდა უდგება გიორგი V „ბრწყინვალეს დროს“ (ნ. ბერძენიშვილი, 1937:6).

ჩვენი საბუთის მეორე გიორგი მეფე, – განაგრძობს ნ. ბერძენიშვილი, – თათრებზედ, რომ ლაშქრობს, როგორც მოხსენებიდან ჩანს „დიდი აღბუღას“ თანამედროვეა. გვაქვს საბუთი ვიფიქროთ, რომ ეს დიდი აღბუღა არის სჯულმდებელი ათაბაგი აღბუღა, XIV საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწე (ნ. ბერძენიშვილი, 1937:5). ეს გიორგი, როგორც ცნობილია, 1393-1407 წლებში მეფობდა.

ნ. ბერძენიშვილის მოსაზრება სრულად გაიზიარა მკვლევარმა მანანა ქიქოძემ, რომელმაც აღნიშნა: ზედგინიძე-ამილახორთა სათავადოს ორგანიზაციის პირველი პერიოდი, როგორც გარკვეული ტერიტორიული და სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეულის ჩამოყალიბებისა, მთავრდება XIV ს. I მეოთხედში. მაშინ ჩნდება სათავადოსათვის დამახასიათებელი ელემენტები: ერთიანი - „სხვილოსური მამული“ და ციხესიმაგრე სხვილო (ქიქოძე, 1963:39).

ისტორიკოსმა დ. გვრიტიშვილმაც გაიზიარა ნ. ბერძენიშვილის ზემოაღნიშნული ვერსია. მაგრამ მ. ქიქოძისგან განსხვავებით, დ. გვრიტიშვილის აზრით: „გვიანფოთალური ხანის ქართლის ერთ-ერთი მსხვილი სათავადოს საამილახვროს შექმნა დაიწყო XVI ს-ის 40-იანი წლებიდან. საერთოდ ქართლის სათავადოების გამოყოფის საკითხი მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქართლის საერისთავოს მოშლის საკითხთან“ (გვრიტიშვილი, 1955:17).

როგორც ვხედავთ, ზემოჩამოთვლილ ავტორთა უმეტესობა საამილახვროს ჩამოყალიბებას ზედგინიძეთა გვარს უკავშირებს და მის ჩამოყალიბებას XIV ს-ის პირველ ნახევარში დებს, რაც ჩვენთვის მიუღებელია.

გასაზიარებელია ივ. ჯავახიშვილის მოსაზრება, რომელიც საამილახვროს შექმნის XV საუკუნეში მომხდარ ფაქტად მიიჩნევს.

ვინაიდან ჩვენი კვლევა ზედგინიძეთა გვარის ვინაობასა და მათი ასპარეზზე გამოსვლის დროის შესახებ ძიებას ეხება, რასაც ზოგიერთი ავტორი საამილახვროს-სათავადოს ჩამოყალიბებას უკავშირებს, თავიდანვე გვინდა განვაცხადოთ, რომ

სათავადოს წარმოქმნა ხდება ფეოდალური დაქუცმაცებულობის პერიოდში. თავადი ცდილობდა განთავისუფლებულიყო მეფის მეურვეობისაგან და გადაქცეულიყო თავის სამფლობელოს სრულიად დამოუკიდებელ მფლობელად. ყოველივე ეს კი ხდებოდა სუსტი ცენტრალური ხელისუფლების პირობებში. თუ გავითვალისწინებთ გიორგი V „ბრწყინვალეს“ საშინაო თუ საგარეო პოლიტიკას, მის ღონისძიებებს ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებისათვის, მაშინ ნათელი ხდება, რომ ამ პერიოდში რაიმე სათავადოს ჩამოყალიბების მცდელობაც კი საფუძველს მოკლებულია. ამდენად ზედგინიძე-ამოლახორთა შესახებ დროსა და ვინაობაზე საუბარი გიორგი V „ბრწყინვალეს“ მეფობაში გამორიცხულია.

არც ერთიანი საქართველოს უკანასკნელი მეფე გიორგი VIII (1466-თან) უნდა გავაიგივოთ „ოვსეთითგან“ მოსული გიორგი და მის პერიოდს დაუკავშიროთ საამილახეროს წარმოქმნა, რადგან ამ დროისათვის აღნიშნული სათავადოს არსებობას და, ამასთანავე, ზედგინიძეთა გვარის წარმოქმნას საფუძველი ეყრება.

რაც შეეხება მოხსენებულ სხვა გიორგის, ჩვენი აზრით, იგი უნდა იყოს მეფე გიორგი VII (1393-1407 წწ.) გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ „ოვსეთით“ მოსული გიორგი, მაინცდამაინც არ უნდა ნიშნავდეს ოსეთში მოლაშქრეს, რასაც ადგილი ჰქონდა XIV ს-ის I მეოთხედში გიორგი V-ის დროს.

გიორგი VII-ის მოღვაწეობის პერიოდში „ოვსეთთან“ ურთიერთობის ანარეკლს „ქართლის ცხოვრებაში“ სამ ადგილას ვხვდებით:

1. პირველად თემურ-ლენგის მეოთხე ლაშქრობის დროს 1394 წლის შემოდგომაზე. ვახუშტის ცნობით თემურ-ლენგი „შეუხდა არაგვს, შემუსრნა მთიულნი და სიმაგრენი და მოაოხრა, არამედ ავნებდნენ დიდსა მთიულნი და სპანი მეფისანი მუნ მყოფნი სპათა თემურისათა, რომელთა ვერარაი ტყვეჲჰყვეს და უკუ მოიქცნენ“ (ვახუშტი, 1973:271).

ამ მხარეში თემურის ლაშქრობის მიზეზად ვახუშტი ჩრდილო კავკასიიდან დამხმარე ძალის გამოყვანას ვარაუდობს: „რამეთუ განჰყავს გიორგი მეფესა მუნითგან შემწენი და კვლავ ჰგონებდა მეფესაცა მუნ“ (ვახუშტი, 1973:271). მთებიდან ჩამოსვლის შემდეგ თემურ-ლენგი სადღაც გაშლილ ველზე დამდგარა ბანაკად, გარშემო ტერიტორიები მოუთარეშებია და თბილისზე გავლით შაქისაკენ წასულა. ჩვენი აზრით, ეს

გაშლილი ველი მუხრანი და მისი შემოგარენი უნდა იყოს, საიდანაც სხვილოს ტერიტორიის მორბევა დიდ პრობლემას არ წარმოადგენდა თემურის ლაშქრისთვის.

2. მეორედ, 1396 წელს, ნახტევანის ლაშქრობის დროს, როდესაც გიორგიმ დარიალიდან გამოიყვანა „სრულიად კაკასანი“, ე.ი. ჩრდილოეთ კაკასიის სხვადასხვა ტომი და გაილაშქრა ნახტევანისაკენ (ნარკვევები, 1979:690).

3. მესამედ 1400 წლის გაზაფხულზე, თემურ-ლენგის მეექვსე ლაშქრობის დროს, გიორგიმ გამოიყვანა ჩრდილოეთ კაკასიის ტომები და ქართველთა ჯართან ერთად გოგჩის ტბის მიდამოებში დაუხვდა მტერს (ქართლის ცხოვრება, 1959:332).

თუ ზემოაღნიშნულ ცნობებს გავანალიზებთ, ვფიქრობთ, რომ ზედგინიძეთა საბუთის შესავალში აღწერილ გარემოებებს სწორედ თემურ-ლენგის 1394 წლის მეოთხე ლაშქრობის დროს უნდა ჰქონდეს ადგილი. არაგვის ხეობაში ლაშქრობის დროს გიორგი VII შესაძლებელია მართლაც გადასულიყო ჩრდილო-კაკასიაში - „ოვსეთში“ დამხმარე ძალის გადმოსაყვანად, რასაც ვახუშტიც ადასტურებს: „რამეთუ განჰყავს გიორგი მეფესა მუნიდან შემწენი და კვლავ ჰგონებდა მეფესაცა მუნ“ (ვახუშტი, 1973:271). ამ დროს უნდა მომხდარიყო თემურის მიერ სხვილოს მამულის აოხრება და გაუკაცრიელება, ხოლო 1400 წლის მეექვსე ლაშქრობის დროს, მართალია, თემურმა ილაშქრა „სხვილოს მამულში“, მაგრამ ამ დროისათვის მას პატრონი ჰყავს - ჯანიბეგი, რომელსაც ვახუშტი „ჯანდიერ წარჩინებულს“ უწოდებს, გორგიჯანიძე კი „ჯანოს“.

რაც შეეხება „სხვილოს მამულს“, ისტორიულად არაგვისპირიდან მოყოლებული ტერიტორიები გორის მიდამოების ჩათვლით, ადრიდანვე აბუღეთისძეებს ეკუთვნოდათ, რომელნიც დავით აღმაშენებლის დროიდან იწყებენ დამცრობას და მათ ტერიტორიებს სხვადასხვა გვარის წარმომადგენლები იკავებენ. ასეთებია: აყუბაშვილები და გულიაურები - გორში, სუნდულისძენი - არაგვისპირში. მაგრამ რომელ საგვარეულოს ეკუთვნიან სხვილოურ მამულში დასახლებული ზედგინიძენი? საბუთში მოყვანილი თაყა თავისთვის ეკვდრის აგებას ასახელებს და ამას იმით ასაბუთებს, რომ შიომღვიმეში სადაც „პირველ ჩუენნი მამანი დასაფლავებულ იქმნეს, მათონა დასაფლავებლად...“ თაყას გამონათქვამი ნიშნავს, რომ ზედგინიძიანთ გვარის მამანი უკვე დიდი ხანია შიომღვიმეში იმარხე-

ბიან. ეს თაყა XV საუკუნის დასაწყისში მოღვაწეობს, რომლის მეუღლე არის მამქაანი და არიან უშვილონი.

ახლა შევეხოთ შიომღვიმის მონასტერს 1376 წლის ეტრატის მხედრულად ნაწერ გუჯარს „ესე დაწერილი დაგიწერთ ჩნ მღუიშელთ ერთობით სრულად კრებულთა შენ სუნღულს, მონასა ღვთისასა: ამას უდაბნოსა შა შემთხვევით მოლოცვად; მოილოცე უდაბნო და წ-სა მამისა შიუსი სამარტვილო. მოგაგონა ღნ სულისა შენისათვის უმჯობესი, რათამცა ამა უდაბნოა შა სალოცველი და მშობელთა შენთა სახსენებელი იყო ვიდრემდის უდაბნო ესე ეგოს და წესი და დალოცვა აღესრულებოდეს...“ (ქორდანი, 1897:189), გუჯარის შინაარსიდან ჩანს, რომ შიომღვიმის მონასტერი სუნღულის და მისი მშობლების სალოცავი და განსასვენებელია. ცოტა მოგვიანებით 1392 და 1398 წლების მცხეთის გუჯარში ზემოთნახსენები სუნღულიძე ამირთამირა ლომი და მისი ძმისწული ლაჩინა მცხეთას სწირავენ გორში აყუბაშვილისაგან ნაყიდ ვენახს (ქორდანი, 1897:198-202).

ვინაიდან წინამდებარე სტატიაში ჩვენი მიზანია ზედგინიძეთა გვარის ვინაობის დადგენა და რადგანაც მკვლევართა ერთმა ნაწილმა (ნ. ბერძენიშვილი, დ. გვრიტიშვილი, მ. ქიქოძე) ზედგინიძეთა გვარი უშუალოდ დაუკავშირა ამილახორთა სახელს, მაშინ აუცილებელია გავარკვიოთ მათი ვინაობა ჩვენთვის საინტერესო ხანაში.

მცხეთის 1401-1404 წლების გუჯარში მოხსენიებულია ამილახორი გრიგოლი (ქორდანი, 1897:206). ხოლო 1405 წლის მცხეთის გუჯარში მოხსენიებულია ხიმშია ამილახორი, რომელიც ჯერ აბაზაძეების, შემდეგ კი აბულეთისძეთა მამულზე დაუსვამს მეფეს (ქორდანი, 1897:213-214), ეს ის ხიმშიაა, რომელიც, სპარსული წყაროების თანახმად, შეუპოვარ ბრძოლას უმართავს 1399 წლის ზამთარში კახეთ-ჰერეთში შემოჭრილ თემურ-ლენგის ლაშქარს. ამ გუჯრიდან ვგებულობთ, რომ მისი შვილი არის ამირინდო, შემდგომში ამილახორად წოდებული. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, XIV ს-ის მეორე ნახევარსა და XV ს-ის დასაწყისში ამილახორთა ვინაობა ასე გამოიყურება: ამირინდო-გრიგოლი-ხიმშია-ამირინდო.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენთვის საინტერესოა ზედგინიძეთა გვარის სათავეში მყოფი პიროვნების ვინაობა. როგორც მცხეთის გუჯრებიდან ირკვევა, სახელი „ზედგინი“ ჩნდება XIV საუკუნის მეორე ნახევარში. ზედგინი არის ბაგრატ V-ის თანამედროვე ამირინდო ამილახვრის შვილი, ამირინდოს შვილია

ასევე თაყა. თაყას შვილია ჯანიბეგი და ავთანდილი. ჯანიბეგის შვილია თაყა (უშვილო). ავთანდილის შვილია ზედგინი. გვეგონა, რომ ამირინდოს შემდეგ ამილახვრობა მის მემკიდრეებზე გადავიდოდა, მაგრამ ჩვენი მოლოდინი არ გამართლდა. ზემოთჩამოთვლილ პირთაგან არცერთს ამილახვრობა არა აქვს მინიჭებული. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამირინდოს შემდეგ მოხსენიებული გრიგოლ ამილახორი ამირინდოს ძმაა. გრიგოლის შვილი უნდა იყოს ხიმშია, ხოლო ამ უკანასკნელის შვილი ამირინდო, რომელიც ფლობს შემდგომ ამილახორის წოდებას და ნაშვილებია თაყას მიერ. თუ დოკუმენტებს დავაკვირდებით, პირველად ზედგინიძე, როგორც გვარი, ფიქსირდება 1433 წელს, სადაც მოხსენიებულია ზედგინისძე თაყა-გორის მოურავი. ეს თაყა ზედგინიძე არის ნაშვილები ამირინდო ამილახვრის შვილი. ამ შემთხვევაში, როგორც ჩანს, საგვარეულო სახელი „ზედგინი“ საბოლოოდ გაგვარდა. რაც შეეხება მცხეთის გუჯრებში დასახლებულ მამულებს და მათი მეპატრონეების ვინაობას, მათი დადგენა საეჭვო აღარ უნდა იყოს.

ვინაიდან სუნღულიძეებს, მოგვიანებით კი ზედგინიძე-ამილახორებს ერთი და იგივე ტერიტორია უჭირავთ (ახალციხე არაგვის ხეობაში, მდვიმე საგვარეულო საძვალე, გორი, მცხეთა, კასპი, იგოეთი, ნადარბაზევი, გომი, ჯვარი, კარსანი, ძაგნაკორნა, ახატანი, ხატისწობენი). ვფიქრობთ, ისინი ერთი ფუძე-გვარიდან უნდა მომდინარეობდნენ, ამ შემთხვევაში კი მათი ფუძე-გვარი სუნღულისძენი ჩანს, ასევე ადასტურებს 1419 წლის სინოდის კანტორის სიგელი, რომლითაც ლაჩინ სუნღულისძე მცხეთის საყდარს სწირავს გორში ნასყიდ გულიაურის ვენახს, კალოს და მარანს, ორმოცი ჭურის ოდენობით. გუჯრის დამამტკიცებელი არიან ავთანდილ და ზედგინ ამილახორის გვარისანი, ხოლო ლაჩინ, რომელსაც უკანასკნელად მოუწერია ხელი, არის სახლიკაცი ავთანდილის და ზედგინისა. საბუთებიდანაც ჩანს, რომ გორის მოურაობა და მამულები ეკუთვნის ამილახორებს და ამავე დროს სუნღულიძეებს (ქორდანია, 1897:225).

ამრიგად, ზემოთმოყვანილი ისტორიული დოკუმენტების ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ ქართლის აბულეთიძეთა საერისთავო საგვარეულოს დამცრობის შედეგად მათ მამულებს იკავებენ აღზევებული სუნღულისძენი, რომელნიც თავის მხრივ საფუძველს უყრიან ზედგინიძეთა საგვარეულო დინასტიას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ქსე, 1979 – ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, IV, თბ., 1979.
ვახუშტი, 1973 – ვახუშტი, ქართლის ცხოვრება, IV, თბ., 1973.
ჟორდანიას, 1897 – ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა, ქრონოლოგიურად დალაგებული თედო ჟორდანიას მიერ, ტფილისი, I, 1892; II, 1897.
ჯავახიშვილი, 1982 – ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, III, თბ., 1982.
ჯავახიშვილი, 1948 – ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, IV, თბ., 1984.
ბერძენიშვილი, 1937 – ნ. ბერძენიშვილი, „ფეოდალური ურთიერთობის ისტორიიდან XV საუკუნეში“, „საისტორიო მოამბე“, თბ., 1937.
ბერძენიშვილი, 1937 – ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, VI, თბ., 1965.
კარბელაშვილი, 1896 – პ. კარბელაშვილი საამილახვროს ისტორია, „ძველი საქართველო“, II, თბ., 1896.
ნარკვევები, 1979 – საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, III, თბ., 1979.
გვრიტიშვილი, 1955 – დ. გვრიტიშვილი, ფეოდალური საქართველოს სოციალური ურთიერთობის ისტორიიდან (ქართლის სავალოები), თბ., 1955.

Roman Gogolauri

FROM THE HISTORY OF A SURNAME-ZEDGINIDZE

Summary

Some Georgian authors dedicated their works to the history of a surname –Zedginidze. Among them are: P. Karbelashvili, Al. Mikeladze, Iv. Amilakhvari, M.Janashvili, T. Zhordania, Iv. Javakhishvili, N. BerdzeniShvili, M.Kikodze and so on.

The analyzes of the historic material gained and discussed by us gives us an opportunity to consider that a surname - Abuletisdze in kartli is replaced by a new surname –Sungulisdze who established a family dynasty of Zedginidze.

**სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი დაშნაკური პარტიის
როლი ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა შორის
დაპირისპირების საქმეში 1917 – 1921 წლებში**

ისტორიული ბედუკუდმართობის წყალობით 1917-1921 წლებში სამცხე-ჯავახეთი დასახლებული იყო ეთნიკურად და რელიგიურად ჭრელი მოსახლეობით. ქართველების გარდა აქ ცხოვრობდნენ სხვადასხვა დროს ჩამოსახლებული ქურთები, თარაქამები, ბერძნები, რუსი სექტანტები, ებრაელები და სომხები. დემოგრაფიული წონასწორობა საგრძნობლად დაარღვია XIX საუკუნის 30-იან წლებში მთავარმართებელ პასკევიჩისა და ბებუთოვის ინიციატივით არზრუმიდან, ბაიაზეთიდან ჩამოსახლებულმა სომხობამ. საყურადღებოა, რომ ყველა ეს ეთნიკური ჯგუფი ცდილობდა ამ კუთხეში არა მარტო თვითდამკვიდრებასა და გაძლიერებას, არამედ სხვადასხვა გზებით უპირატესობის მოპოვებასაც.

1917-21 წლებში სამცხე-ჯავახეთში დაძაბული ცხოვრების გამო არაერთი მტკივნეული პრობლემა ინასკვებოდა. ეს პრობლემები მხოლოდ საომარი მოქმედების შედეგად შექმნილი ეკონომიკური სიძნეელებიდან არ გამომდინარეობდნენ, არსებობდა სხვა სახის პრობლემებიც. შინაგანად დაძაბულ ურთიერთობებში იკვეთებოდა ამ კუთხის რელიგიურად და ეთნიკურად ჭრელი მოსახლეობის პოზიცია. ძირითადი პრობლემა იყო, ერთი მხრივ, აბორიგენტთა (მესხთა) და, მეორე მხრივ, XIX საუკუნეში შემოსიზნულ „უცხოელთა“ თანაცხოვრების მოუგვარებელი სოციალურ-პოლიტიკური საკითხები. ცალკეულ ეთნიკურ-რელიგიური ჯგუფების მიხედვით ეს პრობლემები სხვადასხვანაირად აღიქმებოდა და განსხვავებულ მიმართულებას იძენდა. კერძოდ: როდესაც 1914-1917 წლებში ფრონტზე კავკასიის არმიის წარმატებები ხორციელდებოდა, გამარჯვების შემთხვევაში მესხეთის ქრისტიანები და შემოსიზნული სომხები ერთნაირი სიხარულით ელოდნენ დაკარგული მიწა-წყლის შემოერთებას. ფაქტობრივად, მათი შეხედულებები ომის მოსალოდნელი შედეგებისადმი დამოკიდებულების საკითხში ერთმანეთს ემთხვეოდა. ქართველებისათვის ეს ნიშნავდა ისტორიული სამხრეთ პროვინციების დაბრუნებას და

ქართველური მოდემის ღაზ-ჭანთა მიწა-წყლის შემოერთებას. ასევე სასიხარულო უნდა ყოფილიყო ქართველი ხალხისთვის სომხური მიწა-წყლის (არზრუმ-ერზინჯანის) შემოერთებაზე ფიქრი, რადგან ისინი ვარაუდობდნენ, რომ XIX ს-ის 30-იან წლებში სამცხე-ჯავახეთში მის დაუკითხავად შემოსახლება უბელი სომეხი მოსახლეობა, ძველი სომხური მიწა-წყლის განთავისუფლების შემდეგ, მამა-პაპის სამკვიდრებელს დაუბრუნდებოდა და ერზრუმში გადასახლდებოდა, ხოლო სამცხე-ჯავახეთის გამოთავისუფლებულ მიწა-წყალზე იქედან აყრილი და თურქეთში გადასახლებული მაჰმადიანი ქართველობა დაუბრუნდებოდა თავის მშობლიურ სამშობლოს. ასე რომ, მესხეთში ქართველ-ქრისტიანთა და სომეხთა ურთიერთობაში მაშინ სხვა პრობლემა არ არსებობდა, მაგრამ გამოჩნდნენ თუ არა მესხეთში დაშნაკური პარტიის წარმომადგენლები, სულ მალე ურთიერთობა ქართველებსა და სომეხებს შორის დაიძაბა. დაშნაკური პარტიის დასაყრდენს სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები სომეხები წარმოადგენდნენ. აშკარაა, რომ თებერვლის რევოლუციის შემდეგ სამცხე-ჯავახეთში მოქმედმა პოლიტიკურმა პარტიებმა კიდევ უფრო დაქსაქსა და დააპირისპირა ერთმანეთთან ადგილობრივი მოსახლეობა და ეს კუთხე სამოქალაქო ომის ქარცეცხლში გაახვია. საქართველოს მეზობელი სომხეთი სარგებლობდა არსებული მდგომარეობით და ხან აშკარად, ხან ფარულად ცდილობდა გამოეყენებინათ არსებული ვითარება და წაერთმია საქართველოსთვის ეს ძირძველი კუთხე. ამის მიღწევას კი სხვადასხვა გზებით, არაქართველი მოსახლეობის დარაზმვითა და ანტიქართული პროპაგანდით, ცდილობდა.

მას შემდეგ, რაც რუსეთში გაიმარჯვა 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამ, დაემხო მეფის ხელისუფლება, დაიწყო რუსეთის იმპერიის ნგრევა და ხელსაყრელი პირობები შეიქმნა იმპერიაში მცხოვრები ერების ეროვნული თავისუფლებისათვის. რუსეთის ცარიზმის დამხობას სიხარულით შეხვდა სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობაც. მათ იმედი გაუჩნდათ, რომ შეძლებდნენ ახალი ცხოვრების ფუნდამენტის უმოკლეს დროში აშენებას, მაგრამ მათი მოლოდინი არ გამართლდა. ერთი მეთვალყურის მოწმობით, ამ დროს მესხეთი და განსაკუთრებით მისი მთავარი ქალაქი, ახალციხე, სავსე იყო „არაერთგვაროვანი და არაერთხარისხოვანი“ ხალხით, აქ ტრიალებდნენ ერთიმეორის მოწინააღმდეგე ეროვნულ-რელიგიური ჯგუფ-

ფები და პარტიები. სამაზრო მმართველობაში უპირატესად თურქოფილური ელემენტები იყვნენ თავმოყრილი, საქალაქო მმართველობაში კი სომეხი ნაციონალისტები (სჯმ., ხფ111,10). 1917 წელს ახალციხის მხოლოდ ძველ ნაწილში, „რაბათში“ ცხოვრობდნენ ქართველები და ებრაელები, ხოლო ქალაქის ახალ ნაწილი თითქმის მთლიანად სომეხებმა აითვისეს. ასევე ქალაქის თვითმართველობასა და პოლიციაში წამყვანი თანამდებობები მათ მოიპოვეს, სამაზრო ადმინისტრაცია კი ძირითადად არამკვიდრი მაჰმადიანების – აზერბაიჯანელების, ინგუშების და ლეკების ხელში მოექცა. ხელისუფლების ძველი სტრუქტურების დარღვევის შემდეგ ამიერკავკასიის განსაკუთრებულმა კომიტეტმა („ოზაკომმა“) სამცხე-ჯავახეთში თითქოს მოახდინა ახალი ხელისუფლების ორგანიზაცია: ახალციხის მაზრის კომისრად დანიშნა ამავე მაზრის ყოფილი უფროსი, ეროვნებით ინგუში, როსტომ გუდიევი; ქ. ახალციხის ქალაქისთავად კი – ეროვნებით სომეხი ზორი ზორიანი. „სამაზრო მმართველობის უფროსი, ადრე „ველური დივიზიის“ ოფიცრად ნამსახური გუდიევი, წარმოშობით ინგუში, თავაწყვეტილი პანთურქისტი და ფანატიკოსი მაჰმადიანი იყო, ქალაქის თავი ზორი ზორიანი კი გამოუსწორებელი დაშნაკი. მაშინ სწორედ მუსლიმან მოსახლეობაში ეს ორი პიროვნება ქმნიდა ქალაქში დაბაბულ განწყობილებას“ (მაღლაკელიძე, 1938,342).

ახალქალაქის სამაზრო და საქალაქო მმართველობაშიც სომეხი ნაციონალისტები ლიდერობდნენ. ამკარაა, სამცხე-ჯავახეთის ძირძველი მოსახლეობა ორივე მაზრაში ხელისუფლებაში მონაწილეობისგან ფაქტობრივად იზოლირებული იყვნენ. ყოველივე ამას, როგორც აღვნიშნეთ, ზედ დაერთო ამიერკავკასიის განსაკუთრებული კომიტეტის მიერ განხორციელებული არასწორი რეორგანიზაცია სამცხე-ჯავახეთში ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოებისა, რომლის სათავეშიც მოვიდნენ ოსმალეთის ყოფილი აგენტები, პანისლამიზმის იდეების მქადაგებლები: ო. გუდიევი, მ. მუსაკიევი, ა. კადიმბერკოვი, ო. ფაიკი, ა. პეპონოვი, ზ. ავლოვი, ე.ევენდიევი, სერვერბეგ ათაბაგი და სომეხ დაშნაკთა პარტიის წარმომადგენლები: ზორიანი, თეიმურაზოვი, აივაზიანი, გეგორქიანი, მანდარიაცი, ზარაფიანი და სხვები.

სამცხე-ჯავახეთში სამაზრო და საქალაქო მმართველობაში მოკალათებულ სომეხებს 1917 წლიდან დიდ მხარდაჭერას უცხადებდა სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი დაშნაკური პარტია, რო-

მელსაც საქართველოში უკვე ჰქონდა საკუთარი პრესა – „კარაჩი“, „ორიზონი“, „აშხატაფორი“, „კავკასკოე სლოვო“ და „კპერიოდი“. ქ. ახალციხეში კი ადგილობრივი დაშნაკების ინიციატივით გამოდიოდა გაზეთი „შარჟუმი“. გარდა ამისა, ისინი ხშირად ბოლშევიკურ გაზეთებსაც იყენებდნენ ქართველების წინააღმდეგ მიმართულ ცილისმწამებლური წერილების განსათავსებლად.

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრაში საქართველოს წამყვანი პოლიტიკური პარტიები ენერგიულად ცდილობდნენ თავიანთი ზეგავლენის გავრცელებას, ამისთვის იყენებდნენ პროპაგანდა-აგიტაციის მიღებულ ფორმებს: შეკრებებს, დისკუსიებს. ამ მხარეში ავტორიტეტით სარგებლობდნენ როგორც პროქართული, ისე პროსომხური და პროთურქული ორიენტაციის პოლიტიკური პარტიები. მათ შორის ურთიერთობა ყოველთვის არ იყო კორექტული. განსაკუთრებით დაძაბული იყო ურთიერთობა სოციალ-დემოკრატებსა და სოციალ-ფედერალისტებს შორის. ამით სარგებლობდნენ სომხური ორიენტაციის პარტიები, განსაკუთრებით დაშნაკები და მნიშვნელოვან წარმატებებს აღწევდნენ არჩევნებზე. ამ ამბების თვითმხილველი ე. სიმონიანი აღწერს: ამ პატარა ქალაქში, ახალციხეში, ხშირად ერთმანეთისაგან დაშორებით იმართებოდა რამდენიმე ტრიბუნა და ეწყობოდა მიტინგები, რომლებზეც ერთდროულად გაისმოდა სხვადასხვა ენაზე წარმოთქმული ერთმანეთის საწინააღმდეგო, განსხვავებული პოზიციის გამომხატველი სიტყვები. კრებებს მართავდნენ სოციალ-დემოკრატების, ესერების, სოციალ-ფედერალისტების, რუსი კადეტების, სომეხი „დაშნაკების“ და „გნჩაკის“ პარტიის წარმომადგენლები (სიმონიანი, 168).

თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ქალაქის თავდაცვის მიზნით, 1917 წელს ქ. ახალციხეში გენერალმა შალვა მადლაკელიძემ შექმნა ქართული საჯარისო შენაერთი და მას „არტაანის რაზმი“ უწოდა, ადგილობრივი სომხების ერთ ნაწილს ეს არ მოეწონა და აშკარა პროვოკაციები მოაწოეს. „საქმე იქამდე მივიდა, რომ კაპიტან აივაზიანის შთაგონებით და ხელმძღვანელობით, მე მესროლეს თვით ქალაქ ახალციხის შუაგულში, ოღონდ ერთი თავდამსხმელი ჩემმა მცველმა იქვე მოკლა. ეს თავდასხმა მოხდა სომხთა მხრიდან“, – წერდა გენ. შალვა მადლაკელიძე (მადლაკელიძე, 1938; 341). ნათელია, დაშნაკურ პარტიას არ აწყობდა ქართული რევოლუციური ჯარის ახალ-

ციხეში არსებობა, რადგან ეს ხელს შეუშლიდა მათი მიზნების განხორციელებას – უპირველესად ამ კუთხის მიტაცებას. ასევე ამ პარტიის მიზანს წარმოადგენდა სამცხე-ჯავახეთში მცხოვრები ქრისტიანი და მაჰმადიანი ქართველების დაპირისპირება, რაც მათ წისქვილზე ასხამდა წყალს. ყოველივე ამას კი სომხური დაშნაკური პარტიის წარმომადგენლები გეგმავენდნენ მაშინ, როცა მათთვის ცნობილი იყო ადგილობრივ მაჰმადიანთა მიერ შედგენილი სამოქმედო პროგრამა, რომელიც მესხეთის თურქეთისათვის მიერთებას გულისხმობდა. დაშნაკური პარტიის იდეოლოგიის მიუხედავად, ადგილობრივმა სომხებმა არ დაივიწყეს გენ. შ. მაღლაკელიძის ერთგულება, როდესაც მან არ დაუთმო აჯანყებულ მუსლიმებს ახალციხეში სომეხთა ამოხოცვა და იგი სიკვდილს გადაარჩინეს. ეს მაშინ მოხდა, როდესაც, 1917 წელს, აბასთუმანში გამართულ მაჰმადიანთა ყრილობას ესწრებოდა მხარის ახლადდანიშნული გენერალ-გუბერნატორი შ. მაღლაკელიძე, რომელმაც თავის გამოსვლაში ყრილობის გადაწყვეტილება, მესხეთის საქართველოდან გამოყოფის შესახებ, სრულიად დაგმო და პროტესტი განუცხადა მას. აღელვებულმა ბრბომ მაღლაკელიძე ტრიბუნიდან ჩამოაგდო. საღამოს კი, როცა ის სამ თანმხლებ პირთან ერთად ახალციხისკენ მოდიოდა, ყაზალები გზაში დაუხვდნენ, სროლა აუტყვეს და ერთი თანმხლები მოუკლეს, იგი სომეხი ეროვნების ჯარისკაცებმა იხსნეს, გენერალ-გუბერნატორმა თავს გაქცევილ უშველა (მაღლაკელიძე, 1938:346).

დაძაბული ვითარება სუფევდა 1918 წელს ქართველთა და ადგილობრივ სომხურ მოსახლეობას შორის. საქმე ისაა, რომ სომეხმა ნაციონალისტებმა დაშნაკური პარტიის წარმომადგენლებმა მოახერხეს ადგილობრივ სომხურ მოსახლეობაში იდეების ქადაგება და ისინი ქართველების მიმართ მტრულად განაწყვეს. ქ. ახალციხის თვითმართველობაში 1917 წლიდან დიდ როლს ასრულებდა ე.წ. „სომხის შტაბი“, რომელიც ძირითადად სომეხი დაშნაკებისგან კომპლექტდებოდა. 1918 წელს ახალი გენერალ-გუბერნატორის ბალო მაყაშვილის ბრძანებით შეიქმნა „ქ. ახალციხის თავდაცვის შტაბი“ და იგი შესაბამისად ითვალისწინებდა „სომხის შტაბის“ გაუქმებას, რადგან მათ მეთაურობდნენ მძარცველები და ავაზაკები, რომლებიც მხოლოდ მოსახლეობის ძარცვა-გლეჯასა და მაჰმადიანთა სოფლების გადაწვა-აწიოკებას აწარმოებდნენ (სჯმ, ხფ111,7). სინამდვილეში არანაირი „სომხის შტაბის“ გაუქმება არ მომხ-

დარა. მოხდა მხოლოდ სახელწოდების შეცვლა, რადგან, როგორც აღმოჩნდა, „ახალციხის თავდაცვის შტაბში“ კვლავ დაშნაკური პარტიის წარმომადგენლებმა მოიყარეს თავი. ახალციხელი ქართველები უკმაყოფილო იყვნენ „თავდაცვის შტაბის“ ასეთი დაკომპლექტებით და მოითხოვდნენ სამსახურიდან დაეთხოვათ ყველა სომეხი ეროვნების ხელმძღვანელი პირი, სანამ არ გაირკვეოდა, იყვნენ თუ არა ისინი კავშირში დაშნაკურ პარტიასთან (სცსსა,ფ 1863,207).

ძველი ჩინოფნიკების ხელში მოექცა ახალქალაქიც. აქ სამაზრო აღმასკომის თავჯდომარედ გავიდა ვინმე მანდალოვი (მანდადიანცი), რომელიც 1917 წლის თებერვლის რევოლუციამდე ამავე მაზრის სამმართველოს მდივანი იყო. მისი ხელმძღვანელობით ახალქალაქის სამაზრო აღმასკომი შოვინისტებით გაივსო (სცსსა,13). ასევე ახალქალაქში დაშნაკთა პარტიის თავმჯდომარემ შავამ დემურ-ჩოვლიანმა 1918 წლის ბოლოს დააარსა „ახალქალაქის სამხედრო საბჭო“, რომელიც თავისთავად დაკომპლექტდა სომეხი ნაციონალისტებით. უფრო მეტიც, ამ ხელმძღვანელმა ხელში ჩაიგდო ტელეგრაფი და ქართველ მოხელეებს აუკრძალა სამ ნაბიჯზე ახლოს აპარატთან მიახლოება (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919). ყოველივე ეს ჯავახეთში დაშნაკური პარტიის წარმომადგენელთა უპირატესობაზე მეტყველებდა. დაშნაკური პარტიის მუშაობის შედეგი იყო რომ ვერ მოხერხდა 1917 წლის აჯანყების შემდეგ ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა შერიგება. 1918 წლის 28 თებერვალს აბასთუმანში ქართველ მაჰმადიანთა საგანგებო კრება გაიმართა, რომლის მიზანს წარმოადგენდა ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა დაპირისპირების პრობლემის მოგვარება (გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919). თუმცა მათმა მცდელობამ, ისევე როგორც ქრისტიან ქართველთა მიერ ჩატარებულმა კრებებმა, უშედეგოდ ჩაიარა, ვერ მოხერხდა ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა დაახლოება, რასაც აშკარად ხელს უშლიდა დაშნაკური პარტიის წარმომადგენელთა მიერ წაქეზებული ადგილობრივი სომხების მიერ მოწყობილი პროვოკაციები. მაგ., 1918 წლის 15 თებერვალს ქალაქში გავრცელდა ხმა სოფ. ღრეღზე მუსლიმთა თავდასხმის შესახებ. ეს ამბავი დაშნაკური პარტიის წაქეზებით ახალციხის სომხებმა გაავრცელეს. ახალციხეში განლაგებული ქართული ჯარი დასახმარებლად დაიძრა ღრეღისკენ, როცა გაირკვა, რომ ადგილობრივ სომხებს სპეციალურად, ქართველ მაჰმადიანებსა და ქრისტიანებს შორის

შუღლის ჩამოსაგდებად გაეგრძელებინათ სოფელზე თავდასხმის ამბავი, რომელთა მიზანს წარმოადგენდა, ქართული ჯარის ქალაქიდან გასვლის შემთხვევაში, არსენალის გაძარცვა. სოფ. ღრელზე თავდასხმის ამბავი აწყურში მაჰმადიან ქართველებსაც შეეცყოთ, საიდანაც ცხენოსანთა შეიარაღებული მაჰმადიანთა რაზმი გამოეგზავნათ თავდასხმის აღსაკვეთად. თუმცა, ისინიც მოტყუებულნი დარჩნენ (გაზ., „საქართველო“, 1918). ნათელია, რომ ორივე მხარე, მაჰმადიანები და ქრისტიანები, ცდილობდნენ არ აჰყოლოდნენ სომეხთა პროვოკაციებს და არ დაეშვათ ქართველების ხოცვა-ჟლეტა.

ასევე ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც ახალციხელი სომხები ქალაქში განლაგებულ ქართველ ჯარისკაცებს მოუწოდებდნენ მაჰმადიან ქართულ სოფლებზე თავდასხმისაკენ, სანაცვლოდ კი ქალაქის დაცვას თვითონ კისრულობდნენ. 1918 წლის იანვარში აწყურში მაჰმადიანებმა შეტაკების დროს მოკლეს აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარე, ოფიცერი ძიძიგური და მისი მხლებლები, რომლებიც ახალციხეში თბილისიდან გამოაგზავნეს. სომხები ჯარისკაცებს მოუწოდებდნენ: „თქვენ წადით და თავს დაესხით აწყურის მაჰმადიანებს, ახალციხეს ჩვენ დავიცავთ“, აღელვებული ჯარისკაცების დამშვიდება ძლივს მოუხერხებია მათ ხელმძღვანელობას (გაზ., „საქართველო“, 1918). 1918 წლის მარტში აწყურში, მაჰმადიანები ბორჯომიდან მომავალ იარაღით დატვირთულ ავტომანქანას თავს დაესხნენ და რვა სომეხი ჯარისკაცი მოკლეს, რომლებსაც იარაღი მოჰქონდათ. დიდად აღელვა თურმე ამ ინციდენტმა ახალციხელი სომხები და მეორე დღესვე შეიარაღებულები აწყურზე თავდასასხმელად გაემართნენ, რომლებსაც გზა გადაუღობეს კლდის, წნისის და სხვა სოფლების შეიარაღებულმა მაჰმადიანმა ქართველებმა. შეტაკების დროს ერთი სომეხი ჯარისკაცი დაიღუპა, რის გამოც სომხებმა მთელი ქალაქი ფეხზე დააყენეს. ისინი შეიარაღებული ბრძოლისთვის ემზადებოდნენ და, რაც მთავარია, ამ ბრძოლაში ქართველებსაც იწვევდნენ. ქრისტიანი ქართველები არ გაჰყვნენ სომხებს ბრძოლაში, რადგან მათ არ სურდათ ებრძოლათ ქართველ მაჰმადიანთა წინააღმდეგ. სამაგიეროდ, სომხებმა ახალციხის მაზრაში 150-ზე მეტი მაჰმადიანი დააპატიმრეს. სომეხთა გამოსვლას მაზრაში ფართო გამოხმაურება მოჰყვა და მთელი შეიარაღებული მაჰმადიანობა ფეხზე დააყენა, მეორე დღესვე დაიწყო ქრისტიანთა სოფლებზე მათი თავდასხმა. მაჰმადიანე-

ბი თავს ესხმოდნენ არა მარტო სომხურ, არამედ ბერძნულ და ქართულ სოფლებსაც კი – ანდრიაწმინდას, უდეს, არალს (გაზ. „საქართველო“, 1918). ამის შემდეგ ქრისტიანი ქართველები იძულებულები გახდნენ, გამოსულიყვნენ მაჰმადიანთა წინააღმდეგ და იარაღით ხელში დაეცათ თავიანთი ოჯახები მათი თავდასხმებისაგან.

როგორც ვნახეთ, სამცხე-ჯავახეთში მოქმედმა დაშნაკური პარტიის წარმომადგენლებმა მიაღწიეს მიზანს, რისთვისაც დიდი ხნის მანძილზე იბრძოდნენ და შეძლეს არა მარტო ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა შორის შუღლის ჩამოგდება, არამედ ჩაითრიეს ისინი მათ მიერ ატეხილ ბრძოლაში და ეს კუთხე სამოქალაქო ომის ქარცეცხლში გაახვიეს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

სცსსა., – საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი №1863, საქმე №217

სცსსა., – საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფონდი №2080, საქმე №459

სჯმ.,ხვ – სამცხე-ჯავახეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, ფონდი №111

სჯმ.,ხვ – სამცხე-ჯავახეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, ფონდი №1135

სიმონიანი., – ე. სიმონიანის „მოვლენები და სახეები“ სამცხე-ჯავახეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, ფონდი №4641

მადლაკელიძე., 1938 – შ. მადლაკელიძე, „ნაწიკვები ახლო წარსულიდან მესხეთის გარშემო“, ჟურნალი „ქართლოსი“, 1938, პარიზი

გაზ. „საქართველო“, 1918., – გაზ. „საქართველო“, 11 თებერვალი, 1918წ. №34

გაზ. „საქართველო“, 1918., – გაზ. „საქართველო“, 25 თებერვალი, 1918წ. №47

გაზ. „საქართველო“, 1918., – გაზ. „საქართველო“, 18 მარტი, 1918წ. №60

გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919., – გაზ. „სახალხო საქმე“, 9 იანვარი, 1919წ. №435

Газ. «Кавказское Слово», – Газ. «Кавказское Слово», 16-го юля, 1918 г. № 146.

**THE ROLE OF ACTING DASHNAK PARTY IN SAMTSKHE-
JAVAKHETI IN THE AFFAIRS OF THE OPPOSITION
BETWEEN CHRISTIAN AND MUSLIM GEORGIANS
IN 1917 –1921**

Summary

There were no concrete and serious problems between Georgians and Armenians in Samtskhe-Javakheti till 1917 but as soon as the representatives of Dashnak Party appeared in Meskheta, the relation between Georgians and Armenians became tensed. They were supported by the Armenians living in Samtskhe-Javakheti. Dashnaks could spread chauvinistic ideas among the local Armenians, they were able to make Christian and Muslim Georgians be opponents and draw them into battle.

**მეხსეთის მოსახლეობის მენტალობის
საკითხისათვის
(ხოჯავანთ იოვანეს „მისიონარული დღიური წერილებიდან“)**

ივანე გვარამაძის მიერ 1892 წელს ახალციხეში გადაწერილი **“საისტორიო მისიონარული დღიური წერილები ხოჯავანთ მღვდლის მამა იოვანესი”**, 1763-1809 წლების ისტორიული მატრიანე, დეტალურად გადმოგვცემს სამცხეში განვითარებულ პოლიტიკურ პროცესებს. ყოველდღიური ქრონიკების ჩამონათვალი იმდენად მდიდარ ისტორიულ პალიტრას სთავაზობს მკითხველს, რომ მკვლევარი შ. ლომსაძე ამ ნარატიულ თხზულებაზე მეტად საყურადღებო შეფასებას აკეთებს: „შეიძლება, თამამად ითქვას, რომ ვახუშტი ბატონიშვილის შემდეგ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში გვიანი შუა სუკუნეებისთვის უფრო მნიშვნელოვანი წყარო არ მოიპოვება” (ლომსაძე, 1979:91).

ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში საკვლევ თემაზე მასალების მოძიებისას დიმიტრი ბაქრაძის არქივში აღმოჩნდა პირადი ხასიათის წერილი გაგზავნილი ივანე გვარამაძის (ამ ქრონიკების გადამწერის) მიერ. აღნიშნული წერილი მთელი სიცხადით წარმოაჩენს მესხეთის თანამდევ ტრაგიკულ ბედისწერას (ავტორისეული წერის სტილი დაცულია):

„31. დვინ. 1888. ქ. ახალციხე. პატივცემულ ბ. დიმიტრი ბაქრაძეს

მოგიკითხავთ საუფლო ღოცვა კურთხევით და თქვენს დღეგრძელობას მოწყალე უფალსა ღმერთსა ვსთხოვთ ჩვენს ნუგეშად.

მომილოცავს მშვიდობის მგზავრობა კონსტანტინოპოლისაკენ. კეთილი იყოს: მადლობა ღმერთს მშვიდობით წახველით და მშვიდობითვე მოხვედით. იმედი მაქვს საკმაო ისტორიულ წყაროებს მოიძიებდით ჩვენი საცოდავი სამშობლოსას, რომელიც დიდი სასიხარულო და სანუგეშო არის ჩვენთვის.

ჩვენი სამესხეთო კი დავიწყებულია ამჟამად ყველასგან, იქამდის, რომ უცხონი მოდიან გვითხრიან ძველ ნაშთ ძეგლებსა, ჯვარ ხატთა და მიაქვნიან თავისუფლად თავიანთ ქვეყანასა. მოწინააღმდეგე ხმის გამცემი არავინ არის. განა სახელია კავკასიის არქეოლოგიური საზოგადოებისათვის, განა

კავკასიის მუზეუმში არ უნდა იკრიბებოდეს მისთანა ნაშთნი თუ სადმე არს? სხვა ქვეყნებსა და სხვა მუზეუმებში რა ხელი აქვს ჩვენ ნაშთა და ჩვენ წინაპართა საკუთრებას? მაგრამ ხდება ბევრი ამისთანა დაქცევა ჩვენის ქვეყნისა ჩვენს საკითხავად და დიდად სამწუხაროდ. „სოფელ ვნახე უბადლო, შიგ გავიარე უჯოხოთ!“ სწორედ ესრე-იქამდის უზრუნველი და უნადვლენი ვართ, რომ მეორებით და მესამებით ზიკიპინტების ჯღაბნას გაჰყოლიან ჩვენი სწავლული ვაჟბატონები და უპრია-ნე უპირველესი საგანი ისტორიის წყაროები უბედურ ეპოქის კორიანტელისა ქარიშხალთათვის მიგვიტოვებია, რომელნიც დღავანდლამდე იმუხრება, იტაცება და უჩინარდება.

ერთი მისთანა გონებაგახსნილი გუდმოწყალე გაზეთის გამომცემლებში არა გვყავს, რომ ჩვენი შრომა დაბეჭდონ ხოლმე წყაროების გასამრავლებლად. ყველანი იმადლებიან, ცხვირპირს იგრეხენ, არაფრად სთვლიან და ამგვარად რა სიკეთე იქმნება და ან ვინ შეხალისდება ისტორიულ შრომაზედ კიდევ.

განსვენებული ბ. სერგი მესხის დროს მე დავსწერე დროებაში მგონი წუნდის ეკლესიის ზედ წარწერა სწორედ როგორც იყო, მაგრამ ვარძიის მონასტრის ბერმა მ. კალისტრატემ სხვაგვარად დასწერა მწყემსში თუ ის და თუ სხვა ჩემი არქეოლოგიური ცნობები გადაასხვაფერა. დიდის სიამოვნებით მიიღო ღამბაშიძემ იმის სიცრუე სინამდვილედ. თუმც მეც ცხდად აუხსენ პასუხითა გარნა არ დაბეჭდილა. მას და ზოგიერთ გაახლებთ ამასთან და განიხილეთ.

მარად თქვენი მლოცველი დავშთები უღირსი მონა

მესხი ივ. მღ. გვარამაძე.” (გვარამაძე, 1888:1)

ამ ფრაზებს მიღმა შეიცნობა სულიერი სიახლოვე ილია ჭავჭავაძესთან: დავიწყება ისტორიისა მომასწავებელია ერის სულითა და ხორციით წარწყმედისა (უპირველესი საგანი ისტორიის წყაროები მიგვიტოვებია, უზრუნველნი და უნადვლენი ვართ); პარალელი ხდება ნიკო ბერძენიშვილის ნააზრევთან-ჯაყისმანი, ქართული სახეები უქართველოდ. (ჩვენი სამესხეთო დავიწყებულია ყველასგან); გამოხატულია მკაცრი, თუმც დროული კრიტიკა თანადროულობისა (ზიკიპინტების ჯღაბნა); მოჩანს ივანესეული გეგმა-სიძველეთა გადარჩენისა (კავკასიის მუზეუმის როლის ხაზგასმა) და რაც მთავარია, დიმიტრი ბაქრაძისადმი გამოვლენილი პატივი, ნდობა, იმედი-თავმდაბალი წერილის ავტორისა, სამშობლოზე ფიქრით დამძიმებულიისა.

აი, როგორ ახასიათებს მესხეთს **ვახუშტი ბატონიშვილი**: „და ესრეთ განიყო სახელი **ზემო ქართლის ამაღ.** რამედ აწ ოძრახოსის წილს, გურიის მთამდე და არსიანის მთამდე, უწოდებენ **სამცხეს...** ბაგრატიონთა მეფობსა შინა ყოველთა ამათა ალაგებთა და ქვეყანათა კრებით ეწოდა **მესხნი**, ხოლო ბრწყინვალე მეფემ გიორგიმ მისცა რა ათაბაგობა (ყვარყვარე 1334-1361წწ) და მის ქუეშე დააწესა ქვეუნის ერისთავნი, მიერთით იწოდა საათაბაგოდ. ხოლო ქვეყანა ესე ფრიად მრავალ და დიდროიან-მთანი, კლდიანი, **ტყიანი**, შამბ--შროშიანი, **მდინარიან-წყაროიანი-ტბიანი** და მცირედ ველოვანი; ზამთარ ადგილ-ადგილ ცივი. ჰავით მშვენი და კეთილ, არამედ ზღვის კიდეთა არ ეგეთი. **ნაყოფიერობს ქვეყანა ესე ყოველითა მარცვლითა** და არა ყოველგან. ადგილად აკეთებენ **აბრეშუმსაც...** ხოლო არიან მრავალნი... პირუტყვი მრავალნი... წყარონი ტბილნი, **ტბანი თევზიანნი**, და უმეტეს კალმახნი დიდნი და წვრილნი... ხოლო კაცნი და ქალები ტკბილად მოუბარნი, ტანოვანნი, მხნენი შემართებულნი” (ვახუშტი, 1892: 4-5-6).

ბუნებრივია, ასეთი მდიდარი ქვეყანა ერთნაირად მომხიბლავი იყო ყველა ტიპის დამპყრობელთათვის, ხოლო საქართველოს გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა, ერთდროულად გახდა ჩვენი ქვეყნისთვის როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგების მომტანი. ოსმალთა და ყიზილბაშთა XVI-XVIII საუკუნეების საქართველოსთვის დაუძლეველი პრობლემა აღმოჩნდა. XIX საუკუნიდან კი მათ ცარიზმი შეემატა. მეფის რუსეთი მძიმეწონიანი მოთამაშე აღმოჩნდა და პოლიტიკურ სარბიელზე მეტოქეები უკან ჩამოიჭოვა. ოსმალებისა და მეფის რუსეთის გზები, სწორედ **ახალციხის საფაშოში** გადაიკეცა: “მებრძოლი ქართველი ხალხი ირანს **ფოცხვერს** უწოდებდა, ხოლო თურქეთს **ბაბრს** (ბაბრ-ჯიქი), ამ ორი სიტყვით გამოსთქვამდა **ერეკლე მეორე** ქართველი ხალხის მიზანს უცხო დამპყრობლის წინააღმდეგ საუკუნეობრივ ბრძოლაში. მაგრამ საქართველოს გამოსხსნა და აღდგომა ცარიზმის მიზნებში არ შედიოდა. ცარიზმის მოხელეები და ოსმალური ბნელეთის აგენტები, ქართველი ერის გამთლიანების წინააღმდეგ შეთანხმებულნი იყვნენ” (ბერძენიშვილი, 1942:5-6).

ამიტომ გვიხდებოდა პერმანენტული ბრძოლა გადარჩენისა, რომელსაც **გიორგი ლეონიძე** ასე აფასებს: კავკასიაში ჩვენ უკვე მოვედით საფლავში ჩასაწოლად... არტახებში დაიწყო რწევა, რადგან ჩვენ კიდევ მოვიგონეთ ჩვენი დემონური ორბის

სიტუბუკე; აქედან იწყება ჩვენი მეტაფიზიკური გენეალოგია... მაგრამ ამ ქვეყანაში სამუდამოთ დაშინდა რასის ხერხემალი და შეიქმნა ფსიქოლოგია გადარჩენის. შემდეგში საქართველოს ერთი პოლიტიკა ჰქონდა-პოლიტიკა გადარჩენისა... (ლეონიძე, 192:№-18).

„კავკასიური ცივილიზაცია თავისი ხასიათით ლოკალურია, ის შემთხვევაა, როცა ლოკალურობა უნივერსალიზმის ბუნებრივი შემადგენელი ნაწილია. კავკასიური სამყაროს მნიშვნელოვანი ნაწილის იდეოლოგიას **ქრისტიანობა** განსაზღვრავდა, მეორე ნაწილი **ისლამის** მიმდევარი იყო. როგორც ერთმა, ისე მეორე რელიგიამ დიდი როლი შეასრულა ცივილიზაციური პროცესების წარმართვაში” (მეტრეველი, 2009:51).

საინტერესო ხედვაა კავკასიელების დასახასიათებლად. თუმცა, თავისი არსებობის განმავლობაში, კავკასიელებისა და, კონკრეტულად, ქართველი ერის ცხოვრებაში, აზიიდან და მახლობელი აღმოსავლეთიდან შემოჭრილი ურდოები უზარმაზარ კვალს ტოვებდნენ, ჩვენი ქვეყნის, როგორც სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურ, ასევე კულტურულ-მენტალურ იერსახეზე. გვიანი ფეოდალური ეპოქის სამხრეთ დასავლეთი საქართველო სრულიად განსხვავებული მსოფლმხედველობის, გენეზისის, სულიერების შეჯახების ასპარეზად გადაიქცა. სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა ოკეანეში გასული ხომალდით ეხეთქებოდა იმპერიული ზრახვებით დატვირთულ უკიდევანო ტალღებს, რომელთაც ბევრი წაართვეს, ბევრიც დაავიწყეს შთენილებს, ბედისაგან დაჩაგრულებს.

ხუცესი იოვანე თვითხილველი და უშუალო მონაწილეა იმ ისტორიული მოვლენებისა, რომელიც სამხრეთ დასავლეთ საქართველოში 1763-1809 წლებში მიმდინარეობდა. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ერთმანეთს იყო გადაჯაჭვული იმერეთის მეფის, **სოლომონ პირველის**, ქართლ-კახეთის მეფის **ერეკლე მეორისა** და **ახალციხის საფაშოს** პოლიტიკური ცხოვრება. **მესხეთში** საუკუნეების განმავლობაში ერთმანეთს ეცილებოდა ოსმალების, სომხების, ლათინ-კათოლიკების მსოფლმხედველობა. ისინი უპირობოდ, დაუკითხავად ერეოდნენ საფაშოს ქართული მოსახლეობის ზნე-ჩვეულებებს, პოლიტიკურ-რელიგიურ მისწრაფებებს. ისტორიული კატაკლიზმების **გზაჯვარედინზე მყოფი ახალციხის საფაშო** დებულებოდა მკვეთრ, მღელვარე, იშულებითი ნაბიჯებით განპირობებულ, არაერთგვაროვან გადაწყვეტილებებს. მიუხედავად იმისა, რომ ავტორი ერთი

შეხედვით, ყოველდღიურ რუტინულ ყოფას გადმოსცემს, მის ცნობებში მრავლად მოიპოვება მასალა, იმ ეპოქის პოლიტიკური და სოციალურ-ეთნიკური საკითხების რეკონსტრუქციისათვის. ყველა ძირითადი პოლიტიკური თემა, რომლითაც ცხოვრობდა იმ დროის საქართველო წარმოდგენილია ხუცესის ნაშრომში.

ხოჯავაანთ იოვანეს „მისიონარული დღიური-წერილების“ პირველი გაცნობისას იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ქრონიკებში მოთხრობილი ამბების დიდი ნაწილი, გვარები, სახელები, ტიტულები არაქართული წარმომავლობისაა. უცხო სურნელი მოსდევს ქართულ ფრაზეოლოგიას, ის სურნელი, ძაღდატანებით, იარაღის ჟღარუნით, სისხლიანი მეთოდებით რომ შემოიჭრება ხოლმე ჩვენნაირი პატარა ერების ცხოვრებაში. საბედნიეროდ, ქრონიკებზე დეტალურმა მუშაობამ ეს განცდა დაჩრდილა და საბოლოო სურათი, სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ქართველობისა თუ მენტალობისა, საპირისპიროდ წარმოაჩინა.

6. ბერძენიშვილი, 1933 წელს თავად მუშაობდა „ახალციხურ ქრონიკაზე“, რომელიც ჩვენი საკვლევი ხელნაწერის საისტორიო „მისიონარული დღიური წერილების“ განსხვავებული ვარიანტია. მისი შეხედულებები უმნიშვნელოვანეს არგუმენტებად შეიძლება მივიჩნიოთ, როდესაც “ახალციხური ქრონიკის” ანალიზისას, სამცხე საათაბაგოს მოსახლეობის წარმომავლობას, საუკუნეთა განმავლობაში მიმდინარე ეთნოკულტურული მახასიათებლების ტრანსფორმაციის თავისებურებებსა და მათი არსებობის მიზეზებს განიხილავ. მოაზროვნე ისტორიკოსი XVIII საუკუნის ახალციხის მოსახლეობის ქართველობის ეროვნული ცნობიერების შესახებ შემდეგ თეზისებს აყალიბებს: „1. შერქმეული სახელები წმინდა ქართული წარმოშობისაა; 2. ძველი შესანიშნავია მესხური ფოლკლორისათვის; 3. ენობრივად ქართველნი არიან; 4. სოფლის მოსახლეობა უფრო „ქართულია“; 5. ქართული ენა ამ კათოლიკეთათვის და უფრო მათი პიროვნებისათვის მშობლიური იყო. 6. XVI-XVII საუკუნეებში ახალციხის მხარე სულ უფრო და უფრო კარგავდა ქართულ იერს, ოსმალობას იძენდა. 7. ასე რომ, ქართულის ახლად გავრცელების პირობა არა-ქართულ მოსახლეობას შორის აქ აღარ იყო” (ბერძენიშვილი, 1933: 1). ისტორიკოსის მახვილი თვალი არ დაღაბობს მეცნიერს. მართლაც, იოვანე ხუცესის დღიურში თავმოყრილია დროის

სიავით იერშეცვლილი, მაგრამ გადარჩენილი, წარსულის ქვეცნობიერების წიაღიდან ამოზრდილი გვარ-სახელები, კინობით-შერქმეული ზედმეტსახელები. მათი რაოდენობა, კათოლიკურ-ოსმალურ ჩამონათვალს ბევრად აღემატება რაოდენობრივი მაჩვენებლით.

ეს მონაცემები საინტერესოა შემდეგი ისტორიული არგუმენტების გამო. სამცხე 1266 წელს “ხასინჯუს” სტატუსით პირველად ჩამოშორდა საქართველოს მონღოლების ძალისხმევით, თუმცა გიორგი V ბრწყინვალემ 1334 წელს, იგი ერთიანი საქართველოს სამართლებრივ-ტერიტორიულ იურისდიქციას კვლავ დაუქვემდებარა. პოლიტიკური პროცესები რადიკალურად შეიცვალა XV საუკუნიდან: 1) 1453 წელს დაეცა ბიზანტიის იმპერია და 1475 წლიდან ოსმალეთი შავი ზღვის ფაქტობრივი მფლობელი გახდა; 2) 1490 წელს გაფორმდა საქართველოს დაშლა სამ სამეფოდ და ერთ სამთავროდ (კახეთის, ქართლის, იმერეთის სამეფოები და სამცხე-საათაბაგო); 3) დაიწყო მათ შორის სისხლიანი დაპირისპირებები; 4) XV-XVIII საუკუნეებში ჯერ კახეთის, შემდეგ ქართლისა და იმერეთის სამეფოებმა მეფის რუსეთთან გააქტიურებული დიპლომატიის გამო ირან-ოსმალეთის რისხვა დაიმსახურეს; 5) ადრიანოპოლის (1829წ.) ცნობილ დაზავებამდე, რომელიც რუსეთსა და ოსმალეთს შორის დაიდო, ძალაში რჩებოდა ამასიის (1555წ.), სტამბულის (1590წ.), 1639 წლის ირან-ოსმალეთის გარიგებები, საქართველოს ტერიტორიული გადანაწილების დადასტურებით; 6) 1595 წლიდან ზემო ქართლში თურქ-ოსმალების მიერ “გურჯისტანის ვილაიეთის” შექმნამ, რომელიც მოგვიანებით “ახალიციხს საფაშოდ” იწოდებოდა, სამასი წელი იარსება. მან უადრესად მძიმე მემკვიდრეობა დაუტოვა მესხეთის მკვიდრ მოსახლეობას; 7) ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთი ძირძველი ისტორიული კუთხე, სამხრეთ-დასავლეთი საქართველო, ოსმალეთის იმპერიული აზროვნების ქვაკუთხედად იქცა და ცარიზმის გამოჩენამდე ამ რეგიონში სრულ მებატონედ თვლიდა თავს.

გასაოცარია, რომ XIII საუკუნიდან მოყოლებული ამდენი გაუცხოების, გადაჯიშების ინტენსიურ გარემოში, სამცხე-ჯავახეთი, საბედნიეროდ XVIII-XIX საუკუნეებში ჯერაც ყოფიერი, ქართული ხასიათით, მენტალური თვისებებით სუნთქავდა. ხოჯავანთ იოვანეს „მისიონარული დღიური-წერილების” ქრონიკები გვაძლევს საშუალებას, გავაკეთოთ დიფერენცირება

გვარ-სახელებისა და წოდებებისა, რომელნიც თავის მხრივ, თვალსაჩინო არგუმენტად, გამოდგება XVIII-XIX საუკუნეების ახალციხის საფაშოში უკვე მყარად დამკვიდრებული, იერშეცვლილი ეთნიკური, რელიგიური და მენტალური მახასიათებლებისა.

სომხურ კათოლიკური სახელები: 1. პოლოს ვარდაპეტი, გოჰარათ არუთენა, ყაღფახჩიან გრიგოლი; 2. პატრი იაკობი, ქირიქჩიანი, ტერ ვოლორმენი; 3. არუთენა, ზაქარი ანტერბანე, ყულახსიზიან პეტროსი; 4. ტერ სარქისი; ტერ თომა, ტერ პეტროსი, ტერ პოლისი; 5. დონ ანტონი, დონ კარლო; 6. პატრი ვნჩენცინე, პატრი ჩელერინო, პატრი ფრამისკო; 7. პატრი ვენდელინო, 8. პატრი დომინიკე, პატრი მაერო, პატრი ბერნარდინე; პატრი ბონავეტურა, პატრი ნიკოლა; 9. ტერ ხაჩატური, არაქელი, ტერ მინასა, ტერ საჰაკა; 10. გეორგ ვარდაპეტი; მამუანთ სარქისა, ფალოშათ პოლოსაი; 11. პაპი კლიმენტი; 12. ტერ ხაჩატური, ტერ სტეფანი, ტერ ანტონი, ბეთანი ანტერბანე.

ოსმალური სახელები: 1. სარი ფაშა; 2. ჰასან ფაშა; 3. მაჰმუდ ალა; 4. კიკინ იენიხარ ალა. 5. აჰლევან ალა; 6. შაჰნაზარაი; 7. მაჰმად ბეგიანთი; 8. სულტან ჰემიდი; 9. სელიმ ალა ხიმშიაშვილი; 10. იეგანაღა, სარი ქეჰა; 11. იგდინხანი, ჰაჯი ალი ბეგი; 12. უსუფ ვაზირი; 13. შერიფ ფაშა; 14. ზაბით ფაშა; 15. არტან ბეგი; 16. ისმაილ ეფენდი; 17. კორხაღა; 18. ქამალ ბეგი; 19. ჰამათ ფაშა; 20. ჰამით ბეგი; 21. რაჯაბ ფაშა 22. გოლა ფაშა; 23. სულთანი მუსტაფა; 24. ჰაჯი ყადირ-ოღლი; 25. შაჰყულიანი; 26. ადრიან ფაშა; 27. ალზა ბეგი; 28. ბაზა ფაშა; 29. ჰაჯი შაჰნაშვილი; 30. ბაგარაი ბეჟან ოღლი.

ქართული გვარ-სახელები: 1. გოღიაშვილი ალექსანდრე; 2. ზაქარია მოძღვარი; 3. ქაიხოსრო აბაშიძე; 4. ცხელიშვილი; 5. ბადიში დოჭიკაშვილი; 6. ბერუკაშვილი ბატონჯანა; 6. კიკიანის ბუში; 7. ჰოროველა; 8. ზუბალაანთი; 9. გიორგასვილი; 10. ფარსადანა; 11. დავით ერისთავიშვილი; 12. გოდერძასვილი; 13. ხეჩინაშვილი; 14. თუთულაშვილი; 15. გურიელი გიორგი; 16. მერაბ ნიჟარაძე; 17. ბრუციანი დავითა; 18. შოშიაი, ქაჩუხათ იოანე; 19. გოგიტაი, ბარბარიანთ იოანე; 20. კანდელაკი; ჭოჭუაშვილი; 21. ჩიტათ ქალი, ხიზინა პაპაი; 22. თამარა, ბეროი; 23. ნებიერთ ვაჟი; 24. მღებრიშვილი; 25. ქეთევანაი, ილა; ძუძუნა; 26. ყაფლანიშვილი; 27. მელეშიშვილი; 28. დათა, ფილო; 29. თაყინათ იოსება, ალექსანა;

ჯუხრუკათ მუთაველა; 30. კენჭიანთ ანტონა. 31. ბაბუნათ დედუნა; 32. მამიდა მარიამი და სხვ.

სხვადასხვა სახელები (რუსული, ებრაული, კავკასიური): 1. ელისაბედი; 2. ეკატერინე; 3. ჟენერალისუკატინა (სუხოტინი); 4. ურია აბრამაი; 5. ლეკი მურაი; 6. რაჯიბ ლეკი; 7. პავლე იმპერატორი.

წოდებები და პროფესიები: 1) გოგია **ბინბაში**; 2) სომხის **მხატვარი**; 3) **მღებარი პეტრეს შვილი**; 4) ფაშის **ხაზინდარი**; 5) **ქურჭიბაში** იოანე; 6) არაბი **სალახორი**; 7) ჩვენი **პროვიკარი**; 8) **მამასახლისი**; 9) **დეღობაშები**. 10) **მედავლენი**; 11) **დალაქი**; 12) **მეკურტნე** ზურაბას შვილი; 13) **თვანჭიბაში**; 14) **ჟამკოჩი**.

წარმოდგენილი მასალა ადასტურებს ბ-ნ. ბერძენიშვილის შეხედულებებს ხოჯავანთ იოვანეს ხელნაწერთან მიმართუ-ბაში. მართლაც, XVI-XVII საუკუნეებში იმდენი გარეშე ფაქტორი იყო ამუშავებელი, სამცხე-ჯავახეთში ქართველთა გასათურქებლად თუ „გასაფრანგებლად“, ვის ეცალა, ან როგორ შეძლებდა ქართულის შესწავლას. ზემოთ ჩამოთვ-ლილი გვარ-სახელები შესანიშნავი არგუმენტებია ახალციხის საფაშოს მოსახლეობის ქართველობისა, ეროვნული ეთნიკური მენსიერების, ჩვეული კუთხური კილო-კავის, კნინობით-აღერსობითი ფორმის აზროვნების არსებობისა. რა ლამაზად ჟღერს: ბაბუნათ დედუნაი, ლალ ფირუზაი, ილა, ხიზინა პაპაი, მირზა, ბერუკა, კუძუნა. ან რა მშვენიერი, მოსწრებელი ქართულითაა ნათქვამი: ბრუციანი დავითა. ერთგვარი მენტა-ლური ხედვაა ჩადებული შემდეგ სახელებშიც: სიმონგულა (დიდი გულისპატრონი), კიკიანის ბუში (უკანონოდ ნაშობი), ნებიერთ ვაჟი (გაზულუქებული გვარი), ფირალათ იოსები (როგორც ჩანს, ყაჩაღობა ქართველთათვის უცხო არ იყო), ბაღლაში იოსები (გულდრძო, ბოროტი, ჯიში) კრუხიჭამათ იოსება, ბადიში დოჭიკაშვილი. (ხოჯავანა, როგორც ბერძენიშვილი იტყოდა ქართულად აზროვნებს“. შვილთაშვილის უღამაზესი სინონიმია - ბადიში, იმერულ-დასავლური კი-ლოთია გაჯერებული).

დაკვირვებული თვალი შენიშნავს, რომ მუსლიმური სახე-ლების სიიდან რამდენიმე ქართულია წარმომავლობით: აბგა-რაიბ ეჟან ოღლი, ჰაჯი შაჰნაშვილი, სელიმ ალა ხიმშია-შვილი, მაჰმად ბეგიანი, შაჰნაზარაი, კიკიენი ენიარადა. ახალციხის საფაშოში XVIII-XIX საუკუნეებში არსებული მენტალური სიტრელის ახსნისათვის, ვვიქრობთ, მნიშვნე-

ლოვანია ე. წ. სომხური სახელების წარმომავლობის განხილვა. საკითხი პირდაპირ კავშირშია მესხეთის მკვიდრი მოსახლეობის უცხოტომელებთან, განსხვავებულ რელიგიურ კონფესიებთან იმულებით თანაცხოვრებასა და მენტალობის ასიმილაციასთან. ეს თემა ლაიტმოტივად გასდევს ხოჯავანას ქრონიკების ნუსხას. „უნიტორების“ ორსაუკუნოვანმა საქმიანობამ მესხეთის კათოლიკეთა სოციალურ-ეთნიკურ ყოფას თავისი საკმაოდ დრმა კვალი დააჩნია. ქართველ კათოლიკეთა ეკლესიაში შემოდებულმა სომხურენოვანმა რიტმა, უპირველეს ყოვლისა, გავლენა იქონია მრევლის ონომასტიკაზე. ონომასტიკური მონაცემები კი თავიდან ბოლომდე ეკლესიის ხელში იყო. სომხურენოვანი ტიპიკონით მონათლულ ბავშვს სახელიც შესაფერისი, ამ ტიპიკონის წესისამებრ შედგენილი სიის მიხედვით, უნდა დარქმეოდა. სომხურ ტიპიკონში, რა თქმა უნდა, ისტორიულად ჩამოყალიბებული სომხური სახელები იყო შერჩეული. ამ წესს უნდა დამორჩილებოდა აგრეთვე, სომხურ ტიპიკონზე მდგარი ქართველი კათოლიკეც. XIX საუკუნეში მოიძებნა XVII საუკუნის ნათლისღების დავთარი. როგორც ჩანს, უნიტორებში ქართული გვარები უხერხულობას იწვევდა, ამიტომ გვარებს ზოგჯერ ბოლოს აკვეცდნენ და მათთვის შესაწყნარებელ ფორმას აძლევდნენ (ხუციშვილი-ხუციანთი). ხშირი იყო ამა თუ იმ ხელობათა გაგვარების შემთხვევა: მესარკოვი, ქურქჩიბაშოვი. მათ შეიძლება, „ნოვო კათოლიკონი“ ვუწოდოთ. XII-XVIII საუკუნეში მესხეთში ეროვნული გადაგვარების თვალსაზრისით მძიმე პროცესები მიდიოდა” (ლომსაძე, 1979:48-49).

„გაკათოლიკება შეიძლება სომხურ ენას უკაფვდა გზას“- კვლავ ნ. ბერძენიშვილის საუცხოო ხედვა ახალციხის საფაშოს პოლიტიკური, რელიგიური, ეთნიკური აღრეულობისა. **მისიონარულ თხზულებაში** პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ამბების გადმოცემის პარალელურად წარმოჩნდება **ახალციხის საფაშოში ლათინ-კათოლიკეთა და სომეხი უნიტორი მღვდლების** მტრობამდე მისული დაპირისპირებების კონკრეტული ფაქტები. მოვლენათა ეპიცენტრში რამდენიმე ადამიანის გვარი ფიგურირებს. განსაკუთრებით საინტერესოა: **შაჰყულიანას და ხარისჭირაშვილის, შაჰყულიანას და მაქანდარაშვილის, შაჰყულიანისა და ნავროზაშვილის დაპირისპირებების ისტორიები. 1809-1842** წლის ქრონიკებში აღნუსხულია ქრისტეანი ცარიზმის, ოსმალების მსგავსი, თითქმის იდენტური

მიდგომა ახალციხის საფაშოს კათოლიკე მოსახლეობის მიმართ. „მისიონარული დღიური-წერილები“, შაჰყულიანისა და ხარისჭირაშვილის დაპირისპირების შემდეგ დეტალურად გვიამბობს შაჰყულიანის უსაზღვრო გაძლიერებას. რუსეთის მხრიდან მის მიმართ მნიშვნელოვან მხარდამჭერსა და კათოლიკე სტეფანე ნავროზაშვილთან ერთად ოციოდე ხუცესის შევიწროვება-დაპატიმრება-ცემის ფაქტებს (ხელნაწერის სტილი დაცულია): „1.1820. მკათათვ. კათოლიკე სომხებს ერთობის წიგნი მოუვიდათ; 30. გიორგობა. ეპიზკოპოსის წიგნი და კრების წიგნები მოუვიდა შაჰყულიანს დაყენებისა; 6. ქრისტეშობ. შაჰყულიანი დადგა-გუშინ სწირა გლისკობით შაჰყულიანმა. 4.1827წ. 18. თებერვალი-შეჩვენებული წვრთნა ჰქმნა შაჰყულიანმა; 5. თიბათვ. შაჰყულიანს მოუვიდა წიგნები კრებისა. ეკენისთვ.წერილები მივეცით კრებისა შაჰყულიანსა; 6. გიორგობისთვ. შაჰყულიანმა შფოთი მოახდინა ხარისჭირაზედ, სახარება მრუდედ რად გიჭირამსო; 7. კათოლიკობაზედ ტვილისს დევნულობაი თქვა” (გვარამაძე, 1892:67-85).

როგორც ვხედავთ, 1820 წლიდან 1827 წლის ჩათვლით დაპირისპირებანი ლათინ-კათოლიკურ და სომხურ-კათოლიკურ ეკლესიას შორის ღრმავდება და ყველაფერი ლათინ-კათოლიკე ხარისჭირაშვილის დაკნინებით, გაძევებით სრულდება. ცარიზმისგან ფრთებშესხმული, სომხური რიტის მიმდევარი შაჰყულიანის საქციელი მომავალში კიდევ უფრო თავხედური ხდება. 1828 წლიდან მისი რისხვა სტეფანე ნავროზაშვილს დაატყდა თავს. „მისიონარული დღიური-წერილები“ შემდეგს გვიამბობენ: „სომეხმა მწვალებლებმა 1828 წლის 24 მარტს ლოკინიდან წამოაგდეს ნავროზაანთ სტეფანე. საყდარი დაუბეჭდეს. ასევე მოექცნენ უდელ მღვდელ საღოშათ ტერ-სტეფანესაც და „დიდ შაბათს“ „ტყვედ შევარდნილან ციხეში“. მას შემდეგ დიდ პარასკევს, იგივე ბედი სწვევით ახალციხის სხვა კათოლიკე მღვდლებსაც - „ადღომას უფლისას სატყვეოში ვიყავითო“. მოგვიანებით სხვა სანჯაყებიდანაც მოურეკავთ მღვდლები” (გვარამაძე, 1892:79-80).

მეფის რუსეთმა კარგად იცოდა, რომ XVI-XVIII საუკუნეებში გათურქებულ-გაკათოლიკებულ ადგილობრივ მოსახლეობას, რომელსაც ჯერ კიდევ არ დაეკარგა ეროვნული სახე, XIX საუკუნის გარიჟრაჟზე არ უნდა ჰქონოდა კათოლიკური დასავლეთისაკენ სწრაფვის სურვილი. ეს ცარიზმის სტრა-

ტეგიულ ინტერესებს სრულიად ეწინააღმდეგებოდა. ამიტომ, თუ დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიას 1811 წელს ავტოკეფალობის გაუქმებით „თვითმწყემსობის“ უფლება დააკარგვინა და ამით ადგილობრივების „გარუსებას“ წარმატებულად შეუდგა, პირიქით, ახალციხის საფაშოში ხელი შეუწყო სომხურ-კათოლიკური (და არა ლათინი) ეკლესიის მიმდევართა გაძლიერებას და ამ დაგეგმარებით სამხრეთ-დასავლეთის ისედაც რელიგიურ გაურკვეველობაში მყოფ მკვიდრ მოსახლეობას პრაქტიკულად „ნებით ასომხებდა“.

„კათოლიკობისთვის სოჯავანა თავდადებულია. ასე წარმოიშვა ორი ტერმინი:

1. სომხური და 2. რომაულ-კათოლიკური.

ესენი თანდათან-ეროვნული სომხურისა და ეროვნული ქართულის სახეებით ჩამოყალიბდნენ.“ (ბერძენიშვილი, 1933:351)

იოვანე ხუცესის თანამედროვე მეფის რუსეთის ექსპანსიური მეთოდებით აღჭურვილი „ველიკოდერჟაველი“ პოლიტიკა კიდევ უფრო აგრესიულია მეცხრამეტე საუკუნეში: „სამწუხარო რეალობაა, რომ **სომხები და რუსები** შეხმატებილებულნი მოქმედებდნენ: 1894 წლის ქართველების მიერ სინოდის წარდგენილ წერილში ნათქვამია, რომ რუსმა ეგზარქოსებმა და სასულიერო უწყების ჩინოვნიკებმა ქართული ეკლესია და მისი საეკლესიო განძეულობა გადააქციეს შემოსავლის წყაროდ. **სომხურ ეკლესიას დაუტოვეს კათალიკოსი** და მისცეს საკუთარი თვითმმართველობა. სომხურ ეკლესიას, როგორც ცნობილია, 1905 წელს დაუბრუნეს ადრე წართმეული ქონება. ქართული სამოციქულო ეკლესია სავსებით დაარბიეს და გააჩანაგეს. არ ამცირებენ სომხური ეკლესიების რიცხვს, ყოველნაირად მფარველობენ სომეხ ხალხს. სომეხ ხალხს კავკასიის ადმინისტრაცია ყოველთვის მეტ უპირატესობას აძლევდა ქართველ ხალხთან შედარებით. მისი წყალობით, მთელი საქართველო თითქმის სომხებს ჩაუფარდა ხელში. თურქეთიდან გადმოსახლებული 2000 ათასზე მეტი სომეხი დასახლებული იქნა საქართველოში და მათ დაიკავეს სამცხეს, ბორჩალოს, ახალქალაქის, ახალციხის მაზრები. მათ ხარბი ექსპლოატატორი-სომხები შეუსია. ამ საქმეში მას წინასწარ ჩაფიქრებული მიზანი ამოძრავებდა - ხელოვნურად დაემსხვრია ქართველთა და თურქულ-თათრული წარმოშობის ხალხთა კომპაქტური მასა და ამგვარად შეექმნა თითქოსდა საჭირო

უპირატესობა ადგილობრივი აბორიგენებისა. ახალქალაქის და ახალციხის მაზრები, რომლებიც ამჟამად ზემო ქართლის გულის წარმოდგენენ, სომხების დასახლების შემდეგ, ქართველებისათვის დაკარგული აღმოჩნდა. ასეულობით გადარჩენილი ტაძარი და მონასტერი, ქართველი ხალხის საუკუნებრივი სიმდიდრე, ათასობით ნახევრად იავარყოფილი სოფელი - წილად ხვდა ვიღაც უცხო მოსულებს” (დურნოვო, 1917: 12).

რა გასაკვირია ახალციხის საფაშოში მეცხრამეტე საუკუნეში შექმნილი დაძაბული ურთიერთობები, როდესაც სომხურ-ქართული სახელმწიფოების პოლიტიკურ-ტერიტორიული ისტორიული ჭიდილი, ჯერ კიდევ, ძვ. წ. აღ. 190 წელს, მაგნეზიის ომის შემდეგ დაიწყო. ძვ.წ. აღ.189 წელს სელეკციდების მხედართმთავრები ზარკი და არტაშესი ქმნიან დიდ და მცირე არმენიას, ეტაპობრივად იტაცებენ ქვემო ქართლის ტერიტორიებს: **გოგარენეს, ხორძენეს, პარიადარს, დერსქანს, კარინოს**. ეს ომიანობა ახალი წელთაღრიცხვის ეპოქის უწყვეტი პროცესი აღმოჩნდა. ტერიტორიებისთვის ბრძოლის საკითხი ისე გადაიხლართა ქართველებისა და სომხების ცხოვრებაში, რომ ონომასტიკური სახელები, მათ მიერვე შექმნილი, შემდეგს გვაუწყებს: „X საუკუნის 70-იან წლებში ქვემო ქართლში წარმოიქმნა ე.წ. ტაშირ-ძორაგეთის სამეფო, რომელიც დასახლებული იყო ნარევი ქართულ-სომხური (მართლმადიდებლურ-გრიგორიანული) მოსახლეობით. ქართულ წყაროებში ტაშირ-ძორაგეთს **სომხითი** ეწოდება, სომხურში, ვრაც-დაშტი, რაც **ქართველთა ველს** ნიშნავს. სამეფოს დედაქალაქი **სამშვილდე** იყო” (ლორთქიფანიძე; მეტრეველი, 2001:85) (ერთგვარი ანალოგიაა X-XVII-XIX სს საქართველოს და სომხეთის ისტორიული შერკინებისა, არეული ონომასტიკაში, ტოპონომიკაში, მენტალურ აზროვნებაში).

არანაკლებ მნიშვნელოვანია უცხოელის თვალთ დანახული და შეფასებული XVIII საუკუნის ახალციხის საფაშოში არსებული ვითარებაც. იგი ერეკლე მეორისა და სოლომონ პირველის კარზე მიღებული, წარმოშობით ბალტიისპირელი, ცარიზმის სამსახურში ჩამდგარი გიულდენშტედტია, რომლის მოგზაურობა საქართველოში ემთხვევა ხუცესი იოვანეს ქრონიკების აღწერის დროს. პირადად იცნობდა ჩვენი თხზულების ზოგიერთ პერსონას (თამაზა მესხს, დავით ერისთავს და სხვ.): „ზემო ქართლი 200 წლის განმავლობაში იყო თურქთა ხელში. თურქ ფაშას, რომელსაც პორტა ჩვეულებრივ ირჩევს ამ

პროვინციის ერთ-ერთი დიდებული გვარიდან, სადგომი აქვს მთავარ, ანუ საგუბერნიო ქალაქში - ახლციხეში, რომელიც მდებარეობს ზემოთ მტკვარზე. ასევე არის ნაცვალი გურიის იმ ოლქებისა, რომლებიც ახლა თურქებს აქვთ მიტაცებული და მდებარეობენ შავ ზღვაში ჩამავალ მდინარე ჭოროხზე. მოსახლეობის დიდი ნაწილი ქართველებია და რადგან თურქებმა მათ დაუტოვეს ეკლესიები, უმეტესობა ჯერ კიდევ ქრისტიანია... მცირე რაოდენობა გამაჰმადიანდა და ყველა ესენი არიან თავადები და აზნაურები. ქართველთა შორის ბევრი არიან თათრები, ამიტომ ქართული და თათრული, უმეტესად კი პირველი ენა იხმარება სალაპარაკოდ. თათრების გარდა, ბევრი სომეხიც არის, ამათაგან კი ბევრია კათოლიკე. სენი თავის რელიგიას ადგანან, ყოველგვარი ხელის შეშლის გარეშე და აქ მხოლოდ ზარების რეკვაა აკრძალული ყველა ქრისტიანისათვის. აქ არიან აგრეთვე ებრაელებიც“ (გიულდენ-შტედტი, 1962:215).

1763-1809 წლების ახალციხის საფაშოს მოსახლეობის მენტალობის არსებულ მრავალფეროვნებაზე ორიგინალურ გააზრებას ვხვდებით მარკ ბლოკთან: „ისტორიული ფენომენის სრული ახსნა არასოდეს ხდება იმ მომენტის შესწავლის გარეშე, რომელშიც მას ჰქონდა ადგილი. ეს მართებულია, როგორც ჩვენი, ასევე სხვების ცხოვრების ევოლუციის ყველა ეტაპისათვის. ძველი არაბული ანდაზა ამბობს: ადამიანები თავიანთ დროს უფრო ჰგვანან, ვიდრე საკუთარ მამებს“. ამ აღმოსავლური სიბრძნის დავიწყების გამო, მეცნიერებას წარსულის შესახებ არაერთხელ დაუკარგავს ნდობა. აწმყოს გაუგებრობა ფატალურად მომდინარეობს წარსულის არცოდნიდან“ (ბლოკი, 2007:31).

ნ. ბერძენიშვილი, რომელიც 1933 წელს ახალციხეში გადაწერს იოვანეს ნათესაეების მიერ შესრულებულ „საისტორიო მისიონარულ დღიურ-წერილებს“ (იგივე ხოჯა ჰავანას დღიურს), მრავლისმთქმელ ჩანაწერს დაუტოვებს მკითხველს. გესურს მეცნიერის მღელვარე ფიქრები გაგიზიაროთ, რომელიც მესხეთის მოსახლეობის ეთნიკურ-მენტალური დახასიათებისთვის უადრესად მნიშვნელოვანი, შთამბეჭდავია: “ჯ ა ე ი ს მ ა ნ ი-ჯაყელების სამშობლო. ქურთების სადგომი, ოსმალური კულტურა. ადიგენი-ქართული სახეები, უ ქ ა რ თ ვ ე ლ ო დ. ზარზმა - ჩაგუარეთ, ვერ შევჩერდით. ბასილი ზარზმელის მონათხრობი შეიძლება სავსებით გაცოცხლდეს (ეს უნდა ვცადო ოდესმე),

ეკლესიები, ციხეების ნანგრევები შეუსწავლელი. აქეთ უნდა წამოვიდეთ მესხურ დავითის ქრონიკით, სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრებით და გობრონის წამებით. მთვარე განსაკუთრებით კაშკაშებს. „მე ჯავახეთს რა მიშავდა, მთვარე იდგა მზე-სავითა“ (ბერძენიშვილი, 1933:1-4).

ამ შეფასებებიდან ორი მნიშვნელოვანი რეალობა იკვეთება: 1, ილია ჭავჭავაძის სიბრძნე - წარსული მკვიდრი საფუძველია აწმყოში, ხოლო აწმყო მომავალისა; 2) XVIII-XIX საუკუნეების სამცხე-ჯავახეთის მენტალური, რელიგიურ-კონფესიური იერსახე და ხოჯავანთ იოვანეს “საისტორიო მისიონარული დღიური წერილები” ქრონიკების ეთნოკულტურული სიტყვებით გამო-რჩეული რეალობა, იმ საბედისწერო პოლიტიკისა და ისტორიული კატაკლიზმების ლოგიკური შედეგია, რომელიც გამო-იარა მესხეთის ადგილობრივმა მოსახლეობამ წინააღმდე-გობებით აღსაცეს გვიან ფეოდალურ ხანაში.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

ასათიანი, 2001 - ნ. ასათიანი; ო. ლორთქიფანიძე; მ. ლორთქი-ფანიძე; რ. მეტრეველი. „საქართველოს ისტორია“, თბ. 2001.

ბაქრაძე, 1888 - ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. დ. ბაქრაძის აღწერილობანი, საქად. №122. ახალციხე. 1888 .

ბერძენიშვილი, 1942 - ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ნ. ბერძენიშვილის აღწერილობა, №2580, „სამცხის მივლინების დღი-ური“, ახალიციხე. 1942.

ბერძენიშვილი, 1933 - ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ნ. ბერძენიშვილის აღწერილობა, ტ-5, №-2527, „ახალციხური ქრონი-კა“, ახალციხე. 1933.

გიულდენშტედტი, 1962 - „გიულდენშტედტის მოგზაურობა სა-ქართველოში“, თარგმანი გ. გელაშვილისა, ტ. 1. თბ. 1962.

ბლოკი, 2007 - მარკ ბლოკი, „ისტორიის აპოლოგია“ (შესავა-ლი თანამედროვე აზროვნებაში), IV-წიგნი, თბ. 2007.

გვარამაძე, 1892 - ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი. ფონდი - 2782, ივ. გვარამაძე, „საისტორიო მისიონარული დღიური წერილები ხოჯავანთ მღვდლის მამა იოვანესი“, ახალციხე, 1892.

დურნოვო, 1 907 - ნ. დურნოვო, ქართული ეკლესიის ბედი, გამოქვეყნებული ტ. ჯავარიძის მიერ, „ჩვენი ქვეყანა“, 1917. №53.

ვახუშტი, 1892 - ვახუშტი ბატონიშვილი, „საქართველოს გეოგრაფია“, 1 წიგნი, სამცხე, ტფილისი. გამოცემა მოსე ჯანაშვილისა. 1892.

ლენინძე, 1922 - გ. ლენინძე, „ქართული მესხიანიზმი“. გაზ. „ბასტრიონი“, №-2 (ეროვნული მუზეუმის ს. ჯანაშიას ისტორიის მუზეუმის ბიბლიოთეკის რარიტეტული ფონდი). 1922.

ლომსაძე, 1979 - „გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, ახალციხური ქრონიკები“, თბ. 1979.

მეტრეველი, 2009 – რ. მეტრეველი, „საისტორიო ნარკვევები“, თბ. 2009 წ.

Lla Kitiashvili

FOR THE QUESTION OF MESKHETI RESIDENTS' MENTALITY

(From the "Missionary diary-letters" of Khojavaant Iovan)

Summary

“Interesting missionary diary-letters of Khojavaant priest Iovane” rewritten in Akhaltsikhe for the historical research of Meskheta by Iv. Gvaramadze in 1892, is multilaterally interesting historical source. It shows the daily records about hard political situation of Georgia in XVIII-XIX centuries, that reflected and influenced the mental-ethnic-religious features of native population. We present, the facts, reasons and results of consciousness and mental changeability in later feudal era of Samtskhe-Javakheti population according to the review of the general history chronicles of the priest.

**დამხმარე მეურნეობის მიღვაძაღი დარბები
სამცხე-ჯავახეთში
(თევზჭერა ოჩხეთი)**

სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობაში თევზჭერა, როგორც დამხმარე მეურნეობის ერთ-ერთი დარგი, უძველესი დროიდანვე იყო ცნობილი. “მეთევზეობის დაწინაურებას ხელს უწყობდა ბუნებრივი პირობები. ჯავახეთის ტბები, სამცხის წყალუხვი მდინარეები და შავშეთ-კლარჯეთის ხევ-ღელეები შესანიშნავ გარემოს ქმნიდა მეთევზეობის განვითარებისათვის“ [ბერიძე, 2005:3]. ლ. მირიანაშვილი ფიქრობს, რომ „მეთევზეობას საქართველოში არც ერთი კუთხის (გარდა ზღვისპირა ლახეთისა) სამეურნეო ყოფაში წამყვანი ადგილი არასდროს სჭერია, მაგრამ მეთევზეობის კულტურა საკმაოდ მაღალ დონეზე იდგა, რასაც ადასტურებს თევზსაჭერ ხერხთა და საშუალებათა სიძველე და მათი მრავალფეროვნება“ [მირიანაშვილი, 1981:52]. მ. ბერიძის მართებული შენიშვნით კი, „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაკთრის“ მონაცემები ადასტურებს, რომ მეთევზეობა მესხეთში მეურნეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგია. ამიტომაც არის მეთევზეობის კულტურა საკმაოდ მაღალ დონეზე. მესხეთის დაწინაურება მეთევზეობაში მრავალმა ფაქტორმა განაპირობა“ [ბერიძე, 2005:6].

თუ რამდენად მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა მეთევზეობას, კონკრეტულად კი ოჩხით თევზჭერას სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობის ეკონომიკაში, ოჩხის ჩხრეკის დაწყებამდე მცირეოდენი პურობისას მონაწილე უფროსი კაცის მიერ წარმოდგენილი პირველი სადღეგრძელოდანაც ნათლად ჩანს. იგი სასმისს აიღებდა ხელში, პირით აღმოსავლეთისაკენ დადგებოდა და დაილოცებოდა: „ღმერთო მიეცი ბარაქა ამ ოჯახს, არ გამოედიოს თევზი ოჩხეში, საქონელი - ახორში, ბავშვები - აკვანში“ [ქუქიშვილი, 1997:60-61].

საოჯახო კვების ყოველდღიურ რაციონში საკმაოდ დიდი ადგილი რომ ეკავა თევზს და თევზისაგან დამზადებულ კერძებს, ამაზე ნათლად მეტყველებს ხალხური ლექსი:

„მე ჯავახეთს რა მიშავდა,
მთვარე იდგა მზესავითა,
კალმახი და ქარის პური,
წინ მეყარა ბზესავითა.“

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა თევზჭერის მრავალ ხერხსაც იცნობდა. ერთ-ერთ მეტად გავრცელებულ საშუალებას წარმოადგენდა ოჩხე, რომელიც მეოცე საუკუნის 70-იან წლებამდე ძირითადად სამხრეთ საქართველოსა და შუა ქართლის ნაწილში, კერძოდ მტკვრის ხეობაში (სოფელ მირაშხანიდან მცხეთამდე), იყო გავრცელებული. მ. ბერიძის მითითებით, „ოჩხე ბევრგან გვხვდება მტკვრის მონაკვეთის სახელთა შემადგენლობაში: ხიზაბავრის ოჩხეები, ხერთვისის ოჩხეები, მინაძის ოჩხეები და სხვ... იყო საგვარეულო ოჩხეებიც“ [ბერიძე, 2005:21].

ოჩხე მდინარეში ქვით მრგვლად ამოშენებული ორმოს ფორმის ნაგებობას წარმოადგენდა, რომლის სიღრმე დაახლოებით 1,5-1,7 მ., ხოლო სიგანე (წრიული გარშემოწერილობა) 1,4-1,5 მეტრი იყო. მას მდინარეში, ნაპირიდან 2-3 მეტრის დაშორებით, თავთხელ (თავთხელი-, თხელი, არაღრმა ადგილი მდინარეში, ფონი“ [ორბელიანი, 1949:235]) და ჩხერალ (მოსახლეობის გადმოცემით, ჩხერალი მდინარის ისეთი ადგილია, სადაც წყალი სწრაფად და თავთხელად მოედინება. ასეთ ადგილას თევზს უჭირს ქვის ქვეშ თავის შეფარება და ეძებს მყუდრო ადგილს [იველაშვილი, 1979]) ადგილას აგებდნენ.

ოჩხეს შემდეგნაირად აგებდნენ: იენისის ბოლოს - აგვისტოს დასაწყისში წყალი რომ „დაჯდებოდა“- მდინარის ადიდება რომ აღარ იყო მოსალოდნელი, მდინარის ფსკერზე წყალში, ნაპირიდან 2-3 მეტრის დაშორებით, ამოთხრიდნენ დაახლოებით 2 მეტრის სიღრმისა და 1,5 მეტრი სიგანის მრგვალ ორმოს. მისი კედლის ნაპირს - წყლის სიმაღლეზე ქვების ორპირი წყობით დაახ. 40-49 სანტრიმეტრის სიგანის კედელს ამოაშენებდნენ. ქვებს შორის ღრიტოდ დარჩენილ ცარიელ ადგილებს კი ქვიშითა და სილით ამოქოლავდნენ. კედლის მშენებლობა იქამდე გრძელდებოდა, ვიდრე წყლის ზედაპირამდე არ მიადწევდა და კარგად არ გამოჩნდებოდა. ქვის კედელს წყლის შედინების მიმართულებითა და გადინების მიმართულებით დაახ. 0,5 მეტრის სიგანეზე წყლის დინებისათვის ღიად ტოვებდნენ, რომლებსაც შესაბამისად ზედა კარს ანუ სატვინესა და ქვედა კარს უწოდებდნენ.

ოქტომბრის თვეში ორმოს სილისაგან გაწმენდნენ-გამოასუფთავებდნენ და მდინარის პირამდე ქვებით ამოავსებდნენ, ოჩხეში ჩასაყრელად მსუბუქ და ხშირ ნასვრეტებიან ქვებს არჩევდნენ, როგორც კარგ „ჰაერგამტარს“. ქვებს ისე ჩააწყობდნენ, რომ მათ შორის რაც შეიძლებოდა მეტი სიცარიელე დარჩენილიყო თევზის დასაბუდებლად, მოხრობელთა გადმოცემით: „რადგან თევზი სიცივეში ეძებს მყუდრო, თბილ და მოფარებულ ადგილს, ასეთს კი ოჩხე წარმოადგენდა, ამიტომ მასში დიდი რაოდენობის თევზი შედიოდა და იბუდებდა. გარდა ამისა, ოჩხეში თევზის შესვლის ერთ-ერთი მიზეზი ყინულიც იყო. როცა მტკვარი გაიყინება, მოაქვს ყინულის ნატყეხები, რომელიც თევზის კანს ჭრის - სერავს. ამიტომ ის თბილ მყუდრო მოფარებულ ადგილს ეძებს. ასეთი კი მდინარის ფსკერზე ნახევრად მიწაში ჩადგმული ოჩხე იყო, რომელიც უფრო თბილი და მყუდრო იყო, ვიდრე ბუნებრივად მოფარებული ადგილი“ [იველაშვილი, 1979].

განსახდერულ დროს ხდებოდა ოჩხედან თევზის ამოღება. ამ პროცესს მოსახლეობა „ოჩხის ჩხრეკას“- „ოჩხის გახსნას“ უწოდებდა და დღესაც უწოდებს. ოჩხეს ჩხრეკდნენ ძირითადად დეკემბრის ბოლოსა და იანვრის დასაწყისში, რადგან ამ პერიოდში ძლიერი ყინვებია, ალაგ-ალაგ მდინარე მტკვრის ზედაპირი ყინულითაა დაფარული და თევზი მყუდრო - მოფარებულ ადგილს აფარებს თავს.

ჩხრეკის დღეები ხშირად ძველი სტილით ახალი წლის (სამცხე-ჯავახეთში გასული საუკუნის 60-იან წლებამდე მოსახლეობა ახალ წელს ძველი სტილით აღნიშნავდა) წინა დღეებს ემთხვეოდა, რადგან ყველა ოჯახი ცდილობდა საახალწლო სუფრაზე ახალი თევზი ჰქონოდა, ვისაც ოჩხე არ ჰქონდა, ის სხვისაგან ყიდულობდა ოჩხის თევზს. ოჩხის პატრონი თუ თევზს ბლომად ამოიღებდა, ადგილზევე ყიდდა საკმაოდ ხელსაყრელ ფასად.

ოჩხეს ჩხრეკისათვის საჭირო იყო 5-6 კაცი. მათ საქმე განაწილებული ჰქონდათ და შესაბამისი სახელითაც მიმართავდნენ: „გოდრის კაცი“, „კედლის კაცი“ და ა.შ., ვისაც რა ეხერხებოდა. გოდრის კაცის მოვალეობას შეადგენდა წყლის შესასვლელი კარის ამოშენება - ამოქოლვა ისე, რომ თევზი არ გამძვრალიყო; აგრეთვე ქვედა კარებში გამზადებული ოჩხის სპეციალური გოდრის ჩადგმა და დარჩენილი ცარიელი ადგილების თივით ამოვსება. კედლის კაცების საქმე იყო

წყალში ოჩხის ქვის კედლების გარსშემოვლა და ქვებს შორის დარჩენილი ცარიელი ადგილების თივით ამოქოლვა. როდესაც კედლებსა და ორივე კარებს “ამოქოლავდნენ,” ოჩხის პირზე ორ გრძელ ფიცარს ან მსხვილ კეტს გასდებდნენ, მასზე დასდებდნენ წნელით მოქსოვილ ჩელტს, ერთი კაცი მასზე დაწვებოდა და ქვის ამოყრას დაიწყებდა. დიდი სიცივეების გამო, მას ამ საქმეში რიგ-რიგობით სხვები ენაცვლებოდნენ. როდესაც ჩელტიდან ხელით ვეღარ ჩასწვდებოდნენ, ქვებს სპეციალური ამოსაღები ბარ-თოხით იღებდნენ. თუ ეს იარაღი არ ჰქონდათ, მაშინ ერთი რომელიმე იქ მყოფი მამაკაცი წელს ზემოთ ტანსაცმელს გაიხდიდა-გაშიშველდებოდა, ჩადგებოდა ოჩხეში და ის განაგრძობდა ქვების ამოღებას. ცოტა ხნის შემდეგ მას სხვა ენაცვლებოდა, წელიდან ამოსული კი იქვე დანთებულ ცეცხლს ეფიცებოდა და შრებოდა. ასე გრძელდებოდა, ვიდრე ოჩხის ორმოდან ყველა ქვას არ ამოიღებდნენ.

ქვების ამოღებას იმ კარების მხრიდან იწყებდნენ, სადაც გოდორი იყო ჩადგმული, რათა თევზისთვის ადგილი გათავისუფლებულიყო და დამფრთხალი თევზი გოდრისაკენ წასულიყო.

როდესაც ორმოდან ქვების ამოღებას იწყებდნენ, დამფრთხალი თევზი გასასვლელს ეძებდა, ქვედა კარებში ჩადგმულ გოდრის პირს აწყდებოდა და მასში გადადიოდა. გოდორს ვიწრო ბოლოში წამოცმულ-მიმაგრებული ჰქონდა ტომარა. იმ შემთხვევაში, თუ ტომარა გაივსებოდა, გოდრის კაცი ყურადღებით იყო, მას მოხსნიდა და ახალს გაუკეთებდა.

ინფორმატორთა გადმოცემით, „გოდრის კაცი, კედლის კაცი თუ ქვის ამომყრელები თითოეული მათგანი მუშაობის პროცესში ხელით რა რაოდენობის თევზსაც დაიჭერდა, ეს მისი საკუთრება იყო და მასში ოჩხის პატრონი ვერ შეეცილებოდა. ოჩხის მეპატრონისა მხოლოდ გოდორში გადასული თევზი იყო. ოჩხის ჩხრეკის დამთავრების შემდეგ პატრონი ამ დამხმარე ხალხს გასამრჯელოს სახით გარკვეული რაოდენობის თევზს აძლევდა“ [იველაშვილი, 1979].

ოჩხის ჩხრეკა შეუძლებელი იყო სპეციალურად ამ საქმისადმი დაწესებული გოდრის გარეშე. გოდორი წვრილი წკნელები-საგან მოქსოვილი დაახლოებით ერთი მეტრის სიგრძისა და ერთ მხარეს - თავში სიგანით 0,5-0,6 მეტრის კონუსის ფორმის სპეციალური კალათა იყო, რომელიც ბოლოში (ძირში) დაახლოებით 10-12 სანტიმეტრის დიამეტრის მქონე ღიაობით ბოლოვდებოდა. გოდრის თავი გადაქსოვილი იყო და შუაში დატა-

ნებული ჰქონდა 10-15 სანტიმეტრის დიამეტრის ხერელი, საიდანაც თევზი გოდორში გადადიოდა. გოდორის თავი ისე იყო გადაქსოვილი, რომ პირიდან შესული თევზი უკან ვეღარ ამოვიდოდა. იგი მხოლოდ ბოლო გასასვლელიდან თუ გავიდოდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ოჩხის ჩხრეკვის დაწყებამდე სატვინეს მთლიანად ამოქოლავდნენ, ხოლო ქვედა კარებში (საიდანაც წყალი გადიოდა) გოდორს ჩადგამდნენ ისე, რომ გადაქსოვილი განიერი თავი ოჩხის შიდა სივრცეში იყო მოქცეული. მის შუაში დატანებული ღიობის მეშვეობით ჩხრეკის დროს დამფრთხალი თევზი გოდორში გადადიოდა. გოდორიდან თევზი რომ არ გაქცეულიყო, ვიწრო ბოლოში ხის საცობს უკეთებდნენ. ოჩხეში თევზი თუ დიდი რაოდენობით იყო და გოდორი გაივსებოდა, გოდორის კაცი ძირზე ტომარას წამოაცვამდა, საცობს მოხსნიდა და თევზი გოდორიდან ტომარაში გადავიდოდა. დაცარიელებულ გოდორს ძირზე კვლავ საცობს გაუკეთებდნენ და თევზჭერა გრძელდებოდა.

ოჩხეში შეიძლება თევზი დიდი რაოდენობით ყოფილიყო. ერთი მხრივ, ეს დამოკიდებული იყო მის სიდიდეზე და ადგილმდებარეობაზე; მეორე მხრივ, ამინდზე: „რაც უფრო მაგარი ყინვები იყო, მით უფრო იმედი გექონდა, რომ ოჩხეში დიდი რაოდენობის თევზი დაიბუდებდა“- აღნიშნავდნენ ინფორმატორები [იველაშვილი, 1979]. ოჩხეში თუ კალმახი დაიბუდებდა, იქ სხვა თევზი აღარ შევიდოდა, რადგან კალმახი მათ ჭამდა.

ოჩხეში ძირითადად ერთი ზომის, დაახლოებით 15-20 სანტიმეტრის სიგრძის, ერთი სახეობის თევზი „ოჩხური“ იბუდებდა. შეიძლება იქ მოხვედრილიყო „ლურჯაც“, „ციმორაც“ და „ნაფოტაც“, მაგრამ ეს იშვიათად ხდებოდა.

ოჩხის პირველი ჩხრეკის შემდეგ შეიძლება კვლავ ჩაეყარათ მასში ქვები და გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, ასე იანვრის ბოლოს, ხელახლა მეორედ ეჩხრიკათ. მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ ეს იშვიათად ხდებოდა, რადგან ხალხის გადმოცემით, წყალკურთხევის შემდეგ ყინული უკვე „ტყდებოდა“ - ისეთი ყინვები აღარ იყო და თევზს აღარ სჭირდებოდა მყუდრო ადგილის მოძებნა.

როგორც მასალებიდან ირკვევა, წარსულში ოჩხეში დაჭერილი თევზი ოჯახის ეკონომიკური შემოსავლის ერთ-ერთ დამატებით წყაროს წარმოადგენდა. მთხრობელთა გადმოცემით, „ოჯახში ძმების გაყრა-გაყოფის დროს ოჯახს მდინარე მტკვარზე თუ ოჩხე ჰქონდა, ისიც გასანაწილებელ უძრავ ქო-

ნებათა ნუსხაში შედიოდა. ასე მაგალითად: სოფელ გელსუნ-
დაში ერთ-ერთ ოჯახში სამი ძმა რომ გაიყარა, ქონება სამ
ნაწილად (გასაყრელი ძმების რაოდენობის მიხედვით) გაყვეს;
მიწა და ბაღი ორ წილად, ხოლო ოჩხე მესამე წილად ჩათ-
ვალეს. წილისყრით ერთ-ერთ ძმას საოჯახო ქონებიდან უძრავი
ქონების სახით მხოლოდ ეს ოჩხე ერგო, რომელიც არც
ერთ წელიწადს არ ცდებოდა და მისი პატრონი ჩხრეკის სე-
ზონზე 20-30 ფუთ (ერთი ფუთი არის 16 კილოგრამი) თევზს
იღებდა“ [იველაშვილი, 1977]. რა თქმა უნდა, ოჯახი მას ყიდდა
ფულად, ან ცვლიდა სხვა საჭირო პროდუქტებზე.

მდინარე მტკვარზე საკუთრებაში მრავლად ჰქონდათ ოჩხეე-
ბი სოფელ ზედა თმოგვის, გოგაშენის, ხიზაბავრის, საროს,
ტობის მოსახლეობას. ოჩხე ოჯახის უძრავ ქონებას მიეკუთვნე-
ბოდა და, როგორც აღვნიშნეთ, ძმების გაყრის დროს მასაც
ისევე ინაწილებდნენ, როგორც, მაგალითად, მიწასა თუ პირუ-
ტყვეს. მთხრობელთა გადმოცემით, ერთი ოჩხე თავისი ღირებუ-
ლებით უღელი ხარის ტოლფასი იყო [იველაშვილი, 2000:192].

სოფელ საროში თითქმის ყველა ოჯახს ჰქონდა მდინარე
მტკვარზე ოჩხე გამართული და სპეციალურად ყარაული ჰყავ-
დათ გამოყოფილი, რომელიც ოჩხეებს დარაჯობდა, რომ
ვინმეს განზრახ რომელიმე ოჩხე არ დაზიანებინა ან ოჩხის
სიახლოვეს ბადით თევზაობით თევზი არ დაეფროთხო. 100
წლის სიმონ ლონდარიძის დიდ გაუყრელ ორმოც სულიან
ოჯახში ხუთ დაცოლშვილებულ ძმას მდინარე მტკვარზე ხუ-
თი ოჩხე ჰქონდა. ინფორმატორის ინფორმაციით: „ჩხრეკის სე-
ზონზე თითოეულიდან სულ ცოტა ექვსი ფუთი თევზი მაინც
ამოდიოდა და იქვე, ოჩხეზე ვყიდდით, ხერთვისელები ყიდუ-
ლობდნენ ცოცხალ - ცოცხალ ოჩხურს. როდესაც გავიყარენით
- ცალკე გავედით საცხოვრებლად, ყოველ განაყარს ერთი
ოჩხე ერგო“ [იველაშვილი, 1977].

მტკვარზე ოჩხით თევზჭერა ეკონომიურად მომგებიანი რომ
არ ყოფილიყო, თურქეთის ხელისუფლება საგანგებო გადასახ-
ადს არ შეაწერდა იმ სოფლებს, რომლის მოსახლეობასაც ოჩ-
ხეები ჰქონდა მტკვრის ხეობაში. „გურჯისტანის ვილაიეთის
დიდი დავთრის“ მიხედვით, თევზჭერისათვის გადასახადი შე-
წერილი ჰქონდა შემდეგ სოფლებს: ხიზაბავრას, ნიჯგორს,
საროს, ზედა თმოგვს, გოგაშენს, ხერთვისს და ა. შ. [გურ-
ჯისტანის, 1941].

თუ უფრო ადრე არა, მეცხრამეტე საუკუნიდან მაინც, მტკვრის ხეობის ოჩხურ თევზს საკმაოდ ფართო საბაზრო ღირებულება ჰქონია. იმ პერიოდის წერილობითი მონაცემებით მტკვრის ხეობიდან, კერძოდ ახალციხის მხრიდან საპალნეებით გაჰქონდათ „ცივად მოხარშული ოჩხური თევზი ბორჯომისაკენ, ხაშურსა, ქუთაისსა და თბილისში, ასევე სხვა გუბერნიებშიცა და ევროპისკენაც, სადაც კარგ ფასში იყიდებოდა“ [კობტონიშვილი, 1894]. თევზის შემსყიდველები ჩამოდიოდნენ და ოჩხის ჩხრეკის დროს ადგილზე ყიდულობდნენ [იველაშვილი, 1979].

ოჩხით თევზჭერაში განსაკუთრებით დახელოვნებულია სოფელ ტობის მოსახლეობა (ტობელები 1944 წელს გადასახლეს სოფელ წყორძაში და ტობა დღეს ნასოფლარია). ამაზე მეტყველებს ხალხური ლექსი:

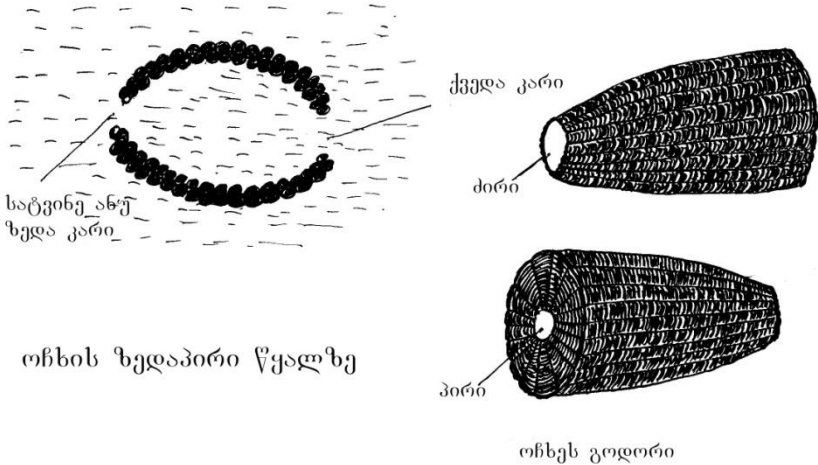
„პური - კლდეს, ღვინო - ბოგასა,
თევზი მე მთხოვე ტობასა.“

ზემონათქვამის დასტურია დღემდე შემორჩენილი გამონათქვამიც, კერძოდ, ამა თუ იმ ოჯახში როცა ახლად დატყერილ „ცოცხალ“ თევზს მოსახარშად ადუღებულ წყალში ჩაყრიან, ამბობენ „ცოდო ტობელებსაო“ (იველაშვილი, 1977).

შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენს ხელთ არსებული წერილობითი წყაროებისა და ეთნოგრაფიული მასალების ურთიერთშეჯერება ნათლად გვიჩვენებს, თუ წარსულში სამცხე-ჯავახეთის იმ სოფლების (გოგაშენი, ზედა თმოგვი, სარო, ხიზაბავრა, მინაძე და ა. შ.) მოსახლეობის იმ ნაწილში, რომელსაც მტკვრის ხეობასთან ტერიტორიული შეხება ჰქონდა, ოჩხით თევზჭერის მეტად მაღალი დონე არსებობდა. ეს კი შეპირობებული იყო იმ ფაქტით, რომ დამხმარე მეურნეობის ეს ერთ-ერთი საინტერესო დარგი, მოსახლეობის ეკონომიური შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენდა.

სამწუხაროდ, XX საუკუნის 70-80-იანი წლებიდან, როდესაც უწყურადღებობის გამო მდინარე მტკვარში ბრაკონიერებმა ქიმიური შხამქიმიკატებით, დინამიტის აფეთქებითა თუ ელექტროდენის გამოყენების მეშვეობით დაიწყეს ბარბაროსულად თევზის მოპოვება, მდინარეში თევზის რაოდენობამ თანდათანობით იკლო (მთელი რიგი ჯიშები საერთოდ გაქრა). ასეთ ვითარებაში ბუნებრივია, ოჩხის გაკეთებამ ახრი დაკარგა, რადგან მასში თევზი ნაკლებად შევიდოდა და თუ შევიდოდა, პატრონი დაზღვეული არ იყო ბრაკონიერებისაგან ღამით ოჩ-

ხეში დინამიტის აფეთქებითა თუ დენის გამოყენებით თევზის მოპარვისაგან. ყოველივე ამან კი გამოიწვია ის, რომ მეურნეობის ეს დამხმარე, მაგრამ მეტად ორიგინალური თევზჭერის საშუალება მიღვევადი გახდა და დღეს გაქრობის პირზეა მისული (შეიძლება ითქვას ფაქტიურად უკვე გამქრალია).

ონხის ზედაპირი წყალზე

ონხეს გოდორი

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, 2005 - მ. ბერიძე, მებაღეობა, თევზები, სახელები, ახალციხე, 2005.
 გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დათარი, 2, თბ., 1941.
 იველაშვილი, 2000 - თ. იველაშვილი, ოჯახის ეკონომიკური საფუძველი სამხრეთ საქართველოში//ასპინძა სამცხისა და ჯავახეთის საზღვარზე, ახალციხე, 2000.
 იველაშვილი, 1977 - თ. იველაშვილი, 1977 წლის სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები, რვ. 1.
 იველაშვილი, 1979 - თ. იველაშვილი, 1979 წლის სამცხე-ჯავახეთში მივლინების მასალები, რვ. 4.
 კოპტონიშვილი, 1894 - ვ. კოპტონიშვილი, შენიშვნები ახალციხის მაზრის ქართველების შესახებ, გაზ. "ივერია," 1894, 23.
 მირიანაშვილი, 1981 - ქ. მირიანაშვილი, მეთევზეობის შესწავლისათვის საქართველოში (თევზჭერა ონხეს

საშუალებით) // “მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“, 21, თბ., 1981.

ორბელიანი, 1949 - სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა, თბ., 1949.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1986.

ქუქჩიშვილი, 1997 - ზ. ქუქჩიშვილი, ჯავახეთის სოფელ ხიზაბავრის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული საკითხები//“მესხეთი 1,“ ახალციხე, 1997.

МИЭБГЗК ტ. 3, ნაწ. 2, 1886.

Tina Ivelashvili

DECREASING FIELDS OF SUBSIDIARY FARMS IN SAMTSKHE –JAVAKHETI REGION (Ochkhe)

Summary

Fishing as the subsidiary industry has been well known among the inhabitants of Samtskhe-Javakheti since ancient times. The natural environment, waterfull rivers and lakes of Samtskhe-Javakhetii and mountainious regions of Shavshet-Klarjeti, formed excellent conditions for developing the fishing farming.

Both written sources and ethnological materials clearly show that high level of fishing was developed in the villages of Samtskhe-Javakheti (Gogasheni, Zeda Tmogvi, Saro, Khizabavra, Minadze) Ochkhe fishing was highly developed in the part of the region where the inhabitants lived near the Mtkvari river as this interesting field of subsidiary farming was the most important economical income for the inhabitants of those territories.

Unfortunately from the 70-80s of the XX century, the poachers started to use pesticides, electric shock and dynamite explosions for Barbaric fishing, as a result of this the number of fish in the rivers greatly decreased (moreover, some kinds of species wholly disappeared) So, it was no use of making Ochkhi, as people thought that no fish would enter it. And if fish entered, inhabitants had no guarantee, safe insurance against the poachers' activities like fish stealing, using dynamite explosion or electric shock. These are the reasons why this original fishing method is threatened to disappear.

ხუთწლიანთა სწავლება სკოლაში და მათი პრობლემები

სწავლება მუდმივად განახლებადი პროცესია და შესაბამისად ამ სფეროში დაგეგმილი რეფორმის უპირველეს მიზანს სწავლების ხარისხის ზრდა წარმოადგენს. თუმცა, ჩემი აზრით, ყოველად დაუშვებელია განათლების სფეროში მკვეთრი, რადიკალური ცვლილებები, რომელიც ზოგჯერ სტიქიურ ხასიათს ატარებს. საჭიროა დიდი სიფრთხილე, საკითხისადმი სერიოზული მიდგომა, ღრმა შესწავლა და თანამიმდევრულობა.

როგორც ვიცი, განათლების სფეროში მიმდინარე რეფორმის მიზანია: „მოსწავლის გონებრივი და ფიზიკური უნარჩვევების განვითარება, აუცილებელი ცოდნით უზრუნველყოფა, ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრება, ლიბერალურ-დემოკრატიულ ღირებულებებზე დამყარებული სამოქალაქო ცნობიერების ჩამოყალიბება, მოსწავლის მიერ კულტურულ ფასეულობათა პატივისცემა, ოჯახის, საზოგადოების, სახელმწიფოსა და გარემოს წინაშე უფლება-მოვალეობების გაცნობიერებაში ხელის შეწყობა“ (ზოგ.გან.შეს.საქ.კან. მ.3,პ.1.ბ. 2010:55)

2010 წლის 17 ივლისს „კანონში ზოგადი განათლების შესახებ“ შევიდა ცვლილება, რომლის მიხედვითაც ზოგადი განათლების სისტემაში სწავლის დაწყების ასაკი ხუთი წელი გახდა. ცვლილება 2011 სასწავლო წლიდან ამოქმედდა (საქ.პარლ. ეროვ. ბიბლ. 2010: №5(38))

ცნობილია, რომ ადამიანი ბიოსოციალური არსებაა. მის ფსიქიკურ განვითარებაზე მოქმედებს როგორც ბიოლოგიური, ბუნებრივი და სოციალური ცხოვრების პირობები, ისე სწავლა-აღზრდა. ბავშვის განვითარების ბიოლოგიურ ფაქტორს მიეკუთვნება ის, რომ მას მემკვიდრეობით დაჰყვება ადამიანური ნერვული სისტემის, სამეტყველო აპარატის, თავის ტვინის, გრძნობის ორგანოების და სპეციფიკური ფიზიკური მონაცემების თავისებურებანი. ე.ი. ბავშვის განვითარების ბიოლოგიურ ფაქტორს დიდი მნიშვნელობა აქვს. იგი წარმოადგენს ადამიან-

ნის ბუნებრივ საფუძველს. მაგრამ ადამიანი, როგორც პიროვნება, ვითარდება სოციალური გარემოს გავლენით.

ბავშვის ფსიქიკის განვითარების ძირითადი პირობა და ფაქტორი მისი ადამიანთა საზოგადოებაში ცხოვრებაა. ადამიანური ურთიერთობების გარეშე ბავშვის ფსიქიკის განვითარება არ მოხდება.

ბავშვის ფსიქიკის განვითარების მამოძრავებელი ძალები რთული და მრავალფეროვანია. ძირითადად ფსიქოლოგები გამოყოფენ ბავშვის ფსიქიკური განვითარების სამ ზოგად კანონზომიერებას: 1) ფსიქიკის არათანაბარი განვითარება, აღზრდისა და სწავლების თანაბარი პირობების დროს სხვადასხვა ფსიქიკური პროცესები განვითარების ერთსა და იმავე დონეზე არ იმყოფებიან. 2) ინტეგრაცია. ფსიქიკის განვითარების კვალობაზე ადამიანის ფსიქიკა უფრო მთლიანი, მუდმივი და ერთიანი ხდება და 3) პლასტიკურობა და კომპენსაცია. სწორედ პლასტიკურობის თავისებურებაზეა დამყარებული ბავშვის ფსიქიკის შეცვლა სწავლებისა და აღზრდის მეშვეობით.

ამრიგად, სწავლა-აღზრდა ერთ-ერთი ფუნდამენტური მხარეა პიროვნების ჩამოყალიბებაში. აქედან გამომდინარე, კარგად ჩანს, რომ სწავლება სწორედ მოსწავლეზე უნდა იყოს ორიენტირებული. მოსწავლე სასწავლო პროცესის მხოლოდ ობიექტი კი არა, სუბიექტიცაა და აღმზრდელმა ყოველთვის უნდა გაითვალისწინოს მისი ფსიქო-ფიზიკური შესაძლებლობები, სურვილები, ინტერესები, მისწრაფებები...

ამ ეტაპზე კონკრეტულად შევეხები ხუთწლიანთა სკოლაში სწავლების საკითხს, რადგან ეს ფაქტი მოსწავლის ცოდნის დონის გაუმჯობესების კი არა, ჩემი აზრით, გაუარესების წინაპირობაა. უფრო სწორად კი ისეთი პრობლემაა, რომელიც მომავალ თაობას სერიოზულ ფსიქოლოგიურ ტრავმა მიაყენებს. სავალალო შედეგი კი წლების შემდგომ უფრო თვალსაჩინო გახდება.

თავს ვაღივლებ ვთვლი ყოველივე ამის უკეთ გათვალსაზრისით მისთვის მოკლედ წარმოვადგინო ხუთი წლის ბავშვის ფსიქოლოგიური დახასიათება.

ხუთი წლის ბავშვში მიზანმიმართული მეხსიერება ეპიზოდურ ხასიათს ატარებს და ძირითადად თამაშში ვლინდება. მისი ქცევის წამყვანი ფორმა ხომ თამაშია. ამიტომ, ყოველგვარი მასალა თამაშ-თამაშით უნდა მიეწოდოს. სკოლაში კი ბავშვის ამ მოთხოვნების სრულყოფილად დაკმაყოფილება

შეუძლებელია, რაც ბავშვის აგრესიულობისა და უყურადღებობის წინაპირობად იქცევა ხოლმე. ამ ასაკში ბავშვი სწავლის ხერხებსა და საშუალებებს ჯერ კიდევ ვერ ფლობს. მისი აზროვნება თვალსაჩინო – ხატოვანია, ანუ წარმოსახვით რაიმეს შესრულება უჭირს, ან არ შეუძლია. ხუთი წლის ბავშვის ყურადღება უნებლიეა, მას არ შეუძლია ყურადღების გადამხრელი ფაქტორებისადმი წინააღმდეგობის გაწევა. იგი ყურადღებას აქცევს მხოლოდ იმ მოვლენებს, რაც მისთვის შთამბეჭდავია. კონცენტრაციის ნაკლებობის გამო ბავშვი ხშირად საგაკვეთილო პროცესიდან ითიშება.

ხუთი წლის ბავშვის აღქმა საკმაოდ დანაწევრებული არაა, ამიტომ ხშირად ერევა მსგავსი მოხაზულობის ასოები ერთმანეთში. ამასთან, ბავშვს სუსტად აქვს განვითარებული ნატიფი მოტორული უნარები და არაა გასაკვირი, რომ ამ ასაკის ბავშვთა უმრავლესობას უჭირს წერა, სხვადასხვა ფიგურის სწორად გამოჭრა და ნახატების გაფერადებისას სახღვრების დაცვა.

ხუთი წლის ასაკში ბავშვს არ შეუძლია ერთდროულად საგნის რამდენიმე ნიშან-თვისების გათვალისწინება (ფორმა, ფერი, ზომა...). პირველი კლასის სახელმძღვანელოებში კი ნაკლებადაა გათვალისწინებული ხუთწლიანთა ასაკობრივი თავისებურებები. საპროგრამო მასალა და სახელმძღვანელოები ექვსი წლის ბავშვზეა გათვლილი, ეს სერიოზული პრობლემაა, როგორც ხუთწლიანთათვის, ისე პედაგოგისთვის. რადგან, მასწავლებელმა ბავშვის სოციალურ-ემოციურ განვითარებას სწორი მიმართულება რომ მისცეს, საჭიროა მოსწავლის შესაძლებლობების ადეკვატური დავალებების მიცემა. პროგრამული მასალა და სახელმძღვანელოები კი ამის საშუალებას ნაკლებად იძლევა. ე. ი. მოსწავლის ბედი მთლიანად მასწავლებლის კვალიფიკაციაზეა დამოკიდებული.

ცნობილია, რომ ხუთი წლის ასაკში ბავშვის პიროვნება ჩამოყალიბებას იწყებს. იგი მძაფრად აღიქვამს ყოველგვარ შეფასებას და როდესაც უჭირს სასკოლო რეჟიმთან შეგუება, პროგრამული მასალის დაძლევა და მეტნაკლებად ჩამორჩება თანაკლასელებს ათვისების უნარით, განიცდის და ეს მის ფსიქიკაზე დამანგრეველად მოქმედებს, ცდილობს მასწავლებლის ყურადღება უკვე სხვა მხრივ მიიპყროს. ბავშვი აგრესიას გამოხატავს თანაკლასელებისა და გარშემომყოფების მიმართ.

მისი თვითშეფასება ირღვევა. აქვს იმის განცდა, რომ მაინც არაფერი გამოუვა და სწავლისადმი ინტერესი უქვეითდება.

ბავშვის სასკოლო ცხოვრებისთვის მზაობას შ. ჩხარტიშვილი სამი თვალსაზრისით იხილავს. მისი აზრით, მომწიფებას აქვს სამი მხარე: ა) ფიზიკური, ბ) ინტელექტუალური და გ) სოციალურ-პიროვნული ანუ ვოლიტური. ბავშვი სასკოლო სწავლის დაწყებისთვის მაშინაა მზად, როცა მისი ფიზიკური, ინტელექტუალური და სოციალურ-პიროვნული მომწიფების დონე ისეთია, რომ მას უმტკივნეულოდ შეუძლია მიიღოს და აიტანოს ის ფიზიკური, ინტელექტუალური და სოციალურ-პიროვნული დატვირთვა, რომელსაც ბავშვს სასკოლო ცხოვრება უყენებს (გოგიჩაიშვილი, 2001:46).

ხუთი წლის ბავშვის ქცევა და ფსიქიკური პროცესები კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, უმეტესწილად უნებლიე ხასიათისაა. უჭირს წესებისადმი სრულად დამორჩილება. ბავშვს ღლის ფიზიკური უმოქმედობა (არ შეუძლია ხანგრძლივად მერხთან ჯდომა), მტკივნეულად აღიქვამს ყოველგვარ წარუმატებლობას და სტრესულ სიტუაციაში ვარდება.

ე. ი. ბავშვის სკოლისათვის მზაობა მნიშვნელოვანი მექანიზმია მისი შემდგომი განვითარებისთვის და თუ ხუთი წლის ბავშვს მყარ ნიადაგს არ შევუქმნით სწავლისათვის, სწორად არ შეგვურჩევთ სასწავლო მასალას, ვაძიებლეთ მისთვის შეუსაბამო პროგრამული მასალით, თან თავისზე უფროსებთან (6-7 წლის ბავშვები) ერთად ისწავლოს, მივიღებთ არა მოსწავლეთა განვითარებას და წინსვლას, არამედ, გაღიზიანებას, აგრესიულობას და შემდგომ მის პიროვნებას სერიოზულ ფსიქოლოგიურ პრობლემებს შევუქმნით. მაგრამ, „თუ ბავშვს სკოლამ გაუხსნა გემო სწავლისა, საქმე მოგებულად უნდა ჩაითვალოს. ყმაწვილი, რომელმაც ცოდნა იგემა, სკოლის შემდგომად ეძებს ამ ცოდნასა, გახსნილს მადას თავისი გონებისას აკმაყოფილებს ყოველი ღონისძიებით, სულ ახალ-ახალი აზრები სწყურიან, ცდილობს აავსოს აუზი თავისი გონებისა ახლის შინაარსით“ (გოგებაშვილი, 1990:14).

საზოგადოებაში მოცემული პრობლემისადმი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებაა. მისი დიდი ნაწილი, მათ შორის ფსიქოლოგები, პედაგოგები, მშობლები უარყოფითად აფასებენ ხუთწლიანთა სკოლაში სწავლებას.

ჩვენ კვლევა ვაწარმოეთ ასპინძის რაიონის რამდენიმე სკოლაში ხუთწლიანთა პრობლემებთან დაკავშირებით. მათ

შორის ასპინძის საჯარო სკოლის ორ პარალელურ კლასთან, ტოლოშისა და აწყვიტის საჯარო სკოლებში. შევადგინე კითხვარი მასწავლებლისთვის, ხუთწლიანი მოსწავლეებისთვის და მათი მშობლებისთვის (დანართი იხ. სტატიის ბოლოს), რის საფუძველზეც შევეცადეთ შეგვესწავლა ის პრობლემები, რაც უკავშირდება ხუთწლიან ბავშვთა სკოლაში სწავლებას. დასკვნების გაკეთებაში დამეხმარა, აგრეთვე, ჩემი პირადი გამოცდილება. ოფიციალური კითხვარების გარდა ვცდილობდი არა-ოფიციალური საუბრებით და პირადი დაკვირვებით უფრო მეტად ვყოფილიყავი ინფორმირებული ამ პრობლემებზე. ჩემ მიერ მოპოვებული მასალების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ვთქვა, რომ ხუთწლიან მოსწავლეებს გაუჭირდათ (განსაკუთრებით საწყის ეტაპზე):

- სასწავლო გარემოსთან შეგუება;
- თანაკლასელებთან ურთიერთობა;
- პროგრამული მასალის ათვისება;
- ანგარიში (20-ის ფარგლებში მიმატება-გამოკლება);
- წერა, ფონემის გრაფემაში გადაყვანა;

წაკითხულიდან აზრის ნათლად ჩამოყალიბება და თხრობა.

პედაგოგები სირთულეთა ჩამონათვალში იმასაც ასახელებენ, რომ სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფთან ერთად უწევთ მუშაობა (შეიძლება კლასში ინკლუზიური მოსწავლეც ჰყავდეთ), რაც მათგან მეტ ძალისხმევასა და დროს მოითხოვს. შედეგი კი მაინც არაა სახარბიელო. ასევე, მათ სურთ, რომ სკოლებში კვლავ დაბრუნდეს გოგებაშვილის „დედა ენა“, რადგან „დედა ენაში“ ყველაზე კარგადაა გათვალისწინებული ბავშვის ასაკობრივი თავისებურებების ყველა ნიუანსი, რაც მოსწავლეს უადვილებს ანბანის შესწავლას და აღუძრავს სწავლის ინტერესს.

საყურადღებოა, აგრეთვე, რომ მოსწავლეთა ნაწილს სკოლისადმი სიძულვილის გრძნობა გაუჩნდა, რაც გამოიხატება შემდეგში:

ბავშვებს უჭირთ დილით ადრე აღგომა;

სკოლის რეჟიმთან შეგუება;

მათი ასაკისთვის საკმაოდ შეუფერებელი, მძიმე ჩანთების და ბუკების ტარება.

როგორც აღმოჩნდა, სწავლება მათთვის მძიმე ტვირთია, რომელსაც უფროსების ძალდატანებით ასრულებენ.

მშობელთა ნაწილი ნანობს თავის გადაწყვეტილებას იმასთან დაკავშირებით, რომ შვილი ადრე მიიყვანა სკოლაში,

რადგან მათი შვილების ხასიათში აგრესიულობამ და გაღიზიანებამ იჩინა თავი, სასწავლო დისციპლინებისადმი კი ნაკლებ ინტერესს ამჟღავნებენ.

ამას ემატება სოფლის პრობლემაც. მოგეხსენებათ, საქართველოში სოფლად საბავშვო ბავშვი იშვიათობას წარმოადგენს და თუ რომელიმე სოფელში საბავშვო ბავშვი ფუნქციონირებს, ისიც სათანადოდ არაა მოწყობილი (მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, სასწავლო რესურსი).

ასე რომ, ბავშვი სრულიად მოუმზადებელი და მოუმწიფებელი აღმოჩნდება სკოლის მერხთან. იმ მერხთან, რომელიც საკმაოდ არაკომფორტულია და როდესაც ხუთი წლის ბავშვი 35 წუთის განმავლობაში უნდა იჯდეს მასთან (ბავშვის ხერხემალი არაა ამისთვის მზად), ეს სერიოზული ფიზიკური პრობლემის წარმოქმნის საფუძველია. შედეგი ბავშვებში გახშირებული სქოლიოზია.

ხუთი წლის ბავშვის სკოლაში მიყვანის მომხრეები კი აქსელერაციის პროცესს იშველიებენ და აღნიშნავენ, რომ ბავშვთა განვითარება ისე დაჩქარებულია და იმდენად გათვითცნობიერებული თაობაა, რომ მათი სკოლაში მიყვანა არანაირ პრობლემას არ წარმოადგენს. თუმცა მათ ავიწყდებათ, რომ „სკოლისათვის მზაობა ფსიქოლოგიასა და პედაგოგიკაში რამდენიმე კომპონენტს გულისხმობს. ეს არის შემეცნებითი, ანუ კოგნიტური მზაობა, ნებელობითი, ფიზიკური და ემოციურ-პიროვნული მზაობა. თუ ბავშვი აქედან ერთი კომპონენტით მაინც ჩამორჩება თავისი ასაკისთვის შესაბამის მაჩვენებელს, მისი სკოლაში შეყვანა დანაშაულია“ (საქ. პარლ. ეროვ. ბიულ. 2010: №5(38)).

გარდა ამისა, სოციალური კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტმა ჩაატარა კვლევა ხუთი წლის ასაკის მოსწავლეების სწავლების პრობლემების შესახებ. ჩემი მსჯელობა მინდა მათი დასკვნითაც კიდევ უფრო გავამყარო. ამიტომ, წარმოგიდგინო დასკვნას, რომელიც შემდეგში მდგომარეობს: ხუთი წლის ბავშვების სწავლების პროცესში არაერთი პრობლემა გამოვლინდა. პრობლემებია უშუალოდ აკადემიურ უნარ-ჩვევების ათვისებაში, თუმცა, უფრო საგულისხმოა ამ ბავშვების ფსიქიკური მდგომარეობა, ფიზიკური და ემოციური სტრესი.

ხუთი წლის ბავშვების სასწავლო პროცესში ჩართვას მოჰყვა ბევრი პრობლემა, რომელთაგან ნაწილმა უკვე იჩინა თავი და ნაწილი დროთა განმავლობაში გამოვლინდება. ხუთი წლის

ბავშვის სწავლების პრობლემა უკავშირდება არა იმას, რომ ამ ასაკის ბავშვს არ შეიძლება ვასწავლოთ, არამედ მათ უნდა ვასწავლოთ განსხვავებული მიდგომებით, რომელიც არაერთ დასავლურ ქვეყანაშია დანერგილი, თუმცა ამ ეტაპზე უცხოა ქართული საგანმანათლებლო სივრცისთვის და საჭიროებს ძალიან დიდი ფინანსური და ადამიანური რესურსის მობილიზებას. ამიტომ, ამ ეტაპზე არარეკომენდირებულია 5 წლის ბავშვების სასწავლო პროცესში ჩართვა იქამდე, სანამ არ ჩატარდება მნიშვნელოვანი მოსამზადებელი სამუშაოები (სოც. კვლევა. დ. ანალ. ინსტ., 2012:6).

ჩვენი საზოგადოების კომფორტულობიდან გამომდინარე, დღესაც მიმდინარეობს ხუთწლიანთა სკოლაში მიღება და ამის შესახებ სერიოზული პროტესტის გამოთქმას რატომღაც ყველა ვერიდებით. იმის იმედად ვართ, იქნებ ადრე თუ გვიან ვინმე ღვთისნიერმა (ვისაც ხელეწიფება ამის შეცვლა) შეიტანოს ცვლილება კანონში და ვიხსნათ ჩვენი მომავალი თაობა ზემოდასახელებული პრობლემებისგან.

დასასრულს აღვნიშნავ, რომ ბავშვის სასკოლო ცხოვრებაში ჩართვა-არჩართვის საზომი მხოლოდ მისი მახსოვრობის უნარი არ უნდა იყოს, აქ ერთ-ერთი ამოსავალი ბავშვის ქცევის წამყვან ფორმაშია. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ხუთი წლის ბავშვის ქცევის წამყვანი ფორმა თამაშია, სწორედ თამაშის საფუძველზე შეიმეცნება ბავშვი გარესამყაროს, თამაშის საშუალებით ამყარებს ადამიანებთან ემოციურ კონტაქტებს და როცა ამ პერიოდში ჩვენ ვზღუდავთ თამაშში და სწავლას ვაიძულებთ, ამით ფაქტობრივად ბავშვის ფსიქიკაზე უარყოფითად ვზემოქმედებთ და ხელს ვუშლით სამყაროს შეცნობაში. „თამაშისთვის მოპარული წელიწადით“ ამოდ ვცდილობთ სწავლის დონის გაზრდას. არადა, ჩემი აზრით, უმჯობესი იქნება ნუ ვაიძულებთ ხუთი წლის პატარას სასკოლო ცხოვრებაში ჩართვას. მის განვითარებაზე ვიზრუნოთ ოჯახში, ვატაროთ საბავშვო ბაღში და მყარი საფუძველი შევუქმნათ შემდგომი სწავლისა. ან სკოლის ბაზაზე შევქმნათ ერთგვარი მოსამზადებელი კლასი, სადაც ხუთი წლის ასაკისთვის შესაბამისი პროგრამით და მეთოდ-ხერხებით მოვახდენთ ბავშვის მომზადებას სასკოლო ცხოვრებისთვის. ვფიქრობ, ამგვარი მიდგომა გაცილებით უკეთეს შედეგს მოგიტანს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გოგებაშვილი, 1990 - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი. III, თბ., 1990.

გოგიჩაიშვილი, 2001 - თ. გოგიჩაიშვილი. მოსწავლის ასაკობრივი ფსიქოლოგია, თბ., 2001.

ჟურნალი „მასწავლებელი“ №4. 2011.

ჟურნალი „მასწავლებელი“ №5. 2012.

ეროვნული და საერთაშორისო სამართლებლივი აქტები მასწავლებლებისთვის. „ზოგადი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონი. 2010.

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. „5 წლის ბავშვი-ბაღში თუ სკოლაში?“ 2010. №5(38) ელ. რესურსი. www.nplg.gov.ge

სოც. კვლევა. დ. ანაღ. ინსტ., 2012 - სოციალური კვლევისა და ანალიზის ინსტიტუტი, „ხუთი წლის ასაკის მოსწავლეების სწავლების პრობლემების კვლევა,“ თბ., 2012.

დანართი

კითხვარი მშობელთან

1. რამ განაპირობა თქვენი არჩევანი იმასთან დაკავშირებით, რომ შვილი ხუთი წლის ასაკში შეგვეყვანათ სკოლაში?
2. ხართ თუ არა კმაყოფილი შვილის სკოლაში შესვლით? რატომ?
3. რა ცვლილებები შეამჩნიეთ თქვენი შვილის ხასიათში სკოლაში მისვლის შემდეგ?
4. რა გადაწყვეტილებას მიიღებთ, ახლა რომ სექტემბერი იყოს. ხუთი წლის ასაკში მიიყვანთ თუ არა შვილს სკოლაში? რატომ?

კითხვარი მასწავლებელთან

1. გამართლებულად მიგაჩნიათ თუ არა ხუთწლიანთა სკოლაში სწავლება? რატომ?
2. რამდენი მოსწავლე გყავთ კლასში და რამდენია მათ შორის ხუთწლიანი?

3. რა დამატებითი ძაღისხმევა გესაჭიროებათ კლასის მართვის თვალსაზრისით (ხუთწლიანთა და ექვსწლიანთა ერთობლივად სწავლების გამო)?

4. თქვენი აზრით, ხუთწლიანთა სასწავლო პროგრამა შეესაბამება თუ არა ბავშვის ასაკობრივ მოთხოვნებს? გთხოვთ პასუხი დაასაბუთოთ.

5. რა სირთულეებს ხედავთ ხუთწლიანთა სწავლების პროცესში?

6. ხუთწლიანთაგან რამდენმა მოსწავლემ აითვისა პროგრამული მასალა (დამაკმაყოფილებლად მაინც)?

7. მოიყვანეთ ერთი დადებითი და ერთი უარყოფითი არგუმენტი, ხუთწლიანთა სკოლაში სწავლების თაობაზე.

კითხვარი მოსწავლესთან

1. გიყვარს თუ არა სკოლა? რატომ?
2. რატომ დადიხარ სკოლაში, რას აკეთებ იქ?
3. გყავს თუ არა სკოლაში მეგობრები?
4. რომელი საგანი გიყვარს ყველაზე მეტად?
5. დასვენების დღეები (შაბათ-კვირა) უფრო გიყვარს თუ სასწავლო დღეები? რატომ?

Rusudan Zazadze

THE PROBLEMS OF FIVE YEAR OLD CHILDREN AT SCHOOL

Summary

On July 17, 2010 an amendment was made in “The Law about General Education” according to which a five year old child could go to school. (It was voluntary). The law entered into force in 2011 academic year.

The above mentioned issue caused different attitudes in the society. A great number of them appreciate it negatively, They say that a

leading form of the behavior of five year old child is a game, his memory is episodic, behavior and mental processes are unintentional, They can't envisage characteristics of some subjects don't have developed motor skills, their thinking is visualized, attention is unintentional, concentration is low. They can't stand any form of evaluation and school routine. They also can't beat a program material and become less motivated.

Different researches prove that starting school for five year old child worsens their knowledge. To be more exact, it injures the psychology of future generation.

Those who support the above mentioned problem explain it with the process of acceleration and prove that it is not a problem at all. Though they forget the three necessary components-psychological, intellectual and socio-personal. And if a child is one component behind, it is a crime.

So, to my mind we must say no to taking five year old child to school, Families and kindergartens should take care of them and prepare them for school.

**ეროვნული სასწავლო გეგმის მოდიფიკაციის
საკითხისათვის**

განათლება ყველა მოზარდის ფუნდამენტური უფლებაა. შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულებას იღებს უზრუნველყოს განათლების ხელმისაწვდომობა და თანაბარი შესაძლებლობები ყველა მოზარდისათვის, მიუხედავად მათი ეთნიკური, რელიგიური თუ რასობრივი წარმომავლობისა, ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობისა, შემეცნებითი უნარების, ემოციური და ნებელობითი სფეროს განვითარებისა, ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების ან/და სხვა მიზეზების გამო, რის შედეგადაც მოზარდი სასწავლო პროცესს საგრძნობლად ჩამორჩება.

აქედან გამომდინარე, აქტუალურია ინკლუზიური განათლების გზები ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლაში, რაც სასწავლო პროცესში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა სხვა მოსწავლეებთან ერთად ჩართვას გულისხმობს. განათლების სამინისტროს დაქვემდებარებაში იმყოფება მულტიდისციპლინარული გუნდი, რომლის მოვალეობა ამ მოსწავლეების საჭიროებების მიხედვით იდენტიფიცირება და შესაბამისი სახის დახმარების გაწევაა ისე, რომ უზრუნველყოფილი იყოს ყველა მოსწავლის დასახულ მიზანსა და სასწავლო შედეგთან მიახლოება.

ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით, პედაგოგის ამოცანაა სასწავლო პროცესის იმ სახით წარმართვა, რომ მორგებული იყოს ყველა მოსწავლის შესაძლებლობებზე (ესე, 2011-2016, თავი D). ეს მიდგომა განსაკუთრებით აქტუალურია მაშინ, როდესაც მასწავლებელს კლასში სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლე ჰყავს. ამ შემთხვევაში, მისი ამოცანაა მოსწავლისათვის ხარისხიანი და ეფექტური განათლების მიცემა და საგაკვეთილო პროცესის წარმართვა მოსწავლის შესაძლებლობების, ინტერესების, ძლიერი და სუსტი მხარეების გათვალისწინებით. ამ ვითარებაში მასწავლებელს აქვს უფლება კონკრეტული მოსწავლისათვის დასახოს ინდივიდუალური მიზანი, ამოცანა და სასწავლო შედეგი, რომელიც განსხვავებული იქნება სასწავლო პროგრამით

გათვალისწინებული გეგმისაგან. ამ გეგმით უნდა მოხდეს მოსწავლისათვის ყველაზე შესაფერისი მოთხოვნების სწორად განსაზღვრა.

ასეთ შემთხვევებში აუცილებელი ხდება მოსწავლის საჭიროებების გათვალისწინებით ეროვნული სასწავლო გეგმის ცვლილება, იგივე მოდიფიკაცია. მოდიფიკაცია ცვლის ეროვნული სასწავლო გეგმის შინაარსს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე მოსწავლეების შემეცნებითი შესაძლებლობების შესაბამისად. მოსწავლეს აქვს ინდივიდუალური, მოდიფიცირებული ეროვნული სასწავლო გეგმის შესაბამისი სასწავლო შედეგები (*ლალიძე ა., ბავრატიონი მ., პაჭკორია თ., 2009; ინკლ. გან., ცნ. და ტერმ. 2011, 19*). გარდა ამისა, შესაძლებელია ეროვნული სასწავლო გეგმის ადაპტაცია და აკომოდაცია.

ეროვნული სასწავლო გეგმის ადაპტაცია არ ცვლის გეგმის შინაარსს და ძირითადად, გულისხმობს მასწავლებლის დროისა და დატვირთვის გაზრდას, ასევე სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლისათვის დავალებების გამარტივებას და რაოდენობის შემცირებას. ეროვნული სასწავლო გეგმის აკომოდაცია არ ცვლის გეგმის შინაარსს, მაგრამ დამხმარე და გამაძლიერებელი ტექნიკების და ტექნოლოგიების გამოყენებით ეხმარება მოსწავლეს იმ ბარიერების დაძლევაში, რომელიც ექმნება სწავლის დროს. შესაბამისად, განიხილება ეროვნული სასწავლო გეგმის მოდიფიკაციის სხვადასხვა დონე: ადაპტაცია და აკომოდაცია. ინკლუზიურ განათლებაში დამატებით გამოიყენება აგრეთვე მოდიფიცირებული სასწავლო გეგმის ცნებაც.

როგორც ვხედავთ, სწავლების პროცესში შესაძლებელია სასწავლო პროგრამის გამარტივება, პროგრამის ფორმის ცვლილება, პროგრამისათვის განკუთვნილი დროის ცვლილება, დამატებითი დამხმარე საშუალებების გამოყენება.

სასწავლო პროგრამის გამარტივება გულისხმობს მასწავლებლის მიერ მოსწავლისათვის სასწავლო გეგმის და შესაბამისი დავალებების გამარტივებას, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როდესაც მოსწავლეს უჭირს ჩვეულებრივი სირთულის ტექსტის წაკითხვა, მასწავლებელი ამარტივებს ტექსტში მოცემულ რთულ წინადადებებს, რთულ და უცხო სიტყვებს ცვლის მოსწავლისათვის ნაცნობი სიტყვებით; წერითი დავა-

ლების მიცემის დროს მასწავლებელი მიმართავს შეკითხვების გამარტივებას.

სასწავლო პროგრამის ფორმის ცვლილება გულისხმობს მოსწავლის მიერ სასწავლო პროგრამის დაძლევის მიზნით სწავლების პროცესში მასწავლებლის მიერ დამატებითი სასწავლო-მეთოდური / დიდაქტიკური მასალის გამოყენებას. მაგალითად, მასწავლებელმა მოსწავლეს გაკვეთილის თემა მიაწოდოს არა ნაწერის (ტექსტის) სახით, რაც მოსწავლემ უნდა წაიკითხოს, არამედ, მიაწოდოს თვალსაჩინო გამოსახულებების სახით, რაც უნდა დაათვალიეროს და აღწეროს.

სასწავლო პროგრამისათვის განკუთვნილი დროის ცვლილება გულისხმობს სასწავლო პროგრამის დასაძლევად მოსწავლისათვის განსხვავებული დროის განსაზღვრას. მაგალითად, ტესტირებისათვის, საკონტროლო წერისათვის თანაკლასელები-საგან განსხვავებით მოსწავლისათვის მეტი დროის მიცემას.

დამატებითი დამხმარე საშუალებების გამოყენება გულისხმობს საგაკვეთილო აქტივობების შესრულებისას მოსწავლისათვის სხვა საშუალებების გამოყენების შესაძლებლობას. მაგალითად, მათემატიკური გამოსახულებების ამოხსნისას კალკულატორის გამოყენების შესაძლებლობას.

ცხადია, მასწავლებელმა უნდა შეძლოს განსხვავებული სტრატეგიებითა და გეგმით მუშაობა. წარმოგიდგინოთ ეროვნული სასწავლო გეგმის მოდიფიცირებული გაკვეთილის გეგმის ნიმუშს ზოგადი სახით. ვფიქრობთ, აღნიშნული მასალა დახმარებას გაუწევს მასწავლებლებს ეროვნული გეგმის წარმატებით განხორციელებაში.

მოსწავლის ტიპი	სახსრულ პრობლემას	სახსრავლო აქტივობების / სტრატეგიების და დროის განაწილება					
		I ფაზა (გამოწვევა)	II ფაზა - (შინარჩის რეალიზება)	III ფაზა (რეფლექცია)			
		-- წთ.	-- წთ.	-- წთ.	-- წთ.	-- წთ.	-- წთ.
	ს	<ul style="list-style-type: none"> • ხაორგანოზაციო მომენტი • ნახსრავლი მასალის გამეორება/ გამოკითხვა (კითხვა-პასუხის ფორმატი) 	<ul style="list-style-type: none"> • ახალი მასალის ახსნა (მოსწავლეები მუშაობენ ჯგუფურად, მახსრავლებული მუშაობის ფორმალურად) 	<ul style="list-style-type: none"> • ახალი მასალის განმტკიცება - ცოდნის განმტკიცება - მუშაობა ჯგუფებში 			<ul style="list-style-type: none"> • გაკვეთილის შედეგების შეჯამება; • მოსწავლეთა შეფასება • საშინაო დავალების მიცემა (ინდივიდუალურად)
	აკ			<ul style="list-style-type: none"> • ს - ს • ს - აკ • აკ - ს 	ინდივიდუალური მუშაობა		
	ად	<ul style="list-style-type: none"> • ს - აკ - (მაგალითად, ფორგრაფული კითხვის მეთოდის გამოყენება) • ად - 	<ul style="list-style-type: none"> • მოსწავლეთა დაყოფა მცირე ჯგუფებად (ჯგუფურ მუშაობაში მონაწილეობის კვლა მოსწავლეს) 	<ul style="list-style-type: none"> • ახალი მასალის განმტკიცება - ახალი მასალის განმტკიცება - ჯგუფური სწავლება 	<ul style="list-style-type: none"> • ახალი მასალის განმტკიცება - ახალი მასალის განმტკიცება - ჯგუფური მუშაობა 	<ul style="list-style-type: none"> • ს - (მაგალითად, სახელმძღვანელოზე მუშაობა); • აკ - • ად - 	<ul style="list-style-type: none"> • (მაგალითად, მოძიონ ინფორმაცია გაკვეთილის თემის ირგვლივ); • აკ - (მაგალითად, დახატის . . .) • ად - (მაგალითად, გააფერადოს . . .)

ცხრილში პირობითი ნიშნებით – **ს**, **აკ** და **ად** შესაბამისად აღნიშნულია: სტანდარტული – ტიპური განვითარების მქონე მოსწავლე, აკომოდირებული და ადაპტირებული – სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლე. ცხრილის პირველ სვეტში მახსრავლებელმა შეიძლება მიუთითოს მოსწავლეთა რაოდენობა ან სახელები. გაკვეთილის მსვლელობის დროს პედაგოგმა აუცილებლად უნდა მიმართოს დიფერენცირებულ სწავლებას; საჭიროა დასვას დიფერენცირე-

ბული კითხვები. ყურადღება ექცევა მასალის / გაკვეთილის თემის ძირითად ასპექტებს. გათვალისწინებული უნდა იყოს მასალის აღქმის სტილი, სირთულის დონის მიხედვით მოსწავლეთა ცალკეულ ჯგუფში მასალის განსხვავებული შინაარსი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ესგ, 2011-2016 - ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2011-2016.
ინკლ. გან., ცნ. და ტერმ. 2011 – ინკლუზიური განათლება, ცნებები და ტერმინები, 2011.
ლალიძე ა., ბაგრატიონი მ., პაჭკორია თ., 2009 – ლალიძე ა., ბაგრატიონი მ., პაჭკორია თ., ინკლუზიური განათლება, გზამკვლევი მასწავლებლებისათვის, 2009.

Marekh Natenadze

ABOUT MODIFICATION OF NATIONAL CURRICULUM

Summary

Education is a fundamental right of all adults. Accordingly, the state obliges itself to provide accessibility to education and equal opportunities for all teenagers.

According to the national curriculum, the goal of educator is to adapt the learning process to the abilities of each student. This approach is particularly important when the teacher has a student with special educational needs in class. In such cases it becomes necessary to modify national curriculum taking students' needs into consideration. The teacher should be able to work using different strategies and plans. The article deals with the sample of a lesson plan of a modified National curriculum.

The teacher should use differentiated teaching during the lesson, Great attention should be paid to main aspects of the lesson/ topic. The teacher should also take into consideration the style of comprehension and the content of the material according to the level of each student.

განათლების საყოველთაოება, როგორც აღამიანთა უფლებათა დაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება

ბოლო პერიოდში ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკური თუ პოლიტიკური პროცესები დღის წესრიგში აყენებს მრავალი პრობლემის სრულიად ახალი თვალთახედვით გადაწყვეტას, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმთავრესია განათლება, მისი გარდაქმნა და კრიზისიდან გამოყვანა. განათლების სფეროში მიმდინარე რეფორმა ობიექტური მოვლენა და ისტორიულად დასაბუთებული თანმხლები პროცესია ყოველივე იმისა, რასაც „ახალი წყობის“ სინამდვილე ანუ თანამედროვე რეალობა მოითხოვს.

ტრადიციულად, ნებისმიერი საზოგადოების არსებობა შესაძლებელია მხოლოდ იმ პირობებში, თუ თავად საზოგადოების წევრები დაიცავენ და განავითარებენ მასში არსებულ ფასეულობებს, ქცევის ნორმებსა და ჩვევებს, გაითავისებენ ისეთი ფენომენის როლსა და მნიშვნელობას, როგორიც არის განათლება.

პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური კვლევების ანალიზის საფუძველზე საზოგადოებაში გამუდმებით მიმდინარეობს საუბარი სკოლაში მოსწავლეთა მომზადებისა და წიგნიერების დაბალ დონეზე და შესაბამისად, მოქმედ მასწავლებელთა დაბალ კომპეტენციებზე (ძირითადად იკვეთება მასწავლებელთა გარკვეული ნაწილის სტერეოტიპული შეხედულებები და კონსერვატულობა, განსაკუთრებით მეთოდოლოგიასთან მიმართებაში). ამაზე გარკვეულწილად მეტყველებს გამოცდების ეროვნული ცენტრის მიერ 2008-2012 წლებში ჩატარებული კვლევები და მასწავლებელთა სასერტიფიკაციო გამოცდების შედეგები (თუნდაც ბოლო 2013 წლის მონაცემები). მასწავლებელთა გარკვეული ნაწილი კი საერთოდ არიდებს თავს სასერტიფიკაციო გამოცდის ჩაბარებას. მასწავლებლის პროფესიულ საქმიანობაში არსებული პრობლემების აღმოფხვრის აუცილებლობა კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის ზოგადად განათლების დარგის განვითარებისა და კონკრეტულად პედაგოგიური ციკლის სასწავლო კურსების სწავლების სრულყოფის საკითხს. სწორედ ამ პრობლემების გადაჭრის გზების დასახვის პრო-

ცესში აქტუალური ხდება საერთაშორისო მიდგომების, საერთაშორისო პროექტების განხორციელების აუცილებლობა.

ამ მხრივ, ძალზედ მნიშვნელოვანია სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჩართვა ტემპუსის საერთაშორისო პროექტებში, შესაბამისად, სხვადასხვა ტიპის კვლევებისა და საერთაშორისო გამოცდილების საფუძველზე ახალი მიდგომების დანერგვა, საერთაშორისო სტანდარტების გაზიარება და დაფუძნება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულება ინდივიდუალური საჭიროებების მქონე ადამიანების საზოგადოებაში ინტეგრაციაა, რაც ინდივიდუალური საჭიროებების მქონე ადამიანების საზოგადოებაში ინტეგრაციის საგრანტო პროექტის მიზანს წარმოადგენს, მისი განხორციელება ხელს შეუწყობს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ადამიანების განათლებას, მათ სოციალურ ინტეგრაციასა და დისკრიმინაციის შემსუბუქებას. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ადამიანთა უფლებების დაცვა, განათლების საყოველთაოობა არის ადამიანის უფლებათა დაცვის უმნიშვნელოვანესი მიმართულება. ამ მხრივ კი განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს და ცალსახად იკვეთება საზოგადოებასთან ყოველდღიური ურთიერთობა/მონაწილეობის უფლებით სარგებლობა; საზოგადოების მხრიდან ამ ადამიანების მიღებითა და საზოგადოებრივი ცნობიერების თანდათანობითი გაზრდით დისკრიმინაციასთან ბრძოლა.

პარტნიორი უნივერსიტეტების – უცხოეთის ოთხი (გერმანიის, დიდი ბრიტანეთის, ირლანდიისა და სლოვაკეთის), საქართველოდან ილიას, სამცხე-ჯავახეთის, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტების, საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტის (GIPA), არასამთავრობო ორგანიზაცია „საქართველოს პორტიჯის ასოციაცია“ და სომხეთის ხუთი უნივერსიტეტის მიერ ერთობლივად ჩატარებული კვლევებისა და შედეგების ანალიზის საფუძველზე განისაზღვრა სომხური და ქართული საზოგადოებისათვის ყველაზე აქტუალური სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების ოთხი ასპექტი: კომუნიკაცია და ინტერაქცია (რომელშიც შედის აუტიზმი), შემეცნება და სწავლა (სწავლასთან დაკავშირებული ზომიერად და მწვავედ გამოვლენილი სირთულეებისა და დისლექსიის ანუ კითხვის უუნარობის ჩათვლით), სოციალურ უნარებთან, ემო-

ციურ გამოხატვასთან და ქცევასთან დაკავშირებული სირთულეები, ფიზიკურ მოძრაობებთან და მგრძობელობებთან დაკავშირებული პრობლემები, რაც დღის წესრიგში აყენებს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე პირთა დასახმარებლად და საზოგადოებაში ინტეგრაციის ხელშესაწყობად სხვადასხვა ტიპის საგანმანათლებლო პროგრამების/ტრენინგ-კურსების შემუშავებას და დანერგვას უნივერსიტეტებში, საჯარო ადმინისტრაციულ დაწესებულებებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციებში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია საზოგადოების ინფორმირების კამპანიის სტრატეგიების შემუშავება. ამ პროცესში სამიზნე ჯგუფს ყველა პარტნიორი უნივერსიტეტის/ორგანიზაციის, განსაკუთრებით კი მათი ბიბლიოთეკარების მომზადება-გადამზადების პროცესი წარმოადგენს, უნდა განისაზღვროს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ადამიანების მოთხოვნები და მათი გათვალისწინებით განხორციელდეს შშმ პირების მომსახურება.

აღსანიშნავია, რომ საზოგადოებაში ეფექტური ინტეგრირების ყველაზე დიდ პოტენციალს სწორედ ბიბლიოთეკა წარმოადგენს. ეს პროცესები ხელს შეუწყობს შშმ პირების მონაწილეობის გაზრდას, მათ ჩართვას პრაქტიკულ აქტივობებში და შესაბამისად, თემიდან, საზოგადოებიდან გარიყვის შემცირებას; კულტურის, პოლიტიკის და პრაქტიკის რესტრუქტურირების უზრუნველყოფას ისე, რომ პასუხობდეს ყველა განსხვავებულობას, ყველა მოზარდის, ახალგაზრდის, მშობლის და პრაქტიკოსის თანასწორობის დაფასებას, ადამიანებს შორის განსხვავებულობის აღქმას, როგორც ამ უმნიშვნელოვანეს პროცესში მონაწილეობის მხარდამჭერ რესურსს - ყველასათვის ხარისხიანი განათლების და ზრუნვის უფლების აღიარებას, სრულყოფისა და განვითარების შესაძლებლობის მიცემას საზოგადოების ყველა ფენისათვის.

ასევე, აქცენტები უნდა გაკეთდეს პროფესიონალი, სოციალური ინტეგრაციისა და ანტიდისკრიმინაციულ საკითხებში დახელოვნებული კადრის მომზადებაზე, რომელიც მისცემს სასარგებლო რჩევა-დარიგებებს და დაეხმარება სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროებების მქონე სტუდენტებს (ან პოტენციურ სტუდენტებს) განათლების მიღებაში. ამასთან, იგეგმება ასევე, სხვადასხვა ტიპის დარღვევების, რაც დაკავშირებულია შემეცნებასა და სწავლასთან (სწავლასთან

დაკავშირებული ზომიერად და მწვავედ გამოვლენილი სირთულეები და დისლექსია), – კომუნიკაციასა და ინტერაქციასთან (ანალიზის საფუძველზე გამოვლენილ აუტიზმზე ფოკუსირება), ფიზიკურ მოძრაობებთან და მგრძობელობებთან, სოციალურ უნარებთან, ემოციურ გამოხატვასთან და ქცევასთან დაკავშირებული სირთულეების დაძლევის ხელშემწყობი მოდულების მომზადება.

გვიქრობთ, ასეთი ტიპის სიახლეების დანერგვა უნივერსიტეტში ავტორიზაცია-აკრედიტაციის პროცესთან, განათლების მიმართულების სხვადასხვა ტიპის საგანმანათლებლო პროგრამებთან, საერთაშორისო პროექტებთან ერთად, განაპირობებს საგანმანათლებლო პროგრამების სრულყოფას, რაც გულისხმობს, სწავლების მთლიანად ინოვაციურ რეჟიმზე გადასვლას და უფრო აქტიურ ორიენტაციას სწავლებისა და შეფასების პროცესში მეცნიერების თანამედროვე მიღწევების გამოყენების თვალსაზრისით. მითუმეტეს, რომ უნივერსიტეტში ბოლო წლებში მიმდინარე პროცესები იძლევა ამ მოთხოვნის შესრულების საშუალებას. ახალი, ინოვაციური, საზოგადოების საჭიროებებზე ორიენტირებული დაკვეთა, დასაქმების ბაზრის გაზრდილი მოთხოვნების გათვალისწინება კი ჯეროვნად აამაღლებს უნივერსიტეტის პრიორიტეტული მიმართულებების განსაზღვრას და ამ მიმართებით მუშაობის გაძლიერებას, რაც ერთ-ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი იქნება სტუდენტების მომზადების ხარისხის ამაღლების კუთხით, მათი დასაქმების გაზრდის პერსპექტივის ჩათვლით.

განმარტება – **უშმ** → შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ტემპუსის საგრანტო პროექტი: „Access to Inclusive Education and Social Integration (ASPIRE)“, ინდივიდუალური საჭიროებების მქონე ადამიანების საზოგადოებაში ინტეგრაცია.

სამოქალაქო განათლება, მეთოდური გზამკვლევი, თბ. 2010.

<http://www.w3.org/WAI/RC/tools/complete>

<http://www.abilitynet.org.uk/mcmw/>

UNIVERSAL EDUCATION, AS ONE OF THE MOST IMPORTANT AREAS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

Summary

Social-economical or political processes in our country put in agenda solving a lot of problems from the new point of view. Education is one of the most important among them. Reforms in the sphere of education is an objective event and historically confirmed accompanying process of demands of modern reality.

One of the important directions is the integration of people of individual needs in the society. It is also the main aim of the grant project. Its implementation will support the education and social integration of people of special educational needs, to reduce their discrimination.

**შურნალი „ჩვენებური“ და მისი როლი თურქეთში
ქართული კულტურის პოპულარიზაციაში**

თანამედროვე მსოფლიო წარმოუდგენელია საინფორმაციო-პროპაგანდისტული საქმიანობის გარეშე. ყოველი თავმოყვარე ქვეყანა და ერი ცდილობს დანარჩენ სამყაროს გააცნოს განვითარების მის მიერ განვლილი გზა, როგორც კულტურის მონაპოვარიცა და მაჩვენებელიც. ამისათვის იქმნება თანამშრომლობის პროგრამები განათლების, მეცნიერების, ხელოვნების, სპორტის სფეროში, რადიო და სატელევიზიო გადაცემები, გამოიცემა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთი შინ და ქვეყნის ფარგლებს გარეთ. ეროვნული კულტურის გავრცელებაში თავიანთი საპატიო წვლილი შეაქვთ სამშობლოდან სხვადასხვა მიზეზით წასულ ემიგრანტებს. ამ კუთხით გამოინაკლისი არც საქართველოა. სამეცნიერო სამყაროს კარგად ახსოვს ჟურნალი „ბედი ქართლისა“, რომელიც პარიზში გამოდიოდა ჯერ კიდევ XX ს. 20-იან წლებში ემიგრირებული ნინო ქურციკაშვილი-სალიასა და კალისტრატე სალიას ძალისხმევითა და თაოსნობით. მან უდიდესი სამსახური გაუწია ქართველოლოგიასა და კავკასიოლოგიას, როგორც მეცნიერების დარგებს. „ბედი ქართლისა“ ევროპისა და ამერიკის აკადემიურ წრეებს სიღრმისეულად აცნობდა თვითმყოფად რეგიონს, ხალხს, რომელიც იმხანად „რკინის ფარდით“ გამოყოფილი საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შედიოდა.

ასევე განუზომლად დიდი დამსახურება აქვს საზღვარგარეთ, კერძოდ, თურქეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაციაში ჟურნალს „ჩვენებური“ – „Çveneburi“, რომელსაც ქართველი მუჰაჯირების შთამომავლები გამოსცემდნენ XX ს. დასასრულსა და XXI ს. დამდეგს. „ჩვენებურის“ პირველი თაობის გამომცემლები (ა. ოხკანი, შ. აქინი და სხვები), რომელთათვის ცნობილი იყო, რომ საფრანგეთში ინტელექტუალური ქართული ემიგრაცია არსებობდა, პირადი თუ საზოგადო ინტერესებიდან გამომდინარე, გაეცნენ მის საქმიანობას. ამგვარ მაგალითთან ერთად ისტორიული ფესვების

განცდა, ოჯახსა და სანათესაოში გაგონილი „ნენეს ენა“, სხვადასხვა შელოცვა თუ ლექსი, გადმოცემა, ზღაპარი, ცეკვა-სიმღერა თუ ქართული კულინარია იყო ის ბუნებრივი მიზეზი, რომელმაც „დედო მემღეჭეთის“ შეცნობის, მისი ენის შესწავლის, სხვებისათვის საუკეთესო კუთხით გაცნობის, ამ ცოდნის საყოველთაოდ გაგრეცვლების სურვილი და საქმე წარმოშვა.

მართალია, თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის სამოცდამეექვსე მუხლის თანახმად, „თურქია ის, ვინც თურქეთის სახელმწიფოსთან მოქალაქეობის პრინციპით არის დაკავშირებული“ და ამის დავიწყება სასიკეთოს მომტანი არაეისთვისაა, მაგრამ წინაპრის გახსენების, მისი მოღვაწეობისადმი პატივის მიგების უფლების ჩამორთმევა და აკრძალვა ცივილიზებული, დემოკრატიული უფლებების მაღიარებელ საზოგადოებას ღირსებას არ მატებს.

წინამდებარე სტატიაში შევეცადეთ შეგვესწავლა ჟურნალ „ჩვენებურის“ მიერ განვლილი არცთუ იოლი გზა, მისი როლი ქართული მეცნიერებისა და კულტურის პოპულარიზაციაში თურქეთში.

ჟურნალ „ჩვენებურის“ აწ უკვე ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეული პირველი ნომერი შევციაში, ქ. სტოკჰოლმში, 1977 წ. გამოვიდა. ის ქართული კულტურის ცენტრის ბეჭდვითი ორგანო იყო და კავკასიოლოგიურ ჟურნალად იწოდებოდა, რასაც მოწმობს ჟურნალის სატიტულო გვერდიც. მას გამოსცემდა პროფესიონალი ჟურნალისტი შანვერ აქინი, იგივე შალვა თევზაძე, შევციაში მოღვაწე ქართული წარმოშობის მოქალაქე, პასუხისმგებელი რედაქტორი კი თურქეთის ქართული სათვისტომოს ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი აჰმედ ოზკანი (მელაშვილი) იყო. სტოკჰოლმში გამოვიდა პირველი, გაერთიანებული მეორე და მესამე ნომრები, მეოთხე და მესუთე დაიბეჭდა 1978 წელს, ხოლო ასევე გაერთიანებული მეექვსე და მეშვიდე ნომრები უკვე სტამბოლში გამოსცა 1979 წელს აჰმედ მელაშვილმა, რომელიც იმდროისათვის უკვე ჟურნალის მფლობელიც გახდა. შევციაში გამოსული ნომრები თურქულენოვანია, ისევე როგორც თურქეთში დაბეჭდილი. მხოლოდ სტოკჰოლმის გამომცემებს აქვთ სამენოვანი – თურქულ-ქართულ-შვედური – წარწერა გარეკანზე, მათი სარჩევიც სამენოვანია: თურქულ-შვედურ-ინგლისური. მოცულობა 70 გვერდია.

საგულისხმოა, რომ პირველ შვიდ ნომერს „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციიდან“ ის მუხლი ერთვის, რომელშიც საუბარია აზრის გამოხატვის თავისუფლებაზე. რედკოლეგიის წევრების პოზიცია გასაგებია: ისინი სახელმწიფოსაგან თავს იზღვევენ.

ამ შავ-თეთრ ფოტოსურათებიანი, მოკრძალებული გამოცემის შექმნა-გავრცელება XX ს. 70–80-იან წლებში, თურქეთში არცთუ უხიფათო იყო (შეეციაში – შედარებით ნაკლებად). გასული საუკუნის 60–80-იანი წლები თურქეთში უმწვავესი პოლიტიკური და ეკონომიკური კრიზისის ხანაა: 1960 წ. 27 მაისის, 1971 წ. 12 მარტის, 1980 წ. 12 სექტემბრის (ე. ი. სამ) სამხედრო გადატრიალებას მოჰყვა სამოქალაქო მთავრობის დამხობა, რეპრესიები და დიდი სოციალური დაძაბულობა (სვანიძე, 2005:178;197;209). აღნიშნულ პერიოდში, რომელიც ისტორიაში დარჩა „ცივი ომის ეპოქის“ სახელწოდებით, საბჭოთა კავშირთან თურქეთის რესპუბლიკას, როგორც „ნატოს“ წევრ ქვეყანას, არაკეთილმეზობლური ურთიერთობა ჰქონდა. ამდენად, აჰმედ ოზკანისა და მისი თანამოაზრეების საზოგადოებრივი საქმიანობა – კავკასიურ და ქართულ დიასპორებთან აქტიური თანამშრომლობა (და ეს მაშინ, როცა მთელი კავკასია და საქართველო საბჭოთა რუსეთის ნაწილია), ფაიკ ერთანთან (ხინკილაძესთან) ერთად საქართველოზე წიგნის გამოცემა, ჟურნალ „ჩვენებურის“ მთავარი რედაქტორობა, ინეგოლის სოფ. ჰაირიეში ქართული ცეკვის ანსამბლის შექმნა, ინეგოლის კავკასიური კულტურის ცენტრის შექმნა, ჩერქეზებსა და აფხაზებს შორის არსებული განხეთქილების მკაცრი კრიტიკა – სახელმწიფოს ძალოვანი და იდეოლოგიური სტრუქტურების მიერ გაგებულ იქნა საბჭოთა კავშირის სასარგებლო მუშაობად და სამშობლოს – თურქეთის – დაღატად. 1980 წ. 5 ივლისს აჰმედ ოზკან-მელაშვილი მოკლეს. ამით ფაქტობრივად, სხვებიც დააშინეს. „აჰმედ ოზკანის მკვლელობამ არა მხოლოდ თურქეთის ქართველობა შეძრა. სტამბოლში გამომავალი აფხაზების გაზეთი „ნართების ხმა“ იმ დღეებში წერდა: „გლოვის დრო არა გვაქვს, ასეთი ადამიანების შემდეგ არ ტირიან, მათგან მხოლოდ მაგალითს იღებენ“ (ჩლაიძე, 2005:444).

ჟურნალი „ჩვენებური“, როგორც აღვნიშნეთ, თურქულ ენაზე გამოდიოდა და გამიზნული იყო როგორც ქართული წარმოშობის, ისე სხვა ეროვნების თურქულენოვანი მკითხვე-

ლისათვის. იგი იმთავითვე გაემიჯნა პოლიტიკას და, ძირითადად, ფოკუსირებული იყო ეთნოგრაფიაზე, ისტორიაზე, ლიტერატურაზე, ფოლკლორზე, ხელოვნების სხვადასხვა დარგსა და სპორტზე.

ჟურნალის პირველივე ნომრები ცხადყოფს, როგორ ცდილობენ რედკოლეგიის მესვეურები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიის ძირითადი მომენტების, ქართული ყოფის, ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების, ქართული კინემატოგრაფიის, მუსიკის, ხალხური ცეკვის თავისთავადობისა და სილამაზის წარმოჩენას, ამისათვის მიმართავენ დასავლეთევროპულ, ამერიკულ მეცნიერთა, მწერალთა, ჟურნალისტთა გამოკვლევებსა და ჩანაწერებს. ამის დასტურია მაგალითად, დევიდ ლანგის, ჯონ სტეინბეკის, ჟურნალისტ მარვინ კალბის, ცნობილი პოეტისა და მწერლის ნეჯათი ჯუმალის – საქართველოში მოგზაურობის შთაბეჭდილებათა ჩანაწერების და მისთ. გამოქვეყნება.

ასევე იყენებენ ქართველ ლიტერატორთა, ხელოვნებათმცოდნეთა, ფოლკლორისტთა, ისტორიკოსთა ნაშრომებს. „ჩვენებურის“ პირველ შვიდ ნომერში დაიბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ რამდენიმე თავის თურქული თარგმანი. აჰმედ ოზკან-მელაშვილისეული ამ თარგმანის აგ-კარგზე მსჯელობა ჩვენი მიზანი არ არის, ამიტომ მხოლოდ იმის აღნიშვნას დავეჯერდებით, რომ ა. ოზკანმა გაბედა ამ ურთულეს ტექსტს მარტო შეჭიდებოდა და, რაც მთავარია, თურქულენოვანი მკითხველისათვის ტექსტი ხელმისაწვდომი გაეხადა.

მრავალმხრივი ინტერესების მქონე ა. ოზკან-მელაშვილის ტრაგიკულმა დაღუპვამ „ჩვენებურზე“ გამანადგურებლად იმოქმედა. ჟურნალის გამოცემა შეწყდა, ბეჭდვა მხოლოდ 13 წლის შემდეგ, 1993 წ. გახდა შესაძლებელი. ამიერიდან ჟურნალს ორი ნომერი აქვს: პირველი, როგორც განახლებული გამოცემის ნომერი, მეორე კი, ფრჩხილებში, ძველი, შანგერ აქინისა და აჰმედ ოზკანისეული გამოცემისა. ახალმა რედკოლეგიამ ამგვარად გამოხატა თავისი პატივისცემა და ერთგულება წინამორბედთა დამსახურების მიმართ. განახლებული ჟურნალი 90-იან წლებში ხან ორ თვეში ერთხელ, ხან – კვარტალურად გამოდიოდა. სამწუხაროდ, 2007 წლისათვის მისი გამოცემა ისევ შეწყდა. მიზეზად უსახსრობა დასახელდა. 2007–2009 წლებში „ჩვენებურის“ ნიშის დაკავებას შეეცადა თურქულ-ქართული ორენოვანი, ილუსტრირებული, ფერადი,

მაღალ პოლიგრაფიულ დონეზე შესრულებული ჟურნალი „ფიროსმანი“ (მფლობელი: ქართული წარმოშობის თურქეთის მოქალაქე შენოლ თაბანი, მთავარი რედაქტორი: ფაჰრედინ ჩილოღლუ; რედაქციის მფლობელი და თურქი ჟურნალისტები, აღმოსავლეთმცოდნეები, ლიტერატორები, ხელოვნებათმცოდნეები, ეთნოგრაფები, ისტორიკოსები). სამწუხაროდ, ეს გამოცემა არადღერძეული აღმოჩნდა. მიზეზი ისევ მწირი ფინანსები, ცუდი რეალიზაცია და ეკონომიკური კრიზისი გახდა.

90-იანი და 2000-იანი წლების „ჩვენებური“, უწინდელთან შედარებით, უფრო თავისუფლად მუშაობდა, რადგან თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობები სსრკ დაშლის შემდეგ თვისებრივად შეიცვალა. ჟურნალის მფლობელი და აღმასრულებელი დირექტორი გახდა შევქეთ შირინი, შემდეგ „ენერჯიული ლირიკოსი“ ოსმან მერჯანი (ოთარ იმედაშვილი). რედაქციის მუშაობაში აქტიურად ჩაებნენ იმჟამად სრულიად ახალგაზრდა ჟურნალისტი ფაჰრედინ ჩილოღლუ (ბექა ჭილაშვილი), ექიმი და მთარგმნელი ჰასან ჩელიქი, სიკვდილს სასწაულებრივად გადარჩენილი იბერია ოზკან-მელაშვილი, აჰმედ ოზკან-მელაშვილის ვაჟი, ჰაირი ჰაირიოღლუ (გ. მაღაყმაძე), მუსტაფა იაკუთი, ისმაილ იაზიჯი და სხვანი. ჟურნალის რედაქციასთან სრულიად უანგაროდ თანამშრომლობდნენ ქართველი მეცნიერები, მწერლები, პოეტები. შეიძლება ითქვას, 70-იან წლებში ორპოლუსიანი ეპოქის იდეოლოგიური თავისებურებების მიუხედავად – ისინი ხომ რუსული და თურქული ცენზურის გამადიდებელი შუშის ქვეშ მუშაობდნენ – მათ მეტად ღირებული, მეცნიერულად დასაბუთებული ინტელექტუალური პროდუქტი შექმნეს.

ჟურნალში ფუნქციონირებდა შემდეგი რუბრიკები: რედაქტორის სვეტი, თვალსაზრისი (საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესების მიმოხილვა), ინტერვიუ (რომელიმე ქართველ მეცნიერთან, საზოგადო მოღვაწესთან ან მაღალ სახელმწიფო მოხელესთან), ისტორია (საქართველოს, საქართველო-ოსმალეთის, საქართველო-თურქეთის ურთიერთობები, ქართული ხელოვნების ისტორია), კულტურული ცხოვრების ქრონიკა („თურქეთელი“ ქართველები საქართველოში ან პირიქით, ქართველები თურქეთში), ლიტერატურა და ხელოვნება (ქართველ და არაქართველ მკვლევართა შეხედულებები ქართულ ლიტერატურაზე, ქართული

ლიტერატურის ნიმუშები და მათი თურქული თარგმანები სხვადასხვა ავტორის მიერ შესრულებული), ეთნოგრაფია და ფოლკლორი, ქართული ენის გაკვეთილები, თურქული პრესის დაიჯესტი (საქართველოს, საქართველო-თურქეთის ურთიერთობაზე ინფორმაცია), ზოგჯერ საბავშვო გვერდი (ქართული საბავშვო ლიტერატურის ნიმუშები თურქული თარგმანებით).

რედაქციის წევრთა თავდადებული შრომის ნაყოფს სტატიის მოცულობის შეზღუდულობის გამო გამოწვევილიყო ვერ განვიხილავთ. ერთი კი თამამად შეგვიძლია აღვნიშნოთ, 90-იანი და 2000-იანი წლების განახლებული „ჩვენებურის“ მეშვეობით შეგვიძლია აღვადგინოთ ჩვენი უახლოესი წარსულის ბობოქარი ეპიზოდები და საქართველო-თურქეთის ოცწლიანი ურთიერთობების განვითარების დინამიკა (როგორც ცნობილია, თურქეთი ერთ-ერთი პირველი სახელმწიფო იყო, რომელმაც ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა – 16.12.1991 და შემდეგ მასთან დიპლომატიური ურთიერთობა დაამყარა – 15.02.1992 (სვანიძე, 2005: 273–274).

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან ყველაზე მტკივნეული მოვლენა ქართული საზოგადოებისათვის აფხაზეთის საკითხია. ამ პრობლემამ სათანადო ასახვა ჰპოვა ჟურნალის ფურცლებზე. ერთ-ერთი სტატიის ავტორი ფაჰრედინ ჩილოღლუა (1997 წელს იგი, სამწუხაროდ, „ჩვენებურის“ რედაქციიდან წავიდა. დააარსა დამოუკიდებელი, მეტად საინტერესო ჟურნალი „მამული“, მაგრამ მხოლოდ ოთხი ნომრის გამოცემადა შეძლო. „მამულშიც“ აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს საკითხებს საყურადღებო სტატიები მიუძღვნა).

1993 წ. №1 (8) ნომერში ფ. ჩილოღლუ თავის სტატიაში „აფხაზეთის პრობლემა“ აღნიშნავს: „ძნელია, მაგრამ უნდა შევეცადოთ გავუგოთ თურქულ პრესას ამ საკითხის გაშუქებისას. ჟურნალისტები სოჭის გავლით გუდაუთაში ჩავიდნენ და მედლის მხოლოდ ერთი მხარე დაინახეს.

არც თბილისის ხელისუფლების, არც რეგიონში მცხოვრები ხალხების (აფხაზების, ქართველების, სომხების, რუსების) შეხედულებები გაითვალისწინეს. ამაში თურქეთის აფხაზების გავლენა, როგორც ჩანს, განმსაზღვრელი იყო“ [Çveneburi, 1993, №1 (8): 28]. ავტორს არ ავიწყდება იმის დაფიქსირებაც, რომ „XIX ს. რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს რუსებმა ჩრდილო კავკასიის ხალხები თავიანთი საცხოვრებელი ადგილებიდან აყარეს და შავ ზღვასთან მათი გასვლა

ადკეთეს“. ჩილოდლუს აზრით, საქართველოს საზღვრის მრავალგზის ხელყოფა კონფედერატების მიერ „გახდა ის წვეთი, რომელმაც მოთმინების ფიალა აუვსო თბილისს და იძულებული გახდა სოსუმში ჯარი შეეყვანა“ [ibid]. ავტორი იმედოვნებს, რომ „ახალი მსოფლიო წესრიგის ყველაზე ხშირად გამოსაყენებელი სიტყვა „მშვიდობა“, „მეგობრობა“ და „თანამშრომლობა“ გახდება და ყველაფრის მიუხედავად ქართველი და აფხაზი ხალხები არსებულ პრობლემებს დაძლევენ“ (Cveneburi, 1993, №1 (8): 28–29).

ქართველთა და აფხაზთა ძმობაზე საუბრობს თავის ინტერვიუში აჰმედ ჯეილანთან გიორგი ჯანჯღავა, იმხანად ტრაპიზონში საქართველოს გენკონსული (Cveneburi, 2000, №35: 9–10).

ჟურნალმა „ჩვენებურმა“ სამართლიანი კრიტიკული პოზიციის გამოხატა რამდენიმე თურქულ პუბლიკაციასთან დაკავშირებით, სადაც მათი ავტორები უმეცრებით, თუ შეგნებულად ან კიდევ რაღაც მიზეზების გამო საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი მონაკვეთის გაყალბებას შეეცადნენ. ასე მაგ.: სტატიის „დემაგოგიის სპეციალისტები“ რედკოლეგიის წევრი ჰაირი ჰაირიოღლუ (ვ. მაღაყმაძე) პუნქტუადა განიხილავს ჟურნალ „ქართველში“ დაბეჭდილ „გამოკვლევას“, სადაც მისი ავტორი, ვინმე მ. ბაჰჩეჯი ქართველებს (გურჯებს) და მეგრელებს განიხილავს, როგორც შუა აზიიდან ემიგრირებულ და ართვინის შემოგარენში დასახლებულ თურქულ ტომს; ბაგრატიონთა დინასტია, მისი აზრით, ძველი ოღუზური წარმომავლობისა ყოფილა, 575 წლიდან ჩორუსის გვარიდან წარმოშობილა და ზემო არასის მხარეში გაბატონებულა; ქართული ენა სომხურის უხეში ვარიანტია და მისთ. ბ-ნი ჰაირიოღლუ (მაღაყმაძე) ამ „მარგალიტების“ ავტორს მოუწოდებს კეთილსინდისიერებისაკენ და ქართულ-თურქული კეთილმეზობლური ურთიერთობების დაცვისაკენ (Cveneburi, 1993, №1 (8): 29–33).

„რკინის ფარდის“ ჩამოვარდნის შემდეგ ორ ქვეყანას შორის მიმოსვლა პრობლემური აღარ იყო, 1992 წ. ივლისში საქართველოში ჩამოვიდა თურქეთის მთავრობის ოფიციალური დელეგაცია პრემიერ-მინისტრ ს. დემირელის მეთაურობით. ამ ვიზიტის შედეგი იყო ჩარჩო ხელშეკრულება „საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკებს შორის მეგობრობის, თანამშრომ-

ლობისა და კეთილმეზობლური ურთიერთობის შესახებ“. მას მოჰყვა ხელშეკრულებების წყება: „განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ“; „სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის შესახებ“; „ინვესტიციების წახალისებისა და დაცვის შესახებ“; „საპაერო მიმოსვლის“; „საერთაშორისო სატრანსპორტო მიმოსვლის შესახებ“; „საზღვაო შეთანხმებები და სხვა. პრიორიტეტული მიმართულებები გახდა სოფლის მეურნეობის, მსუბუქი მრეწველობის, ტრანსპორტირების, სამშენებლო მასალების, ტურიზმის სფეროები. ხსენებული ხელშეკრულებების ამოქმედების შედეგად ქართული, თურქული და არათურქული წარმოშობის თურქეთის რესპუბლიკის მოქალაქეები ეცნობიან ჩვენს ქვეყანას. ზოგიერთი მათგანის მოგზაურობის შთაბეჭდილებები ხედება უფრონაღ „ჩვენებურის“ ფურცლებზე. ასეთია მაგალითად, პროფ. თურქქაია ათაოვის პუბლიკაცია "Tbilisi'ye kısa uzanma" – „მოკლე ხელის გაწვდენა თბილისს“ (Çveneburi, 1993, №26: 3–8). იგი იხსენებს თავის პირველ სტუმრობას თბილისში, სადაც მოსკოვიდან ჩამოვიდა და ადარებს უკვე 1997 წ. ნანახსა და განცდილს. პროფ. ათაოვი პრემიერ-მინისტრ ს. დემირელის დელეგაციის შემადგენლობაში იყო და უმაღლესი დონის შეხვედრაში მონაწილეობდა. მისი ლაკონიური, საქმიანი და თბილი წერილი თურქულენოვან მკითხველს აცნობს არა მხოლოდ ერთი კონკრეტული ადამიანის მოგზაურობის შთაბეჭდილებასა და ნანახის მოკლე და ზუსტ ანალიზს, არამედ ქვეყნის ისტორიის შემეცნებითი ხასიათის მიმოხილვას. ამავე სულისკვეთებითაა დაწერილი რუია ოხქაქანის "Tiflis'ten Sarp'a garip bir yolculuk" – „არაჩვეულებრივი მგზავრობა თბილისიდან სარფში“ [Çveneburi, 1994, №11–12: 17–22], დემირთაშ ჯეიჰუნის "Bence dünyanın damı Kafkasya" – „ვგონებ, კავკასია სამყაროს სახურავია“ (Çveneburi, 1998, №28: 3–5) და სხვა.

„ჩვენებური“ მეტად საინტერესო მასალას აწვდის მკითხველს ეთნოგრაფია-ფოლკლორის რუბრიკაში. ასე მაგ.: ქენან იაშარი (ურბენიძე) თავის სტატიაში „შავშეთ-იმერხევში მცხოვრები ქართველების ერთი წელი“ (Çveneburi, 2006, №58–59: 17–18) აღწერს შავშელ-იმერხეველთა შრომასა და გართობას. ავტორის თქმით, „ართვინის ილიდან გამოსული განათლებული ხალხი საყოველთაოდ ცნობილია, იქნება ეს ხელ-

მდგანელი, ექიმი, ექთანი, ინჟინერი თუ სახელმწიფო მოხელე. ამ ადამიანებს ყველგან შეხედებით, ხოფაში, ჩაის პლანტაციაში, ბორჩხაში, სკასთან მდგომს ნიღბით, იუსუფელიში ზეთისხილის ხის ძირში მოფუსფუსეს. იმერხეველთა საქმიანი მღელვარება არასოდეს მთავრდება. ივნისში ელოდებიან ნათესავ-ახლობლებს. ბალახი წვლამდე წვდებათ. აპრილში დათესილ ყანებში სიმინდი უკვე გასათოხნია, ანუ „ჩალობის“ – („მკისა“) და „ფხეკის“ (ყანის გათოხნის) დროა. ბარის ტარი უნდა შეაკეთონ, ცელი გაღესონ. ცელის „კოდვის“ შემდეგ მდელიზე იწყება „ხელის გამოღება“. მზის ამოწვერამდე საქმის მნიშვნელოვანი ნაწილი სრულდება. ბალახს კაცები მკიან, იშვიათად – ქალები. ბალახს იქვე ტოვებენ, რათა გამოშრეს. რამდენიმე დღის შემდეგ გადმოატრიალებენ. ამას ძირითადად ქალები აკეთებენ. შემდეგ გამხმარ ბალახს მოაგროვებენ და „ჰორომი“ რომ ეწოდება იმერხევეში, შეკვრად აქცევენ. იმ სოფლებში, რომლებსაც სწორი და გაშლილი მდებარეობა აქვთ, „ჰორომი“ არ კეთდება, რადგან ამ ადგილებში ბალახი გროვებად გადააქვთ. გადააქვს საქონელს. ვიწრო ფართობებზე კი ზურგზე მოკიდებული მიაქვთ. როგორ? სქელი თოკი გაიფინება "U"-ს ფორმით, მასზე მწკრივდება „ჰორომები“, მერე შეიკვრება და ტვირთიც გადასატანად მზადაა. თუ ამ საქმეს ხალხმრავალი ჯგუფები აკეთებენ, მხიარულებით დასრულდება, თუ მარტო აკეთებ – აუტანელია. მკა/თიბვა საერთო მხიარულებაა. გარმონის თანხლებით იალაღიდან თამაშით მიდიან მოსაცვლად. შუადღემდე მუშაობენ, შუადღეს ახალ მაწონს, ჭადს, გამდნარ ფშეინილას შეექცევიან. ამ დროს ბავშვები ტყეში აგროვებენ „ჯოლი“-ს („მთის მარწყვი“), „თიყურძენა“-ს და ფიჭვის კეფს. საღამოს ბრუნდებიან იალაღში. ვახშობის შემდეგ მოედანზე ანთებენ კოცონს, მხიარულობენ და „ბერობანას“ თამაშობენ. მოქმედი პირებია ქალებად გადაცემული ვაჟები, ნახშირით შეღებილი სახით, ხელში ჯოხებით – ესენი „ტურები“ არიან. ბერი დედოფლის ქმარია. დედოფალი შესმული ჰყავთ ვირზე. მას იცავენ ტურები და „ოჭირავა“-სთან მიდიან. დედოფალს იტოვებენ, რასაც მოჰყვება დიდი ორომტრიალი. ვინც დედოფალს დააბრუნებს, ასაჩუქრებენ“ (Cveneburi, 2006, №58–59: 18). ქენან იაშარის (ურბენიძის) მოხმობილ მასალაში სამეურნეო ტერმინოლოგია და ხალხური დღესასწაული „ბერობანა“ იქცევა ყურადღებას. „ბერობანა“ აშკარად აღმოსავლეთ საქართვე-

ლოში გავრცელებული „ბერიკაობის“ ანალოგია. სამწუხაროდ, ავტორის აღწერიდან არ ჩანს „ბერიკაობის“ ცნობილი ნიღბები, კონკილა, გარმონის გარდა, სხვა რაიმე მუსიკალური ინსტრუმენტები მონაწილეებს ჰქონდათ თუ არა.

სათანადო სამეცნიერო ლიტერატურაში (მაგ.: ნ. ბრეგაძე, საქართველო – მიწათმოქმედების დამოუკიდებელი კერა, თბილისი, 2004; ჯ. რუხაძე, ქართული ხალხური დღესასწაული, თბილისი, 1966 და სხვ.) „ბერიკაობის“, როგორც საგაზაფხულო აგრარული დღესასწაულის დეტალები აღწერილია. უდავოდ საინტერესო იქნებოდა შავშეთ-იმერხევის ვარიანტთან აღმოსავლეთ ქართულის შედარება. მაგრამ ეს უკვე სხვა სტატიის თემაა.

ეთნოგრაფიული მასალის ჩინებული ნიმუშებია ასევე, მაგალითად, ჯელიდ შაჰინის (გუნდარიძის) „მაჭახელაში დაქორწინება“; ოზლემ აკალთუნის (კურდიკიძის) „იმერხევის ქართველებში ქორწილი“ (Çveneburi, 2000, №36, 31–32) და სხვა მრავალი.

არ შეგვიძლია გვერდი ავუაროთ ისეთ საინტერესო საკითხს, როგორცაა ისტორიული საქართველოს – ტაო-კლარჯეთის – ხუროთმოძღვრება. 90-იანი წლების მიწურულს „ჩვენებურის“ ფურცლებზე ჩნდება 3 პროფესიული, გამართული ანგარიში თურქეთში ჩვენი ძეგლების დიდი მოჭირნახულის, ხელოვნებათმცოდნისა და არქიტექტორის ქალბატონ მინე კადროღლუსა და მისი მოსწავლეებისა. მოგვიანებით, ქნი მინე თავის ერთგულ შეგირდს, ქნ ფაჰრიე ბაირამს დამოუკიდებლად შემდგომი კვლევის წარმართვას ავალებს. ბატონი ერგუნ ათაბაის – გურამ ქოქოლაძის შემწეობით ქნი ფაჰრიე ბეჭდავს პოლიგრაფიულად შესანიშნავად შესრულებულ საინტერესო გამოკვლევას თურქულ ენაზე „შუა საუკუნეების ქართული არქიტექტურა“, რომელშიც საკუთარ მასალასთან ერთად მისი მასწავლებლის მონაცემებიც გამოიყენა (Çveneburi, 1999, №31: 25).

ჟურნალი „ჩვენებური“ თურქულენოვან მკითხველს თანმიმდევრულად აცნობს ქართულ მწერლობასა და პოეზიას. ამის დასტურია ფ. ჩილოღლუს სტატია „ქართული ლიტერატურის მიმოხილვა“ (Çveneburi, 1993, №1 (8)), წერილები ვაჟა-ფშაველას (Çveneburi, 1998, №30), ილიას, აკაკი წერეთლის, ნოდარ დუმბაძის, გალაკტიონ ტაბიძისა და სხვათა შესახებ მთელ

რიგ ნომრებში. გალაკტიონის, თამაზ ჭილაძის ჰასან ჩელიქისეული თარგმანები (Çveneburi, 1998, №30), ალი ალთუნის გალაკტიონის ლექსების თარგმანები (Çveneburi, 1998, №28) ქართულ-თურქული პარალელური ტექსტებით. ფ. ჩილოღლუს სტატია ნიკო ნიკოლაძეზე (Çveneburi, 1994, №11–12, 11), მ. ლებანიძისა – ქართულ პოეზიაზე (Çveneburi, 2000, №36). გ. ტაბიძესა და პ. იაშვილზე (Çveneburi, 2004, №51) ქემან ოზუდოღრუს სტატია.

ქართული ენის შესწავლის მსურველები ამ ჟურნალში საჭირო მასალას იპოვიან. „ჩვენებური“ საგანგებოდ უთმობს თავის ფურცლებს ქართული ენის გაკვეთილებს. ფ. ჩილოღლურამდენიმე ნომერში მასალას, ენის სწავლების მეთოდის თვალსაზრისით, მართებულად ალაგებს. მანვე გამოსცა თურქულ ენაზე ი. გოგებაშვილის მიხედვით „დედა ენა“, რომლითაც ჩვენ თურქეთიდან ჩამოსულ სტუდენტებს ქართულს ვასწავლით.

ქართული ცეკვის შესწავლის მსურველები ცეკვების სქემებს იპოვიან, სიმღერის შესწავლის მოსურნენი ნოტებს – მაგ.: სულიკო (Çveneburi, 1993, №1 (8): 25). ქართული სამზარეულოთი დაინტერესებულები – ჩვენებური კერძების რეცეპტებს.

„ჩვენებური“ ქართველი მკითხველისათვის უადრესად საჭირო და საინტერესო მასალას ბეჭდავს თურქეთში მცხოვრები ქართველების ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების სახით. ასე, მაგალითად, შაირებს (Çveneburi, 1998, №27) – „ოდელია ლაღებიო, / ჩამწკრივულან ქაღებიო / ერთი შეხედვით მიხვდები / რუმელს შევებრაღებიო“. „წიფლი ფოთლი ნუსხას დაეწერ / დამწიფული მოცვითა / გოგოვ, ერთი მაკოცნიე / გეგდარ, წავალ ლოცვითა“. „თურქეთელი ჩვენებურების“ ლეგენდებს, თქმულებებს, ზღაპრებს, ანდაზებს, გამოცანებს, ქართულ სოფლებში გავრცელებულ შელოცვებს წარმატებით სწავლობდა ჩვენგან უდროოდ წასული ჩინებული თურქოლოგი და პიროვნება, ქ-ნი ლელა დადიანი, რომლის საინტერესო სტატიის თურქული თარგმანი „ჩვენებურის“ ფურცლებზე დაიბეჭდა 1999 წ. №34-ში. სამწუხაროდ, მას ამ დიდი სამუშაოს დასრულება არ დასცალდა.

ჟურნალ „ჩვენებურზე“ კიდევ ბევრის თქმა შეიძლება. ამ ჯერზე აღნიშნულით შემოვიფარგლებით. გამოცემამ 14 წელი

გაძლო. ჟურნალმა ობიექტურად გააშუქა საქართველოში ამ 14-წლიან რთულ მონაკვეთში მიმდინარე მოვლენები და სათანადო ფორმით მიაწოდა თურქულენოვან მკითხველს. ამით იგი ცდილობდა (სხვა თურქულ გამოცემებთან ერთად, როგორცაა მაგალითად, სამთავრობო გამოცემები „ხიდი“, „მეგობრობა“) სათანადო დადებითი განწყობილება შეექმნა თურქულ საზოგადოებაში საქართველოს მიმართ. ვფიქრობთ, რომ რედკოლეგიის აწონილმა, ზომიერმა პოლიტიკამ თურქეთში სათანადო შედეგი გამოიღო. ქართველი მკითხველისათვის კი ჟურნალი ღირებულა არა მხოლოდ როგორც გულშემატკივარი და პროპაგანდისტი ქართული კულტურისა, არამედ როგორც ისტორიული საქართველოს ცოცხალი მემკვიდრე, რომელიც ცდილობს გაგვაცნოს საზღვარს იქით დარჩენილ თვისტომთა ქარტეხილებგამოვლილი სულიერი მემკვიდრეობა.

წყაროები

- ჩვენებური, 1977 – Çveneburi, №2-3, Stockholm, 1977.
- ჩვენებური, 1979 – Çveneburi, №6-7, Istanbul, 1979.
- ჩვენებური, 1993 – Çveneburi, №1 (8), Istanbul, 1993.
- ჩვენებური, 1993 – Çveneburi, №26, Istanbul, 1993.
- ჩვენებური, 1994 – Çveneburi, №11-12, Istanbul, 1994.
- ჩვენებური, 1998 – Çveneburi, №28, Istanbul, 1998.
- ჩვენებური, 2000 – Çveneburi, №36, Istanbul, 2000.
- ჩვენებური, 2006 – Çveneburi, №58-59, Istanbul, 2006.

ლიტერატურა

- სვანიძე, 2005 – სვანიძე მ., თურქეთის ისტორია (1923–2000 წწ.), III, თბ., 2005.
- ჩლაიძე, 2005 – ჩლაიძე ლ., „თურქეთელი“ ქართველები, კრებულში „საქართველო ათასწლეულთა გასაყარზე“, თბ., 2005.

JOURNAL “ CVENEBUREBI” AND ITS ROLE IN THE POPULARIZATION OF GEORGIAN CULTURE IN TURKEY

Summary

The author of the article tried to study the role of the journal “Chveneburebi” in popularization of Georgian culture and science in Turkey.

The journal was published in Turkish for Turks of Georgian origin and other nationalities. It was separated from politics and mainly was focused on ethnography, history, literature, folklore different kinds of art and sport.

The journal has been published for 14 years. It objectively reported current events in Georgia during 14 years. Doing it the journal (with the other Turkish publications such as the governmental publication “Khidi” - The Bridge, “Megobroba” - The Friendship) tried to make a positive attitude towards Georgia in the Turkish society. We think that the measred politics of the editorial board in Turkey had a corresponding results. For Georgian readers the journal is valuable not only as a fan of Georgian culture but as a live chroniclerof historic Georgia that tries to introduce the spiritual heritage of Georgian ethnos abroad.

**ქართულ-სომხური ტრანს-სასაზღვრო
თანამშრომლობის პრესკამპტივები ევროკავშირის
ქვეყნების (პოლონეთი, გერმანია, ბელგია, ჰოლანდია)
გამოცდილების ფონზე**

ევროპული სამეზობლო პოლიტიკისადმი ევროკავშირის მიერ შემუშავებული ახალი მიდგომის თანახმად 2014 წლიდან ეს ორგანიზაცია აპირებს გაძლიერებული დახმარება აღმოუჩინოს აღმოსავლეთიდან და სამხრეთიდან ევროკავშირის მოსაზღვრე პარტნიორ 16 ქვეყანას. ამ ქვეყნების რიცხვში არიან საქართველო და სომხეთიც. სწორედ სომხეთ-საქართველოს შორის ტრანს-სასაზღვრო ურთიერთობების შემდგომი განვითარების მიზნით პოლონურმა არასამთავრობო ორგანიზაციამ „პრო-აკადემია“ ევროპის ქვეყნების გამოცდილების გაზიარების მიზნით შეარჩია 15 კაცისგან შემდგარი ქართულ-სომხური ჯგუფი.

ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული აღნიშნული პროექტი სამ ეტაპად წარიმართა. პირველი ეტაპი - საინფორმაციო სესია 2013 წლის 2-6 სექტემბერს შედგა თბილისში. მეორე ეტაპი - გასაცნობი მოგზაურობა ევროპაში შედგა 5-16 ოქტომბერს. ჯგუფი სტუმრობდა პოლონეთის, გერმანიის, ბელგიისა და ჰოლანდიის სასაზღვრო რეგიონებს. ჩვენ შევისწავლეთ პოლონეთ-გერმანიის, ჰოლანდია-ბელგიის ტრანს-სასაზღვრო ურთიერთობები, მოვისმინეთ ევრორეგიონის რჩეული პროექტების პრეზენტაციები გორძოვო ველიკოპოლსკაში (პოლონეთი), ეუნატენში (ბელგია), ახენში (გერმანია), ანტვერპენში (ბელგია), ლოძში (პოლონეთი), ვარშავაში (პოლონეთი), ბრიუსელში შევხვდით ევროპარლამენტის წარმომადგენლებსაც. პოლონელმა და გერმანელმა წამყვანმა სპეციალისტებმა წაგვიკითხეს ლექციები ევროკავშირის ქვეყნების დამაკავშირებელი ავტოსატრანსპორტო გზების, საბაჟო კავშირის, ტრანს-სასაზღვრო ურთიერთობების შესახებ და ა. შ.

საინტერესო პროექტი ხორციელდება პოლონეთის სასაზღვრო პატარა ქალაქ ვიტინცაში. აქ ევროკავშირის დაფინან-

სებით შექმნილია სამაშველო ცენტრი ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვით აღჭურვილი სახანძრო რაზმით, რომელსაც მოხალისე ვიტნიცელები ემსახურებიან, პოლიციის 22 კაციანი ჯგუფით, მაშველთა რაზმით და ა. შ. სამაშველო ცენტრი მოქმედებს გერმანია-პოლონეთის სასაზღვრო ზონის ორივე მხარეს. გერმანული მხარე სასაზღვრო ცენტრს ეხმარება სემინარებისა და სწავლებების მოწვობაში. ნაწილობრივ სამაშველო ცენტრს ვიტნიცას ადგილობრივი ბიუჯეტიც აფინანსებს. „პოლიტიკა ვარშავაშია, აქ კი გადამწყვეტი ეკონომიკაა. ამიტომაც არის, რომ მე და ჩემი ბურგომისტრი (მერი) ამ თანამდებობებზე უკვე 22 წელია ვიმყოფებით“, - განაცხადა ჩვენთან საუბარში ვიტნიცას ბურგომისტრის მოადგილემ.

ცხადია, ეს ფაქტი, ერთი მხრივ, ვიტნიცას სტაბილურ ეკონომიკურ განვითარებაზე მეტყველებს, არც ადამიანური ფაქტორის - ბურგომისტრის და მისი მოადგილის მაღალი მორალური თვისებები და ორგანიზატორული უნარი იქნება ნაკლებმნიშვნელოვანი, მეორე მხრივ კი, მასში ალბათ, ადგილობრივი ოპოზიციის სისუსტეც აისახება.

ბელგიის სასაზღვრო ქალაქ ეუპენში ევრორეგიონის პროგრამის გაერთიანებულ ტექნიკურ სამდივნოში გავეცანიო ტრანს-სასაზღვრო თანამშრომლობის ორ პროექტს. პირველი სამედიცინო სფეროში თანამშრომლობას შეეხებოდა, მეორე ველოსპორტს. ჰოლანდია-ბელგიის სასაზღვრო ზონაში მოწვობილია კარგად გამართული საველოსიპედო გზები. ამ გზებით სარგებლობა ტურისტებისთვის უფასოა. მასპინძლებმა აგვიხსნეს, რომ საველოსიპედო ტრასების არსებობა აქ ტურისტებს იზიდავს. ეს კი დამატებითი შემოსავალია.

სომხეთ-საქართველოს სასაზღვრო ზონაში უსწორმასწორო რელიეფის გამო ველოსპორტის განვითარების შესაძლებლობა არ არსებობს. სამაგიეროდ, აქ შესაძლებელი იქნება საცხენოსნო ტურიზმის განვითარება, რაც შეიძლება ადგილობრივი ბიუჯეტების შევსების მნიშვნელოვან წყაროდ იქცეს ორივე ქვეყნის სასაზღვრო რეგიონებისთვის.

ბელგიელ მასპინძლებს კითხვა ქვეყნის ფედერალურ სტრუქტურებსა და ფლანდრიის ურთიერთდამოკიდებულებაზეც დავუსვით: ექვემდებარება თუ არა ფლანდრია ფედერალურ ხელისუფლებას? პასუხი საკმაოდ ბუნდოვანი იყო. ფორმალურად ფლანდრია რჩება ბელგიის შემადგენლობაში. მისი ბიუჯეტის რაღაც ნაწილი ფედერალურ ბიუჯეტში ირიცხება,

თავის მხრივ, ცენტრალური ბიუჯეტიც ურიცხავს გარკვეულ თანხებს ფლანდრიას. ყველა სხვა მხრივ ბელგიის ეს მნიშვნელოვანი რეგიონი სრული შეუვალლობით სარგებლობს. როგორც ჩანს, არ არსებობს ცენტრალურ ხელისუფლებასა და რეგიონს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნის მკაფიოდ ჩამოყალიბებული დოკუმენტი. ამით კი სარგებლობს სეპარატიზმისკენ მიდრეკილი რეგიონი.

ამის მიუხედავად, ფლანდრიის შემთხვევა შეიძლება საინტერესო იყოს საქართველოსთვის და სომხეთ-აზერბაიჯანისთვისაც.

ბრიუსელში შეხვედრა გვექონდა პოლონეთის ქალაქ ლოდის წარმომადგენლობის ხელმძღვანელთან. ეს საკმაოდ საინტერესო სტრუქტურა მოწოდებულია ხელი შეუწყოს პოლონელ ბიზნესმენებს ბელგიელ კოლეგებთან თუ სახელმწიფო სტრუქტურებთან ურთიერთობაში. ჩვენში ამ ფუნქციას არაოფიციალურად საელჩოები ასრულებენ. აქ კი შექმნილია ოფიციალური სტრუქტურა ფართო ბიზნესკავშირებით, რომელიც ასევე ოფიციალურად ასრულებს შუამავლის ფუნქციას და რომლის საქმიანობიდან არა მხოლოდ ამ ორგანიზაციის, ქვეყნის ბიუჯეტიც ივსება. აქვე თავისი საქმიანობის შესახებ გვიამბო სიმპათიურმა ხორვატმა გოგონამ - კატერინამ. მის საინფორმაციო ბანკში უკვე ინახება ინფორმაცია 400-ზე მეტი ფირმის შესახებ, რომლებთანაც, ჩვენი სურვილის შემთხვევაში, კატერინას ჩვენი დაკავშირებაც შეუძლია.

საინტერესო პროექტებს გავეცანით ლოდის ტექნოპარკში. ამ დაწესებულების მიზანს ბიზნესისა და მეცნიერების კოორდინაცია წარმოადგენს. ტექნოპარკს ჰყავს აქციონერები როგორც ბიზნესის, ისე სამეცნიერო სფეროებიდან. ლოდის ტექნოპარკში ამჟამად 75 საწარმოსთვის არის ადგილი, რომელთაგან მხოლოდ 40 პროცენტი დატვირთული. მისი უმთავრესი ფუნქცია ფირმების ინკუბაციაა.

საქმიანობის დაწყებისას ტექნოპარკს 75 პროცენტით აფინანსებს ევროკავშირი, 25 პროცენტს იხდის საწარმო. ყოველ მომდევნო წელს კი საწარმოთა წილი დაფინანსებაში 15 პროცენტით იზრდება.

ლოდის ტექნოპარკში საშუალება გვექონდა კონკრეტულ მაგალითებზე დავრწმუნებულიყავით ამ წამოწყების სიკეთეში.

ამასთან, იყო ისეთი პროექტებიც, რომლებიც ჩვენში მწარე ირონიას იწვევდნენ. მაგალითად, ლოდში ჩვენმა მასპინძლებმა მოგვითხრეს პროექტზე, რომლის მიზანია ბაყაყების სტერი-

ლიზაცია. თურმე, ამის საჭიროებას ის იწვევს, რომ დიდმა ბაყაყებმა პატარები არ შეჭამონ. ჩვენ ვეცადეთ, მაგრამ ვერ გავარკვეეთ - რა შუაში იყო სტერილიზაცია დიდი ბაყაყების მდასთან, თუმცა, თავისთავად ის ფაქტი, რომ ამ „პრობლემის“ გადაწყვეტაზე ევროკავშირი მილიონებს ხარჯავს, მაშინ, როდესაც მსოფლიოში უამრავი ბაგში იღუპება შიმშილის, უწამლობის თუ სხვა მსგავსი მიზეზის გამო, მარაზმი და იმის მკაფიო მაგალითია, თუ სადამდე შეიძლება მივიდეს ადამიანის უაზრობა (ეს იმ შემთხვევაში, თუ აქ ფრანგების ან სხვა ბაყაყისმჭამელთა პრაგმატული ინტერესი არ ფიგურირებს).

ბრიუსელში და ლოდის ევროპულ ინსტიტუტში შესაძლებლობა გექონდა გაცნობოდით ევროკავშირის საქმიანობას. ევროპარლამენტის აღმოსავლეთთან პარტნიორობის საგარეო ურთიერთობების კომიტეტის თავმჯდომარემ, პოლონელმა იაჩეკ სარიუს ვოლსკიმ განაცხადა, რომ საქართველოს შესახებ მის მიერ შემუშავებული რეზოლუციის პროექტი უკვე მოიწონა კომიტეტმა. მასში კი ნათქვამია, რომ საქართველომ გადადგა ნაბიჯი უკან დემოკრატიის გზაზე, ვანო მერაბიშვილი კი აღიარებულია პოლიტიკურ პატიმრად. ვოლსკის ეს თეზისი მაშინვე გააპროტესტეს ჩვენი ჯგუფის ოცნებელებმა. „რატომ აკეთებთ ნაჩქარევ დასკვნებს მერაბიშვილის პოლიტიკურ პატიმრად აღიარების თაობაზე? გაიმართოს სასამართლო და დასკვნებიც ამის შემდეგ გააკეთეთ,“ - უთხრეს მათ ევროპარლამენტის წარმომადგენელს. საინტერესო იყო ვოლსკის პასუხი: „ჩვენ მოვუსმინეთ სამ პროკურორს, სამივეს მიერ წამოყენებული ბრალდებები და ამ ბრალდებების სასარგებლოდ მოპოვებული მტკიცებულებები სასაცილო იყო.“

ვოლსკის განმარტებით, ვილნიუსის სამიტზე ასოცირებულ წევრად მიიღებენ უკრაინას, საქართველო კი მხოლოდ საწყის ხელშეკრულებას მოაწერს ხელს. ჩვენი ჯგუფის წევრის, ერეგნის უნივერსიტეტის პროფესორის, აშოთ კარაპეტციანის შეკითხვაზე - რახან პოსტსაბჭოთა ქვეყნებიდან სომხეთი უკვე უერთდება საბაჟო კავშირს, აზერბაიჯანიც მერყეობს, ბელორუსია კი თავიდანვე რუსეთთან იყო და არის, ხომ არ დადგა დრო, რომ ევროკავშირმა გადასინჯოს თავისი აღმოსავლური პოლიტიკაო, ვოლსკიმ უპასუხა, რომ ჩვენ ძალიან კარგად ვიცით თუ რა ძლიერ ზეწოლას განიცდიან პოსტსაბჭოთა ქვეყნები რუსეთის მხრიდან. სომხეთმა ასეთი გადაწყვეტილება მიიღო სწორედ რუსული ზეწოლის შედეგად, ამიტომ ჩვენ არ

ვაპირებთ შევეგუოთ რუსულ დიქტატს და თუ აქამდე ევროკავშირს ორჭოფული პოზიცია ეკავა - ვთქვათ, მაშინ, როდესაც რუსეთი ძალადობდა საქართველოზე, ამიერიდან ჩვენ ვიქნებით გაცილებით კატეგორიულები. იქნება ეკონომიკური ზეწოლა რუსეთის მხრიდან პოსტსაბჭოთა ქვეყნებზე, ევროკავშირი დააწესებს ემბარგოს რუსულ პროდუქციაზე, რუსეთი შეეცდება პოლიტიკური ზეწოლა განახორციელოს ამ ქვეყნებზე, ევროკავშირი გააძლიერებს პოლიტიკურ ზეწოლას რუსეთზე და ა. შ.

შეხვედრის დამთავრების შემდეგ ჯგუფში გამართული შინაურული დისკუსიის დროს მე აღვნიშნე, რომ ვოლსკი და, საერთოდ, ევროკავშირის პოლონელი დელეგატები, ბალტიის ქვეყნების დელეგატებთან ერთად წარმოადგენენ ევროპარლამენტის ანტირუსულად განწყობილ რადიკალურ ფრთას, რის გამოც მათი სიმპათიები ასეთივე პოზიციის მქონე სააკაშვილის მხარესაა. ამიტომაც არა მგონია ევროპარლამენტმა კომიტეტის მიერ მიღებული რეზოლუციის მწვავე დებულებები გაიზიაროს-მეთქი. 25 ოქტომბერს გამართულმა ევროპარლამენტის სხდომამ დაადასტურა ჩემი ვარაუდი - რეზოლუციიდან ამოღებულია აბზაცი, რომელის თანახმადაც მერაბიშვილი პოლიტიკურ პატიმრად ცხადდებოდა.

ჩვენი მოგზაურობის კულტურული პროგრამიდან აღსანიშნავია სამხრეთ ევროპაში უძველესი ტაძრის მონახულება ქ. ახენში (გერმანია). ტაძარი საოცარ შთაბეჭდილებას ახდენს როგორც თავისი მასშტაბებით, ისე არქიტექტურითაც. იგი აგებულია კარლოს დიდის ეპოქაში - მე-8 ს-ის მეორე ნახევარსა და მე-9 ს-ის დასაწყისში და მასში თვით კარლოს დიდი განისვენებს.

დავათვალიერეთ, აგრეთვე, ბელგია-ჰოლანდიის საზღვარზე მდებარე ციხე-სიმაგრე. თავის დროზე იგი იტალიელებს აუგიათ ჰოლანდიელთა თავდასხმების მოსაგერიებლად. სწორედ მათ შემოუსაზღვრავთ ის ოთხივ მხრივ ფართე და ღრმა არხით. ოდნავ გვიანდელი ციხე-სიმაგრის ქვიტკირის მკვიდრად ნაგები კედლები კი ნაპოლეონს ეკუთვნის. ციხე-სიმაგრეში ყველაფერია გაკეთებული ტურისტების მისაზიდად - კაიუტა ზღვის ხმაურის იმიტაციით, საომარი ბატალიების ამსახველი სქემები და კომპიუტერული სურათები და სხვ. ეს ციხე-სიმაგრე იმის მკაფიო მაგალითია, თუ როგორ შეიძლება მიიზიდო ტურისტები.

ჩვენმა პოლონელმა კურატორებმა გაოცებით შენიშნეს, რომ ჩვენ ვართ პირველი ჯგუფი (მანამდე იყო პოლონურ-ლიტუური და მოლდოვურ-ბელორუსული ჯგუფები), რომლის ორ ფრთას - ქართულს და სომხურს - ერთმანეთში არ უკამათიათ. პოლონელებს, ცხადია, ეს არ ესმით, მაგრამ ჩემი აზრით, ამას ძირითადად, ორი მიზეზი განაპირობებდა: ჯერ ერთი, ქართველებსა და სომხებს იმდენი გვიკამათია, რომ ეს „საქმე“ უკვე მობეზრებულიც გვაქვს, მეორეც, თვით ქართული ჯგუფი იყო ორად გაყოფილი - ნაციონალების და „ოცნების“ მომხრეებად და ერთმანეთს შორის ისე გაცხარებით ვკამათობდით, რომ სომხებისთვის ნამდვილად არ გვეცალა. უნდა ითქვას, რომ ამ კამათს არ ჰქონია გესლიანი ხასიათი და ურთიერთბრალდებები საბოლოოდ მოსწრებული ხუმრობებით და საერთო სიცილით მთავრდებოდა.

საერთოდ, ჩვენი სომეხი კოლეგები ხაზგასმით კეთილგანწყობილი იყვნენ ჩვენს მიმართ. ერთგვარი შურითაც კი ლაპარაკობდნენ ჩვენში თავისუფლების სიყვარულზე, ღირსების უადრესად წამახვილებულ გრძნობაზე და ა. შ. მათ ახსოვთ, თუ როგორ თავგანწირვით დავიცავით ქართველებმა ჩვენი ენის სახელმწიფო სტატუსი, მოსწონთ ისიც, რომ ჩვენ, თუმცა ტერიტორიებს ვკარგავთ, მაგრამ რუსებს ქედს მაინც არ ვუხრით და სხვ. „რა გიშლით ხელს თქვენც რომ ასე მოიქცეთ?“ - ვკითხეთ ჩვენ. „ჩვენ ეს არ შეგვიძლია. არა გვაქვს ზღვა, ძალზე ბევრი რამით ვართ დამოკიდებული რუსეთზე, საუკუნეების განმავლობაში არა გვქონია სახელმწიფოებრიობა...“ - სევდიანად გვითვლიან ისინი მიზეზებს.

გასაგებია, რომ პრაგმატული ინტერესი სომხებს კარნახობს რუსებს მიემხრონ. და თუმცა, ძალიან არ მოსწონთ, როდესაც რუსეთის დიქტატით იძულებულნი არიან უარი თქვან დამოუკიდებელ საგარეო კურსზე, ამას იმ რუსული რაკეტების ხათრით იტანენ, რომლებიც სომხებს ბაქოს ნავთობსარეწებზე აქვთ დამიზნებული.

დღეს რუსეთი დომინანტი ქვეყანაა ჩვენს რეგიონში. ამიტომ დღევანდელ რაუნდს აზერბაიჯანთან დაპირისპირებაში სომხები იგებენ. მაგრამ რა იქნება ხვალ? აქვს თუ არა პერსპექტივა ამგვარ პოლიტიკას?

რუსეთი ვერ ასცდება კაცობრიობის განვითარების მაკოსტრალურ გზას. ეს გზა კი დემოკრატიაზე გადის. ადრე თუ გვიან რუსეთის ხელისუფლებაშიც მოვა მეტნაკლებად დემო-

კრატიული ძალა, რომელიც იძულებული იქნება ანგარიში გაუწიოს მსოფლიო საზოგადოებრე აზრს, საერთაშორისო სამართალს. და მაშინ რუსეთს აუცილებლად მოუწევს კავკასიიდან წასვლა. ეს კი ნიშნავს, რომ სომხეთი თავისი ანტიკავკასიური პოლიტიკით მარტოდმარტო დარჩება მტრულ გარემოცვაში. მაგრამ ... ეს იქნება ხვალ. პრაგმატული სომხები კი დღევანდელი დღით ცხოვრობენ.

დაგუბრუნდეთ ტრანს-სასაზღვრო ურთიერთობებს. ევროკავშირის ქვეყნებში ასეთი ურთიერთობების განვითარება ძალზე გამარტივებულია. არ არსებობს საპასპორტო რეჟიმი. უცხო ადამიანი ერთი ქვეყნიდან მეორეში გადასვლას მხოლოდ მობილურზე მოსული მესიჯით თუ გაიგებს; არ არსებობს ენობრივი ბარიერი, მოსაზღვრე რეგიონებში ერთმანეთის ენა თითქმის ყველამ იცის; არ არსებობს ურთიერთუნდობლობის ფაქტორი და სხვ. ყველაფერი ეს ძალზედ აადვილებს თანამშრომლობას, რასაც ევროკავშირის მხრივ უხვი ფინანსური დახმარება-წახალისებაც უწყობს ხელს. ეს კი ნიშნავს, რომ ევროკავშირის ქვეყნების ტრან-სასაზღვრო თანამშრომლობის კუთხით დაგროვებული გამოცდილების მექანიკური გადმოღება შეუძლებელი იქნება. საქართველო სომხეთს ორი მხრიდან - სამცხე-ჯავახეთიდან და ქვემო ქართლიდან ესაზღვრება. ქვემო ქართლის რაიონებში ძირითად მოსახლეობას აზერბაიჯანელები შეადგენენ. სომხებისა და მათი თანამშრომლობა, ამ ეტაპზე მაინც, ძნელად წარმოსადგენია. სამცხე-ჯავახეთის მხრიდან მოსაზღვრე ნინოწმინდა-ახალქალაქის მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა კი ეთნიკური სომხებია. ცხადია, მათ შორის თანამშრომლობა არა ქართულ-სომხური, არამედ სომხურ-სომხური იქნება. თავისთავად არც ეს არის ურიგო, მაგრამ ჯავახეთის სომხური მოსახლეობის სეპარატისტული მიდრეკილებების გათვალისწინებით, ქართული სახელმწიფოსთვის ეს გარკვეული საშიშროების შემცველია. მას შეუძლია წახალისოს სეპარატიზმი ამ რეგიონში, ხელი შეუწყოს ჯავახეთის კიდევ უფრო გაუცხოებას ქართული სოციალურ-ეკონომიკური სივრციდან და ა. შ. ამიტომაც, თუ ეს თანამშრომლობა შედგება, იგი უნდა მოიცავდეს სომხური მხრიდან მთლიანად შირაქის რეგიონს, ქართული მხრიდან კი სამცხე-ჯავახეთს ბორჯომის ჩათვლით.

მესამე ეტაპი - სემინარი შედგა ერევანში 14-15 ნოემბერს. მასში ჩემთან ერთად მონაწილეობდა ჩვენი უნივერსიტეტის

კიდევ ერთი წარმომადგენელი, პროფესორი გიორგი მესხი. სემინარის მონაწილეებმა შეაჯამეს პირველი ორი ეტაპის შედეგები, მოისმინეს ქართულ-სომხური ჯგუფების მიერ წარმოდგენილი ტრანს-სასახლვრო ურთიერთობების განვითარების პროექტები. დადებითი შეფასება დაიმსახურეს პროექტებმა ბიოენერჯის გამოუმუშავებისა და ტრანს-სასახლვრო ტურიზმის განვითარების ხაზით. აღნიშნული პროექტების ავტორებს წინადადება მიეცათ ევროკავშირის მიერ გამოცხადებულ კონკურსში მონაწილეობის მიღების მიზნით შემდგომ სრულყოფილ და დახვეწილ აღნიშნული პროექტები. ასეთი პროექტების რეალიზაცია ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ ორი მეზობელი სახელმწიფოს მოსახლვრე რეგიონების დაახლოებას, არამედ მნიშვნელოვნად წაადგება ადგილობრივი ბიუჯეტების შევსებასაც.

დასასრულს, მინდა გავიზიაროთ ჩემი შთაბეჭდილება წმინდა მენტალურ, ფსიქოლოგიურ თემაზე. ევროპელებთან უშუალო კონტაქტისთანავე თვალში გეხვდება სერიოზული განსხვავება ჩვენსა და მათ შორის. აღმოსავლეთთან შედარებით ჩვენ, რა თქმა უნდა, ევროპელები ვართ, თუმცა, ევროპელებისგანაც მნიშვნელოვნად განვსხვავდებით არა მხოლოდ წმინდა ქართული, არამედ გაცილებით ზოგადი წარმომავლობის ნიშან-თვისებებითაც.

განსხვავება იგრძნობა თითქმის ყველაფერში: პიროვნულ ინტერესებზე სახელმწიფო, საზოგადო ინტერესების პრიმატში, კანონისადმი პატივისცემაში, ელემენტარული წესისა და რიგის დაცვაში, ყოფით კულტურაში, პრაგმატულობაში, ყაიროთიანობაში და ა. შ. მთავარი კი მაინც სულიერების სფეროში, ტრადიციული ღირებულებებისადმი დამოკიდებულებაში არსებული უზარმაზარი კონტრასტია. ის, რაც უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე დასავლეთ ევროპაში ხდება, არის ოჯახური ინსტიტუტის, სულიერებისა და ზნეობრივი ტრადიციების მასობრივი კოლაფსი. ადამიანის უფლებების დაცვისთვის ბრძოლაში დასავლეთმა ზღვარი ვერ დაიცვა და უკიდურესობაში გადავარდა. სხვაგვარად ვერ შევაფასებ დასავლეთის ქვეყნებში ერთსქესიანთა ქორწინებების და ბავშვების ამგვარ ოჯახებში გაშვილების დაკანონებისთვის გაჩაღებულ კამპანიას. ჩვენი ქვეყანა სიამოვნებით ითანამშრომლებს დასავლეთთან მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა და დემოკრატიის მშენებლობის საქმეში, აუცილებლად ვისწავლით მათგან

კანონისადმი პატივისცემას, პრაგმატულობას, ყაირათიანობას, ელემენტარულ წესსა და რიგს, მაგრამ, როგორც სამართლიანად არის აღნიშნული ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენელთა ერთი ჯგუფის მიერ საქართველოში ევროკავშირის კომისრის, თომას ჰამერბერგისადმი გაგზავნილ ღია წერილში, „ჩვენთვის კულტურა, რომელმაც ჯერ კიდევ ქრისტემდე აჩუქა კაცობრიობას ღვინო და ხორბალი, ამირან-პრომეთე და მედეას მედიცინა და რომლისგანაც ევროპის მშობელ ბერძნებს ცოდნის ოქროს საწმისის მოპარვა უდიდეს გმირობად მიაჩნდათ, ვერ მიიღებს ზნეობრივ კრიზისში მყოფი დასავლეთ ევროპისგან ზნეობრივ დარიგებებს“.

ეს თანაბრად ეხება როგორც ზოგადქრისტიანულ მორალს, ოჯახურ ტრადიციებს, ასევე, ჩვეულებრივ, სრულიად ელემენტარულ ადამიანურ ურთიერთობებსაც. საქართველოში მოხვედრილი უცხო ქვეყნების, მათ შორის ევროკავშირის ქვეყნების მოქალაქენი აღტაცებას ვერ მალავენ ჩვენი სტუმართმოყვარეობის, გულითადობის, გულღიაობის, სრულიად უცხო ადამიანებისადმი თანაღმობის გამო. სულაც არ არის ძნელი არჩევანის გაკეთება, თუ რა უფრო ზნეობრივია - როდესაც მწყურვალ ადამიანი, მით უმეტეს - უცხოტომელი ჭიქა წყალს მოგთხოვს და შენ კი ეუბნები - საკუთარი ჭიქა მოიტანე და წყალს მაშინ მოგაწვდიო, თუ ჭიშკართან წყურვილის მოსაკლავად მოსულ ადამიანებს ცივ ღვინოს რომ მიაწვდი.

ეს ჩვენი მორალია, საუკუნეების მანძილზე ჩამოყალიბებული ცხოვრების წესია. ასე უცხოვრიათ ჩვენს წინაპრებს, ასე ვცხოვრობთ ჩვენც და ეს არა იმიტომ, რომ ბრმად მივდევთ და ვემორჩილებით ადათ-წესებს, არამედ იმიტომ, რომ ღრმად გვაქვს გაცნობიერებული ამგვარი ცხოვრების წესის უპირატესობა სწორედ ზოგადსაკაცობრიო ზნეობრივი ფასეულობების და არა პრაგმატულობის თვალსაზრისით.

ევროკავშირის წევრობა სულაც არ ნიშნავს ჩვენი წინაპრების მიერ საუკუნეობით ნალოლიავები ტრადიციების უარყოფას. ცხადია, ჩვენც უნდა დავძლიოთ ჩვენი უარყოფითი თვისებები. ევროპისგან უნდა ვისწავლოთ კანონისადმი პატივისცემა, პრაგმატულობა, სიბეჯითე, ყაირათიანობა და ბევრი სხვა რამ. მაგრამ ეს ისე უნდა გავაკეთოთ, რომ ის არ დავკარგოთ, რაც სხვებისგან პოზიტიურად გამოგვარჩევს, რაც ჩვენი ღირსებაა.

ოზიციალური დოკუმენტები

- საქართველოს მთავრობის 2012 წლის 3 ოქტომბერის №416 დადგენილებით ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტისა და ახალქალაქის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების – კოლეჯის რეორგანიზაციის შედეგად ჩამოყალიბდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი. აღნიშნული დადგენილებით ა(ა)იპ - სამცხე-ჯავახეთის სასწავლო სახელმწიფო უნივერსიტეტი ჩაითვალა ა(ა)იპ ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტისა და ა(ა)იპ ახალქალაქის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების – კოლეჯის უფლებამონაცვლედ.

- საქართველოს მთავრობის 2012 წლის 11 დეკემბრის №1997 განკარგულებით "უმაღლესი განათლების შესახებ" საქართველოს კანონის 22-ე მუხლის მე-2 პუნქტის საფუძველზე, ა(ა)იპ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორის მოვალეობის შემსრულებლად დაინიშნა ამავე უნივერსიტეტის სრული პროფესორი მერაბ ბერიძე, ხოლო 2013 წლის 3 ივლისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს №39 დადგენილებით, უნივერსიტეტის რექტორად არჩეულ იქნა მერაბ ბერიძე.

- საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 30 ივლისის №194 დადგენილებით, ა(ი)იპ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი რეორგანიზებულ იქნა სსიპ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტად.

მემორანდუმები

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი გააფორმა:

- 2013 წლის 29 იანვარს, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან;
- 2013 წლის 3 თებერვალს, შ.პ.ს. „კახურ ტრადიციულ მეღვინეობასთან“ (ასკანელები);
- 2013 წლის 5 თებერვალს, საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტთან;
- 2013 წლის 15 თებერვალს, საქართველოს ნოტარიუსთა პალატასთან;
- 2013 წლის 5 მარტს, ათენის ქართულ ინსტიტუტთან;
- 2013 წლის 5 მარტს, ათენის განათლებისა და კულტურის ცენტრთან „კავკასია“;
- 2013 წლის 12 მარტს, საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრთან;
- 2013 წლის 28 მარტს, საქართველოს უზენაეს სასამართლოსთან;
- 2013 წლის 17 მაისს, საქართველოს ეროვნულ მუზეუმთან;
- 2013 წლის 30 მაისს, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოსთან;
- 2013 წლის 10 ივნისს, სსიპ გამოცდების ეროვნულ ცენტრთან.

შეჯილდოება

- 2013 წლის 23 იანვარს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში გაიმართა რექტორატის შეხვედრა ახალციხის მუნიციპალიტეტის სოფლების საჯარო სკოლების დირექტორებთან. შეხვედრაზე მოხდა აკრედიტებული აკადემიური პროგრამების პრეზენტაცია და იმ ფაკულტეტებისა და მიმართულებების წარდგენა, რომელზეც გამოცხადებულია მიღება 2013-2014 სასწავლო წლისათვის.

- სარეკლამო კამპანიის ფარგლებში, 2013 წლის 25 იანვარს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის წარმომადგენლები შეხვდნენ ახალციხის მეხუთე საჯარო სკოლის დამამთავრებელი კლასების მოსწავლეებს,

დეტალურად გააცნეს უნივერსიტეტში არსებული აკადემიური პროგრამები, რომლებზეც გამოცხადებულია აბიტურიენტთა მიღება, მიმოიხილეს მისაღებ გამოცდებში შეტანილი ცვლილებები და აუხსნეს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის არჩევანის უპირატესობა.

- 2013 წლის 28 იანვარს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა მორიგი სარეკლამო შეხვედრა გამართეს ახალციხის მუნიციპალიტეტის არაქართულენოვანი საჯარო სკოლების მეთორმეტე კლასელებთან. საუბრისას განსაკუთრებული ყურადღება ქართულ ენაში მომზადების პროგრამაზე გამახვილდა. უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა მოსწავლეებს გააცნეს ზემოთხსენებულ პროგრამაზე დარეგისტრირების წესები, ჩარიცხვის შემთხვევაში საბაკალავრო პროგრამებზე სწავლის გაგრძელების შესაძლებლობები, სწავლების ხარისხი და ის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, რომელიც უნივერსიტეტს გააჩნია. უპასუხეს მათთვის საინტერესო კითხვებს.

- 2013 წლის 18 თებერვალს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორმა და ადმინისტრაციის წარმომადგენლებმა, პიარ-კამპანიის ფარგლებში, ასპინძის საჯარო სკოლაში, ასპინძის მუნიციპალიტეტის – დამალის, ივერიის, ოშორისა და რუსთავის საჯარო სკოლების აბიტურიენტებთან გამართეს შეხვედრა. შეხვედრაზე უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა ისაუბრეს და მოსწავლეებს გააცნეს უნივერსიტეტში არსებული სასწავლო პროგრამები, სტუდენტური ცხოვრება და სწავლის პირობები. საუბრის ბოლოს აბიტურიენტებმა ამომწურავი პასუხი მიიღეს მათ მიერ დასმულ კითხვებზე.

- 2013 წლის 10 აპრილს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტსა და ასპინძის მუნიციპალიტეტის დამალის საჯარო სკოლას შორის ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი გაფორმდა, რომელიც ერთობლივი კულტურული და სპორტული ღონისძიებების ჩატარებას ითვალისწინებს. მემორანდუმის გაფორმების შემდეგ, უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა მერაბ ბერიძემ, დააკმაყოფილა პედგო-

ლექტივისა და მოსწავლეთა თხოვნა და ასპინძის ისტორიული წარსულის შესახებ საჯარო ლექცია წაიკითხა.

- 2013 წლის 12 აპრილს, არასამთავრობო ორგანიზაციამ „ძეგლის მეგობარმა“ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სტუდენტებთან და პროფესორ-მასწავლებლებთან გაცნობითი ხასიათის შეხვედრა გამართა. აღნიშნული ორგანიზაცია, რომელიც სხვადასხვა პროფესიის სტუდენტებს აერთიანებს, შექმნილია კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და პოპულარიზაციის მიზნით.

- 2013 წლის 18 აპრილს, უნივერსიტეტში ეკო კლუბის წევრებმა პროექტ „ნარჩენების რეციკლირების“ ფარგლებში „ეკო-ლექსიკონის“ პრეზენტაცია გამართეს და ამით ორწლიანი მუშაობა შეაჯამეს. პროექტის ერთ-ერთი მიზანი იყო საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება გარემოს დაცვით საკითხებში. რისთვისაც კლუბის პრეზიდენტის მარიამ ზაზაძისა და კლუბის წევრების ინიციატივით, დაიბეჭდა ქართული-ინგლისური, ინგლისურ-ქართული „ეკო-ლექსიკონი“, რომელიც გამოადგებათ არა მარტო სკოლების ეკო კლუბების წევრებს მუშაობაში, არამედ ყველას, ვინც ეკოლოგიური პრობლემებითაა დაინტერესებული.

- 2013 წლის 25-26 აპრილს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა მონაწილეობა მიიღეს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში TEMPUS პროექტის – „სტუდენტთა კარიერული სერვისების განვითარება საქართველოში“ ფარგლებში გამართულ (CASEDE) ეროვნულ დისკუსიაში. დისკუსიის თემას წარმოადგენდა - სტუდენტთა კარიერის კომპეტენციების განვითარების პროგრამა.

- 2013 წლის 14 მაისს, ევროპის კვირეულის ფარგლებში, უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში, პოლიტოლოგმა უჩა ბლუაშვილმა, გამართა ლექცია თემაზე - „დასავლური ორიენტაცია და საქართველოს ისტორიული არჩევანი“. ლექციას უნივერსიტეტის თანამშრომლები და სტუდენტები ესწრე-

ბოდნენ. პროფესორის მიერ წარმოდგენილმა თემამ დიდი ინტერესი გამოიწვია სტუდენტთა მხრიდან.

- 2013 წლის 28 მაისს პროექტ „სტუდენტური დებატები პოლიტიკური რეფორმის მხარდაჭერისთვის“ „საქართველოს დებატებისა და განათლების ინსტიტუტის“ ორგანიზებით, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა საჯარო დებატები, თემაზე: „ავღანეთში ქართული ჯარების მსახურება გამართლებულია“. მასში მონაწილეობდნენ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის დებატკლუბის წევრი სტუდენტები.

- 2013 წლის 2 ნოემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა უმასპინძლა საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტს. შეხვედრის მიზანი ორ უნივერსიტეტს შორის ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმის განახლება იყო. ამავე დროს, უნივერსიტეტების აკადემიურმა საბჭოებმა შეხვედრაზე განიხილეს უნივერსიტეტის მართვის თანამედროვე ფორმები და მეთოდები.

- 2013 წლის 3 ნოემბერს, რეპატრირებული მესხების ინტეგრაციის თემასთან დაკავშირებით, „მოსწავლე ახალგაზრდობის სამოქალაქო აქტიურობის ხელშეწყობის“ პროგრამის კოორდინატორი ბელა ცქიტიშვილი, ამ თემაზე მომუშავე არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენლებთან, საჯარო სკოლების პედაგოგებთან და მოსწავლეებთან ერთად, რომელთა ნაწილს რეპატრირებულ მესხთა ბავშვები წარმოადგენდნენ, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორს მერაბ ბერიძეს შეხვდნენ. სტუმრებმა დაათვალიერეს უნივერსიტეტი და რექტორისაგან მოისმინეს საინტერესო ინფორმაცია რეპატრირებული მესხების შესახებ. მერაბ ბერიძემ მათ საკუთარი წიგნები - „მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელია“ და „ზველი და მისი შემოგარენი“ უსახსოვრა.

- 2013 წლის 18 ნოემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს საერთაშორისო ფინურ-ქართული პროექტის წარმომადგენლები ესტუმრნენ. პროექტი ხორციელდება სკოლა-აკადემია „ეკრიკას“ ფარგლებში. მისი სახელწოდებაა - „მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის, უკეთესი მომავლისთვის, გავცნოთ, ვენდოთ ერთმანეთს“. მასში ჩართული არიან სტუდენტები საქართველოს ხუთი უნივერსიტეტიდან და სკოლის მოსწავლეები. პროექტის მიზანია საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის ხელშეწყობა. ამ მიზნებით ჩვენი უნივერსიტეტისა და პროექტის მონაწილე უნივერსიტეტების წარმომადგენლებმა ერთმანეთს მოსაზრებები გაუზიარეს.

- 2013 წლის 10 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა, იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სამოქალაქო სამართალში - სარჩელი ბინიდან გამოსახლებაზე.

- 2013 წლის 10 დეკემბერს, ადამიანის უფლებათა დაცვის დღესთან დაკავშირებით, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს ეწვია საქართველოს სახელმწიფო მინისტრი რეინტეგრაციის საკითხებში ბატონი პაატა ზაქარაიშვილი, რომელიც დამსწრე საზოგადოებას ესაუბრა „ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების უფლებების დაცვაზე“. შეხვედრამ, რომელსაც უნივერსიტეტის სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის გარდა, ადგილობრივი თვითმმართველობის, არასამთავრობო ორგანიზაციების და საზოგადოებრიობის წარმომადგენლები ესწრებოდნენ, საინტერესოდ და ცხარე დებატების ვითარებაში ჩაიარა.

საერთაშორისო ურთიერთობები

- 2013 წლის 30 იანვარს, აშშ-ის საზოგადოებრივ საქმეთა განყოფილების განათლების, კულტურისა და პრესის უფროსი მაიკლ ტერნერი და პროფესიული პროგრამების კოორდინა-

ტორი თვა კუჭუხიძე შეხვდნენ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორს ბატონ მერაბ ბერიძეს, ინგლისური ფილოლოგიის მიმართულების ხელმძღვანელს ქალბატონ გულნარა ჯანოვას და საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის მთავარ სპეციალისტს ქალბატონ გურანდა მოდებაძეს. შეხვედრაზე სამომავლო ურთიერთთანამშრომლობის გეგმები განიხილეს.

- ათათურქის უნივერსიტეტსა და სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტებს შორის არსებული ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმის ფარგლებში, თურქული ენის მიმართულების (მაინორი) ოთხმა სტუდენტმა - ნინო მახარაძემ, ხატია ნოზაძემ, მაგდა ბერიძემ და ირინე ოქრომელიძემ მონაწილეობა მიიღო ქ. ერზურუმში 2013 წლის 4 მარტიდან 22 მარტამდე გამართულ ზამთრის სკოლაში – „თურქული ენის პრაქტიკული კურსი“. სტუდენტები მონაწილეობდნენ სხვადასხვა ღონისძიებაში, მათ წარმატებით წარმოაჩინეს ჩვენი უნივერსიტეტის სახე და სერთიფიკატებით ხელდამშვენებულნი დაბრუნდნენ.

- 2013 წლის 16 აპრილს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს ბრიტანეთის ელჩი საქართველოში დევიდ მორანი ესტუმრა. შეხვედრა პავლე ზაზაძის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში გაიმართა, ელჩმა ქართულ-ბრიტანული ურთიერთობებისა და გაცვლითი პროგრამების შესახებ ისაუბრა. შეხვედრის თემას ნიუკასლისა და სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტებს შორის ურთიერთობის საკითხიც წარმოადგენდა. სტუდენტთა მხრიდან დაისვა კითხვები, რომლებიც ძირითადად გაცვლით პროგრამებს, საქართველოსა და ბრიტანეთს შორის კულტურულ ურთიერთობებს ეხებოდა. შეხვედრის დამთავრების შემდეგ, დევიდ მორანმა უნივერსიტეტი დაათვალიერა და აღნიშნა, რომ ნანახით და მასპინძლობით კმაყოფილი დარჩა.

- 2013 წლის 20-21 მაისს, ბაქოში გაიმართა კავკასიის უნივერსიტეტების ასოციაციის მესამე კონგრესი თემით: „კავკასიის რეგიონებში ლიტერატურისა და ენის, ისტორიისა და პოლიტიკის, კულტურისა და ფოლკლორის, მეცნიერებისა და ტექნიკის საკითხები“. კონგრესზე 50-მდე უნივერსიტეტის

რექტორებთან ერთად მონაწილეობდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი მერაბ ბერიძე. ამავე კონგრესის მსვლელობისას სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა კიდევ ერთი საერთაშორისო ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმში გააფორმა თურქეთის რესპუბლიკის არტაანის უნივერსიტეტთან.

- 2013 წლის 3-7 ივნისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა უმასპინძლა ტემპუსის პროექტის „ბილინგვური განათლების მასწავლებლის პროგრამის განვითარება საქართველოსა და უკრაინაში“ ფარგლებში დაგეგმილ მორიგ სამუშაო შეხვედრას. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტსა და ილიას უნივერსიტეტთან ერთად სამცხე-ჯავახეთს ეწვივნენ პროექტში ჩართული სტუმრები უკრაინიდან: დნეპროპეტროვსკის, ლვოვისა და ყირიმის უნივერსიტეტების წარმომადგენლები. სამუშაო შეხვედრა დაეთმო ბილინგვური განათლების მასწავლებლის სამაგისტრო პროგრამის კურიკულუმის შემუშავებას. შეხვედრა დატვირთული იყო საინტერესო კულტურული ღონისძიებებითაც.

- 2013 წლის 25-26 აგვისტოს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს გერმანიის უნივერსიტეტის – მიუნსტერის სრული პროფესორი, ფილოსოფოსი ლუდვიგ ზიპი ეწვია მეუღლესთან ერთად. მისი კვლევების სფეროა – მორალი და ღმერთის ხატი, რელიგია და პოლიტიკა, ბიოეთიკა, ბიოპოლიტიკა და სხვა. თანამშრომლებთან შეხვედრა კითხვა-პასუხის რეჟიმში გაიმართა, სადაც ლუდვიგ ზიპმა ისაუბრა რელიგიისა და სამართლის მიმართებაზე ჰეგელის ფილოსოფიის მიხედვით.

- 2013 წლის 1 ივლისიდან 20 აგვისტოს ჩათვლით, განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის თურქული ფილოლოგიის მერე და ინგლისური ფილოლოგიის სპეციალობის მეთხე კურსის სტუდენტებმა ბერდია როხვაძემ და ხატია ნოზაძემ წარმატებით გაიარეს ორთვიანი საზაფხულო სკოლა თურქეთის რესპუბლიკაში და

მშობლიურ უნივერსიტეტს სერთიფიკატებით ხელდამშვე-
ნებულები დაუბრუნდნენ.

- 2013 წლის 12 სექტემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელ-
მწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს, ურთიერთთანამშრომლობის
მემორანდუმის ფარგლებში, საქმიანი ვიზიტით ეწვია „იუნუს
ემრეს“ თურქული კულტურის ცენტრის დირექტორი ბატონი
ბარიშ დემირი.

- 2013 წლის 13 სექტემბერს, სამცხე-ჯავახეთის
სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს თურქეთის უმაღლესი
განათლების საბჭოს გენერალური ინსპექციის თავჯდომარე
ილიას დოღანი ესტუმრა. სტუმარს მასპინძლობა
უნივერსიტეტის რექტორმა ბატონმა მერაბ ბერიძემ გაუწია.
შეხვედრას გაცნობითი ხასიათი ჰქონდა, ისაუბრეს სამომავლო
თანამშრომლობასა და ერთობლივი სიმპოზიუმის მოწყობის
თაობაზე.

- 2013 წლის 19-22 სექტემბერს, ტემპუსის ერთ-ერთი,
უნივერსიტეტში მიმდინარე, საერთაშორისო პროექტის - „სტუ-
დენტთა კარიერული მომსახურების განვითარება საქართვე-
ლოში“ (CASEDE) - ფარგლებში გაიმართა შეხვედრა
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტში, სადაც უცხოელ პარტნიორებთან ერთად
მონაწილეობდნენ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო
უნივერსიტეტის პროექტის საუნივერსიტეტო კოორდინატორი,
პროფესორი თინა გელაშვილი და პროექტის მონაწილე თეონა
ქუქუნაძე.

- 2013 წლის 21 სექტემბერს, ინჟინერიის, აგრარულ და
საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ფაკულტეტის მეოთხე კურ-
სის სტუდენტი გიორგი ყულიჯანიშვილი გაცვლით პროგრამის
ფარგლებში - „პირდაპირი მობილობა“ ლოდის უნივერსი-
ტეტში გაემგზავრა.

- 2013 წლის 10 ოქტომბერს, სამცხე-ჯავახეთის
სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს ეწვია ჩრდილოეთ
კაროლინის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინჟინერიის,

აგრარულ და ბიოლოგიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი ჯონ კლასენი. სტუმრობის მიზანი აგროტექნოლოგიების მიმართულებით „მილენიუმის“ პროგრამის ფარგლებში ერთობლივი საბაკალავრო პროგრამის განხორციელება იყო. მოლაპარაკების შემდეგ სტუმარმა დაათვალიერა უნივერსიტეტის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, განსაკუთრებით დაინტერესდა შესაბამის მიმართულებაში არსებული სამეცნიერო ლიტერატურით.

- 2013 წლის 14 ნოემბერს, TEMPUS -ის პროექტის – CASEDE-ს (სტუდენტთა კარიერული განვითარების სერვისები საქართველოში) ფარგლებში, ვილნიუსის უნივერსიტეტის, ევროკავშირის და საქართველოს ექვსი პარტნიორი უნივერსიტეტის მონაწილეობით, შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტში ჩატარდა ვორკ-შოპი, რომელიც ეხებოდა ახალი სასწავლო კურსისათვის – სტუდენტთა კარიერული კომპეტენციების განვითარება-სახელმძღვანელოს მომზადებას. აღნიშნულ პროექტში მონაწილეობას ღებულობდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ორი თანამშრომელი – პროფესორი თინა გელაშვილი (პროექტის მენეჯერი) და თეონა ქუქუნაძე.

- 2013 წლის 15 ნოემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში წარმატებით გაიარა პილოტირება ტემპუსის საერთაშორისო პროექტის – ASPARE-ის ფარგლებში მომზადებულმა მოდულმა – „ინგლისური სპეციალური საჭიროების ბავშვებისათვის“ - ESP, რომელსაც უძღვებოდა პროფესორი გულნარა ჯანოვა. პილოტირებას აკვირდებოდნენ ლიმერიკის უნივერსიტეტის (ირლანდია) ექსპერტები, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის (პროექტის წამყვანი), მკვლევარ-ექსპერტები პროფესორი ხათუნა დოლიძე და ნინო გოგიჩაძე, ასევე სჯსსუ-ს ASPARE-ის პროექტში მონაწილე მკვლევარი, პროფესორი ირმა ქურდაძე და პროფესორი თინა გელაშვილი (პროექტის მენეჯერი).

- 2013 წლის 16-19 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორმა მერაბ ბერიძემ და საერთაშორისო ურთიერთობის მიმართულების მთავარმა

სპეციალისტმა გურანდა მოდებამემ მონაწილეობა მიიღეს „ოქსფორდის ლიდერთა სამეცნიერო და საგანმანათლებლო სამიტში“. სამიტი ყოველწლიურად იმართება და უკვე შექმნილია ჩატარდა, სადაც ორმოცდაათზე მეტი ქვეყნიდან ორასზე მეტი უნივერსიტეტის წარმომადგენელმა მიიღო მონაწილეობა. ღონისძიების ფარგლებში, გაიმართა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სამეცნიერო გამოცემების, წიგნების, სარეკლამო მასალების პრეზენტაცია. ამასთან ერთად, უნივერსიტეტის რექტორმა წარადგინა მოხსენება თემაზე: „საუნივერსიტეტო კავშირები და სამეცნიერო ურთიერთობათა პერსპექტივა“.

გამომცემლობა „ახალციხის უნივერსიტეტი“

ა) გამომცემული ლიტერატურა

2010 წელი

- ❖ ნიკო ახალკაცი – „სასაზღვრო დაცვა და სასაზღვრო ოლქების მმართველობა ხეობების სამეფოში“;
- ❖ მედეა ბურდული – „ხალხური მედიცინა დასავლეთ საქართველოში“;
- ❖ მედეა ბურდული – „ტრადიციული ქართული სამედიცინო კულტურა“;
- ❖ ვახტანგ ზაქროშვილი – „მანველიშვილები“;
- ❖ ვერა სუდაძე – „ხალხური მედიცინა და ფიტოფარმაკოლოგია“;
- ❖ ვერა სუდაძე – „პირველადი სამედიცინო დახმარება“.

2011 წელი

- ❖ ქეთევან გრძელიშვილი – „დავითიანი“ – „ქართლის ჭირის“ მხატვრული სპეციფიკის საკითხები“;
- ❖ „გულანი“ №9 – სამეცნიერო შრომების კრებული;
- ❖ შოთა ლომსაძე – „სამცხე-ჯავახეთი“;

❖ ვალერი სილოგავა – „სამეცნიერო შრომების და პუბლიკაციების ბიბლიოგრაფია“;

❖ გულნარა ჯანოვა – „ყოველდღიური ამერიკული დიალოგები“.

2012 წელი

❖ გიორგი ბარბაქაძე, დავით ბიძინაშვილი – „ბუხჰალტრული აღრიცხვა და აუდიტი“;

❖ მერაბ ბერიძე – „ზეველი და მისი შემოგარენი“;

❖ გიორგი ბუცხრიკიძე – „მიწათსარგებლობისა და ადმინისტრირების საფუძვლები“;

❖ „გულანი“ №10 – სამეცნიერო შრომების კრებული;

❖ „გულანი“ №11 – სამეცნიერო შრომების კრებული;

❖ ელენე დიდიმამიშვილი – „გზა ვრცელი“;

❖ როინ თათეშვილი – „საგადასახადო საქმე“;

❖ როინ თათეშვილი – „საქართველოს საბიუჯეტო სისტემა“;

❖ გოგი ივანიძე, მანანა ივანიძე – „ზაქარია დიდიმამიშვილის დღიურები“;

❖ ელგუჯა კობაძე – „გაუხსნელი საქმე“;

❖ ამირან კოჩალიძე – „სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა დაავადებები, მათი პროფილაქტიკა და მკურნალობა“;

❖ ჯემალ მამაიაშვილი, ხათუნა კვინცხაძე – „საოფისე პროგრამები“;

❖ როინ რეხვიაშვილი – „კრიტიკული, ლოგიკური აზროვნება“;

❖ ელიოზ ხაჭაპურიძე, კობა კობალაძე – „სასოფლო-სამეურნეო ცხოველთა აღწარმოებისა და პროდუქტიულობის გაზრდის ზოტექნიკური საფუძვლები“.

❖ ზურაბ ლიპარტია, ცისკარა ზარანდია, მათა გელაშვილი – „მმართველობითი აღრიცხვა და შიდა კონტროლი“;

2013 წელი

- ❖ მერაბ ბერიძე – „მაჰმადიანი მესხების ფესვები და დღევანდელი“;
- ❖ მერაბ ბერიძე – „ნასოფლარი ერკოტა“;
- ❖ „ბიზნესის მართვის პრობლემები“, №1 – სამეცნიერო შრომების კრებული;
- ❖ გიორგი ბუცხრიკიძე, ჯუმბერ ფანჭულიძე – „ადმინისტრირება და მენეჯმენტი“;
- ❖ „ბუღალნი“ №12 – სამეცნიერო შრომების კრებული;
- ❖ „ბუღალნი“ №13 – სამეცნიერო შრომების კრებული;
- ❖ ასმათ ევსაია – „დიალოგური მეტყველება ქართულ და რუსულ ენებში და მათი თარგმნის სტილისტური ასპექტები“;
- ❖ როინ თათეშვილი – „სამცხე-ჯავახეთის რეგიონული საფინანსო საბიუჯეტო განვითარების დიაგნოსტიკა“;
- ❖ მალხაზ ლომსაძე – „საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი“;
- ❖ ვერა სუდაძე – „კვლევები მედიცინაში, ფიტოფარმაკოლოგია“;
- ❖ ზაირა ტყებუჩავა – „პრაქტიკუმის სახელმძღვანელო მიწათმოქმედებაში“;
- ❖ ნანა ჩხაიძე, თინა გელაშვილი, გიორგი მესხი – „ბიზნეს მათემატიკა“;
- ❖ ლელა წითაშვილი – „მონაცემთა ბაზებში მოთხოვნათა ოპტიმიზაცია ევოლუციური ალგორითმების გამოყენებით“;
- ❖ ლელა წითაშვილი – „მონაცემთა ბაზების დაპროექტება“;
- ❖ შოთა წურწუშია – „რითაც მე ვსუნთქავ“;
- ❖ გუდნარა ჯანოვა – „ბევრი ყოველდღიური ამერიკული დიალოგები“.

ბ) სამეცნიერო კონფერენციების პროგრამა და მასალები

- ❖ „პროფესორ-მასწავლებელთა კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2010, 11 ივნისი);
- ❖ „სტუდენტთა IV კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2010, 15 დეკემბერი);
- ❖ „პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2010, 24 დეკემბერი);
- ❖ „სტუდენტთა V კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2011, 10 ივნისი);
- ❖ „პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2011, 24 ივნისი);
- ❖ „სტუდენტთა VI კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2011, 14 დეკემბერი);
- ❖ „სტუდენტთა VII კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2012, 8 ივნისი);
- ❖ „სტუდენტთა VIII კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2012, 21 დეკემბერი);
- ❖ „სტუდენტთა IX კონფერენციის პროგრამა და მასალები“ (2013, 29 მაისი).

გულანზე წაკითხული მოხსენებები

- 2013 წლის 28 თებერვალს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – ნიკოლოზ გულაბერისძის ცხოვრებიდან და სახელმწიფოებრივ-სასულიერო მოღვაწეობიდან – წაიკითხა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა ნესტან სულავამ.

- 2013 წლის 7 მარტს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „გურულ–აჭარული მატატა, მესხურ–ჯავახური მათათა და ქართველური ანთროპონიმია“, წაიკითხა ფილოლოგიის

მეცნიერებათა დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა იზა ჩანტლაძემ.

- 2013 წლის 14 მარტს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ადამისა და ევას სახე-სიმბოლოები აჰმედ ჰამდი თანფინარის პროზაში“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა მაკა შონიამ.

- 2013 წლის 18 მარტს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „წინაენისმიერი დ თ ტ ძ ც წ ჯ ჩ ჭ ხშულების ურთიერთმიმართება სამწვერა ჩ V ჩ კომპლექსებში“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა სერგო მეფიქიძემ.

- 2013 წლის 21 მარტს, 15:00 საათზე, შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „აწყურის ღვთისმშობლის ეკლესია,“ წაიკითხა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა თინა იველაშვილმა.

- 2013 წლის 28 მარტს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კანონი – უძრავი ქონების იძულებითი ჩამორთმევის, დროებით დაჭერისა და მის სარგებლობაში მონაწილეობის უფლების დაწესებისა სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი საჭიროებისათვის“ – წაიკითხა ახალციხის დამოუკიდებელი უნივერსიტეტის „მესხეთის“ მასწავლებელმა დოდო გელაშვილმა – ბერიძემ.

- 2013 წლის 4 აპრილს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „სოციალური ურთიერთობის საკითხისათვის XVIII საუკუნის კახეთის სამეფოში“ – წაიკითხა ისტორიის დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა რომან გოგოლაურმა.

- 2013 წლის 11 აპრილს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ნათლის სახისმეტყველება აკაკი წერეთლის პოეზიაში („ხატის წინ“, „რაც არ იწვის, არ ანათებს“)“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა დალი ბეთხოშილიძემ.

- 2013 წლის 25 აპრილს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ხალხური ბიოეთიკის შესახებ“ – წაიკითხა ისტორიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა მადეა ბურდულაძემ.

- 2013 წლის 16 მაისს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი მხატვრული სახე და მხატვრულ სახეთა ტრანსფორმაციის საკითხი“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა ქეთევან გრძელიშვილმა.

- 2013 წლის 23 მაისს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ბესიკის ირანში ელჩობის საკითხისათვის“ – წაიკითხა ისტორიის დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა რომან გოგოლაურმა.

- 2013 წლის 19 სექტემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „პოლემიკა ხატმებრძოლთა წინააღმდეგ ქართულ ჰიმნოგრაფიაში“ – წაიკითხა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა ნესტან სულაყამ.

- 2013 წლის 3 ოქტომბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „თომას მანი რუსული ლიტერატურისა და რუსი მწერლების შესახებ“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ირინა ჯიშკარიანმა.

- 2013 წლის 10 ოქტომბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „არასრულწლოვან დამნაშავეთა განათლების ზოგიერთი ასპექტი“ – წაიკითხა პედაგოგიკის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა მარეხ ნათენაძემ.

- 2013 წლის 17 ოქტომბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ჟურნალი „ჩვენებური“ და მისი მნიშვნელობა ქართული კულტურის პოპულარიზაციისათვის თურქეთში“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა მაკა შონიამ.

- 2013 წლის 24 ოქტომბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „განათლების საყოველთაობა, როგორც ადამიანის უფლებათა დაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება“ – წაიკითხეს პედაგოგიკის დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა ირმა ქურდაძემ და ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა გულიკო ჯანოვამ.

- 2013 წლის 31 ოქტომბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ქართულ-სომხური ტრანსსასაზღვრო ბიზნესურთიერთობების პერსპექტივები ევროკავშირის ქვეყნების გამოცდილების ფონზე“ – წაიკითხა ისტორიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა უჩა ბლუაშვილმა.

- 2013 წლის 7 ნოემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ხუთწლიანთა სწავლება სკოლაში და მათი პრობლემები“ – წაიკითხა ასპინძის რაიონის სოფელ ტოლოშის საჯარო სკოლის დაწეებითი კლასების მასწავლებელმა რუსუდან ზაზაძემ.

- 2013 წლის 14 ნოემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ერეკლე მეორისა და სულეიმან

ჯაყელის ურთიერთობის ისტორიიდან XVIII-ის 80-იან წლებში“ – წაიკითხა ისტორიის დოქტორმა, სრულმა პროფესორმა რომან გოგოლაურმა.

- 2013 წლის 21 ნოემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „ორი კიდის“ გააზრებისათვის აკაკი წერეთლის პოეზიაში“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა დალი ბეთხოშვილმა.

- 2013 წლის 28 ნოემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „კონრად ფერდინანდ მაიერის ბალადა „ფეხები ცეცხლში“ (თარგმანის წარდგენა და ინტერპრეტაცია) – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა ლალი ბერიძემ.

- 2013 წლის 5 დეკემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „უცხოური სიტყვების მართლწერისათვის“ – წაიკითხა ფილოლოგიის დოქტორმა, ასოცირებულმა პროფესორმა მაკა ბერიძე-კაჭკაჭიშვილმა.

- 2013 წლის 19 დეკემბერს, 15:00 საათზე შედგა სამეცნიერო გულანის სხდომა ქართული ენის კაბინეტში. მოხსენება თემაზე – „სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი დაშნაკური პარტიის როლი ქრისტიან და მაჰმადიან ქართველთა შორის დაპირისპირების საქმეში 1917-21 წლებში“ – წაიკითხა სოციალური მეცნიერებების აკადემიურმა დოქტორმა დარეჯან ჟუჟუნაძემ.

კონფერენციები

- 2013 წლის 3 აპრილს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში, პავლე ზაზაძის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში, გაიმართა ექვთიმე თაყაიშვილის დაბადების 150 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფე-

რენცია. კონფერენცია გახსნა უნივერსიტეტის რექტორმა, პროფესორმა მერაბ ბერიძემ. სექციური მუშაობის შემდეგ, შემაჯამებელ სხდომაზე, სექციების ხელმძღვანელებმა წარმოადგინეს ანგარიში და კონფერენციის მუშაობა დადებითად შეაფასეს.

- 2013 წლის 17 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონულმა ასოციაციამ „ტოლერანტმა“ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტთან ერთად ქ. თბილისში ჩატარა საერთაშორისო სამეცნიერო-თემატური კონფერენცია - „დეპორტირებული მესხები - წარსული და დღევანდლობა“. კონფერენცია ჩატარდა ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული პროექტის „რეპატრირებულთა ჰუმანიტარული დახმარება „თვითრეპატრიაციის“ პრევენცია“ ფარგლებში. კონფერენციის შემაჯამებელი მოხსენების შემდეგ, გაიმართა ასოციაცია „ტოლერანტის“ მიერ პროექტის ფარგლებში გადაღებული ფილმის „სამშობლო, რომელიც შორია“ ჩვენება.

- 2013 წლის 30-31 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში ჩატარდა სტუდენტთა რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე - „ინფორმაციული ტექნოლოგიები და მათი გამოყენება“. მოხსენებები წაიკითხეს სხვადასხვა უნივერსიტეტების ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის სტუდენტებმა. კონფერენციის მონაწილეებს, საჩუქრად გადაეცათ თეზისების კრებული და სერთიფიკატები

- 2013 წლის 1-2 ივნისს, საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში გაიმართა სტუდენტთა საერთაშორისო კონფერენცია თემაზე: „ევროკავშირის აღმოსავლეთში გაფართოების პროცესები“, 3 ივნისს კონფერენციის შემაჯამებელ სხდომას სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა უმასპინძლა. კონფერენციის შემდეგ, სტუმრებმა დაათვალიერეს ახალციხის ღირსშესანიშნაობები.

- 2013 წლის 21 ივნისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის II კორპუსის პავლე ზაზაძის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში გაიხსნა რესპუბლიკუ-

რი სამეცნიერო კონფერენცია ონომასტიკაში - „ახალციხე – 2013“.

- 2013 წლის 18 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პავლე ზაზაძის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში ჩატარდა სტუდენტთა X სამეცნიერო კონფერენცია.

- 2013 წლის 25 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პავლე ზაზაძის სახელობის საკონფერენციო დარბაზში ჩატარდა პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო კონფერენცია.

კულტურული ღონისძიებები

- 2012 წლის 5 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის პირველი კორპუსში, ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის სტუდენტებმა გამართეს ფაკულტეტის დღეებისადმი მიძღვნილი ღონისძიება.

- 2012 წლის 20 დეკემბერს, განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სრული პროფესორის, ქალბატონ ნესტან სულავას ხელმძღვანელობით, ქართული და თურქული ფილოლოგიის სპეციალობის პირველი კურსის სტუდენტების მონაწილეობით გაიმართა გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიის საღამო. მის ლექსებზე შექმნილი სიმღერების ფონზე კიდევ ერთხელ გაჟღერდა გალაკტიონის უკვდავი პოეზია.

- „... ამ ქალაქს ისე შემოვუჩვიე კენჭიც კი მიყვარს ახალციხური“ - ამ სიტყვებით დაამთავრა შოთა წურწუშიამ მისი პოეზიისადმი მიძღვნილი საღამო. 2013 წლის 7 მარტს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში სტუდენტებმა გამართეს იურიდიული ფაკულტეტის IV კურსის სტუდენტის შემოქმედებითი საღამო, რომელიც კიდევ ერთი ნათელი ფურცელი იყო მის და სამცხე-ჯავახეთის უნივერსიტეტის სტუდენტურ ცხოვრებაში.

- 2013 წლის 25 მარტს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტმა შვედ სტუმრებს უმასპინძლა. პასკალ ჯერომეს, ინა ლუნდშტორის და ჯოანა ადოლფონის ვიზიტი სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის გაცნობა იყო. უნივერსიტეტის სტუდენტებს მათ წარუდგინეს თავისი კულტურა და ტრადიციები, გაეცნენ ქართულ კულტურულ და ისტორიულ ძეგლებს. უნივერსიტეტთან არსებულმა ანსამბლებმა და საესტრადო სიმღერების შემსრულებელმა სტუდენტებმა სტუმრებს დაუვიწყარი საღამო აჩუქეს.

- 2013 წლის 17 აპრილს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზში, საზოგადოებასთან ურთიერთობის განყოფილების ინიციატივით, ჩატარდა დედა ენის დღისადმი მიძღვნილი ღონისძიება - „ენა დედა ერისა“. სტუდენტებმა წაიკითხეს ქართველ პოეტთა ლექსები და გამონათქვამები დედა ენაზე. ღონისძიებაში აქტიურად იყვნენ ჩართულნი არაქართულენოვანი სტუდენტები; ლიტერატურულ – მუსიკალურ კომპოზიციაში მონაწილეობა მიიღეს უნივერსიტეტის ქორეოგრაფიულმა და ფოლკლორულმა ანსამბლებმა „ახალციხემ“ და „თამარიონმა“. საღამოს ორგანიზატორი იყო საზოგადოებასთან ურთიერთობის სპეციალისტი ნინო დობორჯგინიძე.

- 2013 წლის 26 აპრილს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში სტუდენტურმა თვითმმართველობამ ნინოწმინდის წმინდა ბარბარეს სახელობის ბავშვთა სახლის აღსაზრდელებისათვის მოაწყო საქველმოქმედო ღონისძიება. კულტურისა და სპორტის განყოფილების თანადგომით გამართულ კონცერტში სტუდენტებთან ერთად სტუმრებმაც მიიღეს მონაწილეობა. ღონისძიების დასასრულს, უნივერსიტეტის რექტორმა სტუდენტურ თვითმმართველობასთან ერთად შეგროვილი შემოწირულობა და უნივერსიტეტის გამოცემები გადასცა ბავშვებს. სტუმრებმა სტუდენტებთან ერთად რაბათის ციხეც მონახულეს.

- 2013 წლის 11 მაისს ახალციხეში გაიმართა ტრადიციული საგაზაფხულო ფესტივალი „ქართული სული - 2013“.

რომელიც მიეძღვნა კათალიკოს პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილის II-ის დაბადებიდან 80-ის და აღსაყდრებიდან 35-ე წლისთავს. ღონისძიების ფარგლებში სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის საკონფერენციო დარბაზში გაიმართა თამარ მეფის გარდაცვალებიდან 800 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია „თამარ მეფე და ქართველი ერი“. კონფერენციის დასასრულს, ფესტივალის ორგანიზატორმა, კომპანია „კახური ტრადიციული მეღვინეობის“ პრეზიდენტმა ზურაბ ჩხაიძემ ქართული სულის გაძლიერებისათვის, „ქართული სულის“ სიგელითა და ოქროს მედლით დააჯილდოვა მესხეთში მოღვაწე გამოჩენილი პიროვნებები: კომპანიის ხელმძღვანელმა ჯილდო გადასცა ვალეში ღვთისმშობლის შობის სახელობის მღვდელმსახურს მამა სტეფანეს, რომელსაც „დიდი ეპოქის შემქმნელი ადამიანი“ უწოდა, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორს მერაბ ბერიძეს, მესხეთში დედა უნივერსიტეტის ფილიალის დამაარსებელს, კომპანიის უხუცესთა საბჭოს გამორჩეულ წევრს, როგორც მას უწოდეს, „დიდ მესხს“, ასევე ფილოლოგის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ სერგო მელიქიძეს, ამადლების სახელობის ეკლესიის აღმშენებელს ომარ ჯაყელს და მეცენატს, წმინდა ნინოს სახელობის ეკლესიის აღმშენებელს თემურ თათეშვილს. ფესტივალი ახალციხის ციხეზე გაგრძელდა, სადაც სცენაზე ერთმანეთს ცვლიდნენ ანსამბლები: „ქართული ხმები“, „სიმი“, „მესხეთი“, სტუდენტური ანსამბლი „მზეკარი“, ქორეოგრაფიული ანსამბლი „ახალციხე“, სკოლა „სადუნის“ მოსწავლეები, პოეტი შოთა წურწუშია. ფესტივალმა ბრწყინვალე როლი შეასრულა „ქართული სულის“ და ეროვნული თვითშეგნების კვლავ გაღვივებაში.

- 2013 წლის 28 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში, სტუდენტთა საინიციატივო ჯგუფმა პროექტის „რა სამშობლო გვქონია“ ფარგლებში გამართა ღონისძიება. მოეწყო ტაო-კლარჯეთის თემისადმი მიძღვნილი ფოტოებისა და ნახატების გამოფენა, ძეგლების პრეზენტაცია. სტუდენტებმა გამოხატეს საკუთარი შთაბეჭდილებები, წაიკითხეს ლექსები და უჩვენეს პარხლის ხეობაში გადაღებული ვიდეო, რომელიც ასახავდა ადგილობრივ მკვიდრთა ყოფაცხოვრებას. ღონისძიებამ დიდი მოწონება დაიმსახურა. სტუ-

დენტების საქმიანობა დადებითად შეაფასეს პროექტის მონაწილე ლექტორებმა: ვასილ მოსიაშვილმა და ნათელა ბერიძემ, ასევე უნივერსიტეტის რექტორმა მერაბ ბერიძემ.

- 2013 წლის 30 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სტუდენტურმა დასმა გამართა ლაშა თაბუკაშვილის პიესის „დარაბებს მიღმა გაზაფხულია“ პრემიერა. დამდგმელი რეჟისორი - თემურ მადრაძე, მუსიკის ავტორი - არტურ დავლაშერიძე.

- ამავე დღეს, 2013 წლის 30 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში მეორე ღონისძიებაც ჩატარდა. განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პირველი კურსის სტუდენტებმა გამართეს ნიკოლოზ ბარათაშვილისადმი მიძღვნილი საღამო თემაზე: ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლირიკა და პირადი წერილები. საღამო დამსწრე საზოგადოებამ დადებითად შეაფასა და ღონისძიების ორგანიზატორს, პროფესორ ნესტან სულავასა და სტუდენტებს იმ იმედით დაემშვიდობა, რომ მსგავსი ღონისძიებები ხშირად მოეწყობა.

- 2013 წლის 2 სექტემბერს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში სწავლა საზეიმო ვითარებაში დაიწყო. შესრულდა სახელმწიფო ჰიმნი, აიწია სახელმწიფო დროშა, რჩეულმა სტუდენტებმა რექტორატის წარმომადგენლებთან ერთად უნივერსიტეტის I კორპუსის ეზოში გრიგოლ ხანძთელისა და ივანე ჯავახიშვილის ძეგლები ყვავილებით შეამკეს, სტუდენტებს უნივერსიტეტის რექტორი, ბატონი მერაბ ბერიძე გულითადად მიესალმა და ოთხივე ფაკულტეტიდან წარჩინებული სტუდენტები, მაღალი აკადემიური მოსწრებისათვის, საზეიმოდ დააჯილდოვა სიგელებით. მისალმებას, უნივერსიტეტის სტუდენტების მონაწილეობით, საზეიმო კონცერტი მოჰყვა. დასასრულს, ყველა პირველკურსელს, ფაკულტეტების მიხედვით, დეკანატის წარმომადგენლები შეხვდნენ და ესაუბრნენ მათთვის საინტერესო საკითხებზე.

- 2013 წლის 10 ოქტომბერს, განათლების, ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პირველი კურსის სტუდენტის თეონა იველაშვილის ინიციატივითა და სტუდენტური თვითმმართველობის თანადგომით, უნივერსიტეტის სტუდენტებმა პოეზიის სადამო გამართეს და დამსწრე საზოგადოებას საკუთარი შემოქმედება წარუდგინეს. სადამოს ორგანიზატორებს სურვილი აქვთ, ამგვარი პოეზიის სადამოებით ლიტერატურული ხუთშაბათობების ტრადიციის აღდგენას შეუწყონ ხელი.

- 2013 წლის 18 ოქტომბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში, გრიგოლ ხანძთელის ხსენების დღესთან დაკავშირებით გაიმართა მხატვარ ზვიად ბერიძის ფოტოგამოფენა „ტაო-კლარჯეთის მარგალიტები“. ღონისძიების ორგანიზატორები ჟურნალისტიკის სპეციალობის სტუდენტები იყვნენ. გამოფენის გახსნას, სტუდენტებთან და უნივერსიტეტის თანამშრომლებთან ერთად ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლებიც ესწრებოდნენ. ფოტოგამოფენამ დიდი მოწონება დაიმსახურა.

- ფოტოგამოფენას გაგრძელება მოჰყვა სტუდენტთა კონფერენციის სახით, რომელიც 2013 წლის 25 ოქტომბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში გაიმართა და მიეძღვნა გრიგოლ ხანძთელის ხსენების დღეს. სტუდენტებმა დიდი ინტერესი გამოიჩინეს და წარმოადგინეს შესაბამისი თემები. კონფერენციის ბოლოს, თავად კონფერენციის, გრიგოლ ხანძთელისა და მისი ცხოვრების აღმწერელის, გიორგი მერჩულეს შესახებ, პროფესორებმა ნესტან სულავამ და მერაბ ბერიძემ ისაუბრეს. რექტორმა მადლობა გადაუხადა ღონისძიების ორგანიზატორებს, ნათია ყურმაშვილსა და მედეა კობაძეს და აღნიშნა, რომ „ის, რაც ვერ მოახერხა პროფესურამ, მოახერხეს სტუდენტებმა“. ითქვა ისიც, რომ ამ თემასთან დაკავშირებული ღონისძიებები ტრადიციად დამკვიდრდება.

- 2013 წლის 22 ნოემბერს, ქართული ფოლკლორის პოპულარიზაციის მიზნით, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტს სტუმრობდა ასოციაცია „საქართველო

– კულტურათა დიალოგი – XXI“ და ტრიო „სიმი“, რომელმაც სააქტო დარბაზში გამართა კონცერტი.

- 2013 წლის 12 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ხმის ჩამწერი სტუდიის ინიციატივით, რომლის ხელმძღვანელია არტურ დავლაშვილიძე, უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზში ღონისძიება გაიმართა. კონცერტში მონაწილეობდნენ უნივერსიტეტის სტუდენტები, რომლებიც გატაცებულნი არიან მუსიკით. ისინი სიმღერების ტექსტებს თავად წერენ და ასრულებენ კიდეც. ლექსო ოქროშელიძემ, ია ჯანეზაშვილმა, თეონა იველაშვილმა, თამუნა ზედგინიძემ, ზურა სულაბერიძემ და ვოვა კირაკოსიანმა კონცერტზე შეასრულეს როგორც ქართული, ისე ინგლისური სიმღერები და მაყურებლის ოვაციებიც დაიმსახურეს. სიმღერებს არანჟირებას უკეთებდა არტურ დავლაშვილიძე. კონცერტს ესწრებოდნენ უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლები და უნივერსიტეტის რექტორი, ბატონი მერაბ ბერიძე. რექტორმა მადლობა გადაუხადა ღონისძიების მონაწილეებს და ყველას მიულოცა დამღევი ახალი წელი.

- 2013 წლის 20 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის 208-ე აუდიტორიაში (II კორპუსი) ჩატარდა ილია ჭავჭავაძის პოეზიის საღამო. მონაწილეობდნენ ქართული და თურქული ფილოლოგიის მიმართულების მეორე და მესამე კურსის სტუდენტები. ღონისძიება ჩატარდა პროფესორ ნესტან სულავას ორგანიზებით.

- 2013 წლის 20 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში, სტუდენტური თვითმმართველობის ორგანიზებით გაიმართა 24 წლის ასაკში გარდაცვლილი, ახალგაზრდა შემოქმედისა და მომღერლის, ჯგუფ „მეხუთე სეზონის“ სოლისტის ალუდა ქეთელაურის ხსოვნისადმი მიძღვნილი საღამო. სტუდენტებმა საღამოზე წაიკითხეს ქეთელაურისა და მისადმი მიძღვნილი ლექსები. ასევე, ამონარიდები პოეტის ცხოვრებიდან, ნაჩვენები იყო აგრეთვე, ალუდა ქეთელაურის ცხოვრების ამსახველი ვიდეორგოლები.

იმიტირებული სასამართლო პროცესები

- 2013 წლის 5 მარტს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „აღკვეთის ღონისძიების შეფარდება,“ წარმოდგენილი იქნა პროკურატურის მიერ შუამდგომლობა დაპატიმრების შესახებ.
- 2013 წლის 19 მარტს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „საპროცესო შეთანხმება“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის I ნაწილის შესაბამისად).
- 2013 წლის 10 აპრილს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სამოქალაქო საქმეზე: „განქორწინება და აღიშენი“.
- 2013 წლის 23 აპრილს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „ძარცვა და ქურდობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე და 178-ე მუხლების შესაბამისად).
- 2013 წლის 13 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „განზრახ მკვლელობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლი). პროცესს ესწრებოდნენ ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის I კურსის სტუდენტები.

- 2013 წლის 29 მაისს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევაზე: „წვირილ-მანი ხულიგნობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 166-ე მუხლი).

- 2013 წლის 29 ოქტომბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „თაღლითობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 180-ე მუხლის II ნაწილის ბ პუნქტის მიხედვით).

- 2013 წლის 15 ნოემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „ავტოსატრანსპორტო დანაშაული“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 276-ე მუხლის V ნაწილის შესაბამისად).

- 2013 წლის 29 ნოემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სამოქალაქო საქმეზე: „ვინდიკაციური სარჩელი, ბინიდან გამოსახლება“.

- 2013 წლის 20 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე: „განზრახ მკვლელობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის შესაბამისად).

- 2013 წლის 24 დეკემბერს, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტებმა იმიტირებულ სასამართლო დარბაზში გამართეს პროცესი სისხლის სამართლის საქმეზე:

„ქურდობა“ (სისხლის სამართლის კოდექსის 177-ე მუხლის I ნაწილის შესაბამისად).

სპორტული ღონისძიებები

- 2013 წლის 21-22 თებერვალს თბილისში ჩატარდა საქართველოს პირველობა ჭიდაობაში, სადაც მონაწილეობა მიიღო და ტურნირის საუკეთესო ხუთეულში შევიდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის, განათლების, სოციალურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პირველი კურსის სტუდენტი მინდია შაინიძე. მინდიამ წარმატებით იასპარეზა კახეთის ზონალურ პირველობაზეც და მოიპოვა პირველი ადგილი.

- 2013 წლის 3-11 აპრილს ჩატარდა შიდა საუნივერსიტეტო შეჯიბრი მაგიდის ჩოგბურთში, რომელშიც პირველი ადგილი დაიკავა ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის მესამე კურსის სტუდენტმა ლექსო ოქრომელიძემ, მეორე ადგილი წილად ერგო გასული სამი სეზონის ფავორიტს, იურიდიული ფაკულტეტის მეოთხე კურსის სტუდენტს შოთა წურწუმიას.

- 2013 წლის 14 მარტს ადიგენში, „სახოგადოებრივი დარბაზი ადიგენის განვითარებისთვის“ წევრების ინიციატივით მოეწყო აქცია „გავერთიანდეთ დამსახურებული სპორტსმენები ადიგენში სპორტის ასადორძინებლად“. დარბაზში მოწვეული იყვნენ ცნობილი სპორტსმენები რესპუბლიკის მასშტაბით, რომლებსაც სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის წარმომადგენლებმა საჩუქრად გადასცეს წიგნები. დაჯილდოებულებს შორის იყვნენ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სტუდენტი, მოჭიდავე მინდია შაინიძე და საქართველოს ნაკრების ვეტერანი ფრენბურთელი გრიგოლ კენჭოშვილი.

- 2013 წლის 23 აპრილს სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტსა და ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფელ დამალის საჯარო სკოლას შორის გაფორმებული მემორანდუმის ფარგლებში, უნივერსიტეტს სპორტულ ღონის-

ძიებებში მონაწილეობის მისაღებად, დამალის სკოლის მოსწავლეთა და პედაგოგთა 17 კაციანი ჯგუფი ეწვია. მასპინძლებმა სტუმრებს დაათვალიერებინეს ახალციხის ციხე და გადასცეს სამახსოვრო საჩუქრები - უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული წიგნები.

- 2013 წლის 26 მაისს ქახალციხეში ჩატარდა საქართველოს ჩემპიონატი შუბის ტყორცნაში. 1992 წლიანთა კატეგორიაში საქართველოს ჩემპიონი გახდა სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მესამე კურსის სტუდენტი შუშანა ვოსკანიანი.

- საქართველოს საუნივერსიტეტო სპორტის ფედერაციის მიერ ორგანიზებულ „უნივერსიადა -2013“-ში საქართველოს 14 უნივერსიტეტის სტუდენტებთან ერთად წარმატებით მონაწილეობდნენ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის სტუდენტები, რომლებმაც მძლეოსნობაში გუნდური მესხეთე ადგილი აიღეს, ხოლო ანდრანიკ მატინიანმა პირველი ადგილი და ოქროს მედალი მოიპოვა.

- საქართველოს საუნივერსიტეტო სპორტის ფედერაციის მიერ ჩატარებულ „უნივერსიადა – 2013“-ში, თავისუფალ ჭიდაობაში (96 კგ. წონით კატეგორიაში) უნივერსიტეტის პირველი კურსის სტუდენტმა მინდია შაინიძემ მოიპოვა მეორე ადგილი და ვერცხლის მედალი.

- „მუნიციპალიტეტის პირველობაზე“ ქალთა ფრენბურთში პირველი ადგილი სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის გუნდმა მოიპოვა. ტურნირში რვა გუნდი მონაწილეობდა. უნივერსიტეტის გუნდმა სამი თამაში მოიგო და ფინალის საგზურიც მოიპოვა. ფინალში მეტოქეობა მას ახალციხის მუნიციპალიტეტის მეორე საჯარო სკოლის პედაგოგთა გუნდმა გაუწია. თამაში დასრულდა ანგარიშით 25:18 და 25:13 უნივერსიტეტის გუნდის სასარგებლოდ. გამარჯვებულ გუნდს სიგელები და ფასიანი საჩუქრები გადაეცათ.

ინფორმაცია მოამზადა ნინო დობორჯგინიძემ

შინაარსი

ივანე გვარამაძე 150

მერაბ ბერიძე

ბრძოლა გვარამაძეობისათვის 5

რომან გოგოლაური

ექვთიმე თაყაიშვილისა და მისი კონსტანტინე

გვარამაძის ურთიერთობის ისტორიიდან 17

მია ივანიძე

ივანე გვარამაძე – ხალხური სიტყვიერების

შემკრები 24

გიორგი მაისურაძე

ივანე გვარამაძე და წიგნის გავრცელება

სამცხე-ჯავახეთში 29

მარეს ნათუნაძე

ივანე გვარამაძის კვლავობიური იდეებისა და მიღბომების

შესახებ 47

ზურაბ ქუჭიშვილი

ივანე გვარამაძე და სოფელ საროს

მაცხოვრის ხატი 51

ნატო ყრუაშვილი

ივანე გვარამაძის თანამშრომლობა სტამბოლის

ქართულ საგანგებო 55

ენათმეცნიერება

მაკა ბერიძე

„უცხოურ სიტყვათა მართლწერისათვის“ 69

ინგა ღუტბე

ბრამატიკული მოვლენები იმერკვულში 79

ლიტერატურული პარადიგმები

დადი ბეთხოშვილი

„ორი კიღის“ ბაზრებისათვის აკაკი წერეთლის

კომენტაჟი 93

სოფიკო გვარამაძე

არჩილის „საქმებლნი და სავმღრმებლნი

ღვთისმშობლისანი“ 105

ქეთევან გრძელიშვილი

„ვეფხისტყაოსნის“ ერთი მხატვრული სახე და მხატვრულ

სახეთა ტრანსფორმაციის საკითხი 114

ნესტან სულაფა

ბულქან შალიკაშვილი 121

ორინა ჯიშკარიანი
თომას მანო და რუსული ლიტერატურა 126

ისტორია: ფაქტი, მოვლენა, კომენტარი
ბესიკ გაფრინდაშვილი
ნიკორწმინდელი მღვდელმთავრები 1534-1822 წლებში 141

რომან გოგოლაური
ზელზინიკმთა გვარის ისტორიიდან 163

დარეჯან უუუუნაძე
სამცხე-ჯავახეთში მოქმედი ღაშნაკური პარტიის როლი
ქრისტიან და მავჰაღიან ქართველთა შორის
ღაპირისპირების საქმეში 1917 – 1921 წლებში 172

ლია ქიტიაშვილი
მესხეთის მოსახლეობის მენტალობის
საკითხისათვის 181

ეთნოლოგია
თინა იველაშვილი
ღამხარე მუშრნეობის მიღვევაღი ღარბები
სამცხე-ჯავახეთში 196

განათლება, პედაგოგია
რუსუღან ზაზაძე
ხუთწლიანთა სწავლება სკოლაში და მათი
პრობლემა 205

მარეს ნათენაძე
ეროვნული სსწავლო გეგმის მოღიფიკაციის
საკითხისათვის 215

ირმა ქურდაძე, გულნარა ჯანოვა
განათლების საქოველთაობა, როგორც აღამიანთა
უფლებათა ღაცვის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი
მიმართულება 220

ძიებანი უერნალისტიკაში
მარინე შონია
შურნალი „ჩვენეუბრი“ და მისი როლი თურქეთში ქართული
კულტურის კოპულარიზაციაში 225

სხვადასხვა

უჩა ბლუაშვილი

ქართულ-სომხური ტრანს-სასაზღვრო თანამშრომლობის
პერსპექტივები ევროკავშირის ქვეყნების (კოლონეთი,
ბერმანია, ბელგია, კოლანდია) გამოცდილების ფონზე ... 238

ქრონიკა 247

CONTENT

Ivane Gvaramadze 150

Merab Beridze

FIGHTING FOR BEING GVARAMADZE 16

Roman Gogolauri

FROM THE HISTORY OF EKVTIME TAKAISHVILI AND
KOSTANTINE GVARAMADZE'S RELATIONS 23

Maia Ivanidze

IVANE GVARAMADZE –A COLLECTOR OF FOLK LEGEND 28

Giorgi Maisuradze 46

IVANE GVARAMADZE AND BOOK POPULARIZATION IN
SAMTSKHE-JAVAKHETI 46

Marekh Natenadze

ABOUT IVANE GVARAMADZE'S PEDAGOGICAL IDEAS
AND APPROACHES 50

Zurab Kukchishvili

IVANE GVARAMADZE AND SARO ICON OF CHRIST
THE SAVIOR 54

Nato Kruashvili

IVANE GVARAMADZE'S COLLABORATION WITH
GEORGIAN CLOISTER OF ISTANBUL 68

Linguistics

Maka Beridze

ABOUT WRITING OF FOREIGN WORDS 78

Inga Ghutidze

GRAMMATICAL EVENTS IN IMERKHEULI 92

Literary paradigms

Dali Betkhashvili

FOR UNDERSTANDING “TWO EDGES” IN AKAKI
TSERETELI’S POETRY 104

Sophiko Gvaramadze

SAINT VIRGIN’S PRIASES AND PRAYERS 113

Ketevan Grdzlishvili

AN ARTISTIC CHARACTER OF “THE KNIGHT IN THE
PANTHER’S SKIN” AND THE ISSUE OF TRANSFORMATION OF
ARTISTIC CHARACTERS 120

Nestan Sulava

GULKAN SHALIKASHVILI 125

Irina Jishkariani

THOMAS MANN AND RUSSIAN LITERATURE 140

History: facts, events, commentaries

Besik Gaprindashvili

BISHOPS OF NIKORTSMINDA IN 1534-1822 162

Roman Gogolauri

FROM THE HISTORY OF A SURNAME-ZEDGINIDZE 171

Darejan Zhuzhunadze

THE ROLE OF ACTING DASHNAK PARTY IN SAMTSKHE-
JAVAKHETI IN THE AFFAIRS OF THE OPPOSITION BETWEEN
CHRISTIAN AND MUSLIM GEORGIANS IN 1917 _1921 180

Lla Kitiashvili 195

FOR THE QUESTION OF MESKHETI RESIDENTS’
MENTALITYY 195

Ethnology

Tina Ivelashvili

DECREASING FIELDS OF SUBSIDIARY FARMS IN SAMTSKHE –
JAVAKHETI REGION 204

Education, pedagogics

Rusudan Zazadze

The Problems of Five Year old Children
At School 213

Marekh Natenadze

ABOUT MODIFICATION OF NATIONAL CURRICULUM 219

Irma Kurdadze, Gulnara Janova

UNIVERSAL EDUCATION, AS ONE OF THE MOST IMPORTANT
AREAS OF HUMAN RIGHTS PROTECTION 224

Searches in journalism

Marine Shonia

JOURNAL “CVENEBUREBI” AND ITS ROLE IN THE
POPULARIZATION OF GEORGIAN CULTURE IN TURKEY 237

Miscellaneous

Ucha Bluashvili

GEORGIAN-ARMENIAN TRANS-
BORDER COOPERATION PERSPECTIVES ON THE
BACKGROUND OF EXPERIENCE OF E U COUNTRIES
(POLAND, GERMANY, BELGIUM, HOLLAND) 238

Chronicle 247

*საგამომცემლო ჯგუფი: ლარისა გურგენიძე
ლია ზელგინიძე*

გამომცემლობა

„ახალციხის უნივერსიტეტი“

ქ. ახალციხე, რუსთაველის ქ. №106,

ტელ.: 0(365)22-19-90, 591-41-12-78

ელ. ფოსტა: contact@sjuni.edu.ge